

N. Inv 1287

[illegible]

I

[illegible]

[illegible]

[illegible] N. Inv. 1287

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] scriptura figurata spaciatur [illegible] baptista potuit [illegible] in daniel [illegible]
[illegible] daniel [illegible] apparuit [illegible] in similitudinibus figuris tropicis et variis
similitudinibus [illegible]
potuit in celestia attolli [illegible] vnde [illegible] daniel [illegible]
[illegible] vide in [illegible] daniel [illegible]

Daniel v ponitur magi [illegible] caldei et aruspices
et v daniel [illegible]
[illegible] magi [illegible] malos [illegible]
[illegible] phisica et methaphisica [illegible]
[illegible] caldei [illegible]
celestia [illegible]
[illegible] aruspices [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] daniel [illegible]
[illegible]
[illegible] et aruspices [illegible]

[illegible] et daniel [illegible]
[illegible] et [illegible]

[illegible] daniel [illegible]
[illegible]
[illegible] daniel [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Daniel [illegible] augustinus [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] augustinus [illegible] daniel [illegible]
[illegible]

[illegible] et autoritas [illegible]
[illegible]
[illegible]

Et ponit [illegible] augustinus [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] augustinus [illegible]

[illegible] daniel [illegible]
[illegible]

[illegible]

cedulis libri veteris test.

[illegible]

Sana doctrina 2 Tim 4

[illegible]

Super x precept

Super decem Praecepta Dei tractatus.

omnibus diebus vite tue in mente habeto deum
et caue ne aliquando peccato consencias et pre-
mittas precepta dei tui Sic docuit ille
senex Thobias filium suum iuniorem Thobie iiij°
capitulo principium Custodia mandatorum dei est quasi ca-
put et fundamentum docuit hic quod possit racio quod custodia
mandatorum dei est tamen habendi deum in mente et cautela
cauendi peccatum Quia quicumque est diligens in custodia
mandatorum dei et cauet ne ipsa transgrediatur iste habet
quasi semper deum in mente et cauet ne sua voluntas ab
viet diuine voluntati et ne per opera contraria offendat dic-
tacionem preceptorum et mandatorum proximum inducat Et ideo
dicitur deutronomii vj° capitulo primo Erunt verba hec que ego pre-
cipio tibi hodie in corde tuo et narrabis ea filijs
tuis et meditaberis in eis sedens in domo tua et ambulans
in itinere dormiens atque consurgens et ligabis ea quasi
signum in manu tua eruntque et mouebuntur inter oculos
tuos Et ut dicit Thomas prima 2e questio C articulo vj°
in responsione et ad 3m Quod in tercio dominus sic mandauit
fuit ut ligarent in manu id est in operacione et esset ante oculos
id est in meditacione et imponeretur ad firmaciam habendam continuam
et celestem intencionem que omnibus operibus est adiungenda
Ex quo monitum Quod sicut populus iudeorum erat
specialis clarus adeo deo quod populus erat ceterorum populorum
nasatius Et ideo specialiter data est eis lex et data sunt
legis precepta ideo eciam deus voluit eos in habitu ab
alijs distingui ut in nouo testamento religiosi habitu
distinctu racione professionem ad quam tenentur Et per hec
habitum protestabatur se fore iudeos Numeri xv°
in fine dixit dominus moysi loquere filijs israel et

dices ad eos ut faciant sibi fimbrias per angulos palliorum
ponentes in eis vittas iacinctinas quas cum viderint recor-
dentur omnium mandatorum domini. Super quo dicit Nicolaus
de Lira postillando iacinctino in signum quod debent habere con-
versacionem celestem secundum spiritum aliarum gencium quod color iacincti-
nus similis est colori celesti. Et quod dicitur in textu mandatorum legis
talis color celestis iudeis apparuit. Exodi xxiiii. Et quasi
inducens eos ad memoriam mandatorum dei. Et eorum
diligentem custodiam. Unde David rex Israel orabat
dicens utinam dirigantur vie mee ad custodiendas
iustificaciones tuas. Super quo dicit Augustinus ubi au-
dis utinam voce optantis agnosce et liceat agnita de-
pone superbia presumentis. Quis enim optet quod sit
situm in sua potestate ut sine alterius auxilio id possit
efficere. Cui concordat glosa dicens. Tu mandasti
legem accepi sed non sufficio sine gracia nisi adiu-
ves illam adimplere. Unde ad prius implere opto
per tuam graciam vias meas dirigi. Unde Ieremie x°
Scio domine quia non est hominis via eius nec
viri est ut ambulet et dirigat gressus suos. De hoc
plenius per sanctum Thomam prima 2e q. cix articulo
4° in responso ad [?]. Quia autem huiusmodi iustifica-
ciones custodiende et mandata dei custodienda tan-
quam thesaurus quo ditata fuit anima. Sapiencia de qua
Sap. vii° divicias nichil esse dixi in comparacione illius
sapiencie thesaurus autem aliis custodiri debet primo
a rubigine torporis in vite per exercicium et usum ut
sciamus quod non in vacuum graciam dei recepimus. Unde

pa 2a ad Cor vi(o) i(n) principio hortam(ur) vos ne in vacuum gra(tiam)
dei recipiatis Unde talentu(m) unu(m) i(n) terra(m) est illi qui
tu(m) illo non lucratus operatus e(st) 2(o) Et h(oc) est sig(num) di-
vini amoris Si post thesauru(m) mandator(um) dei acceptu(m)
tu(m) thesauro sortit(ur) operari Et ideo d(icit) Gregorius in Omelia
Amor dei ociosus non est Operat(ur) enim magna si est
Si aut(em) operari renuit amor dei non est Sicut enim
per usu(m) acquiru(n)tur virtutes Sic non per usu(m) corrumpu(n)tur Sed
per quam quis q(uod) accepit operari co(n)te(m)pnit dona que sunt a deo et
mandata d(omi)ni pro posse adimplere tunc caveat ab inani
vane complacencie vane glorie et superbie que q(uas)i g(lori)e p(er) ti-
neam designat(ur) Quia sicut tinea ex veste nobili
orit(ur) sic ista vicia ex opere bono consurgunt Et ideo d(icit)
Aug(ustinus) Superbia eciam bonis operibus insidiat(ur) ut nata
et plus complet(a) depereant Tercio custodiendus est the-
saurus mandator(um) d(omi)ni a furibus qui sunt in inimici occulti
et latentes intrant quibus nullus motus affectus vel occupa-
cio abscondita cor nostrum intret et nos abstrahat ab
operacio divinorum mandator(um) Unde prov(erbiorum) iiii(o)
Omni custodia serva cor tuum quoniam ab ipsa vita procedit
Super quo d(icit) Bern(ardus) Omni parte muniendum est cor a sin(istris)
superius continue a dextris et a sinistris Insultus enim
impugnat concupiscencia carnis quia caro concupiscit adversus spiritum
Superius potestates aeree mundi rectores tenebrarum harum
aut(em) temptacionum instancia deprecandis secretis
mortifera delectacio operitur pr(a)vitatem delictorum et
transgressionum mandatorum dei a dextris prospera allectiva
a sinistris mala plurima adversa nos et frontem

in diuersa. Sed quare ulterius mandata decalogi dicantur, id est di-
primodo obligationis et precepti, dico quod sic: primo quia eo
quod hoc deum decebat, secundo quia hoc hominem expediebat.
Quod autem hoc deum decebat, patet quia in hijs obseruantijs de-
calogi consistit regula iusticie, secundum quod dictat rationis
lumine recte. Sed deus tamquam iustissimus debet esse zelator
iusticie et rectitudinis in se ipso et in subditis. Et ideo
decebat deum homini aliqua mandata legis iusticie imponere
in quibus seruatis deus honoraretur, et ad ipsum sic homines
obligare contra quos sine pena non liceret aliquem transgredi. Quod
necessario hoc hominem expediebat, patet ex pluribus. Primo propter
gloriam hominis augmentandam. Certum gloriosius est homini
obtinere beatitudinem premiatam quam sine meritis, quia premia
quam amore homo obligat sibi retributorem, et plus decet
hominem obligari deo quam deum homini. Et ideo ad opera me-
ritoria per que homo posset mereri, homo debuit per precepta obli-
gari, ut dum obligatus obedierit, ipsi obedienti deus
ipsum condonet. Item propter pacem conseruandam, quia tamen bonum
est quod cuncta creata pacem appetunt, secundum beatum Augu-
stinum. Pax autem seruari non potest cum homo usurpat sibi
alienum. Ideo ut pax seruaretur inter homines et per consequens
dilectio, debuit deus homini tradere mandata quibus
obligaretur ne illud quod est denum sibi usurparet,
sed deo et proximo redderet quod ipsis debet, ne aliter
faciendo pacem frangeret, et frangendo pacem ipse
in se pacem amitteret. Et huic concordat beatus Thomas
prima secunde questione C articulo 2° dicens: Quod sicut
principalis intencio legis humane est ut faciat amici-

ticia hominis ad invicem ita intencio principalis divine le
gis est ut constituat principaliter amiciciam ad deum Cum autem
similitudo sit causa amicicie et amoris iuxta illud
Ecclesiastici xiii° capitulo Omne animal diligit sibi simile
Sic et omnis homo proximum sibi omnis caro ad similem
sibi coniungetur et omnis homo simili suo consociabitur
et sicut communicat lupus agno aliquando sic peccator iusto
Vnde communicacio hominis ad deum Ecclesiastici v° supra Tunc
impossibile est esse amiciciam veram hominis ad deum nisi
homo sit bonus et conformas in intencione divine voluntati
Levitici xix° in principio Sancti estote quoniam ego sanctus sum
dominus deus vester Bonitas autem hominis est virtus que
habentem bonum facit Et ideo oportuit precepta legis
veteris eciam dari de actibus virtutum quia per acta virtutum
pax et amicicia inter homines conservatur Et ideo dicitur
psalmista pax multa diligentibus legem tuam aliqua
in magna quantitate vel duracione qualis non est pax
mundi quia illa non est magna sed parva non durabilis
sed transitoria et brevis Item quia observacio mandatorum
dei est nobis fructuosa Matthei xix° Si vis ad
vitam ingredi serva mandata Et vita enim constituta
est quia mandata dei non servata quia est concordia cum et non
est unum vel unus spiritus cum eo qui dicit Ego sum vita
et sic est in morte Intrat autem quis in vitam ab
stinens se ab operibus mortuis que sunt peccata qui
bus mors eterna debetur appetens opera viva que
illi conveniunt et vitales pariunt que manent in deo
et deus in ipsis Et ideo ut dicit Remigius Cer

ex hijs verbis demonstratur Quod lex dei suis impletori
bus non solum temporalia retribuit/ sed etiam vitam eternam
Item quod mandata dei eratorum cordibus et datori mandatorum
preparant hospicium in humano corde Johannis xiiij Si quis
diligit me sermonem meum servabit/ et ad eum veniemus etc.
Item libentissime tenenda sunt/ mandata domini quia sunt
incomprehensibilia quia nichil continet/ irronabile proverbiorum
Itaque lex quidem sancta et/ mandatum sanctum et/ iustum et/
bonum Item quia sunt/ levia nichil enim gravitatis con
tinet/ epistola Johannis iiij Hec est/ caritas dei ut custodiamus
mandata eius Mandata enim eius gravia non sunt/
Et bene dicitur/ hec est/ caritas dei habenti enim caritatem
omnia mandata dei sunt levia non habenti difficilia Cuius
exemplum ponit Augustinus dicens quod aue sine plu
mis Cui difficile est/ volare sed habenti plumas
facile Similiter habenti propria voluntate omnia man
data domini sunt difficilia que habenti caritate et concorde
cum deo voluntatem sunt facilia Unde deuteronomii xxx
Mandatum quod ego precipio tibi hodie non est/ super te
nec/ procul positum nec/ in celo situm sed iuxta
te est/ valde Verbo meus in ore tuo ut facias
illud in ore tuo ad confitendum in corde ad credendum
opere et complendo quia non legis auditores iusti
ficabuntur/ sed factores ad Romanos ij (cum medio Et ideo
ibidem deuteronomii xxx/ dixit moyses filijs israel et
cuique ceteris Considera quod hodie proposuit dominus in con
spectu tuo vitam et bonum et malum ut diligas dominum
deum tuum et ambules in viis eius et custodias ma=

data alkius Et in celestes in bono hodie celum et terram
in angelos celestes et homines terrestres quod proposuerim vo
bis vitam et mortem benediccionem et malediccionem
Elige ergo vitam ut et tu vivas et semen tuum Ex quo patet
quod transgressio mandatorum dei periculosissima quia
mortem anime inducit et eternam malediccionem ps.
Maledicti qui declinant a mandatis tuis Quare
maledicti quia increpasti superbos Ex quo enim deus
angelis superbientibus in celo non pepercit, minus parcet
transgressoribus mandatorum suorum. Quia ut dicit super ezechiel
decimo Ille enim nulla culpe vindicta et pravitate pecti
superbie peccavit, homo minus videns alterius pravitatem
quasi presumptuose peccat et transgreditur mandatum domini
Ex quo deus primos parentes propter superbiam et transgres
sionem mandati sui de paradiso eiecit et variis penis
afflixit atamen quod tota vita penalis mortalium fuit
in reparacionem superborum et superbiam divina transgredientes man
data. Unde cogitare sunt maledicti qui non obstantibus divinis
penis precedentibus peccant contra deum et eius mandatum
quia si nullus esset pro superbia punitus non essent tan
ta malediccione digni qui declinant a mandatis. Ergo
maledicti dicetur in iudicio Ite maledicti in ignem eternum
Math. xxv. Non deum habitare in celo homines cum proximo
in mundo peccatores. Igitur qui non servant precepta prime tabule
que hominem bene disponunt ad deum non possunt habitare in celo
ubi est deus et quia non servant precepta secunde tabule que
ordinant ad proximum hominem non est dignus habitare
in mundo ubi est proximus. Sic patet quod oportet cu

habitare in inferno in loco inquietis quia noluit habere pacem
et quietem cum deo nec cum proximo suo. Mathei xxii. Voca
tus ad nuptias non habens vestem nuptialem scilicet dilectionis
audivit durissimam sententiam patris familias dicentis liga
tis manibus et pedibus proicite eum in tenebras exteriores
In huius eiectionis figura populi transgressores futuros man
datorum dei in prima datione preceptorum mane inceperunt
videri tonitrua et fulgura et nubes densissima operire
montem Synai in quo deus daturus erat legem Exodi
xix° capitulo modo. Item est periculosior transgressio
mandatorum dei quia post dilationem transgredientium ipsa mandata
de libro vite. Et ideo post quam populus transgressionem divini
precepti primi de non colendo deos alienos de ydolatria
commissa quoniam peccata sunt Exodi xxxii ipse sine Qui
peccaverit mihi delebo eum de libro meo. hic est liber vite
de quo nunc. Quod pluribus modis dicitur liber vite. primo
dicitur illud in quo simul relucebunt que hic fuerunt. et tertio
scientia hominis dicitur liber vite quia in extremo iudicio cuius
libet conscientia patebit et in ipsa videbit omne quod
in vita sua peregit. Secundo liber vite dicitur sacra scriptura
in qua videtur modus vivendi per quem pervenitur ad vitam
Ecclesiastici xxiiii° hec omnia liber et testamentum altissimi.
Tertio dicitur liber vite divina notitia in qua illa in lucet
quibus merentur vitam scilicet pro ut in ipsa relucent opera meri
toria. Quarto dicitur liber vite divina prescientia et predestina
cio sed qua deus quasi legendo in libro infallibiliter
cognoscit electos et omnium electorum ad vitam
eternam pervenientium. Modo loquendo tertio de libro

vite est' salua correccione seniorum aliquos posse deleri
de libro vite quia aliqui sunt actu iusti et e contra qui si
eo tempore decederent saluarentur quia ad tempus amplectuntur
diuina mandata qui postea mutata vita in peyus
denotantur diuina quasi delerentur quoquo tempore non nosciti
ut saluandi Sed proprie loquendo de libro vite scilicet xpo
tunc nullus scriptus de libro vite delebitur quia ut sic dei
sciencia est infallibilis ergo nullus scriptus in libro vite
est ab ipso delebilis quia liber vite isto modo est ipsa
dei sciencia qua deus certitudinaliter cognoscit ipsos electos
finaliter saluari et cognoscit tales finaliter qui perseuerato
in mandatis dei vel debere penitere de transgressione dominorum
mandatorum Item transgressio mandatorum dei est periculosa
quia est preteritam et eciam futuram confusionem Unde nota
quod inistando mandata dei pluribus modis contingit ho-
minem confundi Primo quia alios debet docere et tunc
non primo discere Unde gregorius in pastorali Cum spirituale
ad pastorem pro subditos inguit ignominosum valde est
si tunc primo querit discere cum questionem propositam tenetur
enodare Secundo aliquis confunditur contra scriptum mandatorum
dei cum putat se scire et intelligere et non intelligit
Cui potest dici illud Ecclesiastici viii° post medium ne
intelligis que legis quod sit non facit causat superbia
hominis Et ideo dicit ysidorus de summo bono
Multi confunduntur propter statum suum arrogantes cum quibus
sapientes inscii videntur medullitatem tamen veritatis ce-
lestia non tangunt quia nube superbie impediuntur Sepe
enim superbi legunt et non intelligunt querunt et nunquam
inueniunt Unde salomon in quodam sermone circa medium

Semper discentes et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes
Ex illo confunditur quod quivis aliquis sciat se nescire man-
data dei vel scripturas tamen ab aliis ut sciens et intel-
ligens reputari talis est cecus et dux cecorum cum
ducatu plures in foveam cadunt Mathei xv^o de tali
per illud dicitur Jeremie l^o in principio Confusus est bel
Quid est bel nisi ydolum mortuum et tamen per aliquos reputatur
quasi deus colitur talia ydola sunt qui honorantur et
honorari desiderant propter scientiam quam credunt habere et non
habent Quarto confunditur quis quando videt se debuisse
aliud facere ex divino precepto et non fecit aliquam subtrahens
se deo gloriam debitam Unde ysidorus de summo bono Tunc
unusquisque confunditur quando mandata dei vel legendo
vel audiendo conspicit que vivendo contempsit concorde-
cum sue reprehendit dum mandatorum meditatione docetur
ex quo non impleverit opere quod divina didicit iussione
Ex hiis patet quod si nolumus confundi et circa que supra dicta sunt
evitare quod non Unde dicit David Tunc non confundar
cum perspexero in preceptis et diligenter inspexero Multi enim
confunduntur qui solum superficialiter intuentur mandata dei
aliqua et non perfecte omnia intuentur Jacobi primo qui audi-
tor verbi et non factor comparabitur viro vultum nativitatis
sue considerantis in speculo qui postquam abiit ob-
litus est qualis fuit Ex hiis patet quod si nolumus
confundi et circa que supra dicta sunt evitare quod non solum
meditatione sed et operacione continuo et bona operatione
divinis mandatis insistere laboremus Unde dicit psalmista
In mandatis tuis exercebor Nota quod non dicit exercebo

man vel pedem sed oportebit quod totus homo Christo inmit
omnes dies et tendas in mandatis dei. Debet autem
homo operari. Apostolus. Multa homo quia omnia data sunt
sibi ad opus non ad otiositatem. Homo ad paradisum
positus est ut operaret et custodiret paradisum non
ut gauderetur. Unde Ysidorus Christi in fine. Distat bonis
operibus operesse ad operibus necessariis ut non sint in
fructuosi. Ficulnea infructuosa fuit maledicta.
Secundo quia omnes res data homini ad usum tamen perit
sine usu sicut cum debito usu vel amplius. Cuius
exemplum patet in equo cum plus noret stando quam tunc
equitatus cottidie temptata. Tercio quia res que non operent
rubigo consumit et mala consumit. Apocalipsis xxiiii. Ecclesiastes sine
Diligentia opere agrum tuum et sufficit que rorem. Tercia
sunt pagus hominis pigri et gratie totum implicitat ur-
tice cum sic manducat consumit non operanti sed etiam bona
conspecta dedisset. Rusticus duras habet manus
et fortes ad laborem interi quia etiam in labore con-
ticio sed cum se dedisset ocio molestit. Si autem operari
debemus in quibus potius operabimus quam in divinis man-
datis. Et post hoc in dargiun. Multi qui ad magna
se obligant et magna dura faciunt ad que non te-
nent ut ieiunia castigationes. Et hec sine precepta fa-
ciunt tediose quia non placent deo quia in Bitas aquiens
honora lem plus honoret non in vite necessaria
ut pane cum carnibus dacti gaudiose quia multa
delicata cum iniuria et non reddunt oblata in iuste
aut non ministrat illis necessaria opposse quibus te-
net ministrare ut parentibus vel aliis in misereris

[illegible]

constitutus. Ex hiis patet quod sicut in quibuscumque aliis contentis sive iustis transgressores sunt et in malo statu, iustis vero servatis sive omnibus aliis salvam fide presupposita constituunt homines coram deo. Si vis ad vitam ingredi serva mandata. Sed decem preceptorum quedam quod sunt duo quod aliquo modo est unum preceptum scilicet dilectionis et illud subdividitur seu duo sub se continet videlicet dilectionem dei et proximi et illa duo continent decem. Et in hiis decem omnia sunt ut dicit Augustinus de decem cordis. Sed quia precepta caritatis non mutantur, ideo decem precepta dico quod sunt solum pro omnia dicta secundum [illegible]. Quia omnia precepta decalogi ordinantur ad dilectionem dei et proximi et in illis includuntur. Nota precepta dei sunt in una tabula descripta in duabus in quarum prima fuerunt quinque mandata, in alia similiter quinque sunt secundum Josephum. Sed secundum Origenem et Augustinum prima tabula continebat tria precepta que ordinant hominem ad deum ut non habebis deos alienos, non assumes nomen dei in vanum. Et memento ut diem sabbati sanctifices. Secunda tabula continebat vii precepta que ordinant hominem ad proximum ut honora patrem, non occides, non mechaberis, non furtum facies, non dices contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces rem proximi tui. Non desiderabis uxorem eius non servum non ancillam.

Unde per ordinem dicendum est de istis preceptis secundum quod ponitur Exodi xx capitulo. Et antiqua [illegible] ad primum. Considerandum textum ibi precedentem adeo proposito filiis Israel in quo dicitur Ego sum dominus deus tuus qui

[illegible]

Item precepta legis multiplicantur quo bono non ut bonum est sed quo bono ut est debitum. Explicit enim quia anima est debitrix boni. Venit lex et precepta quia lex non aliud dicit nisi bonum debitum // unde duplex est debitum quo tenemur [illegible] deo [illegible] ymagini dei [illegible] [illegible] beneficientia et innocentia // deo autem [illegible] nos [illegible] Est [illegible] efficiens [illegible] // Debitum [illegible] deo ut [illegible] habebis deos alienos // Debitum [illegible] nomen dei tui in vanum [illegible] debitum [illegible] ut diem sabbati sanctifices [illegible] Sabbatizacio [illegible]

[illegible]

eduxi te de terra egipti et de domo servitutis quod dicit
Ego possum omnibus potestatibus possum vobis precipere quia omnis
potestas et omnis potestas a me est Ideo principaliter michi debetis
obedire magis enim debemus obedire deo quam hominibus
Actus 5o. Sequitur sine Quia ego sum dominus deus tuus
ut creatoris qui gubernator et ut redemptor Ego
sum in quo trinitas essencie denotatur dominus deus tuus
in quo trinitas personarum designatur dominus pater potens
deus filius sapiens tuus spiritus sanctus te diligens
Et utrumque in pertinentibus ad personas trinitatis aliter sub
intelligitur tu subditus Qui eduxi te de terra egip
ti et de domo servitutis Educere enim est patere de
terra egipti scilicet Egyptus enim tenebre interpretatur
in quo error infidelitatis tangitur de domo servitutis
est libertatis domus enim servitutis est domus peccati Quia
qui facit peccatum servus est peccati de qua domo ducti sumus
ad libertatem gracie Etiam in predictis verbis principaliter duo be
neficia dei nobis exhibita tanguntur primum beneficium crea
cionis dicit Ego sum dominus deus tuus Secundo tangitur beneficium
recreacionis cum subiungitur Qui eduxi te de terra egipti
Ex quibus sumuntur duo articuli fidei principales ad decorem
[illegible] fundamentum Qui sunt quasi duo oculi
dirigentes nos in via mandatorum dei Sicut enim oculos
aperit qui ambulat Et ideo homo prius cognoscere per
fidem antequam in mandatis dei currat et in quem
credere debet operatur per operacionem Et ideo verba predicta
premisit ut preceptorum preambulum Sequitur primum preceptum
Primum igitur preceptum est non habebis deos alienos

[illegible]

de obligacione preceptorum

[illegible]

eam me no faces tibi sculptile nec omnem similitudinem
que est in celo desuper et que in terra deorsum nec eorum que
in aquis sub terra sunt, non adorabis ea nec colles Ego
sum dominus deus tuus fortis zelotes visitans iniquitatem
patrum in filios in tertia et quarta generatione eorum qui oderunt
me et faciens misericordiam in milibus quia plus prolongatur
eius misericordia et bonitas in retribuendo filiis pro bonitate
parentum quam eius iusticia in puniendo filios pro malicia
patris Leyra quia quod exponitur in milia id est in infinitum dicit quoniam
In istis verbis primo ponuntur illa que pertinent ad ipsum
preceptum Secundo ponuntur illa que movere nos debent ad precep
ti observacionem ibi Ego sum dominus deus tuus Circa
primum nota Quod in predictis verbis tria prohibentur primo
prohibentur omnes prophane practices demonum et prosti
tuciones futurorum sive fiant per inuocaciones verborum vel in
scripciones karacterum vel ymaginum sive fiant per sacrificia demo
num sacrificiorum ut astra et omnia alia per que mens
in aliquibus inveniat creatori et in quibus deo ascribi
tantum quod debet ascribi creatori nobis prohibetur cum dicitur
Non habebis deos alienos coram me id est in nullo loco
nec in aliquo tempore quia presens sum in omni loco et omni tempore
Secundo prohibentur omnes false et superstitiose ad imagi
naciones errorum cum dicitur Non facies tibi sculptile
Omnis enim error est ficcio mentis Errorem facit
fantasia obnubilans racionem que facit quod illud quod
non est esse videtur Unde Jeremias Stultus factus est
omnis artifex sua Confusus est artifex in sculpti
li suo Vana sunt opera eorum et risu digna tempore visi

tacionis sunt operibus. Et sic contra prohibent omnes opiniones
appriacoes creaturarum cum diuini cultus omnem similitudinem
Omnis autem opinio apparato creaturarum procedit aut
ex sublimitate aut ex cupiditate aut ex delectacione
primo est ydolatra superborum 2o cupidorum 3o lasciuorum
Quia ut dicit Ieronimus illud quod quis plus veneratur et
colit et amat hoc illi deus est. Colit superbus
similitudinem celestium que sunt alta et super omnia
desiderat existere ex omnibus preferri. Colit cupidus
similitudinem terrestrium que super omnia desiderat ditari
Unde auaricia dicta est seruitus ydolorum ad Colossenses
3o Colit lasciuus similitudinem aquatilium que super omnia
querit delectari in fluxibilibus delicijs huius mundi
ad philippenses 3o Quorum deus venter est. Circa
primum articulum supradictum quero quod ut diuinatio sit paruum 4o
dico quod sit vero secundum primum diuinator qui predicit
illa que racione humana incognita sunt. Et quia contra quod
in pluribus euenerit ut astrologi qui ex consideracione
stellarum futuritatem uel sterilitatem incognitam sunt. Sed
ille dicitur diuinator qui modo indebito sibi prenunciacionem
futurorum euentuum sibi usurpauit puta qui per
dei manifesta reuelacionem presumit predicere aquam
contingenciam utrorum maiorum ea que dependent ex libero
arbitrio uel aqua contingencia ut in paucioribus
ut predicere thezaurus in aliquo loco absconditus tamen
contrario operacionis naturalis uel diuina reuelacione non scitur
Talia enim sunt non hominis sed dei et quibus

spirituum malorum Unde ipsa vel ipsius simulacra que vetula
sunt in futuris et faciunt quoniam dij essent Et dicuntur
sibi divinatores vel divini secundum ysidorum quasi deo pleni
deitate enim se plenos simulant et quadam astucia
hominibus futura aliqua predicunt Et nota quod plures sunt
species divinacionum Pro quo advertendum Quod omnis divinacio
utitur ad precognicionem futuri eventus aliquo demonum
consilio et auxilio Et hoc aliquando ab homine expresse
petitur aliquando preter hominis desiderium demones occulte
ingerunt se in predictionem futurorum demones autem expresse
invocati solent multipliciter futura predicere quandoque quibusdam
prestigiosis aparicionibus se aspectui et auditui hominum
ingerentes ad prenunciandum futura Et hec species
dicitur prestigium eo quod oculi hominum prestringuntur quandoque
per sompnia Et hec dicitur divinacio sompniorum quandoque per mor
tuorum aliquorum apparicionem et locucionem et hec dicitur
nigromancia Nam secundum ysidorum libro ethimologiarum nigros
grece mortuus latine Et nigromancia divinacio dicitur Etiam
pronunciat futura per homines vivos ut patet in
arrepticiis Et hec dicitur divinacio phitonica quia
fit per phitones qui sic dicti sunt ab phitone qui
fertur dicitur fuisse auctor divinacionum Quandoque per aliquas
figuras vel aliqua signa que apparent in rebus inani
matis que si appareant in aliquo corpore terrestri ut in
ferro vel lapide polito tunc dicitur geomancia a ge
os terra si in aqua ydromancia Si in aere aerimancia
Si in igne pyromancia Si in visceribus animalium

ymolatorum in aris demonum vel aruspicium quasi aspi
ciis vel inspectio ymolatorum in aris Divinacio que
fit per inite compacta demonum invocacio Etiam multipliciter
contingit iuxta demonum variat illusiones Circa
secundum queritur utrum demones cognoscunt futura respondetur
Quod futurorum aliqua sunt tamen determinatam et
infallibilem ut illa que attenduntur circa motum cor
porum superiorum in quibus est determinacio et omnes in pe
rimenti ... et talia possunt determinate
et certitudinaliter scire non solum demones sed etiam creatura
et hec in sua causa ut eclipsis Quedam sunt tamen
determinatam sed tamen fallibilem ut illa que respi
ciunt in florem naturam Que ideo sunt tamen deter
minatam Quia in tero nature movet determinate
ad unum ... fallibile Quod multipliciter potest occurrere
impedimentum ut ... pigritia ... fermatus per cor
porum superiorum assit bona dispositio potest fieri pig
ritiem et multum quod ita quando fieri contingunt Et hec
possunt percipi non tantum adeo sed etiam creatura que novit
res naturales non tamen certitudinaliter scitur ut predicta
Quedam sunt tamen in determinatam et fallibile
ut ea que fiunt a voluntate nostra que in determinata
sunt quod voluntas est appetitus et fallibilis et
quod multa impedimenta possunt occurrere volenti aliquid
efficere et talia non possunt certitudinaliter sciri ab aliqua
creatura in se ipsa sed tamen adeo sed per divina revela
tionem Quod dicit damascenus libro 2o capitulo 4a Quod
neque angeli boni neque demones noverunt futura

Et loquitur de futuris contingentibus ratio huius est quia
cognicio creature pendet ex re Et ideo ubi res est
incerta ipse et in sua causa causata non potest illa certitudinaliter
percipere sed divina noticia non pendet ab aliqua re ymmo
omnia que novit certissimo modo veritatis novit et quia
sua cognicio est certissima ideo omnia contingencia nouit
certissime sicut necessaria ideo ipse solus deus potest
certitudinaliter talia revelare et per consequens hec prognosticacio
futurorum vel dei est vel a deo Et ex hiis patet quod
predictio talium futurorum dicitur divinacio quia talis est actus
divinus Et dicitur quod demones futura contingencia certi-
tudinaliter previdere est hominibus qui attribuunt quod dei est et
est infidelitas et infidelitati species est angoa ydolatria
Et ideo divinacio est prohibita quamvis autem demones
non noverint certitudinaliter futura contingencia tamen eciam
aliquorum futurorum contingencium aliquociens sciunt et presciunt
et multociens multa vera predicunt hoc autem quatuor modis
sciunt ut dicit Augustinus 2° super Gen. primo ex sui ingenii
acumine nam quod videt et diligit considerant
ad quid inclinet affectio mea vel que sit in ducencia
vel in essencia Secundo multa et longa experiencia
temporum quia ex talibus antecedentibus videmus talia
consequencia evenire Tercio dolosa cautela ut quod
proposuit aliquid facere et predicit quasi aliquid sit in
futurus Quarto ex doctrina quia iusto dei iudicio
permittitur ab angelis bonis aliqua discere que sunt
futura Ex hiis patet quod demones possunt futura

quorum ingenia probata presencie non tamen possunt ipsa certitu
dinaliter predicere hec Bonaventura Et apostolus in summa
libro primo ti xj° Ubi eciam queritur utrum demones prognosticent
pluuias et cetera hic late tractat Sed quod utrum demones q°
cognoscunt cogitaciones cordium respondet quod cogitaciones cordis
potest cognosci dupliciter primo in suo effectu et sic non solum ab
angelo sed eciam ab homine cognosci potest et non solum
per actum exteriorem sed per immutacionem vultus ymo medi
cina quandoque possunt affecciones animi cognoscere per pul
sum et tanto subtilius et plus angeli boni et demones
quanto subtilius huiusmodi mutaciones corporales perpendunt
Non quod immutacio insensibilis et corporalis que concomitatur
cogitaciones hominis quandoque est ita parvulis et indeterminata
quod diabolus per ipsam in certam cognicionem cogitacionis huiusmodi
devenire non potest Quandoque est ita fortis et determinata quod
per ipsam potest cognoscere cogitacionem hominis quantum ad speciem
ut quod homo cogitet de invidia vel luxuria non tamen
adeo quod possit ipsam cogitacionem cognoscere quantum ad
omnes circumstancias particulares Alio modo possunt cognosci
cogitaciones prout sunt in intellectu et affecciones prout sunt
in voluntate et tamen in huiusmodi sistunt et sic solus deus
cogitaciones cordium et affecciones voluntatum cognoscit
quia voluntas racionalis creature soli deo subiacet et
ipsa in eam solus operari potest hec Rychardus Non
quod iudicacio facta a deo et angelis sibi illam committet
specialiter sed illa que fit a demonibus semper est
specialiter ad iniquitatem quia diabolus mendax est et pater

mediante Ideo licet ipse aliquid reueleret homini aliquas
veritates hoc facit ut efficacius decipiat et propter
plures veritates ab ipso praedictas plus credatur sibi
in falsitate Unde in Collationibus patrum legitur de
diabolo quod in specie angeli boni cuidam fratri frequenter apparuit
et multas veritates sibi praedixit et quod nunquam praedixerat
illum fratrem verum credens inclinatum ad credendum tunc persuasit
sibi ut circumcideretur et quod sine circumcisione salvari
non posset Ista verba Nicolai de Lyra Numeri xxij capitulo
9o Utrum licet ab homine morituro a proximo petere
ut statum suum reueleret post mortem Dico cum
Thoma Si quaerens submittit se divino iudicio non
intendens aliquid nisi gaudere de bono statu illius
vel orare pro illo si fuerit in poenis tunc licet sed
si tamen velit experiri de futuro statu ex dubio de fide
non licet Sed adhuc quaeritur utrum licet hominibus
uti ministerio vel arte daemonum ad cognoscendum futura
vel ad aliquid Respondetur quod uti ministerio diaboli potest intelligi
dupliciter Primo virtute divina cui aliqua licite imperando
et hoc est licitum Unde Paulus imperat diabolo qui
erat in puella phitonica exire ab ipsa Secundo cum eo
foedus ineundo xvi° Actuum eum familiariter vel amica-
biliter invocando Et istud est prohibitum hominibus
primo lege divina Levitici xix° praecipitur occidi qui
sectantur magos et ariolos Ex lege positiva
xxvi q. v et q. vi. Secundo etiam lege naturae sic

esse prohibitum quod dyabolus est obstinatus adversarius fu-
turus principis nostri dei veri et ab eterna irrevocabiliter
proscriptus et [illegible] mendax et fallax qui si quandoque dicit veri-
tatem utilem aut dicit aliquam [illegible] pulsus adeo aut
ut sibi magis credatur in mendacio et ut cautelosius
et plus decipiat et plus noceat. Et ideo qui
familiariter aliquid a [illegible] vocat peccat directe contra deum
et contra ecclesiam et contra seipsum. Cum dyabolus sit [illegible]
gnus pessimus inimicus est aut ibi aut peccatum
infidelitatis ut si credendo dyabolo dominium ei aliquod tribuit
aut ydolatrie ut in oblacionibus et sacrificiis aut
saltem apostasie ab obediencia quod facit contra prohibicionem dei
et ecclesie ut dictum est supra. Et quia ceteris magice
fiunt cum quibusdam invocacionibus demonum. Ideo omnibus est
vitandum et prohibitum propter quod dicit Augustinus de doc-
trina christiana libro secundo [illegible] quod [illegible] aliud in fine. Sed
magicis peccatum committitur in caracteribus astrorum [illegible]
depictis vel [illegible] dico quod [illegible] quod fiunt ad demonum
[illegible] [illegible] quod non licet. Sed [illegible] [illegible] [illegible]
te dico quod nullam virtutem habent [illegible] sed dyabolica [illegible]
cione. [illegible] enim dyabolus pepigit cum hiis qui sunt ei
familiares et in [illegible] [illegible] [illegible] quod tales
ymagines et karacteres cognoscit et ad ta-
lia [illegible] se offert credens quod illa se [illegible]
ad [illegible] et ad [illegible] ut credat aliquid esse virtutis
in talibus karacteribus et ymaginibus [illegible]
sunt [illegible] [illegible] per quod [illegible] abducuntur a fide

vel fides saltem minuit' i ipo licet/ Bonauctur a
p° Circa qonem qua quit' utro ꝑ sompnia pnt' pdici
futura pndet' (?) qn aqua futura sunt cam naliem
i homie sopiti ut aqn i homie colca nimis i repa
dnitat/ hom i sopnis ymagine febs future Unde
d' pluis in desompno et/ vigilia quod qn sompnia
fuit ꝑ sbuis ꝑ qbus q pomit/ tuc sit sig^a sanitatis
vel egritudinis humorꝫ dnab ut si quis sompnit sit
sop^m d' igne sig^m est/ qꝫ dna i ipo colca si de
ae ad volutu sig^m est/ dormi sanguis si de aqua
fleu^t/ si de terrestribus melacolie est/ sig^m Queda
futura cam hent naliem ꝑ homēꝫ sompni tem
ut sunt illa q veniunt/ ꝑ aqua determinata i flue^a
corpm celestiu ut vehemes aer sicitas vel in
mia humida^a pluviarꝫ et simili futura et/ qnqꝫ
i sopnis pvidentur/ ꝑ aqua cam naliem d' tcata
qnqꝫ em i flue^u celi et/ elemtorꝫ faut qndam
i pssionem i corpe hoies ꝑ qua i pssio^e i sop^us
repnta aie ymago dauig futuu effctus ꝑ hoiez
qui pvenit/ ꝑ ead i flue^a et/ no mirꝫ ꝑ silis
i pssio fit i brutis ꝑ que instinctu nali plurima
futuraꝫ aut/ futuu becu apphedunt/ aqpt hem
i pssionem formite portat/ gna ad foucas sig^a
her sut/ aqn futuras no tn oppt tet/ q hgnter
ita eueniat Quedam futura sunt/ cam volu
talem i homie sopm^te ut sunt i a que d' pedet
ꝑ ope sompni^t et/ talia no pvidentur
i sopnis ꝑ aquam cam determinatam nalem

sed quidam prudentes accipiunt ut ait tho[mas] est aliquid vo
luntarie faciunt de quo nullam voluntatem sua dili
genciam adhibuit vel aliquam inclinacionem Contingit autem
quandoque quod aliqua causa ex voluntate causatam
ut cum homo in vigilia fatigatus fuit de aliquo opere
faciendo et non valendo post longam requiescionem
invenire modum quomodo id faciat sic obdormiunt tunc co
tingit quidam in sompno propter sedacionem motuum ex
tiorum et interiorum in aurora apparentem homini modum
illo et sic vigilans post se ad opus et sic sompnium
est aliqua causa futuri effectus Et sic videtur etiam vellet
quibus inde sompno et vigilia Quedam autem sunt
futura fiunt causam voluntariam et aliquibus hominibus ab ipso
sompnio et determinatis temporibus fiunt non prius in sompnio
ex aliqua causa naturalem prouidi Sed si aliquid habet
sompnium de aliquo quod accidit in motus temporibus et causam
voluntariam hoc sit accidentaliter est Unde si aliqua re
uelent dormienti ex aliqua causa voluntariam
ut per divinam revelacionem mediante vel mediante ministerio
angelorum quorum revelacio tunc dormientibus magis
apte fiunt et tempore circa noctis finem quia
in vigilia et maxime circa auroram cum digestio
est completa et sedati sunt motus fumositatum
et tunc sompnia super primo et secundo loco dicta sunt
Ex quibus unde patet quod omnia sompnia contempnere
non debes nec omnino despicere quare tamquam
decretis et fallibilibus credendum a quolibet

in telligentibus metuenda videntur Et caueat eciam ne
talis applicatio uel scriptura aliquid falsitatis contineat Item
dicit Crisostomus super Matheum Quidam aliquam partem ewan
gelii scriptam circa collum portant sed nonne cottidie
ewangelium legitur et auditur ab omnibus cui ergo in auribus
ewangelia posita non prosunt quomodo poterunt ipsum circa collum
suspensa saluare melius ergo et plus prosunt ewangelia
corde posita et custodita quam circa collum Et eciam
caueatur ne talis applicatio uel scriptura aliquid falsitatis
contineat quod sicut eius affatus non posset sic scriptura
adesse qui non est testis falsitatis Item caueatur eciam
ne cum verbis sacris contineantur ibi aliqua vana puta aliqui
karacteres inscripti preter signum crucis aut si spes habeatur
in modo scribendi aut legendi aut in quacumque vanitate
que ad diuinam reuerenciam non pertineat quod sic est
superstitiosum similiter aut triste et similibus demum licitum
est quod sic licitum est Omnia quecumque facitis aut in verbo
aut in opere omnia in nomine domini nostri Ihesu Christi facite
gracias agentes deo Item ut dicitur in decreto Et tunc non
licet christianos in collectionibus herbarum medicinalium ali
quas obseruaciones superstitiosas uel incantationes
attendere nisi tantum symbolo diuino et oracione dominica ut
tantum creator omnium deus honoretur Et dicit Thomas
quod eadem est ratio de hiis qui portant reliquias sanctorum
in collo sicut de verbis scriptis quod si tamen portantur
cum fiducia dei et sanctorum quorum sunt reliquie non
est illicitum Si autem circa hoc esset aliqua que vanam

tenac compta cp dab esset tangulac uel altius cte
figure uel alia que no i ppoent i ucentia dei
et prod esset illicit Sed quid de ymaginibus i ppo
spectu uel aliorum aialium benefacere dico 2m Cho
ma Qd si tm spectum respectus ad verba sit et
ad diuinam utute no est illicitum sed ppter q i tali
bus ymaginibus et i caracteribus i scripta ignota
nomina et supersticiosi actus et q demones operacoes
fecerunt effectum a principio i spectibus qz sperit fuit
demonis i stinctum ad hominem decipiendum
Sed quo dem e sup q d actibus dimacoe et sortile
gij Dico utz tales actus sp sint mortale pctm 4o
Aquo sciendum q actu dinacois et sortilegij quis pt
tr dre pmo credens q illu actu valitq sequi
suu intentu puta dimq pso amocm ul rei sub
tcte restitucom uel futuri euctus pgnicom et
tor credens credit i illo actu ponste a dem nummis
et talis quasi abnegat fidem xpi q fessam
a est pagano detior et h est grauiss opctm
mortale q tend ad destruccom fundamenti fidei
Scdo sic q licet quis exerceat tales actus no credat
p ac illa valit assequi qd i tendt ut tamen
auiose expiri utz a d efficacie sit i illo actu ul
no a h itm est mortale qmuis no ita graue ut pmu
Racio q talis est dubius et fluctuans i fide q
quo contra firmitatem fidei et ipius veritate ut tria
expimi 3o ex sola leuitate et simplicitate tor exercet

michil credens i hoc/ sed virtutis z efficacie n^r intendens
comperiri an i hoc aqua consistat efficacia Et sic videtur
veniale peccatum maxime i laycis ydeotis Sed quantum
ad clericos qui tenent talia sic aiunt ꝙ prohibita sunt est
mortale peccatum ꝙ iura decreverunt/ ipsos ꝙ dmi qui onc
pruados et etiam laycos quos credo sub penis duobus
merebit ꝙ plenidedere sed nemo ꝙ cuitandus est in
sic commorta xi q iii nemo Episcopus xxvi q v nec
et c sequenti Sed dicendum quod Episcopus etiam prohibuit
divinaciones et sortilegia et futurorum effatum communia
tamquam irrationabiliter vnde possibile quod multi sunt
compti vident ꝙ multi conjectio in istis observacionibus
homines sunt compti aliquid vel tamen accidit sic postea
cum homines incepit hiis in parte multa ex dyabolo decep
cionem evenerit/ Et secundum dicit Augustinus de doctrina christiana
Quod in hiis signis et mirabilibus ex divina
permissione alludit/ huiusmodi curiositas animi illud
imprudenter appetit/ sic quod ei non qualiter in vestigat
Et ideo permittit deus illa fieri ut probet/ fidem
illorum qui talia sectantur Et hoc dicit deut^i xiii
Si surrexerit in medio tui propheta aut qui sompnium dicat
se vidisse et predixerit signum et evenit quod locutus
est et dixerit tibi eamus et sequamur deos alienos
non audies verba prophete illius ꝙ temptat vos
deus vester utrum diligatis eum vel non in toto corde
et in tota anima vestra et intelligendum est/ ut palam
fiet ab hiis hominibus apparet ꝙ ipse deus non decipit/

notitia aciu'rei d'novo q omnia novit abetno
et sic loq'r Genes xx ad abraham nunc cognovi
q timeas dnm a cognoscere feci q p oblacionem
ysaac nota fuit et notificata obedien abs[illegible] et
conposita est in co'templi Et Ideo ibi scr' dnm
deu vrm sequimi et ipm timete madata illius
custodite et audite voce eius ipi fruct et ipsi ad
herebit ex[illegible] aut alle aut futor sompniorum int
fincti q locutus est ut vos auterit a dno deo vro
qui eduxit vos d'terra egipti et redemit d'domo ser
vitutis deserat mala est totus xxxvi q v Nec
minus eciam sine racione Sed utrum ob sruacio dierum p
tinet ad ydolatriam dicendum q ob sruacio dierum in
hijs actibus q dependent a causa naturali puta ab
influencia celesti ut pocionis sumpcio vene apcio vel
usus balnei vel agri seminatio non est ydolatria
sed sagacitatis et prudencie sed ob sruacio dierum
et temporum In hijs actibus qui tm dependent ab
homini libero arbitrio ut in ma'ia uxoris traduccione
et belli congressione cum eiusmodi ut i ystis diebus
spalibus fit ad dm minus movetis liberum arbi
triu est pecc' morte q f'a dampna bonus pt mo
ue liberum arbitrium Cu g' d' i pma pte precepti
Non habebis deos alienos coram me prohibenti ideo
[illegible] sive fiat p imitacionem
p inspeciones karacterum sive p invocaciones ydolorum
sive p ymolaciones sacrificiorum des'c'p'nali no apro

faciet tibi sculptile Wyci fide qui fide deo d[omi]na
precepti primi contrahunt omnes falsi et supersticiose
in venacionibus errores Cum dicitur non facies tibi sculptile
Et sic errores Balaam 2a 1 duplicitem erraticam
in fide et in legis que fidem inspirauit Quia non
primum errat dampnati infideles contra hoc preceptum sed
eciam plura genera hominum baptizatorum peccant contra hoc preceptum
et dampnati primi genus est decepti in fide ut sunt
heretici qui falsis suis opinionibus et doctrinis simpli-
ces in fide subuertunt qui ipso iure sunt excommunicati de
hereticis excommunicacionis Simpliciter sortilegii et diuinatores de sor-
tilegiis Extra ead. Secundum genus est in fide debilium
qui tempore necessitatis fidem simpliciter deserunt ut patet in simplicibus
fugientibus tempore necessitatis et passionis uel qui fidem
suam suae volunt in corde quibus non audeat confiteri
quia 2a 1 simplicium Corde creditur ad iusticiam ore autem
confessio fit ad salutem Ro. x° Unde sacramentum confir-
macionis datur in fronte ut homo libere fidem Christi confiteatur
Tercium genus est in fide negligencium qui articulos
fidei discere negligunt cum possint et debeant eos
scire Sed nunquid laycus tenetur scire omnes articulos fi-
dei expresse dicunt doctores scire omnes articulos fidei
expresse seu explicite hoc est fidei non perfecte que
primum requiritur in clericis Scire omnes articulos tamen in simpli-
citate hoc est fidei diminute Et quia perscrutamini opitem morale
Scire autem quosdam implicite et quosdam explicite
hoc fidei necessarie Unde quilibet fidelis debet ex

16

pliate prio et tercio articulos istos de opere incarnacionis et nativitate
et passione et resurrectione Et illos quorum opus
frequens est in ecclesia dei ut sunt articuli de trinitate Quod
deus est unus in essencia et trinus in personis que sunt pater
et filius et spiritus sanctus Et huic videtur concordare summo
textus de summa trinitate c. firmiter in principio dicens
Quod est quedam fidei mensura ad quam quilibet tenetur
et que sufficit simpliciter et forte omnibus laycis quia
oportet quemlibet adultum accedentem ad fidem credere
quod deus est et quod est remunerator omnium bonorum Item
quod omnes alios articulos credat implicite vel credat verum esse
quidquid credit katholica ecclesia Bene faciunt tamen layci
a quibus deus dedit ingenium ut eos explicite sci
deat primo et tercio articulos symboli et dominicam oracionem
Et quia in primo symbolo pauci satis articuli continentur
ultra superius dictos de opere incarnacionis Ideo dicunt quidam
doctores Quod quilibet christianus cum ad annos discrecionis per-
venit tenetur illud symbolum scire et discere nisi occu
in formatorum impossibilitas vel nisi excusabit ruditas
tas ingenii Sed ad amovendum impedimenta quidam
iura statuerunt quod parentes tenentur suos filios spiritua
les docere symbolum et oracionem dominicam dicit glossa
de consecracione dist. iiii. Vos autem super quod dicit Rychar
dus Cum presbiter omnes baptizatos levat de baptismo
tunc ipse pater spiritualis omnium et omnes docere tenetur sed
quia non potest omnibus vacare Ideo curare potest non neglige
dentur ut sciant in symbolo et oracione dominica instrui

et ideo isti patrini dicuntur fideiussores quia spondent
pro pueris in katecismo et baptismo. Sed dicendum
quod periculosum est de fonte baptismatis suscipere dicto 2°
Sermo decons. dis. 4. c. In baptismate. Quod non
non est periculosum quia quo parentes prius fuerunt christiani et
primi ecclesie qui ipsum in fide instruant, sicut erat in ecclesia
primitiva quando parentes cum infidelibus conversabantur. Et ideo
tunc maior cura ad suscipiendum erat a primo, similiter
si nunc parentes pueri essent infideles vel suspecti vel
inter infideles degerent. Postea quando sunt cura diligencior
esset a primo ad suscipiendum circa pueri instructionem. Quod
alii tamen concordat Albertus et Thomas et Petrus.
Quarto queritur est, sicut quia tollerantur presumptuose fidem
scrutantur qui nichil volunt credere nisi possit eis
racione demonstrari qui pleraque habent in errorem
et mortem peccati et meritum fidei quia dicitur. Unde
ut dicit Gregorius fides non habet meritum cui humana racio
prebet experimentum. Vel aliter potest exponi hoc preceptum
quo ad istam partem non facies tibi sculptile scilicet
ad ydolatriam de ligno vel lapide vel aliis rebus
que sculpi possunt, nec aliquam similitudinem per sculpturam vel picturam vel cuiuscumque alterius rei
que est in celo quia aliqui impetrabant cultum latrie soli
luce et sideribus, nec rei que est in terra. Unde aliqui
colebant bestias ut egypcii scilicet [illegible] et dicitur
non similitudine rei aquatice ydolum enim Dagon
quod aliquibusdam colebatur habebat caput piscis. Unde

hoc/ iudei nos reprehendunt de ydolatria quia dicunt/
nos facere contra legem dei et sculptilia et similitudines
ymaginum adorare et erigere ut supra/ Ex quo lex ve-
tus figura est/ noue legis et/ in lege veteri non fuit/
de ymaginibus usus ymaginum quomodo nunc debet esse in lege noua quod sic
respondetur/ Quod deus in lege veteri non fuit/ factus
homo ideo non debebat fieri ymagine nec figura
Sed dicunt quod quedam tamen ymagines fuerunt in veteri Ex
quo quod dicit Augustinus in libro de ciuitate Quod populus
panni sue faciei super posuit/ et similitudinem
suam illi impressit/ et regi Abagaro misit/ Et beatus
Lucas dicitur depinxisse ymaginem christi et sculpsisse
ymaginem beate virginis que ambe sunt rome et multa
tradiderunt/ scripta que non sunt scripta quod domini est
de ymaginibus Et non quod ymagines fiunt/ principaliter
propter tria videlicet primo propter/ simplicium ruditatem ut/
qui nesciunt legem in codice legant/ in pictura vero
propter affectuum tarditatem ut qui ad deuocionem non mo-
uentur quod audiunt moueantur quod vident Tercio propter/ memorie
labilitatem ut si a memoria labuntur audita ut sepe
contingit per vnam aurem ingredi et per aliam exire tamen
saltem in memoria teneantur visa et depicta de quo
dis iij Venerabiles Et ibi notatur/ ... Quod due
sunt species seruitutis latrie et dulie Latria est seruitus
siue cultus soli deo debitus Dulia est/ seruitus
qui debetur creature ... quod deum diligendo
ipsum super omnia credendo cui illi sacrificia offerendo

et super omnia creaturam. Sed utrum humanitas Christi sit
cultu latrie adoranda. Dicendum quod sicut dupliciter potest considerari secundo
respectu primo relatione ad humanitatem Christi. Sit cum sit creatura non
obstante quod sit verbo unita non est illi latria exhi-
benda. Et sic loquitur glosa super illud psalmi: Adorate sca-
bellum pedum eius dicens: Caro Christi adoratur a nobis
non adoratione latrie que soli deo debetur sed illa adora-
tione que est dulia dignior. Aut secundo respectu ad
verbum cui quo unita adoratione Christi humanitas adoratur.
Et isto modo humanitati Christi debetur cultus latrie secundum Ri-
chardum. Sed utrum ymago Christi sit adoranda cultu la-
trie dico quod ymago Christi potest dupliciter considerari. Primo ut
est quedam res absolute lignea vel lapidea. Et
sic nullus honor illi debetur sicut nec alteri lapidi vel
ligno. Secundo consideratur prout est ymago et tunc quia idem motus
est in ymagine et in eo quod est ymago et ymaginatum unus
honor debetur ymagini et ymaginato. Et ideo cum
Christus latria adoretur eius ymago debet similiter latria
adorari. Et sic videtur etiam velle Damascenus libro
iiii capitulo viii. Sed utrum quicquid conveniens Christi adoratione latrie est
adoranda vel non. Respondent aliqui quod honor sive reverentia
non debetur nisi rationali creature. Creature enim irrationali
non debetur nisi ratione nature rationalis. Et hoc dupliciter. Uno modo
in quantum representat naturam rationalem. Alio modo in quantum ei co-
iungitur quocumque modo. Primo modo solent homines honorare
ymagines regum. Secundo eius vestes utrumque autem ve-
nerantur homines eadem veneratione qua et ipsum regem
venerantur. Sic igitur quidam de cruce in qua Christus fuit

crucifixus dicitur quod utroque modo est a nobis veneranda primo
in quantum representat figuram christi potentis in ea conclusio quod
contactu eius ad christi membra et quod eius sanguine est
perfusa Unde utroque modo adoratur eadem adoratione cum christo
scilicet adoratione latrie Et ideo crucem alloquimur et deprecamur sicut
christum Si autem de effigie loquamur crucis christi in alia materia
scilicet lapidibus vel ligni vel argenti vel auri sic veneramur crucem tantum
ut christi ymaginem quam etiam veneramur adoracione latrie
eo modo quo est supra dictum Reliquie autem dicuntur quod
crux illa in qua christus pependit sicut et res quedam
non adoratur eadem adoratione cum christo scilicet latrie cum non perti-
neat ad personam christi quasi pars eius sed adoratione
yperdulie in qua est quedam res christi ut ... vestes
et alia que ad humanitatem christi pertinuerunt yperdu-
lia adorantur Et hec est positio sancti thome Alii dicunt quod
illa crux non debet adorari ut est res quedam nec adora-
tione latrie neque dulie sed adoratione cuiusdam honoris
et reverentie tamquam instrumentum nostre salutis Et hec
est positio Bonaventure ... Utrum mater christi
sit adoranda adoratione latrie videtur quod non quia est
pura creatura Quia tamen est mater dei ideo ei exhibetur
non tamen honor dulie sed yperdulie Utrum sancti et reliquie
sint aliquo modo venerande respondeo quod sic quia Augustinus
in libro de ecclesiasticis dogmatibus dicit quod qui ad aque affinitati ille etiam
relicta ab illo post ipsius mortem veneratur et non tantum
corpus aut partes corporis sed etiam alia exteriora ut ve-
stes et similia ... est autem quod sanctos dei venerari

debemus tamquam veros dei filios et amicos et intercesso-
res nostros Et ideo reliquias sanctorum et eorum memoriam
honorare congrue tenemur et debemus venerari Quia
enim ipse Christus capud sanctorum omnium eorum reliquias honorat
et propter eas plura miracula facit Contra quosdam de
reliquijs et ipsarum solucione et precio Quod multi ho-
norant sanctos diu mortuos vestientes ossa eorum auro
et argento et eorum sepulchra et sanctos vivos blas-
phemant aut nudos aut fame illos perire permittunt
cum forte plus sint dilecti a domino quam illi propter quos
plura miracula deus facit Unde Mathei xxiii° dicit
Ve vobis scribe et pharisei qui edificatis sepulchra
prophetarum et ornatis monumenta iustorum et dicitis Si
fuissemus in diebus patrum nostrorum non essemus socij
eorum in sanguine prophetarum Ecce ego mitto ad vos Sup-
quo dicit Crisostomus Tamquam enim iudei sanctorum precessorum
cultores sunt et presencium contemptores et persecutores
Non enim gaudent martires cum ex illis pecunijs
honorantur unde et in quibus pauperes plorant Credibile
est sicut deum corpus moysi abscondisse usque hodie
et heliam in paradisum transtulisse ne homines et iudei
ipsa plus venerarentur quam oporteret et sive corpus
sancte marie sit assumptum vel non utique deus voluit
ad hoc tacere ne nos aliud plus quam creatorem
coleremus vel essemus minus diligentes circa fruicionem
creatoris Similiter de corpore discipuli Johannis apostoli
et euangeliste et circa hoc Et contra quosdam presentem Nota

quarta in duplicem spem est / duplex adoratio siue cul
tus diuinus Nam quedam est / spes salutis et hec
in solo deo est / ponenda Et ideo ipse solus adorari
adoratione latrie et ymago eius ut / est ymago et
corpus christi ratione ypostatice vnionis Alia est /
spes suffragii que potest haberi in creatura Et hec aut
habetur in creatura dignissima aut in virgine gloriosa
matre christi et hec adorari adoratione yperdulie que
importat excellentem cultum venerationis potest
eciam hec spes suffragii poni in aliqua creatura inferiori
ut in aliquo sancto confessore in celo vel in mundo propter cuius adora
tionem confidimus adiuuari et hec adoratio est dulia Et
per hoc dampnatur opinio malorum dicencium Quod nec
beata virgo nec aliqui sanctorum debeant / adorari quasi ad
impetrandum effectum gracie ut ipsi dicunt / in nullo possumus
per ipsos adiuuari cum solus deus sit / dator gracie quod
dictum est / hereticum Quia quamuis solus sit / causa
efficiens gracie beata tamen virgo et ceteri sancti mediante per
modum suffragii impetratiui possunt esse causa gracie Et quia
superius dictum est de ymaginibus et aparatibus adora
tionis seu venerationis Sciendum quod nimis / pluribus quinque
modis in huiusmodi veneratione excedit quod multi in tantum
mouentur ab apparencia ymaginum splendida et
artificiosa ut spiritualiter in istis secundum sensualitatem
sepe videatur et non rationem Unde sit ut
in ecclesiis coram quibusdam ymaginibus faciant
speciales genuflexiones oblaciones manuum pedum

oculorum cecorum quia et candelarum plurimarum accensiones nimis
adulteres per ymagines designant corpus domini dei
nostri ihesu christi et ipsum integre ihesum christum qui potens est
restaurare deperdita universa et hoc fit, ideo quia omnis
homo pronus est ad ydolatriam quia ea que creature sunt
propinque sue facultati naturali. Ideo homo suas cogita
ciones frequencius et citius dirigit ad creaturam quam
ad creatorem quia sicut oculi noctue [illegible] se ad lucem
solis ita intellectus noster. Sed quia dyabolus in talibus ymagini
bus ex divina permissione decipit multociens homines
qui non fide viva sed mortua christi carencia operum
fidei deum non sicut debent sinceriter sed fide ve
nerantur. Unde fit ut a quam multa et prodigia in illis
ymaginibus ut suavitates homini et alia spiritus ma
ligni ad decipiendum homines operantur. Nunc mirandum
si dyabolus per ymagines salvatoris et beate marie
et sanctorum homines decipere permittitur, eo quod hoc fa
iniqui per species virtutum et virtutes. Ex hoc credo non
esse signum bonitatis hominum ubi talia mirabilia
et prodigia similia et libaciones decantibus et
[illegible] per ymagines fiunt sed signum iniquitatis et
diminucionis karitatis in multis. Et quia presagium adventus
antichristi in qua diminucione caritatis et irreverencia
ihesu christi dyabolus populum delectatur. Et ideo trahit
homines per talia prodigia ad culturam ymaginum
sculptarum in ligno vel lapide in tantum ut credat a d
domino in illis conpositis et quod plus diminutur aliis
[illegible] cause attribuunt, a tanto minus domino deo creatori

suo debiti honor/ ipedunt/ ymo patibulum vide ee
acceptabilius i aqua quam [te] quia aq[a] opio[c] vel
gi eta ymago i templo qz p patibulum sit cocurso
iustitie de quo d[r] vndr[um] l lig[um] p qd s[t] iusti[a]
pma[s] aut/ qz sit/ ydo[m] maledictm est/ et ipm
7 q fecit/ Illud Sapie xiiij[o] Ecce principium Sed
de ymaginibus quas multa mala sunt orta et puti
orta cont[a] diuinam reuerentiam qz dya[s] plu[m]
delecta in ai ruina[a] corpi Jdeo no pom[m] sunt/
homines qz talia qz digna ad cultura sculptarum
ymagi[um] l i ta[m] ut credant[a] a[d] diuinitat/ i illis
posite sed eam quas t[a]hit homines ad nouas re
liquias que i vitate no sunt/ stare sed dapnatorum
qz ciuila corpa sed qz venerant/ i re q[o]z aie c[v]
tant[a] i mf no Cuius simile fecit/ decret. 7 he
sto c i. Ubi dr[a] Audiuimus qz qdam int/ vos dya[ca]
fraude decepti quedam homines i ebrietate occisum
quasi sanctm more infidelium venerant[a] cu vix qz tti
bus sanctis odor puitat/ Cauia d[r] sup[s] Ebriosi
reg[um] l di no possidebunt/ i Cor vj[o] Illum igit[a]
qz sto decto no psumat/ cole[a] cu eius sup cum
mira[da][lia] fient/ no licet/ Nobis ipm qz sto absqz
aut[ute] roa[c] ecce vendi vr timendum est/ d[r] eiusu
ad nouum corpi peregrinem ne illas decipiatt/ dya[s]
quib[s] q uluit/ aliquando possi[le] fecit/ alia hostia
no fuisse opneglige[a] qsectam et ita omisse
fieri aqua sig[a] appnacia adya[s] qpt/ debiti tem
ppore et pcca apti quatem i aquo lo[o] quitedi

negligat questionem et irreuerenciam faciat creatori
Unde sciendum quod ab ymaginibus christi sculptis et depictis
veneracione generaliter ydolatria a certis locis est exorta quia
diminuit ubi filius patre mortuo fecit statuam pro eius
perpetuam memoriam deinde statuam populus quasi admirari
incepit, ista ymagine venerari. [illegible] statue seu yma
gini quidam posuerunt se demones innitentes stuporem homi
nibus et ideo ad illa homines pro sanitate recuperanda
currere ceperunt et oblaciones offerre credentes quod per dy
anam virtutem ponentem in statua dyane quod demones se
multos posse curare ista via cepit [illegible] ad diu
quesita per ymagines ac si in illis habitaret. Quod
patet de ydolatria iudeorum que ab ymagine vituli exor
dium sumpsit. Interim enim quod moyses cum domino erat
in monte synai pro salute populi mandata a domino accep
turus interim dyabolus suum fore negligere nolens sua
sit iudeis [illegible] vitulum adorare. Item imitatur
Jeroboam qui duxit israel captivum ydolatrie. Ex
cogitato enim consilio fecit duos vitulos aureos et dixit
eis Nolite ultra ascendere in ierusalem. Ecce dii tui
israel qui eduxerunt te de terra egipti. iii Regum xii
per medium de sacerdotibus quibuscumque secularibus vel
regularibus qui dant indulgencias pro cultura sacer
dotum ymaginum et foventibus eas propter commissa ad
magis dyabolice decepti specialius [illegible] Jeroboam in hor
effeminatum aaron sacerdotem imitantes qui timore
mali populi correptus condidit ymaginem dei in fi
gura vituli aurei quod populus iudeorum videns quod moy
ses diu moraretur in monte aggravatus contra aaron

dicentes Surge fac nobis deos qui nos precedant / moy
si enim huic qui nos eduxit de terra egipti ignoramus
quid acciderit Exo xxxii^o Et sic nolo improbare usu
licitum ymaginum / 2^m intencionem ecclesie dei sed abusum
Sed oppositis dictis concludo Quod quia cito una yma
go plus venditur quam alia et etiam pro plebibus contra suu
gerunt flexionibus oblaciones grecorum more abscondenda
tamquam populi offendiculum quibus creator deus iste pre
cifixus in templo sancto suo cum maiori sollicitudine et
amori distraccione advertitur / Quia dicitur gloriam meam alte
ri non dabo et laudem meam sculptilibus ysaie xlii^o
ante medium Exemplo moysi qui vitulum conflatilem
combussit / et ezechias excelsa demolitur / et statuas
et serpentem eneum quem fecerat moyses quia filii israel
adolebant sibi incensum usque ad illud tempus iiii Regum
xviii in principio Et non dicitur ibi quod filii israel adorassent
serpentem eneum sed adolebant ei incensum et tamen conuiti
in hoc peccauerunt / sicut nec hodie in istis temporibus licet / non
adorant istas ymagines tamen quia conferunt / genua curuando
vel offerunt / coruscant et candelas [illegible] corpori [illegible]
sunt non credo sine amplicacione sancti Quare magis
ezechias [illegible] condempne dicitur Quod propter reverenciam
sublimis sacramenti corporis christi omnia alia que populum
alliciunt et distrahunt ab ipsius vero et debito cultu
sunt abiciende amovenda et docendi sunt homines
ut ibi corpus christi oculos dirigant / ubi corpus christi vita
est / post ea et absconsa quia sicut sol splendens in meridie
omnes clarit stellas et lucem obfuscat / sic propria

huius venalibus sacramenti Ex hoc credo reprehensibile esse quod
corpus christi ponitur ad angelos evitandos ubi pauci serviunt
eius mansione et multe ymagines in publico
Contra hoc propositum queritur circa sit temptacionem dei
90 Queritur ergo quid sit temptare deum dico quod est experimentum
sumere de illo qui temptatur Sumitur autem quod experimentum
de aliquo verbis et factis Et utroque modo dupliciter primo mani-
feste secundo occulte seu insidiose verbis expresse quis deum
temptat quando ea attencione aliquid a deo postulat ut
experiatur dei scientiam potestatem vel voluntatem factis
autem expresse aliquis deum temptat quando per ea que facit
intendit experimentum sumere divine potestatis pietatis aut
sapiencie Sed quasi interpretative deum temptat qui etsi
si non intendat de deo experimentum sumere aliquid tamen petit
vel facit ad nichil aliud utile nisi ad probandum dei
potestatem bonitatem vel cognicionem ut cum aliquis
equum currere facit ad evadendum hostes talis non de
experimentum sumere de equo sed si equum currere facit absque
aliqua necessitate vel utilitate hoc nichil aliud esse videtur
quam experimentum sumere de equi velocitate
Cum ergo aliquis propter aliquam necessitatem in statu vel utilitate
suis peticionibus vel factis se deo committit et dei
auxilio hoc non est deum temptare unde dicitur ij° paralipomenon
xx° Cum igitur ignoramus quid agere debeamus hoc
solum habemus residui ut oculos ad te dirigamus Quando
autem hoc agitur absque necessitate et utilitate hoc est interpretative
temptare deum Et ideo super illud deuteronomium vi° non

temptabis dominum deum tuum. dicit glossa. Deum temptat
qui habens quid faciat, sine ratione committit se periculo
volens experiri utrum possit liberari a deo. 2um Thomam
2a 2e q. 97 in primo articulo et 2o utrum temptare deum
sit peccatum. Thomas ubi supra articulo 1o respondet quod sic
quia ut dictum est temptare est experimentum sumere
sed nullus sumit experimentum de eo de quo est certus
Et ideo omnis temptatio ex aliqua ignorantia vel
dubitatione procedit vel temptantis sicut cum quis experi-
mentum sumit de aliqua re ut eius qualitatem cognos-
cat. Sive aliorum ut cum quis experimentum sumit ut
aliis innotescat per quem modum nos deus dicitur temptare
Ignorare autem vel dubitare de hiis que pertinent ad
dei perfectionem est peccatum. igitur temptare deum ad hoc
sive ut temptans cognoscat dei virtutem est peccatum. Si
quis autem ad hoc sive experimentum sumat eorum
que ad divinam perfectionem pertinent non ut ipse cog-
noscat sed ut aliis demonstret hoc non est temptare
deum cum subest iusta necessitas seu pia utilitas
et alia que ad hoc concurrere debent.
Sic enim apostoli a domino petierunt ut in nomine Ihesu
christi fierent signa ut infidelibus manifestaretur
virtus christi [illegible] iiii°. Sed quod temptare deum
est peccatum quando reprehendit achas qui noluit pe-
tere signum. Quia domino dicenti pete tibi signum
a domino deo tuo respondit ille non petam et non temp-
tabo dominum. dicendum quod deus voluit dare signum regi achas

non pro ipso tantum sed pro toto populi instructione. Et ideo re-
prehenditur quasi impeditor quibus salutis nostre petendo
deum temptasset tum quia contra dei preceptum petivisset tum quia
hoc pertinebat ad quemvis utilitatem. Item abraham
petivit signum a domino instinctu dicens Domine unde scire possum
quod possessurus sim eam scilicet terram in promissam
Genesis xv° 10 non peccavit. Gedeon vero petivit signum
ex fidei debilitate Iudicum vi° ideo non excusatur a peccato
Sic zacharias peccavit dicens ad angelum Unde hoc [illegible]
[illegible] ex incredulitate punitus fuit Luce primo. Sciendum tamen
quod aliquis dupliciter petit signum. Uno modo explorando dei sig-
num potestatem aut veritatem dicti eius et hoc de se pertinet
ad dei temptationem. Alio modo ut instruatur quid sit
[illegible] aliquod factum placitum deo et hoc nullo modo pertinet ad dei
temptationem. Sed numquid temptacio dei est peccatum mortale
Dico quod in casu est mortale est tamen minus peccatum quam super-
sticio quia ille plus agit contra dei reverenciam qui suo
facto protestatur errorem contra divinam excellenciam
quam ille qui protestatur tantum verbo vel facto protestatur
dubitacionem de divina excellencia. Igitur et cetera sed omnia
Thomas. Exposicio textus in verbis supra dictis pro liberi
omnem rusticam appreciacionem creaturarum et omnem estimacionem
factive ultra creaturam. Et quia estimacionem rei sequitur
dilectio ipsius quia in tantum res diligitur in quantum estimatur
et illa que plus estimatur plus diligitur et que
minus estimatur tanto minus diligitur. Sed dator et con-
servator omnium bonorum ultra omnia sua data racione dicta-
te racione est estimabilis igitur eciam ultra omnia est

diligibilis et diligendus unde queritur utrum deus
a quoque plus sit diligendus quam proximus dicendum
Thomas 2a 2e q. xxvi articulo 2o Utrum deus plus
diligendus est proximo quia illud est plus diligendum
propter quod homines alia sunt odienda sed proximi in casu
odio habendi sunt ut habetur deus vel dominus luce xiiii
post medium Si quis venit ad me et non odit patrem
suum et matrem et uxorem et filios fratres et sorores
adhuc autem et animam suam non potest meus esse discipulus
Sed quoque hoc respondetur quod quelibet amicicia respicit
principaliter illud in quo principaliter invenitur illud bonum super
cuius communicatione fundatur ut amicicia pollitica principa
liter respicit principem civitatis a quo totum bonum ci
vitatis dependet et ideo illi maxime debetur
fides et obediencia sed amicicia caritatis fundatur
super communicatione beatitudinis que consistit essencialiter in deo
sed in primo principio a quo omnis derivatur qui sunt capaces
beatitudinis proximus autem diligitur ut participans beatitu
dinem nobiscum ab illo Sunt enim duo precepta caritatis
generalia quorum unum pertinet ad dilectionem dei et aliud
ad dilectionem proximi primo ex caritate diligendus est
summum bonum quod nos beatos seu bonos facit 2o ex
caritate diligendus est proximus qui nobis quasi socie
adiungitur in participatione beatitudinis Unde patet est quod
in proximo ex caritate debemus diligere ut simul ad
eternam beatitudinem perveniamus Sed utrum homo debet
ex caritate plus diligere deum quam se ipsum dicendum quod
sic quia nos ipsos recipimus duplex bonum bonum nature

et bonum glorie et totum esse meum et bonum esse est, adeo quia
in illo vivimus movemur et sumus et sine ipso nichil fa-
cere possumus. Ideo comparative homo plus debet diligere deum
quam est bonum quodcumque omnium creaturarum quia omnium beatitudo
est in deo sicut in communi et fontali principio omnium qui
participare possunt beatitudinem. Unde sequitur quod homo plus
debet diligere deum quam propriam vitam corporis in hoc, sicut
bona communicacionem pro quo submittitur pre illi qui est vita
qui pro vita temporali datur. Et nam qui etiam dicitur: Nolli-
te timere eos qui corpus occidunt, animam vero occidere
non possunt, sed timete eum qui potestatem habet corpus
et animam mittere in iehennam. Mathei x°. Debet ergo dili-
gere homo deum ultra omnia et plus quam seipsum. Ideo
deus diligendus est ex toto corde ex tota anima et
ex tota mente. Mathei xxii°. Et hoc preceptum diliges
dominum deum tuum ex toto corde etc. primo potest intelligi
ut est de perfectione comprehensoris sic, ut semper cor hominis
actu feratur in deum. 2° ut sit de necessitate precepti
sic, ut cor hominis nichil acceptet quod divine dileccioni
sit contrarium. 3° ut sit de perfectione consilii sic quod abi-
ciat illa quibus licite uti posset in vita ut liberius
deo vacet et agit. Sed numquam in hac vita hoc preceptum
dileccionis potest perfecte adimpleri et deus perfecte di-
ligi dicit Augustinus. Quod in hac vita deum perfecte di-
ligere non possumus ex quo diu hic sumus semper aliquid
carnalis concupiscencie nobis est quod oportet refrenari
ex quo labore refrenacionis homo impeditur ne deum
hic perfecte diligat. Unde quamvis in hac vita preceptum
de dileccione dei non possumus adimplere transgressionem
tamen ipsius evadimus si infimum gradum caritatis attingamus.

Est autem in summis gradibus caritatis ut nichil plus quam
deum velit, quod quamvis cum deo diligamus quia tamen gradu
deficiat a sanctitate quod non maioris in caritate. Et si in isto casu
ante mortem Christi fuimus cum conatu amplius facere
sine dubio salvabimur et dicere tunc possumus deo
noli me condempnare secundum quod potui quamvis non totum
quod facere debui implevi. Consequenter potest veniri ad propositam
questionem dicendo quod perfectio dilectionis potest sumi dupliciter.
Primo ut excludat omnes actus oppositos caritate. Et sic
non potest hac vita perfecte impleri ut scilicet semper actu
diligat deum ex toto corde id est ex toto intellectu sine
errore ad aliud. Et ex tota anima id est ex tota voluntate
sine divisione vel volitione ad aliquid contrarium. Et ex tota mente
id est ex actuali memoria sine oblivione. Hoc enim non
patitur fragilitas presentis status. Secundo ut excludat
omnes actus contrarios caritati quos caritas non patitur
et sic potest impleri perfecte in hac vita quod caritas
potest esse a tota perfecta quod omnem actum peccati mortalis excludat
vel aliter reddit quasi in idem ut dicit
Thomas in tractatu de perfectione spiritualis vite. Cum
enim totum et perfectum est ut nichil desit tunc ex toto
corde tota anima mente et fortitudine deus diligitur
si nichil in omnibus his nobis desit. Quod totum actualiter
in deum convertatur sed iste modus perfecte dilectionis non
est viatorum sed comprehensorum quod in eterna beatitudine
semper in deum actualiter voluntas comedit. Cantica fertur
quod in divina fruitione illa beatitudo consistit. Secundo
ex toto corde tota anima mente et fortitudine deum dili-
gimus si nichil nobis desit ad dei dilectionem

quia aliud quod a deo habemus actu vel habitu in deum referatur
et hec perfectio divine dilectionis est in precepto primo
ut homo omnia in deum referat ut in finem j Cor. x°
Sive manducatis sive bibitis vel aliquid
aliud facitis omnia in gloriam dei facite Et hoc implet
qui aliquis vitam suam ad dei servicium ordinat et
sic omnia que homo propter se ipsum agit in deum or
dinat nisi sit aliqua que hominem a deo abducat
ut peccata quia homo diligit deum ex toto corde Secundo
ut suum intellectum deo homo subiciat credendo ea que
divinitus traduntur ij Cor. x° In captivitatem redigentes omnem
intellectum in obsequium christi Sic deus diligitur tota mente
Tercio ut quicquid homo amat in deo et propter deum amet
et omnem dilectionem in deum referat Caritas enim christi
urget nos ij Cor. xv° Et sic diligit ex tota
anima Quarto ut ordinat quod omnia verba et opera ex dei cari
tate dirigantur j Cor. xvj° Omnia vestra in caritate fiant
et sic ex tota fortitudine diligit deum et iste modus
dilectionis divine est cuilibet tenendus sub precepto Secundum
Romanos iij supra Secundum mandatum generale huic simile
est diliges proximum tuum sicut te ipsum Et non quia istud
preceptum nullus videtur posse adimplere Quia nemo
potest alterum bene diligere et alteri esse bonus qui sibi est
malus Et qui se ipsum non diligit et animam suam ad
vitam eternam Ecclesiastici xiiij° Qui sibi nequam cui
bonus Et ideo dicit Origenes Qui enim ille qui diligit
iniquitatem odit animam suam Manifestum est quod non
diligit proximum suum cum se ipsum non diligat Unde
Ecclesiastici xxx Aufere animam tuam placens deo

Quis enim sapiens non cogitet plus de passione propria quam
aliena aut quis habens proprium mortuum et cadaver eius
in domo propria procedat ad deplorandum alienum. Sed dices ymo
quilibet amat se ipsum nec debet esse dubium quod quo-
modo natura quis ad hoc inclinat. Dico quod multi sunt se ipsos
amantes naturalem sensibilem qui non est bonus amor nec laudabilis
sed vituperabilis sed amare se amore naturali principalem
racionalem quod sic ut quis velit sibi illa bona que pertinent
ad perfectionem hominis et anime est bene amare se et est lau-
dabile. Et hoc vult Augustinus libro 4o Omelia 38a. Est
amor utilis et est amor noxius amor amore impe-
ditur. Ideo amor noxius recedat et amor utilis
succedat. Sed quia homines carnales volunt illum re-
cedere. Ideo in illos non potest alius succedere ut non capiat
plenum sunt sed effundant ut capiant plenum sunt enim
amore voluptatum carnalium plenum sunt amore mundi
vite plenum sunt amore auri et argenti et possessionum
huius seculi. Quid ergo plenum sunt quo vis ut illa va-
sa intret mel. Ergo ibi est acetum non diffudisti funde
quod habes ut capias quod non habes ut sis vas elec-
tionis. Ideo perfectissimator ut Paulus Actuum 9o vas
electionis est mihi iste. Vas electionis propter gratiam. Ad Ro.
9o ipse sine ut ostenderet divicias glorie sue in vasis
misericordie. Vas honoris propter gloriam 2 ad Thimotheum ipse sine
2o Si quis emundaverit se ab istis erit vas in honorem
sanctificatum et utile ad omne opus bonum paratum. Iste ergo
amor est utilis et bonus quo quis diligit se
in bonis spiritualibus ad eternam beatitudinem conse-
quendam. Sed nunquam in bonis huius spiritualibus hoc debet

seipsum plus diligere quam proximum. Respondit s. Thomas 2a 2e
q. xxvi arti. iiii. Quod in homine sunt due nature spiritualis
et natura carnalis, que sic autem homo dicitur diligere seipsum quod se di-
ligit secundum naturam spiritualem ut dictum est supra. Et
secundum hoc homo magis debet seipsum diligere post deum quam
quemcumque alium. Et patet ex ipsa ratione diligendi. Deus
enim diligitur ut principium boni super quo fundatur dilectio
caritatis. Homo autem seipsum diligit ex caritate secundum rationem
qua est particeps predicti boni. Sed proximus diligitur
secundum rationem societatis in isto bono. Consociacio autem est
racio dilectionis secundum quandam unionem in ordine ad deum.
Unde sicut unitas potior est quam unio, ita quod ipse
participet bonum divinum est potior ratio diligendi quam
quod alius associetur sibi in hac participacione. Et ideo homo
ex caritate debet magis seipsum diligere quam proximum. Et
huius signum est quod homo non debet subire aliquod malum peccati
quod contrariatur participacioni beatitudinis ut proximum liberet
a peccato. Sed proximum quantum ad salutem anime sive magis debe-
mus diligere quam proprium corpus. Et quia quantum ad participacionem
beatitudinis maior est sociacio anime proximi nostri ad ani-
mam quam etiam proprii corporis. Sed dicitur igitur exponit
illud quod minus amat pro illo quod magis amat. Sed
non omnis homo tenetur exponere corpus proprium pro salute proximi
sed hoc est perfectorum secundum illud Johannis xv° maiorem caritatem
nemo habet quam ut animam suam ponat quis etc. Ergo homo
non tenetur ex caritate plus diligere proximum suum quam
corpus proprium. Ad hoc respondet Thomas quo supra allega-
to art. v° in responsione ad ultimum. Quod cuilibet homini imminet
cura proprii corporis, non autem cuilibet homini imminet cu-
ra de salute proximi nisi forte in casu in quo teneretur

alterius saluti gaudendo sed quod aliquis se sponte ad hoc
offerat hoc pertinet ad perfectionem caritatis. Et ideo hoc
preceptum diligas proximum tuum sicut teipsum multipliciter ex-
ponitur. Primo sic: sicut te diligis propter gratiam dei
et virtutes consequendas et propter gloriam celestem consequen-
dam propter quam omnes homines sunt creati sic propter eadem
consequenda diligas et proximum. Non tamen oportet quod
cum tanta diligencia sit de ipsis consequendis proximum sui
sollicitus ut sui ipsius. Secundo sic exponitur: diligas
proximum tuum sicut tu diligis bonum tuum et de bono
gaudes et de malo tuo tristaris sic et dilige proximum
ut sibi congaudeas de eius bono et condoleas de ipsius
malo et huius contrarium non facies. Et ex hac exposi-
cione patet quod omnia verba mores et opera proximorum
debemus benigne interpretari et caritative sicut nos nostra
nobis consideramus fieri ab aliis. Tercio sic exponitur:
diligas te et ea eo ordine quo teipsum puta infra deum
et super omnia temporalia quod est contra avaros qui plus
diligunt temporalia quam proximum. Unde Iohannes iii° qui
habuerit substanciam huius mundi et viderit fratrem
suum necesse habere et clauserit viscera sua ab eo quomodo
caritas dei manet in eo. Manifestum est quia inter omnia
bona humana bona anime sunt precipua et gratia dei et
virtutes. Post hec ordinantur bona corporis ut sanitas
et bona carnalis disposicio. In ultimo loco sunt bona
exteriora que in rebus exterioribus consistunt. Et huius or-
dinem dicendi sepe videmus. Homini naturaliter innatum. Nullus
enim est homo qui non potius vellet quam oculo corporis
quam visu cordis qui est oculus anime et propter vite

carnalis consumacionem homo omnia bona corporalia di-
mittit Job ii° pellem pro pelle et cuncta que habet homo
dabit pro anima sua. Sic ergo et tali ordine homo precipitur
proximum suum diligere sicut seipsum ut precipue optet
illi bona spiritualia. Deinde bona corporis, deinde
alia que in rebus exterioribus consistunt. Si quis autem
proximo suo optat bona corporalia ut corporis integri-
tatem sanitatem aut bona exteriora ut divici-
as et honores contra salutem corporis ille non diligit
proximum sicut seipsum secundum Thomam in tractatu de perfectione spi-
ritualis. Sed ex quo nomine proximi intelligitur omnis homo
est ne de necessitate precepti inimicos diligere. Respondeo
secundum Thomam quod de necessitate precepti est ut a
communitate dilectionis qua quis tenetur proximum diligere
non excludat inimicum nec aliquid contrarium huius di-
lectionis in cor suum recipiatur et sustineat. Sed
quod mens hominis actu feratur in dilectionem inimici
extra casum necessitatis pertinet ad perfectionem consilii.
Sed in casu necessitatis est actu speciali eos diligere et bene-
facere tenetur ex precepto puta si fame esset moritu-
rus et tu posses ipsum adiuvare. Thomas capitulo xvi° in
tractatu de perfectione spiritualis vite. Secundum preceptum in exodo xx°.
Non assumes nomen domini dei tui in vanum
nec enim habebit insontem dominus qui assump-
serit nomen domini dei sui frustra. Hoc est preceptum
secundum quod disponit hominem ad reverenciam summe veritatis.
Contra hoc preceptum est primo sciendum quod diversimode
nomen domini in vanum assumitur male iurando vota
deo facta transgrediendo aut maledicendo deo et blas-

pserando dm uel scos dei Circa pm nota Quod
nomie dei iurando i vanu assumitur tpr Primo iura
do vane et inutiliter diuinam deitatem vane sine
ca nominando et obtestando Scdo iurando dolose et
fraudulent ut in qtitibus [illegible] decipiendo et iura
do rem sua meliorem et plus constare qua sit in
rei veritate Tercio iurando temere et pertinaciter quod fit
tpr Primo opecabiliter iurando per i testina uel per
nomine dei Scdo irreuerenter iurando ut cu sine ca
quis iurat per vulnera et sanguinem xpi et si talia
fiat cu deliberacione sicut mortalia Si indeliberate sunt
venialia et per lapsu lingue Tercio pertinaciter iurando
veritatem diuinam pertinaciter contempnendo et sic pone
et quasi [illegible] morte Circa pm queritur quid est q°
iurare dico quod est deum teste sup aliquo fco uel facie
do ivocare Unde [illegible] in quodam sermone dicit de periurio
Quid est dicere per deum nisi testis est mihi deus quod ita
se habet sicut uel sic se non habet sup quo iuro Si
tunc iuramentum veritati innititur et ei subest rogo
deus in testem facti sic se habentis in veritate uel non habentis
rapitur Si aut veritas non subest iniquissime in
vocatur quia summa veritas personam non debet prodcim
prare Sed queritur utrum liceat iurare per deum Respondetur q°
quod sic Unde deut. vi circa medium capituli dicitur dominum
deum tuum timebis et illi soli servies et per nomen
illius iurabis Et dicitur v° capitulo Reddes domino iuramenta
tua Sup quo dicit Augustinus sup i sermone dicit Obus dno
Si peccatum esset iuratio non diceretur in lege euangelica
Reddes domino iuramenta tua reddimus autem domino iura

meta qn iuram9 p deu 7 illud facim9 si est lica[u]
sup quo iuram9 uel no facim9 qd p iuramentum nos
nolle fac[er]e pmisim9 Et quod liceat iurare p deu[m]
patet ꝯo rone p[ri]mo adu[er]tendo o[ri]ginem iuramenti
tu[m] iuram[en]t[u]m est i[n]troductu ꝯo fide qua c[re]dit[ur] ho[m]i
nes deu[m] ho[c] veritatem infallibilem et ipm ha
be[re] om[n]em infallibilem cogni[ci]o[n]em Sc[d]o rone fi[ni]s
q[ui]a iuram[en]t[u]m i[n]t[ro]duct[u]m est ad c[on]firmand[um] ho[m]i[n]es
de dubijs ad fine[m] c[on]t[ro]u[er]sias s[ed] h[e]b[re]o[rum] vi. Solo e[ni]m
iurame[n]to c[re]dit[ur] q[uando] de c[on]t[ro]u[er]sia a[li]quis dubita[tur] d[e] s[er]. ꝯo co.
Si v[er]o aliquis Sed cont[r]a q[uod] d[icitu]r p[er] medm [con]cludit[ur]
q[uod] deu[m] z aliquid no p iurabis Reddes aut[em] d[omi]no
iuramenta tua Ego aut[em] dico vobis no iurare o[m]i[n]o
Et Jacobi v° [con]tra o[mn]ia fr[atr]es mei nolite iurare s[ed]
d[ic]end[um] q[uod] q[ui]da[m] h[er]e[tici] manichei dixerunt o[mn]e iura
mentu[m] esse illicitu[m] no t[ame]n iurame[n]tu[m] s[ed]m p[e]c[ca]tu[m] c[on]
sedenda s[ed]m p deu[m] Sed erraverunt ꝯo q[uod] no
i[n]tellexerunt q[uod] a[liqu]a [uer]b[orum] s[igni]ficat nega[ti]o[nem] [con]p[osi]ta s[ed] signo
t[er]mi[ni] 7 a[liqu]a p[ro]p[ositi]o[n]e [con]p[osi]ta s[ed] ficat exp[osi]t[ur]e p[rese]nti
nega[tio]ne p[ro]p[ositi]o nega[tio]ne t[er]mi[n]i li [con]p[osi]c[i]o aut[em] non
dixit d[omi]n[u]s no iurabis sed dixit o[mn]i[n]o no iurabis o[mn]i[n]o
i[n] quo dicto no p[ro]hibuit omnem iuracionem sed
p[ro]hibuit ne iurare t[ur] o[mn]i modo 7 sine o[mn]i causa
Et ideo d[icit] Augusti[nu]s lib[r]o de mendacio h[oc] est
adeo d[ictu]m ne iurando ad facilitatem veniatur
iurandi Ex facili[ta]te ad [con]suetu[din]e[m] ex [con]suetu[din]e
i[n] p[er]iuriu[m] Ec[c]l[esiasti]ci xxiij° Vir multu[m] iurans re

plebitur iniquitate. Sed quae tunc dixi domini capitulo
5o Sit sermo vester est est non non Quod autem habun- xplo
dancius est a malo procedit quia affirmacio vel negacio ro
que est in corde hominis eciam debet esse in ipsius
ore sed quia consciente homini malicia non credit ex
simplici assercioni ideo adiunxit quod habundancius
vel amplius est a malo est non culpe sed pene
non iurancium sed iuramentum exigencium quia huiusmodi incre-
dulitas magis est pena quam culpa. Et ideo non dixit fo
malum. Quod autem ipsum iurare sit malum [illegible] dicit 22
[illegible] libro capitulo ix° procedit dicimus aliquando malum esse iura- ro
re aliquando non. Sponte enim et sine necessitate iurare grande peccatum
est. Ex necessitate autem iurare scilicet vel ad asserendam in-
nocenciam vel ad federa pacis confirmanda vel ad persua-
dendum auditoribus quod est eis utile non est malum quia
necessarium. Et ideo dicit Augustinus libro primo de sermone
domini in monte quod iuramentum sanctis est
et necessarium cum pigri sunt homines credere quod est eis
utile iuracio non est bona non tamen mala cum est
necessaria Non enim est contra preceptum dei iuracio
Sed ita intelligi dominus hominem prohibuisse omnia
[illegible] capitulo 5o ut quantum in ipso est homo non iuret quod
multi faciunt in ore habentes iuracionem tamquam magnum quid
et suave Apostolus enim Paulus scivit hoc preceptum
domini et tamen iuravit Ad Corinthios 2o ubi dixit Testis
est mihi deus Item in Ad Corinthios 1o Cottidie morior per
vestram gloriam fratres quam habeo. Item iurare cupiditate
vel delectacione iurandi non est [illegible] iurandi sine causa

Unde hugo libro primo de sacramentis parte xij capitulo viij° sic inquit
Qui sine causa iurat / et si verum iurat / non est sine
culpa Qui frequenter iurat / aliquando periurat / qui periurat condempnatur ... iudicia
condempnatur / Item nota quod pro intellectu clariori
huius materie Quod sicut in naturalibus reperitur
duplex bonum vnum quod est / per se appetibile aliud
per se sed propter aliud Exemplum primi est / de sanitate Exemplum
2i de pocione propter sanitatem sic / in moralibus quedam
sunt bona appetenda propter se ut gratia et / virtutes que
dam propter / alia ut / iuramentum Unde quoniam isto dictum est
Quod iuramentum secundum quod veritate firmata in casu quo
veritas iuramento promisso succumbet / non est per se
sed inductorum quia medicina debite ministrata
non est / mala sed bona sed iuramentum est / medicina
tollens dubietatem que est / infirmitas medulorum
hominum agentium et c. Ex quo patet / quod non subest causa
legitima iurandi tunc est / peccatum iurandi seu iurare
Quia de omni verbo ocioso racio reddenda est quanto magis
de assumpcione vana diuini nominis Sed utrum liceat
iurare per aliquam creaturam pendet / Bona lectura.
Quod iuramentum duplex potest fieri Uno modo imprecacione
ut cum dicitur Ita viuat filius meus / et per similes modos
creatura non invocatur ad testificandum sed ponitur
ipsi creatori appignoratur a creatura Et hoc est licitum
Et licet / omnis creatura sit creatoris tamen bonum vel
sola ... quod de creatura rapina est / minime et quia
adeo nobis concessum et illud deo tanquam minime

possimus in pignoratione Hoc tamen genus iuramenti
2m quod dicit Augustinus est gravissimum Secundo fit iura-
mentum per creaturas vitatis invocacionem et testimonium ut quando
aliquis iurat per aliquem ad invocandum ipsum in testem
Creatura autem potest dupliciter in testimonium invocari Primo
2m se et sic non licet quod sit reddetur quod aliquid numinis
esset in ea racione cuius veritas posset diu proprium qui di
testimonium confirmari Et ideo 2m hunc modum dicitur
Jacobi 5o Nolite iurare neque per celum neque terram Unde est
prohibetur etiam ne iuretur per caput aut capillos
dei vel alia dei membra xxii q i Ubi dicitur Si quis
per capillum dei aut caput iuraverit vel alio modo blasphe-
mia usus fuerit contra deum si clericus est deponatur
Si laicus anathematizetur Et si quis per creaturas
iuraverit acerrime castigetur Hoc enim prohibetur ne ho-
nor dei creature attribuatur sed tamen iuratum fuerit per creaturas
racione obligacionis iurantibus adest ac si esset iuratum
per deum Quia multa prohibentur ab initio que tamen facta
tenent de periurio Quemadmodum Et si post
consilio potest creatura bona in testimonium assumi inquantum in ipsa relucet
divine veritatis vestigium et sic non licet aliud Et quia iura-
re per eam quod relucet a creatura et quod sit iuramentum non
venatur creatura sed creatorem et sic licet iurare
per creaturam Et tamen hoc est Et licet iurare per crucem
patrem seu sanctam xxii q Et qui iurat super crucem Ad
xxii q i aliqua Item per ordinem i q vii Quoniam
Sed de comitibus iuramenti dico quod iuramentum debet

habere tres comites veritatem iudicium et iustitiam quemadmodum
legitur in principio Ieremie quarto: Iurabis vivit dominus in veritate et iudicio
et iustitia. Veritas scilicet debet esse in consciencia iurantis, contra
ut iurans firmiter sciat ita esse ut iurat, alias
si tamen credit nullo modo debet despicere sed tamen sub dubitatione
iurare. Debet etiam ibi esse iudicium id est deliberatio discretiva
iurandi, circa ut quis etiam non iuret sine causa sive necessitate
sed necessitate instante, utpote quando persuadet aliquis aliquid
verum quod expedit ei vel est utile credere et tamen ille non
vult credere simplici assertioni illius, ideo suadens et indiscreti
et iuvenes in iudicio iurare non permittuntur, eo quod non habent
deliberationem discretam, etiam si adultus indiscrete sine
iudicio et deliberatione iuravit, iuramentum dicitur temerarium
et ideo non suadet de iure iurari, sicut scilicet Hostiensis.
Etiam si in iuramento promissorio quibus iurat aliquid
facere quod non est in suo potestate, tunc deest alii discre-
tio. Debet etiam esse in iuramento iustitia, sic quod illud
quod iurat sit licitum et honestum, xxii q. i. ita quoque
deinde iuramentum. Et si queritur cum similibus quaestio utrum quodlibet
40 iuramentum promissorium sit obligatorium, dicitur responso quod
sicut quando tamen promittitur aut aliud quod promittitur in iura-
mento est totaliter manifeste bonum et tunc simpliciter
est suadendum. Sicut totaliter et manifeste malum et tunc
nullo modo debet suadere. Unde versus: In malis promissis
rescinde fidem. Aliud est in parte bonum et in parte malum tunc
ex parte qua bonum est tenendum et mala non. Aliud non
est manifestum sed dubium, utrum sit bonum vel malum

tunc iurans debet querere consilium si non potest consultum
queat ascendere dispensionem iuramenti Sed numquid quod-
libet iuramentum est obligatorium Dico secundum Thomam
sicut quod de iuramento assertorio aut promissorio Et utrumque
est obligatorium sed dissimili modo quia in iuramento quod est
de presenti vel de preterito est obligatio non respectu rei que
iam fuit vel nunc est sed respectu ipsius actus iurandi
ut scilicet iurans iuret quod iam verum est vel fuit Sed in
iuramento promissorio quod respicit aliqua facienda e con-
trario cadit obligatio super rem illam quam quis
affirmavit iuramento quia debet facere ut verum sit quod
est alle(?) tertium(?) illi vel illis verum facere quod iuravit
alioquin deest veritas iuramento Si autem est talis res
que in eius non fuit potestate deest iuramento discretio
Si non sit possibile aliud fieri quod iuravit eveniente fieri
fieri non debet quia est per se malum vel quia est boni impe-
ditivum tunc iuramento deest iustitia Et ideo iuramentum
non est servandum a deo tamen a quo est peccatum vel boni
impeditivum Quicumque enim iurat aliquid se facturum obligatur
ad illud faciendum ad hoc ut veritas impleatur Si tamen
alii duo comites assint scilicet iudicium et iustitia secundum Tho-
mam Omne enim servandum est iuramentum quod servari potest
sine interitu salutis et anime divine iuramenti Unde Beda
tamen secundum Rodonensem xxii q. iiii si aliquid volt ad
tertio(?) ipsius Quod omne iuramentum est servandum quod non
vergit in peiorem exitum et secundum apud Bede aliud debet
intelligi scilicet quod iuramentum servari debet et quod servari potest

sine initio salutis et nunc ut id sit initius salutis
et nunc quod peior motus ne videatur alicui ob servandum
esse. Si quis iuravit se facturum aliquod veniale peccatum
cum veniale fieri posset, sine initio salutis et nunc. Sed
quid si aliquis iuravit quod superflue comederet vel verbum
otiosum diceret, comedit superflue vel verbum otiosum
protulit. Respondet Hugo. Quod talis mortaliter peccat
non quia comedit superflue vel locutus est otiose que
sunt in se venialia sed quia fecit contra illud preceptum
iur(amenti) in malis promissis rescinde fidem. Alii dicunt
quod sit transgrediendo tamen peccat venialiter. Contra si
ista auctoritas In malis promissis etc. intelligatur generaliter
ita quod extendatur ad mala venialia tunc quoniam ad
illa non est preceptum sed consilium Ricardus dicit. Quod
quamvis aliquid iuratum quod est illicitum in sua natura quo
cumque modo iuratum non est servandum. dist. non. xxij q.
iiij in malis etc. et eiusdem summa. Ex hoc quero utrum iura
mentum incautum sit obligatorium. Respondet Ricardus. Quod
iuramentum potest esse incautum aut ratione modi iurandi
aut ratione eius quod est iuratum. Primo modo dupliciter aut quia
iuramentum non est factum cum deliberatione et sic non ob
ligat de necessitate sed de congruitate. tamen si illud
sit licitum quod est iuratum similiter non est factum cum delibe
ratione et sic obligatur ad servandum iuramentum si est
licitum quod iuravit. Juramentum vero incautum ratione eius
quod est iuratum est omne illud iuramentum quod quo
iuratum est ad derogandum caritati et ullum tale

obligat iurantem ad observandum illud quod iurat. Et ex
quo omnia divina precepta et consilia ordinantur ad caritatem
prima glosa thimotheo primo finis precepti est caritas ideo nullum
iuramentum est obligatorium quod derogat alicui precepto
divino sive consilio. Ex quo patet ex quo quodlibet peccatum
mortale derogat alicui divino precepto quia directe est contra
caritatem et contra divinum preceptum. Et ex quo quodlibet peccatum
veniale derogat etiam alicui precepto divino inquantum est
quedam obliquatio a rectitudine divinorum preceptorum et
quedam dispositio ad mortale peccatum ideo nullum iuramentum
de faciendo aliquod peccatum mortale vel veniale est obliga
torium xxii questio iiii distinctio. Item ex quo sicut quedam dicit
ex quo duo contraria sunt iniustitie scilicet facere malum et
a bono declinare tunc sicut iuramentum non obligat ad
faciendum malum ita non obligat quem iuramentum emittit
ad declinandum a bono maiore tunc nulla utilitas sit in
observatione huiusmodi iuramenti et huiusmodi dicit apostolus obediens
apostoli quia etsi non est faciendum malum est tamen aliquis dimit
tendum bonum cuius dimissio cum bono [illegible] quod huiusmodi utilitas
in obedientia servatur compensatur. Et ideo si quis iurat
quod numquam velit [illegible] vel numquam velit [illegible]
religiorum non tenetur talia iuramenta servare quia ex quo
dominus enim consulit perfectionis opera ipse sibi quodam
modo esset contrarius si vellet quod iuramenti occasione
iuramenti actibus obstruitur et hinc Rodonensis [illegible]
multis aliis dicunt quod talia iuramenta contra omnia
quibus iuramenti aliquid quod nec est peccatum mortale nec ve
niale sunt servanda. Et hoc notetur [illegible] xxii

quia innocens sit Ubi quecumque maior aut minor est tenetur ille
uoluntatem dominum uidetur teneri grauius qui uidetur uelle quod
iuramentum de non assumendo religionis statum nulla auctoritate
spirituali possit expleri Sed grauius ubi non tenetur Et similiter
credo de iuramento facto de uxore ducenda et castitate non ser-
uanda secundum quod factum est Supra dominum apostolicum in suecia
tamen dum nominis auctoritatis in iuramento et ad punitionem
temeritatis sit iuramentum et apostolicum in uero talem qui
presumunt iurare taliter non debent apostolica auctoritate uenire
contra iuramenta taliter emissa sed debent recurrere
ad summos quos taliter iurauerint super potest absoluere
uel declarare super non sunt obligatos maxime cum
dubium est utrum iuramentum in tali casu uigeat in detrimentum
spiritus uel interitus salutis eterne uel non Contra quod
tamen iuramentum quod derogat caritati uel eius perfectioni
uel dispensationibus ad ipsam in casu necessitatis homo potest
uenire apostolica auctoritate Utrum iuramentum dolosum sit obliga-
torium Respondet Bonauentura et probabiliter Quod cum
obligatio iuramenti est uoluntaria sicut obligatio
uoti et matrimonii ideo iuramentum non est obligatorium nisi
nisi in quantum iurans se intendit obligare Et ideo
dolose iurans et non intendens se obligare in foro
conscientie non obligatur seu in foro dei qui iudicat
secundum secreta conscientie et secundum rei ueritatem sed in foro
ecclesie tale iuramentum est obligatorium quia ecclesia iudicat
de factis quia hominem oportuit possunt obligare Et ideo
ab ecclesia compellitur teneri tale iuramentum etiam in foro
dei et conscientie debet illi iniungi maior penitencia

dolose iu[rans]

q(uia) iurantis nomen dei assumpsit et decens est quod sibi
obligat quod iurantis alliud fuerit quam quod ipsi iuranti decipere
intendebat. Alii dicunt quod iurans dolosus simpliciter
obligatur quia dolose iurans dixit verba obligatoria
quod interius non est obligat. Iurans tamen deo quia ante
Et licet sine fuit Raymundus modo dicentes quod sine in
tantum sine iurantis in recipientis dolo fecerit in iuramento
sed de accipi iuramentum secundum intentionem illius qui dolum
non habuit. Et sic intelligendum est secundum modo de dolo
malo. Quia si quis ante iuramentum quod torqueat violenter
quod prestare non teneor ille peccat quod torquendo. Et si ego
ad evadenda eius malicia verbis duplicibus utor
intelligens in alio sensu quam ille non credo me peccare.
Gratianus xxij q. v c. Ex hiis dicit sunt ambo ta-
men quia iurantis in recipientis fuerit culpa interior
et tunc verba iuramenti accipienda sunt ut melius cap-
tari possunt intentioni utriusque sicut utroque adhibet dolo
tunc verba debent secundum quem intelligentiam impetrari non
secundum utilitatem iurantis vel recipientis sed publica stat-
ne res peccat desponsata quod hiis ij sunt alter tamen est
dolo tunc impetrando secundum illo qui non est dolo ut
xxij q. v. Quia quacumque arte verborum quis iuret
deus sic accipit sicut ille cui iuratur intelligit. Hu-
go lib. iiij. sententiarum C. v. versus fine dicit. Quod
hoc auctoritas intelligenda est quod cuiusque arte verborum iurat
ad fraudandum quantum tunc deus sic accipit ut ille
cui iuratur intelligit. Sed si quis cogitando predicto
non ut proximum ledat sed ut se vel aliquem antecessoribus tenetur

vitatem dixit et tamē p illam vitatem q^d occul
tavit q^d referre esset periculosū nō putat ut ab
raham dicens de zara soror mea est, nō est, me
titus cū illa esset sibi cognata Et si illud iuras
set nō peccasset petrus sup iiij d' Quod gñ
vbū iuramēti est multiplex aut iurans iurat frau
dulent' et tūc stand' est in tali casu ad capietis ma
mētū ne ex dolo alius decipiat' Aliut iurans
iurat simpl' et tūc stand' est i tenoru eius Idem
videt' velle Thomas Sed inquirit iuramētum
coactū est obligatoriū dicit Bar et tan Quod
i iuramēto assertorio nullius metus nec aliqua coactio
excusat' qz quis potius debet omnia mala susti
nere quam falsum iurare per ... q. n. ita ne Sed in
iuramēto promissorio excusat metus ab obligacōe
nō levis sed gravis et iniustus qui pt cadere i consta
tem virū Allanus dicit aut iurans h't animū adimple
di et tūc obligat' aliter nō facit dicit Io. et eius off
... instine ... ut hoste ... Io. et Brixi de
... que vi. me ... albas dicit instimete Quod
iuramētū metu et gravi ex toztu est obligatoriū
Unde si quis metu gravi coactus iuraverit rem sua
tradere alicui vel tradidit non repetere tenet iura
mētū tū modo ine frangi possit sine interitu salutis
et ne deiure iurari ... Et dicit aliqui ... ter
ex exceptione de metu vel coactione contra petentem
rem sit sub iuramēto promissam ... ex quo
haberet deme contra licitū iuramētū Contra hoc

tn datur actio quod metus causa et probato metu restituetur
illi res data vel tradita aut absolvetur a iuramento
Et hec actio fiat coram iudice spirituali Quid si quis ca9
iuravit contra cui quod si invadet eum in spoliando quilibet par-
ticetur spolia secum numquid tenetur servare illud iuramentum
Respondet gosfredus tunc quod non quia plus peccat cum pecco
dimittendo quod sibi totum et modo quod alijs solue-
re non possumus quod alijs debemus Dicere in ... Ca. te-
rminus distinctio et non obstat xxxii q. iiii Si adpetitum
Sic ubi dicitur Quid gravius peccat si non fuit propter hoc
cum sodes quod hoc dicitur respondendo aderroneam opinionem
dicimus qui se tenere credit propter tale iuramento Et ideo si
non satis faciat quod sic mortaliter peccat Quid si quis ca9
iuravit se nolle ferre testimonium contra aliquem Dico
quod tale iuramentum est temerarium et illicitum et non
obligat iurantem nec coram apostolo licet compellitur ad testimonio
de testi continuatur Quid de iudice qui iuravit facere
iusticiam diviti sicut pauperi qui scit accusatum ca9
coram se ad pena capitis vel quamcumque aliam fore
immune ab illa culpa sibi imposita et tamen
videt testes paratos ad iurandum falsum numquid recipi-
et allorum iuramentum et si recipiet nunquid iuxta allorum
iuramentum condempnabit innocentem Respondet quod iudi-
care pertinet ad iudicem 2um quod ipse fungitur publica
potestate et adeo informari debet in iudicio non sicut ipse
novit tamquam persona privata Sed 2um illud quod in
notescit sibi tamquam persone publice licet aut innotescit
sibi durum in communi et in pretitulatum In quo per leges

publicas diffamationes vel infamias contra quas nullas probaciones
admittere debent, conspiciat per instrumenta et testes
et similia legittima documenta que magis se qui debet
in iudicando quam alia que ipse novit, ut probata per eos.
Ex hoc tamen iudex potest, ut diligentius discernat, per
probaciones inductas ut possit ipsas investigare de
facto. Quod si non possit eas diligenter repellere debet
eas in iudicando sequi. Quia ut dicit Augustinus
super psalmos iudex bonus nichil ex arbitrio suo facit, sed
secundum leges et iura pronunciat. Et ut dicit Richardus
iudex tenetur esse valde sollicitus facere illam
partem que in sua conscientia scit esse iustam et veram
ne pereat propter defectum testium vel ad vocatorum vel
debilem probacionem in partibus qua scit fore iusta. Et si sciret
ad hoc debentur ut contra eum stant probaciones ita
efficaces in foro contradicere quod non possint repelli
debet laborare ante sententiam per omnes vias quibus potest
ut urgentis quietus liberetur. Si nullam viam potest
invenire tunc causa illa si sine scandalo potest debet
alteri committere. Et si non potest debet secundum allegata sententiare
secundum scripta. Et hic potest probari racione quia iudex plus
tenetur esse sollicitus pro salute boni communis quam
pro salute boni singularis quia ipse est persona publica
et statuta ad hoc officium pro communi boni defensione.
Item dato quod iudex secundum conscientiam suam debet
ferre sententiam vel contra aliquam personam singularem
per hoc aperiretur via fraudibus. Quia cum si unusquisque iudex
propter odium persone vel amicicia vellet punire et non

tentem dicet q(uod) iq(ue) sua sua sunt / ep(iscopu)m s(ed) certum
Sed quis p(otes)t absolue(re) a iuramento ul(tra) ip(su)m i(n) laxac
Vnd(e) dicit q(ua)rto d(icitu)r / Quod p(a)pa p(otes)t quel(ibet) absolue(re)
a iuramento q(uo)d iusta ca(usa) p(ro)p(ter) q(uam) i(n)tollerabilem s(ecundum) ca
da(m) dec(retum) xv q. iij auc(tori)te Et(iam) vnd(e) cod(em) ti(tulo) petito
d(icitu)r / Quod interp(re)tacio siue declaracio iuramenti p(er)tinet
ad papam siue dubitet(ur) de ip(s)o qualit(er) sit s(er)uand(um)
ut cod(em) ti(tulo) q(ua)rto siue dubitet(ur) utr(um) sit licit(um) uel non
de elec(tione) venalem p(er)donem aut(em) d(icitu)r / Quod non
t(antu)m papa sed et(iam) Ep(iscop)us iuramenta licita sicut et
vota p(otes)t i(n) melius co(m)mutare maxime cu(m) iu(r)at(ur) illud
q(uo)d nulli est vtile et aliam est dampnosum ut siquis
iuret q(uo)d no(n) loquet(ur) / [illegible] uel no(n) int(ro)ibit domu(m)
alicui(us) s(ed) t(ame)n nisi illud iurauit ad vitand(um) quem
occasionem peccandi qua forte (con)tigerit in cur(r)e(n)te
p(ro) familiarit(a)te alicui(us) p(er)sone nec / ob stat de elec(tione) / ve
n(er)abilem s(e)c(un)do d(icitu)r / Quod si etsi iura(m)ent(u)m sunt / illicitum
papa debuit (con)silium [illegible] ibi loq(ui)t(ur) de magnis p(er)so(nis)
et arduis negocijs et p(ro) q(ui)bus magis i(n) standa(m) q(ui)a
et forte cadi i(n) iuramento se(r)uas(s)et q(uod) p(otes)t s(er)uand(um) no(n)
p(otes)t Ep(iscop)us dispensare uel i(n) al(iu)d co(m)mutare sec(undu)m in
iuram(en)t(is) singla(ri)u(m) p(er)sonar(um) Innocencius et hostie(nsis)
e ti(tulo) debitor(ibus) d(icitu)r / Q(uo)d ep(iscop)us i(n) iuramentis dispensat
si fuit dolo metu uel vi extorta xv q. vi. c. i. de
iure iu(rando) cu(m) (con)tingat Ymo et(iam) ep(iscop)us p(otes)t ex causa qui
q(ui)b(us) iurauerit licite p(ro)prie dispensare xv q. vi nos
s(an)c(t)or(um) Thomas no(n) d(icitu)r / s(ed) d(ici)t(ur) illud q(uo)d (com)mittitur

sub iuramento est manifestu peccatum et tunc nullo servari debet aut est boni impedimentum ut cum quis iurat se non intraturus religionem et tunc licet servare et non servare et in istis duobus casibus non indiget dispensacione Similiter est dubium utrum sit licitum Et in istis quilibet episcopus potest dispensare Similiter est manifeste licitum et inutile et tunc videtur habere locum dispensacio vel commutacio si ad melius faciendum obligat et qui verbaliter et maxime videtur pertinere ad potestatem pape quia cura sua universalis ecclesie ut quidam potest in casibus in veritate iuramentum a suis subditis secundum circa alia que subduntur eius potestati ut patet iuramentum fidelitatis et ver. Exponens

cas Similiter xxiij questio pone quod aliquis iuramento suo tenetur ad aliquid faciendum iste petit dilacionem vel absolucionem ab illo et obtinet Queritur utrum sit absolutus a iuramento ad tempus vel simpliciter Respondent plures doctores Similiter iuramentum est prestitum intuitu dei ita ut per illud homo intendat se obligare deo et tunc non potest absolui ab homine nisi per commutacionem in melius Similiter si iuramentum est factum in intuitu hominis tantum et iste sponte absoluit iuramentum et sic persona non obligatur Solutum

periurium nota de sponsa · primo Similiter de periurio est dicendum Circa quod queritur Quod periurium dicitur aliquando falsa iuracio et tunc quando est falsitas ex parte iurati tantum ut cum quis iurat falsum quod putat esse verum et tunc si ignoranter fecit ad sufficienciam tamen debita diligencia nullum peccatum incurrit ... quia in homine non ad sufficienciam tamen debita diligencia

peccatum est veniale xxxv dis. c. v. in summa 2a
Goff. Host. et Ber. Illud vita tua. Si autem ibi ad
est falsitas propter iurantem tamen ut cum quis iurat
verum quod scit esse falsum aut propter verborum ut cum qui
iurat esse verum quod est falsum et credit esse falsum tamen
aut iurat iocose et simulatorie est veniale xxii
q. ii. Quod ait. Et c. Utile. Si autem serio est peccatum
mortale 2a Goff. xxii q. ii. Homines. Quid Item
duobus modis est mendacium iuramento confirmatum Respon-
deo sic dicitur circa ultimum modum aut sic iurans delibera-
to et dicto confirmando et iuramento per quod sciret dictum
falsum intendit confirmare et iurat sollempniter in presentia
iudicis et sic periurans non tamen peccat mortaliter
sed etiam si per tali periurio feratur diffinitiva sententia
contra aliquem in causa accusatorie est in sermonibus vi q. i
infames. Unde tunc ponendo duos digitos primo
post pollicem ad crucifixum vel evangelium designat
quod cor et animam dat in dyabolicam potestatem divina
Et addit quod non solum ille qui sic periurat sed ille
qui plenaria voluntate proponit aut disponit periurare periurus
censendus est coram deo quia deus cor iudicat ut
xxii q. v. Si autem deliberato dicto confirmando
et iuramento non tamen sollempniter periurat et sic etiam
periurans peccat mortaliter cum etiam eo ipso faciat contra
dei preceptum Levitici xix. Non periurabis in nomine meo
aut deliberato dicto non tamen iuramento et sic potest
contingere quod sic periurat sine mortali peccato tamen est

admittit que veniale fuit, deinceps delibarat, sed tamen
consentit ex subreptione. Et sic primi motus etiam
peccata venialia sunt, tamen quam in casu statim
predicti 2um refert Thomas qui concordat, Bonaventura et impleto
Ockam. Quia quod ex subreptione procedit non est, plene
est voluntarium scilicet deliberatum, aut quod quis mortaliter peccet,
requiritur quod peccatum suum plene sit voluntarium, directe
vel indirecte quod dico propter illum qui cum deliberare
posset, et quod tempus fuit, deliberare si quod illi quod temptatur
ex subreptione privat. Unde multi quod non consensere
aperto mortali peccato si obmittit deliberare consequenter
generaliter peccatum videtur omne quamvis sit peccatum mortale
90 consenso dicitur fuit quis privat, contra indirecte, solo
sollempnis constitutio vel sine sollempnitate. Primo non solum
mortale sed magis et singulare peccatum. Secundo aut
videt peccatum cum deliberatione vel videt verum credens se
videre peccatum et utrumque non est, mortale vel videt falsum
ex lapsu lingue et sine deliberatione vel videt falsum
credens aliud omnino esse verum et, alio modo videret
et hiis duobus modis est veniale peccatum. Secundo quo
minimum dicitur transgressio promissionis iuramenti et tunc
aut quis transgreditur indirecte vel alias ut quia vult
multum dare elemosinam sic promittit ipsa fide iurando
si non quasi vere medio minima et tunc peccatum est, iurando
iurando non mentitur vere medio xxii q. iiija c. 1 2o
et iiijo. Si non est transgressio iuramenti liberate ut cum
quis videt, non ludere taxillos si tunc ludit tamen quod est

vento aut poculento sed procedat mortale. Prima. Si vo-
luntas est dubia ut cum quis vigilat de quo dubitet an
sit, tunc est mortale. Hostiensis q. i. Quarta quod 3o per-
mittit de licito in dyeta. Quod est Goff. de pen.
veniale xxv. dis. C. Criminis et Hugo et Berengarius
si fiat ingrosse et incaute. Si autem ex deliberacione et morose
deinde vigilans. Sit autem ex libris h. r. tua i. ubi dicitur. et
in dicto sit ... Bonaventura tho. et richardus. Unde
si quis vigilat pugnare vel acumulare et si transgreditur
ex impotencia vel necessitate nature excusatur a primicio
Si autem ex voluntate et primiis efficiatur facilis nota
deinde vigilans. Quedam venialia sed nunquam et in-
grans necessitate compulsis excusatur a peccato. Unde
Bonaventura. Quod quedam est mutacio nature que est
mutabilis creatura quam lege non fit et quam fuerit. Hostiensis et
ideo a toto excusatur. Deinde vigilans. Quinta. Unde si
quis vigilat pugnare vel rumare et si transgreditur ex
impotencia vel necessitate nature excusatur a peccato et a primicio
Si autem ex voluntate primiis efficiatur facilis nota.
Deinde vigilans. Sexta prima. Secunda fit mutatis cogi-
tacionibus et ... in ... que est sit mala non excusatur
a toto ... excusatur a toto et voluntas sufficienter
cogi non potest ... ubi metus. Sexta. Et quia
... nullo potest ... quia
que precedens ... vitari ... sed ...
ad ... ideo quantumque ad ...
... non omnino excusatur. Et ideo sit ...

videtur peccare mortaliter Sed contra dicit Innoc. iudex dici quod
illi qui venerit contra iudicem vi vel metu passi
sunt pro vita et rebus suadet non sustineri sed tamquam
pro mortali crimine puniendi videntur. Respondeo et dico Quod
sicut idem dicit non eo quod non peccavit mortaliter sed quia
sunt puniendi pena minori. Et sic videtur ibi contendere
Glossa secundum Quod metus attenuat culpam vel [illegible]
[illegible] aliud tamen intelligitur in iudicio fori caute tamen
est sicut dictum quia eo quod papa sic loquitur non de facili
recedendum est ab eo. Etiam generaliter dicitur per [illegible] ma-
ndati ab illo recepti. Qui enim procurat et qui compellit
utique primus est ut xxiii q. v. c. i. Ratio quia ille
qui hominem provocat adulacionem et facit cum falsum
iudicium vocatur homicidam et minus peccat committit
quam homicida. Quia homicida corpus occisum
est. Iste autem animo duabus [illegible] penis que iniuste
provocavit et filiam [illegible] esse quod tu dicis et
[illegible] quod hic dicit et iudice [illegible] [illegible]
aliquid [illegible] animo et tu [illegible] Qui decius morte
te faciat voluisti xxiii q. v. [illegible] Sed dicit ista
doctor Quod autem cogentes iudicem et personam
publicam ut iudex et talis non peccat cogentes quia contra
ordinem et dispensationem iuris tenetur et capit iudicem
sive fuit bonus sive malus sunt cogentes proxima [illegible]
[illegible] et tunc autem cogit ad [illegible] obligatoria [illegible]
[illegible] sine [illegible] si autem ad vitandum [illegible] quia [illegible]

cum falsum iuratur et sit peccatum mortale aut ad dubia con
remotionem ut quando de re litigiosa iuratur et sit conversus
non peccat tamen sit similis tot vicibus homines enim per maiorem
suum iurant et omnes tot vicibus eorum similis ad quem forma quod
est iuramentum [illegible] vi [illegible] fine potest etiam quod in fa
matus de aliquo crimine innocentiam suam probare et pur
gare per iuramentum Et in isto casu credendum est sibi nisi con
trarium possit probari per testes Sed quando periurium est
possit malum Ideo quilibet debet a periurio cavere Tertio ponit plura
mala que ex periurio incurrimus Et similiter ponit tria bona
que ex periurio amittimus Primum malum quod ex periurio in mala ex periurio
currimus est perniciosa [illegible] Nam secundum canones ex
periurio manifesto et sollemnizato debet imponi septe
nis penitentia Secundum malum est [illegible] irregularitas Tertia 2
[illegible] tamen homicidio voluntario comparatur ut dixi supra
secundum [illegible] bonum nominis quod melius est quam [illegible] pretio 3
sa amissio et bone fame et infamie incursio Nam periu
rus infamis efficitur nec [illegible] in testimonium quantumcumque
peniteat admittitur de [illegible] testimonium et minus
ad [illegible] iudicandum vel procedendum in consulatu vel scabi
natu aut aliis honoribus Et iam per iuramentum
[illegible] damnum [illegible] temporalibus iste tenetur per tua
re restitutionem vel saltem [illegible] Sed ni 4
quit papa potest dispensare ut periurus admittatur ad
testimonium [illegible] non tamen [illegible] testimonium
quia ipse potest tollere infamiam iuris sed infamiam facti non
Et ideo in periurio tria bona amittimus [illegible] ex periurio tria bona amittuntur

tra bona in homine opatur quibus homo ex priorio demi
datur primum quod amor et concordia veritatis hominem liberat
a servitute dyaboli et spiritu cognoscet veritatem et veritas
liberabit vos Iohannis 8o Si ergo filius vos liberavit vere
liberi eritis Secundum bonum est quod caritatem veritatis
ad veram cognicionem illuminat propterea Luce 7a pedibus meis
lavit tuum Et 2 petri primo ipse sine themate Sit in
affectu sermone cui benefacitis attendentes quasi lucerne
ne lucenti in caliginoso loco donec dies illucescat
et lucifer oriatur in cordibus vestris Tercium est quod con
veritatis et sapientie hominem ad preparacionem regni assendit
Sapientie 6 ipse sine Concupiscentia itaque sapientie deducet
Nota supra quod secundo principaliter notavit quod
dum in vanum assuit vota deo facta tripliciter dicitur
do unde nunc de voto est dicendum Et primo quid
est votum provisum Dicitur votum est conceptio supererogacionis
tum vel promissio deo facta Ipse Thomas sine ex de
liberacione firmata et dico bonum supererogatum ad
differenciam voti quod est de bono necessario ad salutem
in quo non inveniretur plene racio voti Composita a rei pro
missione deo facta dicitur ad differenciam promissionis facte
homini que non est racio voti Ipse dicitur ex quo votum
est quedam ordinacio eorum que quis vovet in
divinum cultum vel obsequium Vovere enim est proprius ac
tus latrie Ipse Thomas sine dicitur ad excludendum vota
facta Ipse Thomas sine que licet fuit vere bona
tamen ipse loquendo non sunt vota aut si quis vovet
se ieiunaturum si inimicum suum interficeret ex deliberacione

Firmata Unde ad racionem votorum que fuit ex surrepcione
et indeliberate et ideo sunt absque intencione obligandi se ad
implendum promissum dantes ex nuda promissione et iam
deliberata si non fuit intencio obligandi promittere non
obligatur Et dicit Ricardus Quidam votum dicitur a volendo unde
sicut in nobis est duplex velle plenum scilicet quod est deliberatum
semiplenum quod est velle non ex deliberacione plena sed
ex surrepcione Sic est duplex votum quoddam est plena
racione voti quoddam non deracione primi est Quod sit sem
ex deliberacione non deracione sed ideo secundum non obligat de
necessitate sed tamen de congruo devote vemus ad regula
ad minus Et ideo vemus quod tale votum non est peccatum
mortale Rychardus Non quod votum promissum emissum
[illegible] et perseverancia sequitur [illegible] sit validum qui
tale vel vero insinuate Ex hiis patet quod ad votu
[illegible] denunciate requiruntur primo deliberacio secundo propositum voti [illegible]
voluntatis Tercio promissio in qua perficitur racio voti
Super adduntur quedam et a quibusdam alia duo ad qua
dam voti confirmacionem scilicet pronunciacio oris et [illegible]
aliud [illegible] Reddam tibi vota mea que distinxerunt
labia mea Quintum est testificacio a ore [illegible]
dicit [illegible] dist xxxviii Quod votum est quedam
testificacio promissionis spontanee que deo et de hiis
que dei sunt fieri debet Quamvis testificacio possit
ad interiorem testificacionem [illegible] referri [illegible]
Tho. 2a 2e q. lxxxviii art. 1 Sed magis ex
solo proposito [illegible] quia racione voti fit ob q°
ligatum Et videtur quod sic quia ex hoc quod [illegible]

ppositu bn faciendi tunc mittit manum suam ad aratrum quo si aspiciet
retro bonum ppositum dimittendo non est aptus regno dei
Luce ix° ca° Respondet ibi Thomas insoluendo vltimum argumentum
qd ille qui mittit manum suam ad aratrum iam aliquid facit sed
ille qui solum ppositum non dum aliquid facit sed quando promittit aliquid
faciendum ppter deum tunc iam incipit se ex hiis ad faciendum
licet non dum impleat qd promittit Similiter qui ponit
manum ad aratrum non dum arat Dicendum tamen qd ita
sicut doctores iuris canonici ponunt tres casus Quia vo-
tum dicitur inchoari Confirmari et consumari Quia vo-
tum est tamen initiatum cum ppositum tantum in animo de aliquo bono
vouendo habetur Et ex tali voto initiato homo nec
quo ad deum nec ad ecclesiam obligatur ut de voto
leviatur Sed contra eum qui dicit Gregorius super Eze
Qui bona agunt si meliora agere deliberant et post
deliberata non faciunt licet in bonis operibus perseuerant
tamen in conspectu dei ceciderunt Respondeo Ceciderunt
ab illo bono qd habuissent si deliberatum
fuisset impletum sed non ceciderunt in mortale vel
alia vel ceciderunt in peccatum veniale secundum quod
ex iustus septies cadit [illegible] dis j Et vovit
[illegible] dis m Quod autem votum tunc dicitur consumari
quando ad ppositum boni accedit deliberatio debita et quasi
mentalis conclusio et aliqualis interna promissio de illo
bono faciendo ppter deum Et ex tali voto quis quo
ad deum est obligatus et in foro penitentie ad illius
executionem omnibus modis est inducendus xvii

q. i. Qui bona votum tuo/ dicitur consummatur cum proposito deli
beratum vel opere promittit tunc etiam compellit/ ad opus eius
devoto per tuas ff allbate m c leratura Quod si quis
promisit se velle vovere tamen non vovit castitatem
vel aliquid aliud nunquam est/ voti transgressor dico quod
non sed peniteat tanquam qui mendacio est/ alli in ...
Ita not. lau. et Arch. xvii. q. i. Consaldus super
verbo promisit vbi dicitur expedit homini vovere vnde tho
mas vbi supra ar. iiii. Quia votum est promissio de
facta Illa autem racione promittitur aliquid homini quia
eo homini promittimus quod est propter eius tamen promitti vti
litatem Sed promissionem deo facimus non propter
eius vtilitatem sed propter nostram Et ideo dicit Aug.
in Epistola ad armentarium Quod deus est benignus
exactor non egenus qui non crescit ex redditis sed in se
facit crescere redditores Et sicut illud quod damus deo
non est ei vtile sed nobis Quia quod deo redditur
reddenti additur Ita etiam promissio qua deo aliquid
vovemus non cedit in dei vtilitate que a nobis vtilitati
non indiget/ sed ad vtilitatem nostram inquantum vovendo
voluntatem nostram immobiliter firmamus ad id
quod expedit vovere nobis facere pro nostra salute Ideo
expedit vovere Sed dicis nullus det se periculis
exponere sed qui vovent maxime ea que sunt consilii
et supererogationis exponunt se periculo quia quod ante votum
sine omni peccato agere poterat post votum non sine peccato est/
periculosum agere ut eadem agere velle vovente enim
castitatem non sine peccato nubere licet et nubere velle est/

dampnabile ut patet de penitentia xviii q. i. Vouentibus quidem
videtur ubi scribitur thomas Quod vouenti castitatem
non imminet periculo ex voto emisso sed ex culpa sua
qui mutat voluntatem transgrediendo votum et sequitur eo
ecclesiastici xi. Qui obseruat
ventum non seminat et qui considerat nubes numquam me
tet Quomodo ignoras que sit via spiritus Qui enim sperat
in domino mutabunt fortitudinem Et ideo dicit thomas
Cum periculum nascitur ex proposito facto tunc illud factum non
est expediens ut transire aquam supra pontem ruinosum
Sed si periculum imminet ex hoc quod homo deficit
ab illo facto quod ex hoc non desinit esse expediens ut
expediens est ascendere equum vel currum quamuis peri
culum immineat cadenti de equo Alioquin oporteret
ab omnibus bonis cessare que per accidens ex aliquo eue
niunt ipse concludunt pericula hec thomas Richardus tamen aliter
respondet ad questionem de expediencia voti Et ad illud
dubium dicens aut quis vouet bona
videtur probabiliter exercenda quorum obseruacio
fuit instituta aut impor
ciona Primo expedit homini vouere quia per hoc homo plus
firmat in bono suam voluntatem et excludit a se primaria
parte voluntatem malefaciendi et facit actum virtutis la
trie Ideo vouendo meretur Si vero vouete et reddite
Secundo non expedit quia hec voto non faceret distraccio
ne committe quia vouens per hoc se plus videtur illaquea
quia auget securitatem de sua salute Et alibi
dicit thomas quod maceracio proprii corporis per vigilias
et ieiunia non est deo accepta nisi in quantum est

opus virtutis in quantum fit cum debita discretione ut concupiscentie
carnis refrenentur et homo non nimis gravetur. Et
consequenter talia possunt cadere sub voto. Unde glossa super Ro. xii dicit
Rationabile obsequium vestrum. Sed utrum idem opus bonum
factum cum voto sit magis meritorium quam factum sine voto. fo
Thomas 2a 2e q. lxxxviii articulo vi. Et sanctus respondet
quod sic propter tria. Ex quo enim deus acceptat opus
propter operantem et ideo illud opus est deo acceptabilius
quod fit ab homine ad ipsius servitium specialius deputa-
to et dedicato. Sed certis partibus homo specialius
deputatur seu dedicatur ad dei servitium cum voto quam
sine voto. Ex hoc patet quod ieiunare qui est absti-
nentie actus et continere qui est actus castitatis sunt
magis meritoria si fiant ex voto quam sine voto. Tertia
ut sic iam pertinet ad divini cultum quasi quedam
dei sacrificia. Et ideo dicit Augustinus in libro de virginitate
Quod neque ipsa virginitas est sed quia deo dicata
est honoratur quam fovet et servat continentia pietatis.
Item ut dicit Anshelmus de similitudinibus. Gratius obsequium
illius qui deo totam arborem cum fructu offerat
est acceptius deo quam obsequium illius qui dat fruc-
tum illa tamen sibi impotentia. Item quia per votum voluntas
hominis immobiliter in bono firmatur. Facere autem
bonum et bene pertinet ad perfectionem virtutis. Peccare
enim mente obstinata ex proposito et firmata malitia
est peius quam peccare ex ignorantia vel impotentia.
Quia hoc est peccare in spiritum sanctum. Sic e contrario fa-
cere bonum bene ex voluntate firmata est melius quam
sine tali firmitate. Sed sicut plures cinque

dolent devotis benefactis et deobligacione mentis et
corporis ad castitatem dicentes timeo non posse salvare
animam meam quia post virum multas habui infestaciones
carnis mundi et diaboli et si non vovissem licet in
matrimonio uti sine peccato. huius operibus carnalibus
quinque peccata evitassem. Sed hec respondet hic Augustinus
in epistola ad armentarium et paulinam non te vovisse
peniteat ymmo gaude illud iam tibi non licere cum voto
quod sine voto cum tuo defuncto licuisset. laudat
scriptura vota et opera facta cum votis aliis preter
operibus tamen ne per peccata lapsum faciat et ad deteriora
veniat. Vovens debet attendere suam disposicionem ad
quam que cum voto facere proposuit et etatem ne sine
deliberacione et maturitate voveat in etate puerili et in
puberitate ita ut postea non peniteat. Unde non laudo
iuvenculas ante annum xii ad hoc induci ut voveant
nec laudo animum et virtutem in illa etate que
non construenda abscisione ymmo melius credo illud
non ita indeliberate fieri posuit sic est quod fructu sit casta et
sancta primarie voluit significatus cum titulus virginitatis
non impedit. Et cum quo differencia debet esse inter mari-
tatam et castam virginem in velo si non impediret
mundi malicia melius esset forte virginem incedere
non velatam. Sed hoc consulo quod cum perfectum etas
matura ad votorum emissionem consulerem et
maritatis mulieribus que matrimonium cum vel xxx a
mundo gustaverunt et complexum habuerunt etiam viris
viventibus vovere castitatem post mortem maritorum te

nendam Quia quamuis nubere possit beacior tamen
est si sic permanserit prima ad Cor vij in fine
Ex quo Anne prophetisse filie phanuelis que super
venit xpo in templum delato que vixit septem annis
cum viro suo a virginitate in magna et post mansit
vidua usque ad lxxxiiij annos luce ij Contra
cuiusdam delinquit senex viri Que persone possunt
vouere utrum omnes indifferenter vel solum ille que non sunt
alterius potestati subiecte Respondet thomas Ex quo
votum est quedam promissio deo facta nullus autem potest
per promissionem se obligare firmiter ad illud quod
est in alterius potestate sed solum ad illud quod est omnino in
sua potestate sed qui subditus alteri quantum ad illud
in quo est subiectus non est sue potestatis facere quod
vult sed dependet ex voluntate alterius Et ideo
non potest se per votum firmiter obligare in hiis in quibus
alteri subicitur sine consensu sui superioris Quia sicut
promissio deo facta solum est ad illud quod est in arbitrio
Sed contra statutum est ut re alterius deo offerat
de fine religionis quam consensu eius aut quod gratia puerorum
qui non sunt omnimoda sui potestatem sed sub potestate
aliorum sunt constitute Ideo non sunt liberam facul
tatem vouendi Et sunt hec religiosus servus
clericus prelatus filius familias uxor
quidam in vouendo non peccat quia in omni voto subditi
intelligitur condicio si suis superioribus placuerit quia

xpois votu no pt firmu abinitio dcesys pr ordine
dcy est Religio pus ex quo i omnibus libertatibus sua
voluntatem plato suo ppt deu subiciat Et ideo
licet ad horam aliqd face possit tn no occupat
tra alia a plato Quia tu nullu tpus est i quo
platus no possit ipm tra aliqua occupare Ideo
nullu votu rpius est firmu sine plati assu in
Thoma Item alia ro Rich Quia votu reli
gionis est tante altitudinis qd omia alia
possut i ipud aliud comutari Et ideo cum lu
qui isto voto emisso esse seculo nullu ei addat
primo vota prius an religionem emissa deletis
ieiuniis et oronibus platus qui illu ignorauit
et ad pfessionem recepit pt revocare Epus
liber sic votu emitte sine licencia ppe ex quo
vinculu mit ipm et suam eciam dissolueritur
et aliud qd eius sue pudiciu eque generatur
Et ideo sine lica pape no pt votu pegrinaois
emitte ex qua diu se absentaret Sed aut no
diu arceptus pt ipm ad hoc licenciare dr ur te
mag h ipmo - votu tu contemplae subditus
castitatis absinie est et elemosine operare cont
re pt sine pudicio eius ut ibi C i no
Clitus selari sine sub Epo vnsitur rq ut
residenciam no pt sine licencia epi votum
longe pegnaois emitte votu religionis pt
emitte et sufficit licenciam pete Ideo q ii

dicere Servus non potest vovere aliquid quod ipsum impediat
in servicio domini sui. lxxxiiii dis. Ex antiquis nec potest
intrare religionem sine domini consensu. Et si senior du
bitaverit an sit servus vel liber qui ingredi voluit
vel obligatus raciociniis rei publice vel colonus ori
ginarius vel ascripticius ante completum triennium
non recipiet eius professionem. Si autem hoc tempus quod
a domino restituitur ei cum omnibus ablatis per eum tercium ut
restituitur xvii q. ii Siquis in quantum. Sed si receptus
ipsum ante tempus predictum ad professionem dicunt Ray. et
Tho. Quod ille maneat in monasterio et superior cum mo
nasterio satisfaciet domino. Et hoc verum quando bona fide
venerit ad monasterium credens se liberum. Alias si dolose
privabitur habitu et restituetur domino. Etiam si ad sacros
ordines promotus fuit domino sciente et non contradicente
deponitur et domino restituitur. Si domino ignorante et episcopo
sciente servus contra conditionem ordinatur dabit episcopus duos
servos domino eque bonos. Facit des. no. or. de servis.
Item servus non potest commutari votum peregrinacionis invito domino
de filio familias dicunt doc. Jo. lau. Can. Raymundus
et host. Quod autem est impubes aut pubes prius non
potest se obligare aliquo voto sine patris aut tutoris
auctoritate declaratur Siquis. Est autem masculus
impubes usque ad xiiii femina usque ad xii completum
Unde si filius proprie non oblatus a patre vel tutore vel
traditus per religionem ingressus fuit pater vel tutor
potest ipsum revocare infra annum post querelam propositam

pape vl Epo loci ad regla C. Si quis Si aut non
tuc revocat. Sed p9 annu xiiij ~~ptea cōpsse~~ cōple m
ſ anno xv. pfessus fuit, cōpsse aut tuc tacitu pfes
sus suscepit. Ubi est distincto vel pfessionem
plus expsse scam ante annu xiiij p9ea cōpresse
ratificet irrevocabiliter obligat. de regula eo. qui sic
vij. Si aut impubes no p se ingressus fuit sed
ab alio fuit monasterio traditus vt a pre vl tutore
tuc aut no consentit et tuc quotiens voluerit ante
etatem legittima pt exire xx q. j puelle aut
assentit tuc quamvis consensus ille ante tempus
pubtatis no teneat tn pt exire prius quam pveniat no
ad legitima etate ad instar carnalis matrimonii
de despon. impube. dilectis j. Sed quia cito venit
tuc infra tempus 2m j glosa. Sed si tuc exire no
valuit sed potius elegit remanere ex tuc irrevo
cabiliter obligatur ex hiis tn et aliis dictis
no qd licet no obligetur quis ex voto qd in
minori etate fecerit aut compulsus vel ex metu si
tn postea patitur et factus maior ratu habuit
obligatur de voto C. ij. Et si inmo Et dt inmo
de voto C. sepe tunc. Quod impubes si sit doli
capax et fecerit votu abstinencie peregrinacionis
vl alius debet implere postquam pubes devenit pta
tem qr sicut talis se potuit obligare diabolo
p peta fortius deo. Cum talibus tn facilius
dispensat ex quo sunt incepti aut filius qui iam
est adultus et pubes et talis pt votu religiosum

emitte et aut talis intret p[ost] et tunc an p[ro]fessionem
potest q[uo]d sic p[ost]q[uam] no[n] aut intret oblatus a patre tunc
si sponte intrat tz institus et an annu[m] completum
q[uo]d sic no[n] p[otes]t 2[m] tho[mas] de regula sig[nificatum] p[ro]p[ter]ea sit
ut ibi si invitus intrat q[uo]d sic p[otes]t nisi exp[re]sse tacite p[ro]
fuerim ibi positus fuit ad agendam penitentiam
p[er]petua[m] uel ad tempus xx q. 1. Cucurit quid aut voti
a voto religionis p[ro]p[ter] q[uo]d prie p[re]lati grauit fund[antu]r
uel uir p[otes]t scandalizat filius familias merito p[re]
no[n] debet ob frude ar deser. co quo m[u]lier de
uxore nota quod ipsa sine viri licencia no[n] p[otes]t
vovere ieiunia peregrinationes continentiam
ab opere carnali immoderatas elemosinas de
rebus bonis quibus sine licentia sui viri. Etiam
vir no[n] p[otes]t tale vota emitte p[ro]p[ter] quod preiudicatur
uxori in debito reddendo q[ui]a no[n] iudicat[ur] ad impar ia
nec et s[imi]l[it]er ieiunia continentia vir valet sine voto q[uan]do
uidet mulierem dispositam ad concupias carnales
unde d[icitu]r xxxiii q. v. Si tu abstineas sine licentia
uxoris tribuis ei fornicandi licenciam et peccatum
illius tunc imputabitur abstinentie. q. d. peccatum tuo
tibi imputabit[ur] no[n] peccatum illius cuius dederis ei
occasionem peccandi 2m hugo et ieronymus. nota
ibi multiplicem licentiam prima est occasionis ut
ibi p[er]illa p[re]sumptos xxi q. ii placuit p[er]illa per
missionis xxxiii q. 1. Si quia mulier illa ubi plus
concordat p[er]illa conscilionis xx viii dist. de syo[n] ste

dispo(siti)o(n)es q(uestio) v c. Item accusatores ar(ticu)lo xxxii q. 8. Si quis
uxorem. Et ideo dicit Bartho(lomeus) Brixien(sis) in s(umm)a q(uesti)o(n)e
Quod si quis Romam ire voluit vel ad s(an)c(tu)m Petrum vel
ad alia loca multum distancia et p(ost) votum matrimonium cum
aliqua contraxit q(uod) direct(e) uxore ire non possit. Debitus est
devote peregrinacio(n)es ad terram sanctam q(uo)d vir potest emittere et
solvere inbita uxore devoto dem(en)cia C. q(uo)d aut(em) ibi
textus. Et notat Hugo xxxiii q. 5 manifestum Quod
vir illa vota uxoris revocare potest que ipsa sine scan-
dalo viri non potest adimplere ut de ieiunando ad ma-
tutinas surgendo et in camisia iacendo de nocte Et
s(e)c(un)d(u)m illa et(iam) que p(re)iudicant viri honestati ut si vo-
uisset nunquam ire ad convivium extra domum p(ro)p(ri)am
alia aut(em) non potest revocare nec uxor tenetur p(ost) eius
revocacionem obedire ut si vovisset aliquid dare de suo
p(ro)p(ri)o dicit aut de paraphernalibus mediocriter s(im)i(li)t(er) hone-
stas orones aut q(uo)d nunquam poscet debitum Quia
ista potest facere sine p(re)iudicio viri Sed quid si unus
coniugum dat alteri licenciam vovendi continenciam nunquam
p(ro)p(ter) h(oc) impeditur exigere debitum p(re)ndet Immo Quod
licencians p(ro)pter h(oc) non impeditur exigere debitum nisi et
ipse continenciam vovit vovens t(ame)n impeditur ab
exigendo non a reddendo Sed quid utrum post
votum simplex quis contrahere matrimonium possit Dico quod
non Quia mortaliter peccat qui post votum simplex contrahit
et tanto gravius quanto pluribus votum suum innotuit
racio quia facit contra d(omi)num precepti quo dicit vovete
et reddite Item quia infero contrahit et eodem deo tamen

obligat votum simplex ut sollempne. Ex isto patet
quod pessime faciunt qui licenciant et consulunt continere
post simplex votum continencie. Et hij ex pluribus causis
grauissime peccant. Primo quia tales illos quibus sic con-
sulunt ad peccatum infidelitatis trahunt quia talis voti quasi
iuramenti transgressio dicitur esse quedam abnegacio diuine
veritatis. Secundo quia illas personas maximis periculis
exponunt ex quo numquam potest debitum exigere sine peccato
sicut plures doctores tenent. Tercio quia dignitatem an-
gelicam talibus adimunt. Quia per continenciam homo
creaturis angelicis conformatur. Immo eciam quia castitatem
in carne seruatam habet aliquo modo dignitatem angelicam
superexceditur. Quia ut dicit Ieronimus Continere enim
in carne corrupta seruare est dignius et maioris meriti
quam naturam habere per naturam. Quarto si quis continens
vel continens votum continencie emisit vel est in proposito
emittendi et alter dicit puella vel vidua quam
ille [illegible] disponere potuit habere in vxorem consulo
ut prius votum [illegible] non impediat et votum emissum
sub pena dampnacionis tue et alterius non ducas. Quia
dicit debitum qui voluit [illegible] et illam ducere
in vxorem. Vnde dicitur xxxiij q ij c ult. Si quis
propositum castitatis vidue vel virginis impedierit a sacra
comunione et aliubus [illegible] habeat alienus seu
[illegible]. Sed quid si quis votum continencie simplex
prouocauerit se tu aliqua velle [illegible] continere
Dico tamen exponens [illegible] seruare votum vel [illegible] in
vel [illegible] melior casu voti magis seruandi

est quando iuramentum et iuramento tenetur commisso prima e
agenda. Qui clerici uel uouere et uersus sub uoto uotum virgi-
nitatis possit reuocari aperte virginis. Sicut et hugo tenet
quod sit xxxii q. ii. ... et c. ... ubi dicitur. Quod
uotum virginitatis sit implere patris. Et hoc uidetur probari
dupliciter. Auctoritate primo moysi Numeri xxx. capitulo principio
ubi dicitur Mulier si quid uouerit et se iuramento constrinxerit
que est in domo patris et in etate adhuc puellari
si cognouerit pater uotum quo obligauit animam suam
et tacuerit uoti rea erit. Si autem statim contradixerit
pater uotum et iuramentum irrita erunt. Idem dicitur textus
xxxii q. ii. Mulier. Et si textus intelligitur de vir-
gine quia nomine mulieris sepe designatur. Et loquitur
moyses de virgine impubere que non est xii annorum
que non potest emittere uotum preter consensum. Et quod
dictum est de contradictione patris statim debet intelligi
eadem die ut patet Numeri xxx° ubi dicitur in alterum
diem distulerit sententiam. Et quod dicitur de filia impubere
idem de filio idem uidetur dicere apostolus de virgine
subiecta virgine sua et dat nuptui virginem suam.
Nunquid uotum uouens licite tenetur illud sta-
tim adimplere. Respondet Ricardus. Quod obligatio
uoti causatur ex propria uoluntate et intencione obligandi
se ad aliquid licitum per deum. Unde si intencio
uouentis sit obligare se ad solucionem statim
soluere tenetur. Si autem ad certum tempus uel sub certa
condicione non tenetur statim soluere sed tempore ad hoc constituto
uel condicione existente. Condicione non existente non

tenet de necessitate illud adimplere Etiam tempore prefi
nito ad solvendum non debet tardare in voti adimplendo
Unde dicitur deutronomii xxiii parum medium et prope finem
Cum votum voveris domino deo tuo non tardabis reddere
illud quia requiret illud dominus deus tuus et si moratus
fueris reputabitur tibi in peccatum Si nolueris polliceri absque
peccato eris Quod autem semel egressum est de labiis
tuis observabis et facies sicut promisisti domino deo
tuo et propria voluntate et ore tuo locutus es Cum
autem vovit aliquis sine quod dicendo vel tempus prefinire
tenetur statim illud exequi cum potest nisi vovendo
habuit aliquid in mente dare tamen ei tempus ad disponendum
de rebus suis ad arbitrium boni viri Tamen ut dicit
beatus thomas super iiii° sententiarum Si ille qui vovit intrare
religionem ex mora talia disposicionem rerum suarum tem
tacionem a proposito verisimiliter timet periculum in periculum
religionis ultimus differre non debet Et sic dicunt quidam
et credo non male Quod siquis pro corporis sanitate
consequendam aut recuperandam voveat se facturum
aliquod bonum si voveret sanitatem postmodum non consequitur
ex illo voto non obligatur Tamen in illo voto includitur
condicio si illud consequitur propter quod vovit Caveat
tamen in huiusmodi votis condicionalibus et condicionem implicantibus ne temptet deum et ne homo velit
compiri divinam potestatem aut cognicionem Circa
hoc autem sciendum quod impossibilitas super veniens excusat
a voti impletione Et si aliquid est tamen possibile
dum vovit et postea fit illi impossibile tollitur obli
gacio ut si aliquis dives vovit edificare ecclesiam

postea paupertate superveniente votum suum non valet
adimplere non obligatur. Et si servus est, omnino impotens
tunc excusatur a voto si impleat in manu obligatus ad id
quod potest. Tamen dico quod si fuit in mora vel culpa tali
propter quia redditus est impotens ad voti executionem te-
netur de utroque vel alio per agere penitentiam congruentem. Item
si uxores non potest sine viris tunc ex voto absoluto licito
superiore contradicente non obligatur ad voti completionem, poterit
e supra eadem dist. heres votum illius cui successit ad-
implere tenetur. Videtur contra quod. Quod pater non potest
iniungere filio monasterium transeundi contra, apud voluntatem.
Si autem filius consentit et approbat, tenetur votum primo
adimplere devoto licet; pecuniaria vero satisfactio alii
iniungere potest de usura tua et de Voluntate c. i. Et sic tamen
si heres ad hereditatem paternam adiit, tunc votum illius
cuius est heres in duabus casibus et similibus tenetur
adimplere maxime cum quando hereditas se extendit
ut in dicto c. licet. Si non adiit, non tenetur nisi votum
tunc se ad hoc obligavit. Innocentius tamen in c.
licet dicit. Quod qui votum transmarinum emittit, si sub
spacio tre[...] si impediatur morte vel aliter, cogitur
alium committere qui votum impleat, arg. ibidem c. licet.
Et si aliis non commisit executionem voti, heredes
poterunt cogi ut illud compleant vel expensas quas ipse
dum aperte si vixisset faciendas ad terram sanctam
transmittat. Verius si ex devotionem vovit illud
ire vel ad dominum [...] quod si tunc respondere non potest
committere non tenetur quod condicio quas intelligitur si po

tit/ An aut/ vnq pro alio possit ieiunare vel alit satisfacere
dicit/ usque dist. iij. c. prima pro arch et p. xxxij. dist. pe
bit xiij. q. ij. anime defunctorum Sed pone voveo de
me contra votum dicit hostiensis Quod vbicumque voveo vel pro
mitto aliquid facere quo facto vel aliquid non facere quo
non facto salus spiritualis vel carnalis amittitur/ vel
peccatum mortale incurritur non est/ frangendum votum iuramentum
vel pactum neque quare deus neque lex neque preceptum ad
aliquod vinculum iniquitatis/ xxij. q. iiij. c. si aliquid
fortibus aut que si fiat non est/ peccatum mortale Verum
si non fiat nullum est/ peccatum mortale [illegible] tenet/ voto
et h frangendum est/ de novi supra eod. Cum continuo. et
sup eo Ex parte notat hugo et stretch [illegible] xxxij
q. viij. c. non solum Quod si aliquis fecit votum de car
nibus non comedendis et infirmatur ita quod [illegible] comedit
quod est periculosus vite nisi vtatur carnibus et quod aliter
mortem evadere non possit tunc de precepto maioris ymo
et sine precepto ut aliqui dicunt/ potest/ comedere carnes
quia sub est ca necessitatis/ et huiusmodi voto tacita conditio
subintelligitur nisi necessitas cogeret et preceptum maioris
adesset/ Quamvis aut/ votum sit regulariter implendum
In pluribus tamen casibus potest/ ab eo discedi secundum hostiensem
[illegible] si contingit meliius debere [illegible] Itaque si non
processit ad actum vovendi sed tamen stetit in proposito de
voto licitum [illegible] est/ voto conditionale
et conditio defecit xxxij. q. viij. c. non solum Et hoc
verum quando conditio fuit/ tacita quod [illegible] nata inest/
voto ut si potero vel [illegible] tunc fuit/ [illegible] de eo

dicit apostolus. Unde Augustinus cum vovet liberam facultatem
vovendi non habuit ut superius dictum est. Quintus cum auctoritate
superioris dispensatum est vel redemptum vel mutatum. Sexto cum
votum contrarium naturae est illicitum ubi non tamen potest a voto
sed debet omnino vovens discedere ut patet supra eodem capitulo quarto casum
sunt contrariis continentur. utrum votum possit commutari vel redimi
Rysch. Quod dicunt vota quaedam sunt necessitatis
ut sunt vota communia quae facimus in baptismo et in ceteris
sacramentis dicit glossa et compendium praeviis. Et haec non potest
redimi nec commutari quia non possunt obmitti sine peccato
xxxi q. i Quicumque. Alia sunt vota et talia quae omnia
redimi et commutari possunt. Et dico quasi patet vota re
ligionis et continentiae quae secundum quosdam non capiunt dispe
sationem nec commutationem quibus alii dicunt. Quod
omne votum dispensabile vel commutabile. Quod quidem aliquo
voto potest inveniri rationabilis causa dispensationis vel propter statum
maioris boni vel vitationis mali. Et sic vel rei publice
vel universitatis vovens propter reformatione pacis inter reges discor
dantes est maius bonum communitati quam continentia unius
personae. Et ideo dicunt quod si antiquis causa propter quod vovit
continentiam nubat de mandato papae plus meruit obe
diendo quam continendo. Sed utrum votum de nunquam
petendo a papa dispensationem in aliquo voto sit obligatorium
Respondet Raymundus. Quod votum de non petendo id est quod
est utile ante vovet quod dispensetur secum in voto quod
contrarium est et nimis timet ad observandum ita quod probabiliter
timet transgressionis periculum et votum de nunquam pe
tendo dispensationem papae in aliquo loco non est simpliciter obliga

tarium in casu tamen aliquo in quo esset utilius anime voventis
dispensacionem non petere quam petere obligatus esset
racione voti sit commissi a domino petendi. Etiam si quis vo
uisset aliquid quod in uno casu posset esse utile ad salutem
et in alio casu inutile tunc tenetur votum servare in illo
casu in quo est utile ad salutem Et non in illo casu in quo
est ad salutem inutile. Contra sit arca nondum secundum thomam
2a 2e q. lxxxviii articulo xii. Ex quo votum est promissio
deo facta de aliquo quod est deo acceptum. Quid sit autem
in aliqua promissione acceptum ei cui promittitur depende
det arbitrio prelatus autem in ecclesia gerit vicem dei. Et ideo
in commutatione vel dispensatione votorum requiritur prelati auctoritas
qui in persona dei discernere habet quid sit deo acceptum
et iste debet attendere si causa subest dispensandi
vel commutandi. Et in commutatione facienda considerare debet
prelatus vel inferior opus in quo votum commutatur quod ita vel
amplius sit deo acceptum ut dicit Glossa in c. i de voto
et voti redemptione. Judicio enim ipsius nullus debet commutare votum
suum in aliud opus nisi quis vouisset aliquod bonum temporale
et illud mutaret in votum religionis perpetuum ut si quis
vouisset per x annos omnibus sextis feriis vovit ieiunare
ad quod etiam si postea vovit religionem intrare
absolutus est et non est propterea transgressor de voto et voti
redemptione nec ipse iudicio debet vovens procedere autem
nisi aliud quod voveat esset maius et alia aut non
posset commode recurrere ad superiorem. Ex hoc patet
quod omne votum obligat ad voti observanciam vel
operis equalis vel melioris quod fidelitatem enim hominis

ptinet, qd solvat pmissu homo aut maxime tet
deo fidelitatem tu rone vlis dni tn et rone be
neficij adeo suscepti Et ideo maxime obligatur
eo ad hoc, ut impleat vota sua deo fca Tamen
cum hoc est quedam infidelitas et, ut dit Val
displicet deo infidelis pmissio Unde si vovisti ptr
dni ire ad pagnem xpi vel ad motem sce cath
poteris ul ex causa obtine dispensacom Quamvis
cum aliqua abiracio eca no q fulatur fca tn est
solucnda Ex hoc dicut aliqui doctores q pls obli
gat votu homine deo qua iuramentum ad sca dei
ewangelia vel insig et positu Et huius sime etias
est pyrchar tenet q trau d iuramento pmissorio
q aliud i eiusd bonu et amplius si saltem aliud
idoneum est, ante fm tu addicio comiti de qbus
sup Et ex q votu castit est maxime placitu deo
Ideo caue debet homo castitatem accepi Unde dt
gom xxxij q v Si paulus Caue queso ne qn
de te dicat deus ysa Uirgo cecidit, et non est, qui
suscitet eam Quandam dico Quod cu omnia possit
deus tn suscitare no pt virgine post ruina va
let em liberare de pena sed non valet coronare
corruptam Unica ratione illam conplecteris ne i nobis
cplecat, et virginet bone desicient Et ita post
plura exemplis scribit, horem subisse coniugii et
ambulasse q pla quam ad altioda tendetem
cadere in psuda infini no sciat ob scios civitas sic

i aīa deo dedita p voti metu p voti tnsgressione
ne p9 civitat hospiciu ubi demones saltant a spine
cogitacōes et visione indisistent i delectacōes carna
les et terrenj mundane sollicitudines q pugnat ho
minem Cui ꝯcordat plugꝰ in Regula sua nec
solo tacto affatu sed aspectu et affectu quoque appetitur
ꝯcupiscere feminas nec dicat vos habere animos pudi
cos si habetis oculos inpudicos q impudicus oculus
impudici cordis est nuncius q mediantibus oculis
eciam lingwa tacente sibi invicem corda nuncciant impudica
g Jetu est sup^a Quod nomen dei i vanum assu
deo maledicere vel sanctis eius vel ipsos blasphe
mando Blasphemus aut percipit morte penam i lege
unde de quodam nato de mulie Judea et viro egip
ciaco dr legitur xxiiij Cum blasphemasset nomen
dm i maledixisset adductus est ad moysen miserunt
q eu i carcerem donec scirent quid iuberet dns
Sicut cum illo tandem locutus est dns ad moysen dicens
Educ blasphemum extra castra a ponant omnes q
audierunt blasphemantem manus suas super caput
eius et lapidabit eum populus universus Et ad filios
isrl loqueris hic q maledixit suo deo portabit
peccatum suum et qui blasphemavit nomen dm morte
moriatur lapidibus obruet eum omnis multitudo
populi Sicut autem fuit blasphemus sicut pegnus
et nabuchodonozor qui fuit ad adorandum deum deum
dereliquit Quod ꝯcurrit blasphemavit dm suum

pudore penis debitis subiacebit daniel iiij et xxviij
q iiij^d no[n] venit et xj q iij Imperatores Christi^r cvme
ut plurimi lusores resp[ond]e[n]t q[uod] qui i[n] ludo taxillor[um] non
c[om]sc[ri]ant tunc culpa dya[bo]li c[om]m[ittitur] et torquet i[n] dampnacionem i[n]no
cenciam Qui no[n] solum c[om]petant sed ecia[m] assistentes
et no[n] c[ontr]adicentes ipos hospitatores aut familiarit[er]
ipis c[on]versantes p[ro]p[ter]ea[m] eum i[n]iuriam c[om]patie[n]tur forte
tollabile est et q[uan]tu[m] laudabile dei aut i[n]iuria
sustinere culpabile est Unde d[icitu]r in de[cre]to C Impatores
Julianus fuit infidelis imperator aposta[t]a iniquus
et ydolatra c[om]plures vero fuerunt Imperatori
infideli q[ua]n[do] agebat causa[m] xpi no[n] agnoscebat
s[ed] illum q[ui] in celo erat Cum volebat ut ydola co
lerent p[re]ponebat illi d[omi]n[u]m q[ui] dicebat c[om]ducate acie[m]
contra illa[m] gente[m] statim obtemperabat et distinguebat
d[omi]n[u]m et d[omi]n[u]m adno[tatio] t[em]p[or]ali Et si statuerit una canonica
magnam p[ena]m p[ro] blasphemia de qua le dicit
Statuimus Quia est iste unus ca[s]us de casibus Ep[isc]o
r[e]s[er]vatis de pen[itentiis] et re[missionibus] Si ep[iscop]us Et h[oc] i[n]telligendum
est de p[u]blico graui et c[ons]ulto maledicto vel
blasphemo quem simplex sacerdos absoluere p[otes]t
si h[ab]et Et f[ac]iendo q[uo]d ita i[n] v[erb]a[m] blasphemias d[omi]n[u]m
dei c[on]iurando vel maledicendo deo matri eius
aut s[an]c[t]is p[er] nominibus p[re]dictis maiestati Quia p[er] vo
tate q[ui]a t[er]cia p[er] tres p[er]sonas a[nte] s[upp]licas Quartum
favor zantropine necessari[us] i[n]dicio ad fui[n]c[ia]

obtine[n]dam p[ri]mo iudice vivor[um] et mortuor[um] q[uod] tu[n]c p[er]fect[us] ... diuina iustitia i[n] ultu[m] no[n] dimittet, sed aut hic aut i[n] futuro puniet. Summu[m] ad vocatum ... vocat ... blasphemi iuxta illud ... Et illam ad vocata[m] ... Eya ergo ad vocata nostra ... Qui no[n] ... dei ... p[er] fide ... habet ... testes. Quia ... sunt testes ... veritatis et fidei et ... sunt testes ... Quia gloria ... testimonium ...

Tercium p[re]ceptum adiu[n]ge[n]dum. Quod d[icitu]r ... tercium p[re]ceptum Exo. xx. ... thema ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua. Septimo aut[em] die sabbatum d[omi]ni dei tui est. ... non facies i[n] eo omne opus tuum et filius tuus et filia tua et s[er]vus tuus et ancilla tua iumentum tuum et advena q[ui] est int[ra] portas tuas. Sex enim diebus fecit deus celum et terram mare et omnia que i[n] eis sunt et requievit die septimo. Idcirco benedixit deus diei sabbati et sanctificavit eum. Ex quibus verbis ... septimo et no[n] aliis ... commemorat ... p[re]cepti videntur ... ex quo no[n] ... sunt ... natura ... legitur ... Ingrata enim ... omnia ... labore et ... requiem ... Etiam deus sex diebus laboravit septimo requievit ... laborabat et ... i[n] celo ... Unde non ... laborantes die festo no[n] sunt ... deo q[ui] requievit die illo ... requiem ... q[ui] requievit i[n] celo ... et dampnati i[n] inferno. Qui

laborant tota septimana priuscio corpe et die dnico p
dampnacoe aie in ebrietatibus inuaciis et aliis Unde Ezech
2o Sanctuaria mea spreuisti et sabbata mea polluisti propterea
dabo uos contemptibiles cunctis nacionibus Item d. rō
quare additur mēto Quia hoc preceptum simul est morale
et ceremoniale Ceremonialia autem non sunt ita de lege
nature sicut moralia ideo nec ita firmiter sunt memo
rie in pectora ut moralia Deinde sequitur ut diem sabbati
sanctifices id est diuino cultu totaliter applices deditus beneficiis
tuis singularis meditando et gracias deo exhibendo Sab
bati enim sanctificacio est in eo quod Sanctum enim
Origenes dicit separatum absumptum quod preceptum est sanctificacionis sabbati
in hoc consistit ut cor nostrum super seculo separetur et di
uino cultui mancipetur hoc enim est vacare deo Et hoc sit
tripliciter primo generaliter dum nos ab viciis separamus et iterum
nitam ad sabbatum id est ad quietem eternitatis uel ad re
quiescendum eternaliter cum deo et sub eius disposicione Secundo
specialiter dum temporibus et horis ad hoc deputatis separamus
nos eciam a licitis operibus deo orando et meditando va
cantes Tercio specialissime que est in hominibus contemplatiuis
qui ab omnibus mundanis se separant et deo et diuinis operi
bus fortiter intendunt prima sanctificacio sabbati est necessaria
Secunda debita Tercia perfecta Et sequitur Sex diebus
operaberis Illa videlicet que sunt necessaria pro tua vite
sustentacione Septimo autem die sabbati dni dei tui non fa
cies omne opus Sed a causa illa que erant necessaria pro vic
tu non erat licitum coquere uel parare ymo nec manna
colligere Vt dicitur Exodi xvi Et tunc erat licitum operari
illa que non poterant sine bono differri uel anticipari

die precedenti ut preberet pabula animalibus et potum ad aquas
Et sic 1 Machabeorum pugnabant die sabbato contra invadentes
eos postea Mathatias .i. c. Tu et filii tui non loquimini contra adulteros
qui iam servabant legem datam de sanctificatione sabbati quia sicut tunc prohibebatur
una cum cibis calefacere contra prohibiti sed sic addidit contrarium puncto
precipiens inmoderantibus legem quia non debebat permitti in sabbato
aliquid operari ut accendere ignem vel extinguere lampadam
et huiusmodi ut dicit Rabi Samuel Et servus tuus et ancilla
tua sic intelligitur de illis qui non erant iudei contra quam precepta
servus et ancilla ~~proprie~~ degente iudeorum erant contra prohibiti Et
iumentum tuum quia non erat cibaria vel conducere vel accommodare
iumentum ad aliquod agendum ad opus sacerdotis sed semper de
buit totum quiescere iumentum et pabulo gaudere in festa Et ad
beneficia a gentilibus gressus ad ritum iudeorum qui simili modo
sabbatum observare tenebantur Sex enim diebus fecit deus
celum et terram mare et omnia que in eis sunt et requievit die
septimo nonas [?] operis re [?] facere cessavit Et post ordina
assignatur ratio huius precepti et maxime inter alia precepta
huius et primi ratio assignatur quia alia sunt ipse manifesta
ratione inclusa ideo non oportebat in eis assignare rationem
Sed quidem magis proprie ob servando sabbati in speciali quam
aliarum sollemnitatum Sciendum quod omnes sollemnitates
veteris legis sunt instituite in memoriam alicuius divini beneficii
vel preteriti commemorati vel futuri prefigurati Inter omnia
autem beneficia dei commemoranda primum et precipuum est
beneficium creationis cuius memoria agitur in sabbati sanctificatione
Et ideo dicitur hic Sex enim diebus fecit deus celum
et terram Inter omnia vero beneficia dei prefiguranda precipuum

et finale erat quod habemus ideo vel in presenti vita per gratiam
vel in futura per gloriam Que significabatur per observanciam
sabbati in veteri testamento ysaie capitulo lviii Si averteris a sabbato
pedem tuum facere voluntatem meam in die sancto meo et vocaveris
sabbatum delicatum etc Et sustollam te super altitudines
terre et cibabo te hereditate Jacob patris tui Similiter alie sol-
lempnitates celebrantur quantum ad aliqua beneficia particularia tempore
transcurrencia ut pascha quantum ad beneficium preteritum liberacionis de egip-
to et quantum ad futuram passionem Christi que temporaliter transiit
inducens nos ad quietem sabbati spiritualis Ideo specialius
precipitur sanctificacio sabbati quam aliarum festivitatum pro divino
precepto Sed nunquid hoc preceptum est morale vel ceremoniale
Dico quod est partim morale et partim ceremoniale morale e-
nim ad hoc inclinat quod istud preceptum homini precipitur
ut deputet aliquod tempus vite sue ad vacandum divinis In-
est enim homini naturalis inclinacio ad hoc quod cuilibet rei necessarie
deputet aliquod tempus ut corporali refeccioni dormicioni et
cetera homo est utique fatigabilis Et ideo etiam spirituali re-
feccioni qua mens hominis reficitur in deo secundum dictamen
racionis aliquod tempus debet deputare et hoc est tempus
quo homo vacat divinis quod videlicet cadit sub morali
precepto Sed hoc preceptum est ceremoniale inquantum
ad hoc preceptum speciale tempus determinat scilicet dies septima
quantum signum in commemoracionem generalis beneficij scilicet produccionis
mundi Quia diebus sex deus mundum fecit et in septimo
requievit Spiritualiter autem intellectum est ceremoniale quia
allegorice significat quietem christi in sepulcro quo fuit die
septima moraliter significat cessacionem ab omni actu

peti et quietem sanctis ideo in maiori fuit quietem diuine
fruicionis in patria in etate septima Quia ut dicit Augustinus
contra faustum prima etas generis humani fuit ab adam usque ad
noe Secunda a noe usque ad abraham Tercia inde usque ad
dauid Quarta inde usque ad transmigracionem babilonis Quinta
inde usque ad ad aduentum christi Sexta inde usque ad finem
mundi Septima est in requie beatorum sed quia cessauit
obseruacio sabbati et quia ei successit dies dominicus quia
ipsa plura significabat enim obseruacio sabbati futuram
quietem domini nostri ihesu christi in sepulchro die septima Et
requiem beatorum in celo futuram per christum ante etate septima
Et ideo ad veniente veritate illa figura debuit cessare
Item ne videremur Iudaizare Et ne crederemus nos fore
ad huc obligatos ad cerimonias veteris legis Magis
autem debuit sabbatum commutari in prima die septimane
Primo quia ipsa mediante creatura quia illa die creauit deus celum et terra
locum quietis beatorum videlicet celum et locum laboris viatorum terra
in quo loco bene viuendo celum merentur Secundo quia ipsa mediante
beneficio redempcionis quia nocte diei dominice christus genus humanum
vinculatum de tenebris et vinculis captiuitatis eduxit Ubi
quasi per quinque milia annorum erat miserabiliter captiuatum
Quidalibus enim anime tunc existentes in limbo penam sensus
non haberent carent tamen priuacione ipsa propter peccatum originale diuina
visione ad quam illa nocte per filii dei presenciam ad
mittebantur Illa etiam nocte dyabolum alligauit eius
potestatem minuendo Tercio quia mediante beneficio re
surreccionis que fuit causa et exemplar nostre resur
reccionis tunc enim humanam naturam infirmitatis in spe domino in veste
immortalitatis induit ut in natura humana verus deus et verus homo

i mortalis et i passibilis resurrexit tunc eciam timorem
mortis nobis abstulit quando per suam gloriosam resurreccionem
nos de eterna vita et beatitudine certificauit quod absque dubio
membra fidelia christi caput sequentur et ubi est corpus
christi glorificatum illuc aquile congregabuntur Eciam die dominico
missus est spiritus sanctus apostolis christi quando sit in spiritu sancto et
per ipsum eterne beatitudinis et eterne pignus acceperunt qui
sedentes in cenaculo et vacantes oracionibus et contemplacioni-
bus hec dona ab alto expectabant Unde leo papa epistola lxxx
v. dicit Et die dominica apostoli hic sit inquit Quod licet
dies dominica tantis diuinarum dispensacionum misteriis est con
secrata ut quicquid a deo insigne est constitutum in huius diei
dignitatem fit gestum Inchoacionem die per christi resurrec-
cionem et mors interitum et vita accepit principium Unde
ecclesia ordinauit quod corporis consecracio et ordinacio unde to-
tum die dominico celebratur Et quod dominice spirituale gaudium
tunc ostendit die dominico non est ieiunandum decretum dicit ante
Ieiunium etc. ne quis vtatur quod in noua lege ob
seruacio dominice diei ob seruacioni sabbati noui precepti
legis sed ex constitucione ecclesie Unde sicut olim de sab
bato dicebatur memento ut diem sabbati sanctifices
Sic nunc de die dominico quodam precipitur ut illo die
purissime contemplacioni et perfecte quieti mentis intendas
ab omnibus occupacionibus cotidianis temporalibus recedendo
et tunc precipue deum laudando et pro beneficiis omnibus
illi tunc singulariter gracias rependo ut dicas cum ysaia
Miseracionum domini recordabor laudem dicam domino
pro omnibus que reddidit dominus deus noster nobis et pro
hec homo consequitur ea bona quorum est sermo

desidia in anima sepulti quandoque / consulta cum semina latet
in quadam mente et animo rationali naturaliter illi complantata sed in ta
quadam desidia arescit / que omnia multum producunt
fructum Si plures diuine gracie et deuocionis irrigarentur
Secundus est presentis vite attediatus et omnium terrenorum libera
despectus per dulcorem celestis inde per deuocionem et medita
cionem operum dei causat in homine tedium presentis vite et
omnium terrenorum Unde Gregorius Gustato spiritu desipit omnis caro
Tercium est frigidi cordis et duri liquefactio Quia sicut
radii glaciem resoluunt sic feruor interne deuocionis
mentem disponit ad obseruanciam diuinorum mandatorum
Unde psalmista Viam mandatorum tuorum cucurri cum dilatasti cor
meum per caritatem scilicet et internam deuocionem Sed dicis quia pauper
sum habens cogitaciones de expensis et aliis necessariis in tem
pore Unde obuiare contemplacioni Dico tibi est occupacio tua
maior quam Dauid regis qui habuit gubernare regnum
latissimum et plures terras et tamen dixit Deo meditacio
cordis mei in conspectu tuo semper Et alibi Septies in die
laudem dixi tibi Sed quibus operibus cessandum
est in sabbato a nobis in die dominico pro quo nota quod
obseruacio dominice non est singularis sicut fuit ob
seruacio sabbati in veteri lege Et ideo non est ita certa
prohibicio operandi in die dominico sicut fuit in sabbato
Unde nunc quedam opera in dominica conceduntur que in
sabbato prohibebantur ut decoctio ciborum et huiusmodi In
obseruacione tercii mandati duo sunt consideranda quorum unum
est ut finis Et hoc est ut homo vacet diuinis rebus
et hoc innuit tu dicens memento ut diem sabbati sanctifices
Illa enim sanctificacio dicitur in lege que diuino cultui op

applicatur. Septimum est cessatio operum que significatur ubi septimo
autem die sabbatum domini dei tui est non facies in eo omne opus
Sed de quo opere intelligitur Respondeo Levitici xxxiii de
opere servili dicitur autem opus servile a servitute Est autem
triplex servitus Una est servitus dei et secundum hoc opus ser-
vile dicitur pro opus latrie quod pertinet ad dei servicium
et hoc opus non prohibetur in die sabbati quia hoc esset
contrarium fini observacionis sabbati Unde licet nullus actus
spiritualis operacionis est contra observanciam sabbati ut docere verbo
vel scripto unde dicitur Glosa Numeri xxviii Quod fabri et
huiusmodi artifices ab opere desistant die sabbati lector autem
divine legis vel doctor ab opere suo non desistit et tamen
per hoc violatur nec contaminatur sabbatum Secunda est servitus
qua homo servit peccato Iohannis viii Qui facit peccatum servus
est peccati Et secundum hoc omne opus peccati dicitur servile
Tercia est qua homo servit homini Est enim unus homo
servus alterius non secundum mentem sed secundum corpus Et ideo
secundum hoc opera servilia dicuntur opera corporalia in quibus unus homo
alteri servire consuevit Opus ergo servile secundo vel tercio modo
operatur observancie sabbati vel diei dominice inquantum
impedit applicacionem hominis ad divina Et quia homo magis
impeditur a divinis per opus peccati quam per opus licitum
licet sit corporale ideo contra hoc preceptum magis agit
qui peccat die dominico quam ille qui aliquod opus
corporale licitum facit Unde dicit Augustinus de decem cordis
Dico tibi quod spiritualiter observes sabbatum non quo iudei ob-
servant Corporali enim ocio vacare volunt ad nugas et
luxurias suas Melius autem faceret quod

in agro suo aliquid vile die sabbati seminaverit quia quod in
theatris pediculis insisterent et melius feminae corporis in die
sabbati lanas facerent quam toto die in choreis impudice sal-
tarent. Unde Seneca derisit Iudaeorum sabbata dicens eos
perdere septimam partem vitae suae. Unde dicitur patet aliud
dicitur Trenorum primo: Viderunt eam hostes et deriserunt
sabbata eius. Quia quoque principalis intentio legislatoris
fuit ut nos denique abstinere a corporalibus laboribus ut liberius
possemus vacare spiritualibus dicitur quod ipse dies in ieiunia. Quia
nostro sabbata illorum deridentur. Alia tamen die omni devo-
tione facta primum oro corporali lastimo vacat ne aliqui (?)
etiam qui sex diebus laboraverunt quod nutrimento mortalis
corporis et die septimo quod ait dampnaretur per ebrietates et
crapulas ... continuam ebrietatem tunc deberi penitere (?)
confessione die dominico prelata et super illa peccati opera
aut corporalia in tamen dum servilia ... ut
ad fructus terrae aut similia quia servus et liber
non dum servilia omnibus aut ea fecit quia liber
teneretur in necessariis gravide non tamen sibi sed etiam
proximo precipue in pertinentibus ad salutem corporalem
patet ideo. Sicut eos qui dum ad mortem sedulo aut
per dampnis rerum vitandis. Deuteronomio xxii° capitulo
Non videbis bovem fratris tui aut ovem errantem
et preteribis sed reduces fratri tuo etiam si non est propinquus
frater tuus nec nosti eum duces in domum tuam et erunt apud
te quamdiu querat ea frater tuus et recipiet. Et
ideo opus corporale sive pertineat ad salutem corporis

cuij sive proximi sive ad vitandum dampnum in minoribus potioris
rei et non capit quantum anticipacionem vel dilacionem non est ratio
ob sanctificacionem sabbati seu diuite dici bu dns dixit audeus
Ioh dns apostolis a dignarum quod totum hominem salvum feci in
sabbato Et phariseis quod esurientibus discipulis in sabbato et
spicas evellentibus ad comedendum indignabatur ait Quis
ex vobis homo qui habet unam ovem et si ceciderit sabbato
in foveam nonne levabit eam quanto magis homo est melior
ove. Ideo Ex pomt quod corporum precepi quod sic
sanctificacio ut die sabbati sanctifices id est ut summo studio illa
die honorabili nichil operis corporalis in ipsa faciendo quod possit
impedire quietem mentis in deo Et nota quod aliter contingit transgredi hoc preceptum Primo manualiter operando Secundo
mentaliter insistendo Tercio voluntate scelera frequentando
Quarto actum iudicialem exercendo Ius enim statuit
illo die strepitum iudicialem debere quiescere possent tamen illo
die compare facienda tractari vel compare sine madde in marie
recipi Ex hiis patet quod violantes sabbatum regulariter
loquendo mortaliter peccant Excusantur tamen quo respectu mor
tali in casibus Primo propter operis modicitatem ut cum
labor est modicus et quietem mentis in deo non valet
impedire Unde Glosa super illud Exo xxxi Qui polluit
sabbatum morte morietur morte corporis Et dicit Ber
de Precepto et dispensacione quod non est idem quod propter modicum
opus homo mortaliter peccat die festo sed quantum opus
sine peccato mortali facere possit propter hoc recurrendum est
ad arbitrium boni viri Secundo propter laboris necessitatem
que debet esse talis ut laborans sine rei periculo

no possit p venire nec differri ut iam esse et i unde
miß hgpt/ hostiu i ysu unde subfrantes equos
et minutores et victores si no gpt/ lucr^d fi^{ut} tpor/
sed p^ncipal^r ad sub remedi hom necessitatibus non
opat/ alß no oz cusari/ capitulo 3° gpt/ credis quorum etate
q 2^a aquos licet/ dnico die aliq pauperis arare
semiac et duc^e i religiosis ligna et alijs miserabili
bus psonis et s^t vn du^{oo} opus fiat/ gpt dm et du^o
no sit/ aplat/ locorum oppsse inhibitu aque^a loci
9^m ita tn q no ptota die n^r usq admagna fati
gacom laborare/ nec gpt^d s^t laborantes obmittat/
audi^e missaz 9 cor Rych. et Rodonen unde dicit
Rodonen quod carentibus semib9 magris a^d ifimib9
in pratis desalcatis atra pluuia m^{lm} ea corrupet/
dom res priu/ i dampni^{ti} fuc opuide x^o gpt/ publi
cam utilitatem aut laborare opente a formado opia
publica ul ecclesia du^{oo} s^r gvat/ fiat Et in Rybca
sibus pt ecia dispesac Et/ no q s^r Ray et Rodo
nen Quod ecia a. Epius loci ul cu no gpt comode
adiri tuc simplex psb^r dispitus i dulge pt/ illis
qui iustu sunt bellu et artat/ mag^a necessitate
qd opus/ arac fructus collige^e fossata face et
huiq^{di} i diebus dnicis et alijs festis de feriis licet
possent/ ecia ab esse tata quod anecessitate tata
ul talia facie possent/ Sed quo gpt/ dispensare
cont^a dmu pcepl^m ecia Dico q epo q no tn
vtiuu potate sua^a ymo dia amplius q sua^a
illis di/ aut/ dispesacio fuitur qp madati i laxa^{oe}
et spis/ ecia no pt/ dispesac i pcep^o dmo n^r inferior/

in precepto maioris aut per mandati impositionem et declaratione
in quo casu obligaret iuxta intencionem mandantis
est nisi ecclesia dispenset. In diuino precepto V dicitur quod
ponitur sub precepto memento sit agere et cetera summo studio pre-
caue peccata mortalia tunc caueas quam maxime peccatum
est tali die delinquere quam alio. Unde Gregorius in iiii° dya-
logorum narrat quod quedam legitima mulier a viro
suo nocte dominice commixta cum se confessionem [illegible] a
dyabolo arripiebatur et multum vexabatur. Et si sortes
in legitimis coniugibus amplexibus in fornicatoribus fieri
potest forte. Si mulier minus nupta fuit in exigendo
tunc debitum et ob causam [illegible] ad saturandam
libidinem non [illegible] prolem [illegible] vel vitanda forni-
cationem. Quarto opponitur agere et cetera ut illo die contempla-
cioni et [illegible] quieti mentis potissime intendas ab om-
nibus mundanis occupacionibus te abstinendo. Et de hac
expositione et de aliis duabus precedentibus patet supra.
Dictum est sicut patet [illegible] tacti denarrata [illegible]
[illegible] celebritas de feriis c. i. dicitur. Omnes dies
dominicos a vespera in vesperam cum omni veneracione decernimus
obseruari et omni illicito opere abstineri quibus fit
[illegible] ab strepitu nec mercatus [illegible] fiat nec
placitum nec aliquis tunc inducatur ad mortem vel
ad penam aut iuramenta nisi pro pace vel alia necessitate
prestantur. Sed numquid laborare [illegible] diebus [illegible]
sub precepto. Subdit enim sex diebus operabis et fa-
cies omnia opera tua [illegible] [illegible] labor

debitus prohibitus et gressus. Debitus est duplex. Unus
excludens ocium anime contrarium et inimicum. Et ad hunc
laborem omnes tenentur. Quia omnes tenentur se dare in ali-
quo labore utili racione cuius excludant aliquas temptaciones in
ipsum. Iuxta illud Eccli xxxiii° capitulo fine dicitur de servo
malivolo: Mitte illum in operacionem ne vacet, multam enim
maliciam docuit ociositas. Alius est ut dicitur statum.
Et iste est proprius unicuique scilicet prelatorum de cura subditorum de quo quarta
illud Thimotheo v°: Qui bene presunt presbiteri duplici honore digni
habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina. Alius
activorum circa temporalia et talis autem est ut habeant unde
vivant et aliis subveniant. Illud Ephesios iiii°: Magis autem
laboret operando manibus quod bonum est ut habeat unde
tribuat necessitatem pacienti. Et ad hunc laborem tenentur
fortes corpore ne videantur vivere ociose de bonis que aliis
debentur. Alius circa spiritualia, ut est labor predicatorum
et presbiterorum pertinencia aliis ministrancium. Unde cum apostolus
dixisset quarta illud Cor. iii°: Ego plantavi, Apollo rigavit
et cetera, subiunxit: Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum
laborem. Tercius est contemplatorum in quibus et si cessat
mens et manus a strepitu mundi, tamen vigilat in sollicitudine
placendi deo et impedit aliis gratiam impetrare. Unde dicitur Cant.
v°: Ego dormio et cor meum vigilat. Quia in dormicione
est quies, in vigilia labor. De hiis laboribus dicitur Sapie[ntie]:
Bonorum laborum gloriosus est fructus et producit labori-
bus laborantes vivere possunt de elemosina. Quia
isti utiliter laborant pro aliis a quibus elemosinam recipiunt.
Queritur secundo utrum omnibus quibus elemosina recipere et mo-

dicere dico quod tamen defectibus in necessariis quia necesse sunt, necesse
potest acquirere ea temporalia sine quibus ipse vel illi quorum curam
gerere tenetur non potest vivere talibus temporibus iustissime
debet elemosinam. Circa quem sentit dare et scit aliquem
talem qui desertum petere caritatem non habet et est occisor
fratris et dampnari meretur. Sed tamen etsi que medicatio
quia necesse non nisi qui habet necessaria vite vel potest ea sibi
et suis acquirere potest bona conscientia mendicare contra auctoritatem nisi
principaliter constat in suum preiudicium sed quod sua mendicatione deest et
simpliciter indigentibus quia mendicans vel elemosinam recipiens
non simpliciter indigens vel per licitum laborem acquirere potest
privat simpliciter indigentem iure suo et committit peccatum et
est spoliator egentis ymmo eciam occisor. Ex hoc patet
quod talis non simpliciter indigens nullo signo verbo vel facto
debet se simpliciter indigentem ostendere vel plus indigere
quam est, quia tunc mendax est et deceptor et iniustus
possessor acceptorum. Unde non simpliciter indigens et men-
dicans debet dare intelligere illi a quo mendicat quantum
et ad quid indiget elemosina sic facto et intellecto ab eo
si aliquid dedit non oportet recipientem dubitare quin ille
voluntarie dedit. Aliter faciens decipit dantem et defraudat
vere indigentem. Et est occasio plurimorum malorum. Postquam
enim aliquis qui sufficienter vel potest eciam acquirere dimittit laborem
et mendicat, plures hec videntes cogitant. Unde tu vides
laborare et minuunt laboratores multiplicantur ~~otiatores~~
ociatores. Et hec videntes qui alias erant inclinati ad
dandum elemosinas retrahuntur communiter ab illa bona volun-
tate propter deceptores multiplices. Contra tales faciunt summam
domini dei legem et posteritati cuius pro peccato inflicta Genesis

mo In sudore vultus tui etc. Et tangit dicit regulam
apostolicam Qua dicit Qui non laborat non manducet
2° Ad thess. iii° Nota tamen quod religiosi et clerici secularibus
indultum est ab ecclesia de elemosinis vivere tamquam quibusque
personis et ministris civitatis qui ad laudem dei in cantu et
horis canonicis missis et sermonibus Christi fidelibus ser-
viunt et ministrant et cum ista faciunt ut debent ita bene
merentur panem suum ut quicumque alii laboratores Item quod
tales ad talia officia sunt deputati que non possent per
eos compleri si ipsi corporis laboribus deberent opere vivere
Sed cum talia non exequuntur ut deberent tunc utilius pas-
cendi tollitur quia decebat ... iustitia negli-
gat ut dicit Aug. v. q. v. non omnis maxime si elemosina
consumitur in peccatis Concessus labor est homini in die et tamen
occupatores corporalium ut habeant unde vivant et per tempora-
lia acquirant eterna Eccl. primo Cognovi quod in talibus esset
labor et afflictio spiritus quod habitus est labor tenebrositatis
et cupiditatis et male sollicitudinis quem contigerunt specia-
lem gentem iudeorum de quo Jeremie x° Et inique agentes
vacuum propter ... Exodi — lab. adverte
xx° Quintum est Honora patrem tuum et matrem
tuam ut sis longevus super terram quam dominus
deus tuus dabit tibi Et habet consequenter ponuntur pre-
cepta bene disponenda hominem ad proximum que sunt septem
secunde tabule et que istud est primum Circa primo quomodo videndum
est quidam parentes sunt honorandi Quibus vero prima est
quod ipsi nos genuerunt et ab ipsis traximus esse
nobilissimum que est esse corporis prima et quod fundatum
cum esse secundum Et ideo dicit Eccl. ... honora

prem tuum et gemitus matris tue ne obliviscaris memento
enim quoniam nisi per illos non fuisses et retribue illis intelli
ge inquantum tibi fuerit possibile quia iuxta dictum philosophi filii
parentibus non possunt reddere equivalens Secundo sicut eum quia nos ge
nuerunt debemus eis totale obsequium ut cum debiles fuerint
ipsos portemus et eis manualiter serviamus quod est contra
illos impios filios qui parentibus plagas minantur et
ipsos quandoque percuciunt manus violentas in eos inicientes
vel alias molestias infligunt tales Item tertio sicut
debemus diligere parentes ex toto corde Quod est contra
illos qui parentes contempnunt desiderantes illis mortem
et optantes quod senectutem dicentes ipsos fore nimis longe
vos ut eius hereditatem parentum duris laboribus acquisitam
cito possideant et sine impedimento iuxta libitum sue
voluntatis ad eorum dampnacionem bibant Item quarto sicut
diligendi sunt parentes ex toto corde tuo ore seu lingue
autem non duris verbis ipsos obiurgando sed mite cum
omni mansuetudine tracta si ipsi nobis dura dixerint arguendo eos
Et hoc est contra illos qui suis parentibus maledicunt qui
sunt morte digni Et quinto sicut dei maledictionem incurrunt
Unde Exodi xxi capitulo mediante dicitur Qui percusserit patrem
suum aut matrem morte moriatur Qui maledixerit
patri suo aut matri morte moriatur Et maxime assue
factus ad maledicendum mittitur pena supradicta Secunda
racio quare honorandi sunt parentes est quia ipsi nos nu
trierunt Sexto sicut si defecerint a necessariis vite parentes
tenemur illos nutrire secundum posse nostrum Et post mortem eorum ani
mas eorum missis oracionibus et elemosinis debemus

purgatorio liberare Quod est contra malignos et
ingratos filios qui quasi dicunt derisive quare debeo
pro patre orare quia si est in celo tunc oracionibus meis non
indiget Si est in inferno oraciones mee illi non proficiunt
Si est in purgatorio tam diu purget se quousque purgetur
In memores multorum beneficiorum que sibi parentibus eorum con-
tulerunt multipliciter modo Qui tamen filii modicum ledentur aut
infirmantur si non poterunt solum sic subsidium
quesierunt medicos et consilia plurima ne diu passio-
nibus torquentur sed nunc tamen sub temporalibus possent
parentes a penis maximis liberare et penas mitigare ora-
cionibus et elemosinis Sed tamen quasi nichil ad eos pertinet
facere permittunt quia isto enim beneficio multorum filii non
parentibus reddere equaliter quia parentes nutrierunt filios
de sua carne et de ipsa substancia filii autem nutrierunt parentes
de substancia aliena et post tamen quasi quantum de temporalibus acquisitis
per parentes Tercia racio quare honorandi sunt parentes Quia ipsi
nos instruxerunt quod Quarto adultos Quod pater tenetur filios
verbo et exemplo ad virtutum studia provocare xlviii dist. Que ne-
cesse Qui gregorius Ysidorus libro ix titulo de iusticia c. xx
sic dicens homo pater ramus est ita homines filium verum
studebit ut magis moribus quam possessionibus velit habere
heredem et plus studebit consilio divinam quod sinare
ymaginem quam prime ut sit pro consilio potentis
efficere potuit sed quod eum ad hoc hortatur utibus in
citabit hominis exemplo Et tamen illud videtur quod pedire
censura adiciet disciplinam aspiciat quasi pater filium

elegantem et prudentem et letatur et gloriatur Quia
gloria patris est filius sapiens prouerbiorum xv. dicitur Esto
insipiens Sed hec medietas deest si alii desunt vitus
vana male pater gaudebit de filio insulto tempore suo
modis improbis deducitur in infirmum non mutat pater filium
ad scripturam sed ad eum qui procreauit et filium Con
siderant sepe parentes personas filiorum Et si defuit in
partibus optata in hominibus quantitas aut affuit obli
quitas oculorum vel alter defectus murmurant contra
deum et maledicunt nature si in aliqua parte defecit
et propter medicinam conantur sepe ordinem mutare
nature Sed utique melius esset horredissimi qualitatis
gestare figuram et coruis vanitate esse participem quam
tunc ornata forma humana cum tristicia et caren
cia uita vana Abraham duos filios habuit
quos erudiuit in timore et cultu unius dei sed unus
reprobatus est alter acceptus ut scias culpam
non esse bonorum parentum malicia filiorum sed bonitati
filiorum generacionem constat bonitas et doctrina parentum
Unde dicitur parentibus deuteronomii vi Docete filios uestros
ut mandata domini meditentur et ysaac prout legitur Genesis
xxvii duos filios gemellos habuit quos in dei ti
more erudiuit et in benedictionibus quibus eos be
nedixit patris dedit moralem regulam viuendi Cum
enim scilicet iacob benedicens ait Det tibi deus de rore celi
et de pinguedine terre habundanciam frumenti vini et
olei Ros celi inculpatam vitam signat que celesti
bus ciuibus placet qui deo inculpate fuerunt

Ros celi est invisibilis gra dei Ros celi est qo gra
desup venie(n)te (con)templacio sup(er)ior(um) pinguedo t(er)re
inferius p(ro)venit a frumento vino (et) oleo frumenti
habundancia nullus t(er)re p(otes)t nisi p(ri)us multu(m) frume(n)tum
mortificet(ur) et (i)deo dixit x(ristu)s Jo xij° Nisi granu(m)
frumenti mortuu(m) fu(er)it ip(su)m solu(m) manet Unde si
nolum(us) (con)dicio(n)is (pro)pria b(ona) (con)sequi habundare moriam(ur) mu(n)do
Ad Colossa iij° mortui est(is) (et) vita vra abscondita (est)
cu(m) x(rist)o in deo q(ua)m igit(ur) p(ate)r desiderare debet filius mortuu(m)
petis sup(er) t(er)ram et vivere illi soli q(ui) omnibus dat et cont(ra)
vita sua morte vini habunda(nci)a leti(ci)a est debetur tibi
no(n) derebus tanquam tam vi(nu)m letificat cor ho(m)i(n)is Olei
habunda(nci)a multi(tu)do est p(ro)p(ri)etatis et mie inf(er)i(ori)m Et ideo
auxit (Suiat) q(ue)pp(ro)p(ter) et addent te (ver)bis ad sit Sume
ut omnes te apt tua v(ir)tute et vite (pro)ruitate venentur
Quia aut(em) p(ate)r habuit filiu(m) delinquentem in Esau designa(tum)
recedentem de p(ro)libus umb(r)is (et) de venacione silvestri (pro) p(re)cio
suo illum benedicendo instruat ut sit medio quasi ho(mo) mete
eius p(ro)ruit et ille dixit (con)cupiscencie t(er)re (et) a rore celi
erit benedictio tua Qui et subiungit vives i(n) gladio
ut si aliquid deliquisti vel nep(h)andu(m) (com)misisti inte(rim)
i(m)punitu(m) esse no(n) (ex)i(sti)mas s(ed) q(uo)d tute gladio puniet(ur)
iusti(ci)e ne incurras gladiu(m) et ne (pre)me(re)t Jacob eciam
patriarcha benedicens filios suos docuit eos debitos
modos (et) p(ro)cessus (con)gruebat (et) moysi mandatu(m) est ut
devulgaret populo ut omnes p(at)res dicent filijs suis
m(irabi)lia q(ue) cu(m) ip(s)is fecit d(omi)n(u)s in egipto (et) mari rubro
Qua sit magna gentibus beneficia dei (et) omnia op(er)a

nre redempcionis ad memoriam reducere filiorum Unde di
cat Quanta mandavit patribus nris nota ea facere filiis
suis ut ponant in deo spem suam et non obliviscantur operum
dei et mandata eius exquirant Anna filius filium postu
lavit a dno et statim post ablactacionem tradidit eum
ut ministraret in tabernaculo dni viro suo Elchana consci
ente Et parentes volunt ambo puerum consolacione filii postu
lati ut conservarent eum dno quia spem quem mortem
peritum affectu filiali in domo et tunc Heli summus sacerdos
correptus erat quia a dno quod non corripuit filios ophni
et finees qui per gulam et luxuriam populum divertebant
a cultu dei Et ipse eciam mortuus est turpiter et filii
eius Job pro filiis suis offerebat deo sacrificia oracionem
et monebat eos sedule ne offenderent deum Unde di
leccio patris ad filium in hiis consistit ne filius a deo
separetur Et curant quidam terras habeant et heredem parentes filiis
suis regna et honores nobilium amiciciam utique sine
fructus quibus pocius illis curare debent benivo
lenciam regis regni sine fine carentem Thobias filium
suum erudivit quo se bene habeat ad condicionem
eius Et docuit eum urbanitatem regni celorum
et morum expediencium ad salutem ducencium Cave ne
aliquando peccato consencias et pretermittas precepta dei nostri
Et subiungit Ex tua substancia fac elemosinam Et noli
avertere faciem tuam ab aliquo paupere quia ex hoc fiet ut
nec a te avertatur facies dni dei tui Secundum posse tuum
esto misericors Si multum tibi fuerit habundanter tribue
Si exiguum eciam exiguum libenter impertiri studeto
Attende tibi fili mi ab omni fornicacione et preter uxorem

tuo numquam patiaris in mente sive verbo. Superbiam numquam in tuo
sensu vel verbo dominari permittas quia ab ipsa omnis perditio
sumpsit exordium. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit statim
illi mercedem restitue et merces mercenarii apud te omnino
non maneat. Et quod ab alio tibi non vis fieri vide
ne tu alteri facias. Panem tuum et vinum tuum super sepulturam
iusti constitue et noli ex eo manducare et bibere cum peccatoribus, id est
de pane et vino tuo comede cum iustis, iusti enim tradantur
sepulture. Doctor dicit: vilibus panis esurienti subtrahitur.
In omni tempore benedic Deum et pete ab eo ut vias tuas di-
rigat. Omni tempore Deus benedicitur si equaliter in adversitate
et prosperitate displicent nobis et non placent Deo grates
referimus. Quia Deus in adversitate erudit et probat,
in prosperitate ad meliora incessanter invitat. Ecce veri-
tas iustitie Tobie qui cecus pater in corpore mortali
tamen oculo cordis videns quomodo filium edocuit. Quicumque
pater filium suum in talibus non erudit ipse vel dicitur
at se filium suum non diligere sed odire. Non enim pro ir-
rationalibus creaturis quid agant sed pro filio indisci-
plinato pater in fine coram Deo tenetur reddere rationem
quia non solum verbis sed etiam verberibus quasi ad meliora com-
pellere. Unde quidam sapiens: Quicumque parcit virge sue odit filium
suum. Ille parcit virge sue qui filium non corrigit a
malo quia ad bonum et oportunam non compellit. Unde
prebea si non profuerunt fedula verba et utique coden-
tur esse dimostrat si cu potes homines afonica mortis
non autem quam ignoditer aut parent in retusi
bilit cadendo petit. Et bonum cognitum indigeri

alii non ostensi maliuolencie speciam licet Et ideo pr
iudicant in filio si iuxta posse sui non auertit a malo
pedem eius Et ad bonum conuertit animum et mores eius pro
filius enim totaliter dependentibus a gubernacione patris pro
obligatur iure naturali diuine iusticie In hijs autem
emancipatis qui sunt sui iuris et voluntate recesserunt
a patre ut quos pater meliori consilio tradidit libertati absque
ligaminibus pr absolutus est nec plus obligatur pr
pro filio suo facto bono quam pro quocumque alio bono Sed illum
in etate minori et sub ipsius potestate constitutum non neglit
Et tamen si filius eius adultus fuerit in sacris ordinibus
constitutus non licet patri aut matri tantum ut plus super illo
potestatem et maxime in spiritualibus quibus subest episcopo
Et parentes eciam caueant ne concitent ad iracundiam filios quos dominus
mandauit in lege de lapidari frenant eciam patres ad
filios unde apostolus ad ephesios 6 capitulo precipit Et vos patres nolite
ad iracundiam prouocare filios vestros Et hoc fit cum filij
a parentibus in animi tedio attinguntur et a placitis suis
tenere deneguntur que debent vice domino tamen et ad
superfluos coguntur labores tamen presumunt filij possidere
uxores sua dilectione atque suasione parentibus quod in
lege domino displicet Unde et subdit apostolus Sed
educate illos in disciplina et correctione domini unde ad Colo
3° capitulo inquit patres nolite ad indignacionem prouocare
filios vestros ne pusillo animo fiant nec hoc eos
permittimus ymmo intendit omne euangelium ut parentes
odiant filios in eo quod ad cultum dei omino necessarium
nouerint impedimentum cristo saluatore dicente Qui

filios non odit, non potest amicus esse discipulus ut patet facto
illius in amore sit filius ut ubi offendit dei unige
tus et matre primogenitus. Contra quod pater filios mittit
in iuventute interim quod fuit capaces disciplinae. Unde dicit
Crisostomus super Matth. Quod iuventus sic est ut terra in
fructuosa que si negligitur inculta et in quos super paruo
multas spinas et tribulos multos producit. Unde committit
tamquam ignem combustionis preciosas quas cupiat creaturas innatas
ad boni seminis susceptionem. Si pater aut mater audiunt
aliqua turpia a filio aut filia vel viderint opera male
facta, resistant flecterentes illos ad opposita qualitatem
si volunt evitare operum dampnationem. Unde narrat beatus
Gregorius in libro quarto dyalogorum de quodam puero quinquenni
qui consueverat deum blasphemare, quod ille fuit percussus
in sinu patris et mortuus est, et iusto dei iudicio tamen in
pena patris cuius puer erat solacium, et non corripuit
quam in pena comparatur et ne corrigeret a malis moribus
etate crescente. Quidam simile narrat Boecius in libro de
disciplina scolarium quod quidam filius Lucii consulis nobilis
generis alte stature, sagacis complexionis et boni ingenii
cottidie tamen lupina gaudebat patre non curante eum
corripere aut punire, et cum multa consumpsisset cum meretri
cibus et aleatoribus. Tandem a parentibus fuit eiectus
et a sociis similibus dimissus et a creditoribus inordinati
bus fatigatus tunc incepit rapere aliena et furari.
Quia propter adiudicatus fuit patibulo quem omnis
Roma flevit et quamvis sepe prius redemptus fuit
pecunia a parentibus tunc tamen propter consuetudinem communiter in dimmino

potuit Cum autem duceretur ad supplicium et patrem ipsum segre-
gatim petiisset, aperte cum nasum morsu acutissimo quasi
unionis amputavit dicens illa fore tamen huius tam
dicte quod ipsum a primis suis cunabulis non revocasset
Ex quo patres informantur instruere precipue filios ut
caveat aperto et ut ipsis potius relinquat hereditatem
virtutum quam domorum agrorum seu terrarum Unde dicit Tullius
in libro de officiis quod optima hereditas a patribus traditur
liberis omni quam patrimonio prestantior gloria virtutis cum de
nephas et omne vicium vitatur Agnibus patres filios
dent operibus in quantum valent custodire Unde cum aut
Dominus super aspidem quod aquile maxime amat filios et ideo
in locis inaccessibilibus locat nidos Et ne coluber
aut alia avis venenosum eis ipsis absentibus pullos
inficiat lapidem amethistum cum omni diligencia querit
et ipso invento ad nidum ponit qui omne venenum re-
pellit multo fortius fideles patres deberent suos pullos
ab antiquo serpente dyabolo iuxta ipsorum possibilitatem
custodire Et ad instruccionem aliquorum quorum obligatur
tamen deo tutor voluntarie suscipiens pupillo obligatur
Et ille obligatur principaliter ad duo in quibus tutela con-
sistit pupillorum primo ut vita ipsius ac moribus tueatur
2o ut res illius ab iniuria servetur Ecclesiastici 7 filii
tibi sunt erudi illos et curva illos a pueritia illorum
Filie tibi sunt serva corpus illarum et non ostendas hyla-
rem faciem tuam ad illas scilicet permittendo illas lasci-
vire Unde beatus Jeronimus in quadam epistola loquens

deruisitacione filie sit inquit. Nichil aliud discat audire
vel loqui filia nisi quod pertinet ad timorem dei turpia
non intelligat mundi ignoret ad huc tenera
lingwa alkus dulcibus psalmodiis imbuatur […] tales
sint lascivia aqua etatis puerorum puellarum et ipse pe
dissequae alias a secularibus consortiis arceantur. Exemplum
sumatur a maria virgine matre salvatoris quam angelus
gabriel non in foro non in loco apto secularibus negociis sed
in cubiculo invenit Luce primo. Et exemplo Sare filie
thobie que orans dixit Thobie iii° circa medium
Tu scis domine quod numquam concupivi virum et mundam servavi
animam meam ab omni concupiscentia. Numquam cum ludentibus
miscui me neque cum hiis qui in levitate ambulant
participem me prebui. Erudiendi sunt filii parvuli et filie
in etate parvuli et ad obedientiam proprie inclinandi. Cera
mollis cera facilius recipit ymaginem sigilli et tenet
eandem cui est induata. Sic est de etate puerili. Unde dicitur
in tractatu de xii abusionibus quod tercius gradus abu
sionis est adolescens sine obedientia. Talis enim nullum
honorem attingere poterit in senectute. Quia sicut
fructus non invenitur in arbore in qua prius flos non
apparuit sic in senectute alte honorem legitimum consequi
non potest qui in adolescentia nulli disciplinae subiacere vo
luit. Arbuscule enim in qualemcumque partem flecti possunt
et aves iuvenes cito tracti deinde adhuc nesci
entes volare bene domantur et facilius. Sic decuit
ut aut parentes valeant bene instruere pueros quos pepererunt
aut ipsi inpuerint prius bonorum morum et bone vite yma
ginem corpus possideant. Sicut enim plus informatur corpus

quia v(er)ba vl altius q(uam) m(odu)s dispar(iter)a cap(itulum) si filius vidit pre(m)
ebbsu & plus th'abundat frequentac(ione) quia civitatem et ser
monem audit considerat ap(ro)p(ri)um in officio suo negociorum
& dolosi cogitet hic fortius i(m)morib(us) q(uo)d se(m)de
bus lica(m) videba(n)t Si filia vidit m(at)rem cu(m) volunt(ate)
op(er)e do(m)m gtive speculum inspicie maculas ab stye
tuens et velamina opponi & pepla assiccabo (con)glutina(r)a
ad solem opponi & turpiora forte op(er)e cogitat
Qui dicavit pgas cum in vile putabat & sic q(ui) mala
testa vetate cep(er)it innicali s(er)vitute o(mn)ino non v(er)ret
Unde caveat pentes ne sint verbo vel op(er)e offendiculum
aut scandalum filiorum & filiarum Unde dicit d(omi)n(u)s Math.
xviij.o Qui scandalizaverit unu(m) de pusillis ist(is) q(ui) in
me credunt expedit ei ut suspendatur mola asinaria
in collo & dem(er)gat(ur) in p(ro)fundu(m) maris & non solu(m) op(or)tet
pentes p(ro)ferre prius bonam ymaginem sed expedit
eciam ut multos prudo(s) (con)tinentes non sint vel de se
non garrule non lascivie verbis aut factis sed modeste
in s(er)mo(n)e & cibis & potibus pentes sint mansuetos pu
eros merita dei & bonorum hominum benedictionem non solum
in vita sed p(ost) mortem Et ideo dicit Salomon prov. 6o
Audi fili mi disciplinam patris tui & ne dimittas le
gem matris tue ut addatur gracia capiti tuo eciam
homines iusti timentes deum videntes filium & filiam
disciplinatam dicunt q(uo)d sufficiunt sic dicat pater tuus et
mater tua Ex(em)p(l)o illius mulieris audiens bona v(er)ba aspi
ce tulit vatic (?) sua de v(er)ba d(omi)no Beatus venter qui te por
tavit & ubera que suxisti Luce xi.o Econtra de de ma
lo filio aut filia maledicatur venter qui te ge

nuit et matrem que te lactavit. Obligantur ergo parentes
ad filiorum instructionem ut dictum est. Decimum, utrum, decimum est
de obediencia filiorum quam parentibus tenentur exhibere et
de penis illorum qui contra istud preceptum peccaverunt. Dicendum
ergo quod racione huius decimi precepti tenentur filii honorare
parentes et parere in omnibus licitis et honestis obedire
et hoc exemplo veri dei et veri hominis ipsius Christi qui cum
duxit qui inventus apud parentes in templo et in laboribus
prius descendit cum illis in Nazareth et erat subditus
illis Luce 2o capitulo. Unde dicit Basilius de Christo quod ipse
ab ipsa prima etate parentibus fuit obediens et quemlibet
laborem corporalem humiliter et reverenter sustinuit. Cum enim
Maria et Ioseph essent homines honesti et iusti tamen erant
egeni et necessariorum penuriam pacientes sicut patet in presepio
et pannis vilibus tempore nativitatis Christi. Unde credit sudores cor-
porales quos tunc frequentabant, sibi victui necessaria querebant.
Ihesus autem quia erat illis subditus et obediens Luce
2o. Beda in sustinendo labores subiectionem plenarie
ostendebat. Unde quod Ieronimo libro 4o capitulo 2o super istud
Ecce quod Christus non obmisit obedienciam parentibus carna-
libus in carne non eterna obedivit ut probaret sit aliquis
necesse mortalibus et corruptibilibus directoribus
obedire quia propter mortalem et incorruptibilem di-
rectorem ferme omnium malorum propria voluntas et non obe-
diencia qui autem novit obedienciam novit castam virtutem
primus ignarus regum bonorum est. Unde 1 c.
4o. Sequi voluntatem in spiritualibus omnino est besti-
ale qui bestialiter obedit eciam est subditus et in morta

tus ab fratribus vocari factus est proditor cenobita Qui obe
dit amicitie malitie diabolice factus est moechus Qui
dicit legem non scio quid agendum sit et quid dimittendum
non indigeo doctore tamen paulus raptus in celum vidit ax^o
ewage Et post celestem visionem missus est ad
ananiam ut eum doceret quid deberet facere negat humi
litatem qui non vult subici per doctrinam et sit cecus fundato
instrumento quod est humilitas et mater omnibus virtutibus fere
fundamentum viciorum omnium Sed superbiam contrariam enim omnis
in potestate ad quam mittitur paulus lupus rapax paulo ante
ille videlicet qui per suum intellectum omnino credit se bene
intelligere et deuotare humilis mittitur ad ouem et ad humilitatem
plus enim nouit humilitas quam scientia qui confidencia de se ipso natura
enim inclinet parentes ad bene volendum et ad bene faciendum
filiis et si nouerint filii se fore virtuosos parentes omnino
sunt deuoti se diligendos ab ipsis ad quecumque optima
quare ergo non obediunt distat ergo filius non et filia suis
parentibus ambulantibus in lege domini per omnia obedire
Unde paulus ad Colo iii^o filii obedite parentibus per
omnia hoc enim placitum est in domino et intelligo per omnia
licita quia aut dicit Ieronimo Ubi peccatum magnum aut
paruum esse cognoscitur precipienti minime obediatur
Ubi uero actus virtutis aut indifferens precipitur quantum
distat qui contradicit subillo qui debet obedire et con
tradicit verus obediens quantum distat ortus ab occidente
ut si non quidem mortis occasio non desistat maxime
in obediendo talem proprium Unde sic fecit saluator
obediens iniquus absque peccato quia stetit coram principibus
sacerdotum stetit ante pylatum tamen obediens usque ad

mortem hoc fecerunt quia plures martires obedire
paganis mundi tyrannis imperatoribus cultoribus ydolo
rum quos usque ad peccatum trahere temptaverunt Cum autem
exigebatur mandatum obediam deo inobedientes homi
nibus porrexerunt Sunt autem plures qui filios seu fi
lias non honorant parentes et inobedientes eisdem et
tamen illis maledictum prima est filiorum propter tunc vel
postea habitorum inobedientia quia quod sicut ipsi parentes non ho
noraverunt iuxta divinum preceptum non meruerunt ipsi a suis
filiis honorari et tamen maiorem ingratitudinem tales
a filiis suis et mala dampna sustinent deo permitten
te Quia dominus ait eadem mensura qua mensi fueri
tis remetietur vobis Luce vi Et multotiens talibus in
obedientibus et ingratis parentibus divina permissione temporalia
magnis sudoribus parentibus acquisita subtrahuntur quia
non est iustum ut ille divicias male veniat de illorum in
stoxos laboribus quemadmodum alius voluit Sic sub pedem
net parentum mandatis licitis obedire sunt digne talibus
plura evenerunt a fortuna qui suis parentibus contra
divinum preceptum agentes non fuerunt Sed ideo permit
tunt filios ingratos parentibus ut dictum est et ex isto non dum
quod plures sunt ea apti quia sicut filius ut dictum est
prima si filius parentibus manus iniecit violenter de
peccando aut alio ledendo Item si vite parentum insidiatur
ut si ipse vel cum aliis parat toxicum ponit ad cibum
vel potum parentum Et multotiens casu tedo si causa mortis non
fuit peccata gestorum cum similitudo quam gerunt patiunt
ut dictum est Item si quem apud iuria fecit Item si

parentes criminaliter accusauit / de causa que non sit contra
personam principis aut contra rem publicam et contra heretica-
tam qualitercumque instruitur filius accusans patrem sic tamen
fauent contra hereticum propter periculum quod pendet / illos [illegible] /
heresis est occulta et sic / sibi tamen nocens quam manifesta
sit quam aliis fidem doctrina corrumperet / primo non tenetur fi-
lius accusare patrem secundo tenetur secundum secundi Quia ho-
norem patris celestis filius carnalis tenetur preferre ho-
nori patris carnalis Et ideo si pater carnalis inho-
norat patrem celestem alios inducendo ad perfidiam non
debet istud filius sustinere Et in hoc casu intelligitur
illud evangelii qui honorat patrem uel matrem plus quam
me dignus non est me alias regulariter filii parentes non
debent criminaliter accusare Item si quis consilium maleficii
et inimicis et ioculatoribus aut lusor efficiatur Item
si maleficus efficiatur propter quem hereticus dicitur quod qui
tamen sit credentes Item si uxori patris uel sue
concubine se commiscuit Item si pro patre cum forte
debuit incarcerari uel pro proprio debito cum potuit
noluit fideiubere Item si parentibus suis debitam
curam non impenderit hii casus notantur [illegible]
Item dicitur pena filiorum parentes non honoran-
cium est abbreuiacio vite spacio quia sicut premium hono-
rancium parentes est vite longeuitas ita a contrario pena
dehonorancium est vite breuitas Tales enim ut plurimum
in prima et subitanee moriuntur sicut ait de talibus
illud prophete possunt dici Subito perierunt propter iniquitatem
suam Circa hoc queritur quare longeuitas promittitur

pro parenti honore impendunt illos quam quantum est, ut patet de
aliquo beneficiario vel beneficiato qui fructus et magistrus beneficio
fructuum beneficii sui aut furtive corporalis plus dum paren
tibus recipimus et in eodem parentes honorando quam beneficio
contentus mittitur vivit a quo suadet, non honorando qui magistrus
mittitur vita pauperi quam videns loquentibus non allicet, honorem
ad dominum mandati ob servationem nisi esset cum prosperitate
eius addit, concedent huius precepto et bene sit tibi et c.
Etiam lex divina precepit filium contumacem tolli de medio
huius vite. Unde Deut. xxi° dicitur sub fine: Si genuerit homo
filium contumacem qui non audiat patris aut matris imperium
et castigatus obedire contempserit, apprehendat eum et ducet
ad seniores civitatis illius et ad portam iudicii di
cent quod ad eos: filius iste protervus et contumax est, mo
nita nostra audire contempnit, comessacionibus vacat luxu
rie atque conviviis; lapidibus obruet eum populus civitatis
et morietur, ut auferatis malum de medio vestri et universus
Israel audiens pertimescat. Ex hiis patet quod filii
pro amore inordinato parentum aut filia non debent in
malis foveri sed magis debent filios iudicibus tradi
ut moriatur, antequam ad personam pro insolenciam dedu
catur, et talibus moribus filii proficit parentibus et filios
parentibus proficit quod mihi apparent animalia dei et iusti
cie veritatis, mala fama quam iustitie despicit, et contra
filium illius dispositus [illegible] habet pro malo sed pro bono.
Qui postea peiorem statum arripit et furtis et rapinis
et suspendit, tunc pluribus videt reputata parentibus qui

non correxerit aut removerit sicut illius qui posuerunt
filio suo occasionem peccati quia per mortem preclusit ei accu-
mulationem malorum et per consequens minuit penam infernalem. Secunda
quod desit aliis quam patri datur eis quod eius correctionem tamen licet
si non debet nisi de illis filiis de quibus non est probabilis
spes correctionis sicut patet per litteram que dicit, contumax
obedire contempserit. Sed quando ultra occasionem religionis
sunt pretermittenda officia pietatis erga parentes respondet Thomas
2a 2e q. centesima. Quod religio et pietas sunt due
virtutes nulla autem virtus repugnat alteri virtuti quia secundum
philosophum in predicamentis bonum bono contrarium. Ideo esse
non potest quod pietas et religio se mutuo impediant ut
propter actum unius actus alterius excludatur. Quod pietatem autem
pertinet officium et cultus parentibus quod si exhibeatur secundum debitum modum
non est aut debitus modus cum homo plus intendat ad colendum
patrem quam ad colendum deum sicut dicit Ambrosius super Lucam
necessitudini generis divine religionis pietas anteferatur. Si
ergo cultus parentum abstrahat nos a cultu dei tunc iam
cultui pietatis parentum insistere esset contra deum. Et ideo
in tali casu pretermittenda sunt pietatis officia parentibus
propter cultum religionis. Et in hoc casu dicit Jeronimus ad He-
liodorum. Si pater in limine iacet si matrem ubera qui-
bus te lactavit ostendit per calcatum perge patrem per
calcatam perge matrem ad vexillum crucis evola. Summum
enim genus est pietatis in hac re fuisse crudelem.
Unde et dominus dixit Luce xiiii. Si quis venit ad me
et non odit patrem suum et matrem suam et uxorem suam

et filios et fratres et sorores adhuc autem et animam suam non
potest meus esse discipulus. Si vero in non exhibendo parentibus
debita obsequia non abstrahatur aliquis occulto divino
forte loquitur in filiis liberis qui se voto non obligaverunt
ad religionis ingressum ut premissa dicetur. Si iam ad pu-
bertatem pervenerit et sui iuris non oportebit propter religionem
deserere pietatem et ideo dominus noster cuius ... redar-
guit pharizeos eo quod sub religionis instituti honorem
parentibus debitum filios subtrahere docebant. Et sic patet
quod si parentibus nostris carnalibus obsequia nostra sunt
ita necessaria ut sine his non possint sustentari
nec illa obsequia nobis aliquid contra deum indicant
ut propter istud religionis deserere non debemus. Si
autem sine periculo ipsorum obsequiis vacare non possimus
vel etiam ipsi sine obsequiis nostris possunt sustentari tunc
licet cessando obsequia divinitus ut amplius religioni
vacemus. Et sic casu quod de alio speciali quod de con-
versatione in seculo et habente parentes pauperes tenetur si
relinquat seculum transgredi preceptum de parentibus hono-
randis et ideo contra vovit relinquere seculum quod dicitur
agere debet prudenter illo modo in ... ubi dicitur de scan-
dalo ... iste vovit iam de consilio seculi est
alii preceptum seculum relinquendi. Sed ultimo est dicendum
aut talis vovit ad primum ... non sit sit tunc infra
aliud tempus providat parentibus sed quod patet quod ultra
aliud tempus non licet alii votum deferre sine dispen-
satione superioris. Si vero sine tempore primum ... vovit stat
vovit

adimplere nisi aliqua condicio impeditiva interveniat, et
tunc etiam illa condicio contra hoc concurrente prudeat, alias 2a[?] ipse pt
alias tenetur vel statim intrare vel adminus accelerare
quantum potest. Si autem non intervenit obligacio id est, si non ob-
ligavit se voto sed est tantum quod propositum et tunc, in hoc casu
potest et debet differre propter rationem sup. tc quo est propositum
implendum. Unde ut dictum est, implendum quod propositum quando
non est faciendum si vero de superius Exodi. Sed videtur
quod si tempus solum est parentes defectuosos in quo solus
ipse potest subvenire suis laboribus qui alias fame peri-
rent, quod tali non est consulendum ingressus religionis nisi
prius possit dictis suis parentibus subvenire. Secundum prudentiam animam
magis filiorum non honoramus parentes et tempus inobediencie
est tempus dimissio maxime in tempore adolescencie quia tempus si
bene agentem esset omnino utile neglectum autem est omnino
dampnabile. Quia tales inobedientes parentibus et sunt in-
obedientes deo cum tempus male consumunt, teste beato
Gregorio de cassia. Tempus adolescencie est angustissimum
tempus bonorum et virtutum acquirendi quia multi adolescentes inebriati
vino luxurie capiti nocivis amoribus gulositati et
vanitati studentes pessime consumunt, ut inter illos
ille dicatur nobilior qui fuit audacior ad malum et in
peccatis plus laudatur. Sed tempus est fugiendi quo-
te modus amorum insequitur. Tempus est abstinendi ab
omnibus illicitis quo tempore sollicitudo est fragilitatis. Tempus
est dispensacionis in vilitas corporis in libidine spumat.
Tempus est cautele et magne prudencie cum te ad malum
allicit morbida caro cum te allicit venustus aspectus

Tempus est prudencie cui prudentissimus inimicus atque in
visibilis tendicula parat absconditur in omnibus predicta
et infra tui corporis domum occulta. Est secapula tempus
est temperancie cui te placata multa querunt tempus
est fortitudinis cui non cessat congressus. Tempus est
iusticie cui semper potes amator deo qui primus te
amavit et tanto te redemit, deinde parentibus qui te ad hoc
seculum laboriose produxerunt nutrierunt et docuerunt
cui deus et loco diuina auxilia dederunt, fieri posse le
recompensari. Tempus est doctrine cui discere potes sane
Tempus est curandi cui lingua non caret cui gracia fit tecum
et virtutes agere vales in servicio creatoris. Tempus est bene
agendi cui assistit potencia clara fiet, omnia senectute
effugiunt, ut cottidiana experiencia monstrat. Seniores
enim tempus est, tempus quiescendi, tempus consulendi et me
ditandi sive meditandi. Cetera membra senilia for
titudo derelinquit. Unde dico vobis adolescentibus et iuue
nibus quia tempus vestrum est omnino bene faciendi. Nolite ergo
tunc differre, consumere vires corporis ingenium nature
memoriam ac racionis acumen. Sequitur quartum preceptum
Quintum preceptum positum Exodi xx est non occi
des et cetera Circa quod sciendum tale. Et hoc ponitur preceptum
quia hoc ordinat homines ad proximum contra
ad vitandum mali. Et quia maximum nocumentum etc. con
sistat proximo, consistit in extinctione vite hominis. Ideo
precepit deus per moysen dicens Non occides. Et per hoc preceptum
prohibetur omne nocumentum in persona hominis ut mutilacio

mebri per iussio ad sanguinis effusionem plaga liuida et
tumor Que sunt contra proximi caritate Et hoc precepto
prohibetur complicate homicidium et implicate aut prohibet
omnis motus ire de quo agitur hic Et tria hic precepta
primo dicendum est De homicidio corporali pro quo notandum seu
aduertendum quod in isto precepto prohibetur hominem occidi
ab homine ut ab homine non aut ab homine ut a lege
sicut ut est legis minister Dum modo ad illi occisionem hoc
assint tria primo iustus ordo secundo iusta causa Tercio
iustus animus Tunc autem dicitur est iustus ordo cum ille
occiditur hominem uel iubet occidi qui non est minister
legis Etiam tunc dicitur est iustus ordo cum iudex uel
minister aliquem occidi iubet uel occiditur iuris ordine
non seruato Quia si scelus est perpetratum publice
in foro coram multis et est notorium tunc eiusdem patri
sceleris non indiget clamore accusatoris si autem non
est notorium tunc aut reus debet conuinci clarissimis proba
cionibus aut testimoniis aut confiteri ad hoc ut
sine peccato possit occidi sed ad hoc aut ut ualeat confessio
et sit efficax ad confitentem condempnacionem plura
requiruntur primo quod sit maior xxv annis quia minor resti
tuitur contra confessionem suam ff de minoribus non omnia et ff
de confessis Item quod in pupillo 2o requiritur ut sponte
et non coactus confiteatur Quia non ualet confessio facta
metu mortis sicut dicitur que ubi metus causa c. primo Similiter
dicitur xxxi q. 2 Lotharius uel tormentorum nisi
confitentis in tormentis postea in confessione perseueret
et sine tortura confiteatur uel nisi eo loco et tempore aut
eo aliis circumstanciis quod confitentem adiecit ap

paret veritas confessionis Unde dicitur xv q. vi c. i. pes
simum est ex suspicione aut ex tortura confessionem aliquem
iudicare. Quod est contra iudices nostri temporis qui ex
levi suspicione sicut de crimine ad relacionem emulorum tor
quent durissime quandoque innoxios et in tortura confessos
morti adiudicant talis confessio fallax est. Quia
ex quo multi quandoque sine tormentis se infamant aut
suspendunt ut evadant miserias presentis vite miseriam
etiam non prudentes nec sanctos in mente possibile
est dare tortum cogitare quod vix sustinere tam magna
pena ex duas horas tu levius evaderes potius quam sine
[illegible] suspenderer aut comburerer cicius evadens
et maxime in talibus contingere potest qui sunt debiles fidei
qui non credunt vel saltem debiliter credunt futuram re
surrectionem aut forte cogitant in medio tormentorum
tu iam ita tortus es quod in vita tua numquam recuperabis
corporis sanitatem confitearis ad voluntatem ex quo morieris
et erit similis dicitur [illegible] tu iudex precepisti quandoque tortum
post torturam innoxium Qui nec fuit confessus crimen
sibi impositum neque de crimine convictus Si sic quo te
excusabis coram deo dices ne ego suspicabar ipsum
noxium quod primum ad quemvis veritatem vellem ne
licet tibi fieri vel dictat licet ratio tibi ut ex suspicione sicut
contra te dicitur ex tortis vel de adulterio commissa tol
leres [illegible] sine alia probacione ad torturam Certe
non dictat licet tibi ratio tua qui es iudex aliorum quod
quamvis ex levi suspicione vel accusacione audeas innixum tor
quere ut amittat corporis sanitatem dicitur [illegible] denique [illegible]

tuo auditio vel consilio ille debilitatus est. Item quod forte
te in vita sua non recuperabit, quamvis tu satis facies illi
pro expensis non quod sanitas correspondeat et quod reddit omnes
expensas. Sed forte illi per depositionem mitre et pe
ticionibus satis velle facere. Sed timeo nisi alia assit
deum cuius innocentem creaturam sine ordine iusticia pu
nivisti illatenus contentari. Credo tamen quod in aliquo casu
lorum habere possit torturam sine peccato mortali ut si quis
fuisset deputatus publice latrocinio vel in aquis male
ficiis nocivis rei publice et visi fuissent cum eo socii qui
evasissent et essent incogniti quod talis moriturus
iusticia dictante possit torqueri et audiri eius
confessio post torturam antequam morti tradetur. Et
credo quod ex quo ille notorie mortem meruit si habetur
suspicio de mala societate eius nociva civitati quod possit
torqueri non tamen ad huius fine ut ex nuda confessione
illius torti malefactoris alii capti statim iudicarentur
rei et mortificarentur nisi adessent alie probaciones
vel rapte et furtive in venirent per eos illos vel
nisi ad partem alia testimonia omnibus expectati contra
quod contra eum confiteatur. Quia si errat in con
fitendo et postea potest probari se errasse non debet
illi nocere talis confessio ut si quis confitetur
ex amaritudine passionis et turbatus racionis quod fura
tus esset unum equum post festum assumptionis qui postea
ea probaret me nullum equum tunc habuisse vel tempore
quo equum perdidi in illo loco ipsum non fuisse. Et de
iure et facto igitur error facti contra quem confiteatur

coram suo iudice in iudicio vel confessione quam presbiteri missi
tamquam iudices ad audiendum alterius confessionem non
inhabilia et forte eo tempore quo est inebrietas C. dei fesse
l. bona s. condempnatio hominis autem cuius occisio debet
adesse iusta causa sine qua non est condempnandus
Et hanc non solum iudices verum attenderunt ymo paga
ni sicut ostenderunt cum homine iudicandi Unde pyla
tus cum Iudei adduxissent christum tamquam malefactorem
cum ipsius prius ligatum et male tractatum exiuit ad
eos foras dicens Quam accusacionem affertis adversus
hominem hunc q. d. sine causa nolo ipsum suscipere ad iudi
candum xxiij C. Deest autem iusta causa cum aliquis sine
demeritis occiditur Tales dicit ad hoc iustus amicabiliter Iudex
cum cordis amaritudine dictabat amore Iustitie et ad
removendum impedimentum boni quod condempnet homines
Ille autem iniustus amicus tunc deest cum iudex condempnet
aliquem et iubet occidi libidine vindicte non amore
iusticie ut Cayphas clamans contra christum reus
est mortis Unde xxiij q. iiij C. qualis omnibus
dicitur Ex omnibus patet quod vindicta est inferenda
non amore ipsius vindicte sed zelo iusticie non ut
odium exerceatur sed ut pravitas corrigatur Ideo talis
perficere iuratur principi vel iudici non imputatur homi
cidium ad culpam Quia cum interficitur impius prius
infidelis et contra alios inspiratur Quia alii qui scelus
viderant et audiunt quod eius pena quod metus incu
tiatur Et ubi quisque ab homicidio abstinetur et ab homici

persona occidit sanctificatio consecratur a qua sanctificationis con
secratur in aliis et consecrando imprimitur et tunc circum
cisionis actio suscipit qua prius abiecta in hoc similis
peccator vel detector clericorum in vita ad agendum penitentiam
tenetur xv q. i. Nec [illegible] Cum vero totus quem ibi ita
opponit huiusmodi homicidium corporale non fulcitum lege et
iudicis auctoritate fit. Huiusmodi dictum est de homicidio ful
cito legis auctoritate et quod fit a lege vz a publica persona
nunc de alio quod fit a privata persona et illicite ut supra scriptum
est dicendum. Et advertendum quod homicidium corporale non ful
citum lege aut iudicis auctoritate fit tripliciter primo voluntate
et commissione. Secundo casu ut cum fit preter intencionem occi
dentis. Tercio fit ex necessitate de quibus per ordinem
est dicendum. Circa primum videlicet homicidium voluntarium
est sciendum. Quod si quis voluntate commis premeditata
ex odio vel livore vindicte aliquem occidit tale homi
cidium voluntarium est mortale peccatum de his dist. l. dis.
Si quis voluntate homicidium fecerit ad ianuam ecclesie
catholice semper iaceat et hore statute et communionem in conti
nente sue tamen recipiat hostis [illegible] ex capitulo de quibus casibus
quorum vero est. Si laicus alterum laicum in bello iusto
quod auctoritate principis geritur interficiat tunc non imputatur
sibi. Et de hoc forte postea dicetur de homicidio ca
suali. Cum homicidium fit preter intencionem occidentis
Et tunc aut occidens dat operam rei illicite ut si proiecit
at lapidem vel sagittavit in loco ubi quidam solent
transitus hominum [illegible] aut per
cutit [illegible] tamen reus est homicidii xv q. i. [illegible]

quod debuit cogitare hoc euenire potuisse aut dabat opa
rei licite ut murator edificans domum in uolutare tegu[la]
lapidem qui cadit deorsum et interfecit hominem tunc si ille
adhibuit diligentiam quia potuit quod fugeret et qui erat
locum alto et alta clamauit ut transeuntes se cauerent
et tunc excusatur a toto aut non adhibuit diligentiam
quam debuit tunc non a toto sed a tanto excusatur unde de 2o
casu dicit l. dis. Si duo fratres in silua arbores incidunt
et appropinquante casura alterius arboris frater dixit frater Ca
ue et ille fugiens impressura arboris recadit et mor
tuus fuit uiuens frater innocens fugiens [illegible] iudicem
de homicidio quod fit ex necessitate etc est notandum Siue
quod aut illa necessitas est inevitabilis ut si quis ca
dat in serpentem se non ex odii fomite sed ex animi
sui dolore quia ipse aliud periculum mortis non potest euadere
Et talis non peccat nec astringitur ad penitentiam nisi ad cau
telam propter dubium quia forte timet ne illum occidit
motus ira uel libidine uindicte aut uolens suam
audaciam manifestare aut forte licet quod fugam quam euadere
potuit illesus et non fuit simpliciter coactus ad hoc [illegible] pa
xxxm q. 8. exquiratores [illegible] ibi notatis talis tamen iniun
gendam penitentiam quam debet peragere et [illegible] precipere
[illegible] quia instantia uenit necessitatem quod aliud
euadere non potuit mortem nisi hominem interficeret
[illegible] ad ymaginem dei quia ipso est [illegible] que leguntur
et notatur de homicidio Si [illegible] in [illegible] aut
illa necessitas fuit euitabilis [illegible] quod potuit eua

dere hostem insequentem sed noluit fuge apostoli verecundia
Et tercia hec nondum quod quibus per persuacionem apparere posse liceat
in necessitate inevitabili aliquem occidere ne ipse ab illo
occidatur. Hec tamen inclaterius est. licet non per persuacionem
rerum temporalium quam vita proximi postponenda est rebus for-
tune nisi forte pro talium ablacione aliquis pro tunc ad mor-
tatem incurreret puta siquis velit in deserto et tam re-
mote distaret ab hominibus quod in pluribus diebus non
posset venire ad homines et tamen unum panem haberet
tunc videtur quod illum per naturam sui victus tamquam personam
propriam defendere debet aut posset. Quidam tamen di-
cunt contrarium quod non licet hominem occidere in defendendo
se. Quia ut dicit Augustinus primo de libero arbitrio loquendo
de illis qui hoc faciunt. Quod tales non sunt liberi
aspectu apud legem divinam qui pro hiis rebus quas con-
tempni oportet sunt homicidio polluti. Et 2a causa eius me-
tem aliud corpus non est inter res quas oportet contempni
Item plus tenemur quilibet caritate diligere animam proximi sui
quam corpus proprium sed invadens alium violenter et vo-
lens ipsum occidere est in peccato mortali. Ergo si se defendendo
illum occidat in tali statu talis occidens preponit salutem
corporis sui saluti anime proximi. Et huius opinionis fuit
Hugo li. dis. C. Si vero. Sed ad hoc respondet Richardus
et primo ad auctoritatem Augustini dicens. Quod intelligi debet
in casu in quo fugiendo vel adiutorium invocando posset
homo salvari et non sine apostoli verecundia vel cum per a m
viam cohibere posset malefactorem vel cum postquam

vulneravit malefactorem et illo recedente xpm inse-
quitur et interficit xpm. Secundo racionem dicit quod non ille qui
interficit aliquem se defendendo cum aliter invadentem
evadere non potuit est causa mortis illius et dap-
nacionis sed pocius ipse invadens est causa sue mor-
tis et dampnacionis in quantum alium ad occidendum eum
quasi invitum cogit. Unde si racio illa valet magis
preciatur occidens nocentem quam innocentem. Circa
homicidium corporale ad sciendum quod non tantum facto occi-
sionis sed et lingwa aliquid homicidium committitur
vel animo duplex committitur lingwa primo precepto sicut py-
latus perpetravit homicidium cum per multos sermones
et plura opera xpm liberare a morte voluit tandem
timens inimicicias Cesaris plus quam dei. Et videns
quod nichil proficit tradidit eum voluntati eorum. Et
ideo dicit Aug. de pe. dis. 1 periculose. Qui ergo ho-
minem tradit ad interficiendum ille eum interficit dicen-
te domino xpo pylato Joh. xix. Qui tradidit me
tibi maius peccatum habet. Tradidit autem Judas dominum
Ihesum Judeis Judei tradiderunt xpm pylato qui homi-
cide contentus maior facto plus deliquisse dicitur quam pyla-
tus qui missus est xpm dimittere tamen timore cesaris ipse
tradidit mortificandum Judeis Unde nec ipse ab homicidio
excusatur timeo ad huc hodie metu potentum aliquos
multociens iniuste condempnari. Secundo fit consilio ut cum
quis alteri suadet vel rogat eum homicidium facere per-
suadens illi utilitatem ex tali homicidio sequentem ttlo

est in veritate reus homicidii Et in casu plus peccat ipso
faciente seu committente homicidium ipso opere Unde dicit Augustinus
de penitentia dis. i. periculose se decepit qui estimat eos tantum
homicidas esse qui manibus hominem occidunt et non
potius eos per quorum consilium et fraude et exhortacionem
homines extinguuntur Nam iudei nequaquam dominum nostrum
ipsis suis manibus interfecerunt sicut scriptum est Johannis
xviii Nobis non licet interficere quemquam sed tamen illi mors
domini imputatur quia ipsi eum lingua interfecerunt dicentes
Crucifige crucifige eum Unde unus evangelistarum dicit dominum
crucifixum esse hora tercia Marci xv alius hora vi(a)
Johannis xix Quia iudei crucifixerunt eum hora tercia
lingua milites quando canit gentiles hora sexta manibus
Et ideo dicit ibi glossa super Hugone non ergo se excusent
iudei a morte domini quia et si manus in armis ob tamen
armatam habuerunt a primis morte ipsi eum iaculis et
sagittis ante passionem suam feriebant dicentes eum fuisse
filium fabri et habere demonium et turbas seducere linguis et
similibus armis ipsum fererunt et hoc non tantum de iudeis sed
etiam locum habet de malis christianis quorum multi credunt se
tantum actibus exterioribus peccare et homicidium committere
tantum manu sed de consilio dato ad occidendum hominem
non habent conscientiam nec credunt se teneri ad hoc confitendum
Et ideo dicit Augustinus Noli putare te non esse homicidam
qui fratri tuo male persuades Si fratri tuo male persuades
occidis Et ut scias quia occidis audi psalmum Filii hominum
dentes eorum arma et sagitte et lingua eorum gladius
acutus de penitentia dis. i. Noli Nec solum ille est homicida

qui directe persuadet fieri homicidium sed et ille qui
persuadet alicui aliquod factum ex quo sequitur homicidium
secundum Innocentium de homicidio c. audiuimus Unde si quis
suasit alicui usum machine vel pixidis contra inimicos
si ibi aliquis occiditur reus est homicidii presertim in bello
iniusto nec interest si ille cui aliquis dat consilium perpe
trandi homicidium statim occidit hominem vel diu post nisi
consulens contrarium suadet et primum consilium reuoca
ret immo eciam quod illi denunciet de cauendo morte tractatu
etc. quod sibi caueat nisi forte habiliter credat quod post
reuocacionem consilii ille cui dedit consilium a suo malo proposito
reuocetur Sufficit autem illi qui mandat fieri homicidium
quod ipse mandet contrarium Item tercio committitur homicidium
animo defendendi illum qui perpetrat homicidium aut
animo adiuuandi eum tua ope aliquali ad factum quia si quis
vadit ad interficiendum aliquem cui tu te associas non tamen ip
mitas verbo vel facto ad homicidium perpetrandum tamen tu
te illi tali animo associas ut si forte ille insequeretur eum
tu ipsum defendas et forte diceris non permittas te persecu
tandum a iste socius tuus alium occidet tu es reus homicidii
secundum hostiensem de homicidio sicut dignum Unde tamen unum homicidium
est maius alio et leuius secundum diuersos casus Sed quid si
quatuor vel plures concurrunt et ab hiis rixa incepta ali
quis vulneratus fuit et obiicit et nescitur a quo illorum
vulnus letale susceperit Respondet Canon xxiii q. ultima
c. ult. quod quilibet eorum plagam illi imposuit ut ho
micida iudicetur Si tamen certum est quod de vulnere meo
a me sibi illato non est mortuus tunc secundum leges non
censeor homicida quia vulnus autem per tempora
dei est interit casu ff. ad l. Cor. de sic. l. vlt. Contrarium

tamen videtur 2a q. Canones ultra 10 modo c. ult. Item quid
si me rixante cum aliquo fit meus hostis videns accidit et ei in-
mortem fit contra meam voluntatem numquid imputabitur
mihi homicidium non credo cum dictum sit per te (?) [illegible] Sed mulier
procurans aborsum est homicida ut dicit hic xxxii q.
ii. Quod vero cum duobus casibus sequitur aut quod procurat abor-
sum quia quasi sit infusa corpori aut post inmissio tamen quamvis
alias graviter peccet tamen non est homicida. Dicit Hugo quod tunc
reputabitur homicida quantum ad rationem non quo ad factum
animae tamen peccat quasi homicida. Unde dicit Augustinus de
nuptiis et concupiscentia eo usque procedit libidinosa crudelitas
vel libido crudelis ut etiam sterilitatis venena procuret
ita quod quedam coniuges faciunt quod non concipiant. Et
si hoc non possunt vitare tunc faciunt ut fetus conceptus
non animetur. Et si hoc non habuit effectum procurant
quod fetus animatus non procedat ad lucem. Si isti [illegible]
talem habuerit intentionem non sunt omnino vere ma-
trimonium inter eos. Si quod post [illegible] tales sunt licet
sint coniuges tamen adulteri iudicantur quod [illegible] adulterorum
se habent [illegible] quo nolunt [illegible] filios nasci. Amplius [illegible] tamen
tum procurat aborsum animato iam fetu tunc homicida reus
est et debet subire penam canonicam pro homicidio cor-
porali de quo nunc est dictum. Post tractatum de invitis corpo-
ralibus aliis ab homicidio de duello de torneamentis
et de bello ex quibus multotiens sequuntur homicidia
corporalia de quibus post breviter nunc supra predicta. Sed quod
ut dicitur [illegible] homicidiorum. Quod homicidiorum
[illegible] dicebat esse beatus petrus [illegible] iii et iiii
et penam eorum parilem. Et dicebat Quia [illegible]

corporis castitatem compellit, et pena eterna induit, quia
sunt mortalia. Similiter enim homicidas interfectores fratrum dicta
et detractores corporum et corporis odientes homicidas esse mani
festabat. Detractio enim dicitur esse summa iniquitas vi q. 1
Summa. Ubi dicitur Summa iniquitas fratribus est detrahere
et accusare. Similiter Johannis iii est: Omnis qui odit fratrem suum
homicida est, et omnis homicida non habet partem in regno
dei et qui odit fratrem suum manet in morte et in mortali
peccato. Unde prius dicta de homicidio corporali, nunc pauca de homi
cidio spirituali puta de detractione et de odio fraterno sunt dicenda.
Circa primum quero: Quid est detractio. Respondet Ysidorus
in libro de summo bono: detractio est quocienscumque aliquis aliqua
falsa et false de aliquo dicit, ea intencione ut ipsius per
minus amari vel appreciari ab aliis possit. Cui concordat
quod beatus Thomas 2a 2e q. lxxiii dicit: Quod detractio
est aliene fame denigratio per occulta verba. Homo
enim leditur ab homine verbo dupliciter: In manifesto et in occulto.
Primo fit per contumeliam, secundum per detractionem. Et sicut ille
cui detrahitur, in quantum alius qui audit detractionem
occiditur, in qua suo vivebat per bonam famam. Ideo
detractio congrue homicidium spirituale nuncupatur. Sed
an detractio sit peccatum mortale. Respondet secundum Thomam
2a 2e q. lxxiii: Quod peccata que in proximum committuntur
sunt pensanda per se secundum nocumenta que sibi inferuntur, quia
ex hoc habent rationem culpe. Tanto autem maius est nocumentum
quanto maius illud aufertur. Cum autem triplex sit bonum homini:
bonum anime, bonum corporis et bonum rerum exteriorum. Bonum
autem anime non potest alicui auferri nisi occasionaliter

per malam suasionem inquantum est de intencione mala detra-
hentis que non infert necessitatem Sed alia duo
bona corporis et rerum quod tu eorum possunt ab aliquo violenter
auferri Sed quod bonum corporis ut est sanitas et pulchri-
tudo quod tollit bonum quod tu eorum rerum ideo communiora sunt peccata
mediantibus quibus inferuntur nocumenta corporis quam rebus
corporalibus Et ideo inter alia peccata que committuntur in proximum
homicidium est gravius quod tollit vitam hominis iam exsi-
stentis adulterium quod est contra debitum ordinem generationis
per quam est introitus ad vitam Deinde sequitur bona exteri-
ora inter que fama quod tollit divicias quia fama
propinquior est bonis spiritualibus unde proverbiorum xxii melius est
nomen bonum quam divicie multe Ideo detractio a suo genere est
magis peccatum quam furtum Ex isto patet quod detractio
proprie loquendo est mortale peccatum cum inducit famam
alterius denigrandi Contingit tamen quandoque quod aliquis
profert aliqua verba per que fama alterius diminuitur
sed hoc non intendit et hoc non est detractio per se et
formaliter sed materialiter et per accidens Et talia verba quandoque dici
potest proferre propter aliquod bonum necessarium servatis debitis
circumstanciis et tunc non est peccatum nec potest dici detractio
ut patet in denunciacione et accusacione Si autem quis profert quod
animi levitate vel propter aliquod non necessarium non
est peccatum mortale sed veniale nisi tam detractivum
perlatum sit verbum tale quod nobilitatur fama alterius le-
datur et hoc quod pertinet ad honestatem vite Ex dictis

patet quod tam regulariter ad hoc requiritur quod detractio sit peccatum
mortale primum est quod quis loquatur falsum vel saltem
aliquid de quo dubitaret an sit verum vel falsum aut aliquid
dicit contra appositam vel mediatam orationem intus de mente de
apposita simulatque se esse iustum et non est Secundo quod hoc dicat
cum deliberato et animo nocendi illi de quo loquitur in corpore
in causa aut in fama et istud homicidium sive peccatum est pi
riculosissimum et maiore formidandum propter plura primo quod est
contagiosum et infectivum aliorum perficit enim de uno in aliud
et omnes inficit et plerosque letaliter inquinat venenum detractorum
infundit Secundo quod inter omnia peccata istud difficultius videtur
expiari Quia ut dicit Augustinus non dimittitur peccatum nisi
restituatur ablatum Cum igitur per detractionem abstuleris
alicui famam suam que inter bona corporalia est aliquid nobilissimum
difficulter poteris illam restituere tu non posses forte in quibus
hominum cordibus venenum tue detractionis sit diffusum quod
quique aliquis dicit in uno loco eodem pauci et illud dissipatur
per multa milia et multis innotescit Tertio quod istud peccatum
inter omnia alia peccata magis abundant videtur committi
Unde Guillelmus in quodam tractatu de detractione sic inquit
Quomodo proximo detrahis totiens morsum das sicut
caninibus dentibus tuis infigis Unde istud peccatum sive
detestabilitate lupe rapacissime comparatur sive in hoc
ab aliis animalibus degenerat quod nullum animal aliud vivit car
nibus sue speciei sed alterius Nullus enim non comedit
lupum et sic de aliis sed lupa et fame comedit lupum
sed in hoc detractorum quo ad istud vitium malitia lupe
superat quod lupa tamen recentes et crudas carnes lupi de

vorat / sed detractor etiam putdas quotiens hominem mor
tuo detrahit / qui iam est in iudicio dei constitutus totiens
morsu detractionis carnes putdas rodit / Sed quo
super tetigi de restitutione fame Queritur qualiter detractor
tenetur famam alteri restituere detractione ablatam Respondet
thomas 2a 2e q. lxxiii ar. 2o Quod aliquis potest alteri fa
mam suam auferre dupliciter uno modo vere et iuste ut cum quis
prodit crimen alicuius apud homines ut ille peniteat
vel ut privatur aliquo in quo alius periclitari non debet / Et quando
ordine servato et tunc non tenetur ad fame restitucionem quia
hoc ius permittit / Secundo modo per peccatum et iniuste
et tunc tenetur illi famam restituere dicendum cum revocando
coram illis coram quibus illum denigravit / et coram omnibus
ad quos illa detractio pervenit / in quantum possibile est ... Secundo
modo ... sed iniuste ut cum quis prodit crimen alicuius de
bito ordine non servato et tunc tenetur ad restitucionem fame
in quantum potest sine mendacio tamen quia potest dicere se male
dixisse vel quod iniuste eum infamavit / vel si non
potest illi famam restituere debet aliter illi recompensam facere
quantum melius potest secundum thomam Sed queritur utrum homo
peccat detractiones audiendo Respondet beatus thomas
2a 2e q. lxxiii Quod iuxta dictum apostoli ad Romanos
1o Non solum digni sunt morte qui peccata faciunt /
sed illi qui peccantibus consentiunt Circa hoc autem
dupliciter consentiendo contingit Uno modo directe cum quis inducit
alium ad peccatum istud vel ad ... vel cui placet peccatum
2o modo indirecte cum non resistit cum possit / sed propter quandam
timorem dimittit / cum sibi peccatum illud non placeat /

sed displicat. Si quis tamen detractionem audit et non re-
sistit, iste videtur detractor quia consentit et sic fit particeps
peccati illius. Si autem induxit ipsum ad detrahendum vel sal-
tem placet sibi detractio propter odium illius cui detra-
hitur non minus peccat quam detrahens, immo quandoque plus.
Unde Bernardus inquit: detrahere aut detrahentem audire
quid horum dampnabilius sit non facile dixerim. Si autem
non placet ei peccatum sed ex timore negligencia vel ex quadam
verecundia obmittit reprehendere detrahentem peccat, quamvis sed
multo minus quam detrahens. Et prelatus specialiter,
nisi ex officio competit sibi corrigere detractorem, vel
magnum periculum imminet si non corrigeret. Cum quo dicit
illud 23 q. 3 Ex merito ubi dicitur: detractores sunt qui vitam
mores que bonorum corrumpunt, homines quasi bestias aliorum predia
que diripiunt. Caveat itaque unusquisque ne aut linguam
aut aures habeat prurientes id est ne aut ipse alijs detrahat
aut alios detrahentes audiat. Sedens inquit Psalmista
adversus fratrem tuum loquebaris detrahendo et adversus filium
matris tue ponebas scandalum. Ieronimus: Singuli detractio-
nibus lingue custodiant quia in sermone suos et sciant quia cuncta
que de alijs loquuntur videlicet male detrahendo sua sententia
iudicabuntur. In Cronicudicio deinde reddit verba ibidem
rationem. Quare hec non debet habere aures prurientes ad libentem
audiendum detractiones. Quia si nos libenter audiret
detractiones nemo libenter diceret. Nemo enim invito audi-
tore libenter dicit detractiones et sic cessaret quamquam de-
tractio si non esset tam delectatores auditores. Et Hore

sepe contingit cum quis audientes talia redarguit detrahentes
Sed aduertendum est quod in detractionibus non hominum linguas
sed conscientias nostras tueri debemus Unde dicit Gregorius quando
nos decemus tre in detractionibus xi. q. iii. Sicut uerba lau-
dacionum siue vituperationum ad mentem semper recurrendum Et
si in ea non inuenitur bonum quod de nobis dicitur magna tristi-
ciam generare debet Et rursum si in ea non inuenitur
malum quod homines de nobis loquuntur in magna debemus
leticia prosilire Quid enim si nos homines laudant et con-
sciencia nostra laudabiles non esse demonstret apostolo debemus enim
Paulum dicentem prima ad Cor. i. quia medium Gloria nostra
hec est testimonium conscientie nostre Job etiam dicit xvi ecce enim
Ecce in celo testis meus Si ergo testis est nobis in celo testis
in corde dimittas stultos loqui foris quod uolunt Quid enim
aliud detrahentes faciunt nisi in puluerem proiciunt sufflant
et in oculos suos terram in peccatum concitant Quia sicut
sufflantes in puluerem concitant puluerem in oculos corporis
ita detrahentes aliis puluerem peccatorum congregant in ocu-
los mentis et pulchrum maiorem operum concitant ita aut unum
plus detractioni quam perfectioni inde magis michi vitatis
videatur tales ergo ut ibi dicit Gregorius vocandi sunt et
tranquille admonendi Cauere tamen scandalum modis omnibus
debet vitare quod de Iudeis vitans dixit Matthei xvii
in fine ne forte scandalizemus eos et hoc dixit Christus
Cum tributum peteretur ab eo qui dixit ad Petrum Vade ad
mare et mitte hamum et eum piscem qui primus ascendit
tolle et inuenies staterem in ore eius et illum dabis pro
me et te Si autem scandalum fiat sibi de veritate noluerit
et si propter veritatem cum veritas eius dicit et complexatur non sumit

emedati et uerati acquiescere noluerunt, tunc hos consolacionem
quo elud^a aq^t xv. dierum medium Cum enim duo dam fuisset,
Sed quod predicari sicut verbo audito scandalizati sunt, videlicet
quod intrauerunt ob contumaciam hominem sed quod precedit^t opere
et et reddit^t, aliis Omitte illos ceca enim sunt et duces ce
corum Unde eciam paulus nos admonendo ad Ro. capitulo
xii Si fieri potest quod ex vobis est cum omnibus homi
nibus habete pacem, Et ideo dicit, in quantum in nobis est Quia
si nos in mente caritatem quam debetis seruare cupimus
Et si illi pacem nobiscum non habent, nos tamen cum illis sine
dubio pacem habemus et cetera. Nunc de alia specie spiritualis
homicidii quo quis interpretative homicida dicitur est
secundum decreta dicit. i. Jo. iii^o Qui odit fratrem suum homi
cida est, Et scitis quod omnis homicida non habet vitam in se
manentem Glosa Et si vivos interfectos pro fide Unde
dicit, in preceptum tamen cum eorum qui dampnantur Et istud
homicidium spirituale tanto grauius est corporali quanto ea pars
que per inuidiam occiditur, est nobilior corpore Quarto
homicidii grauitas etiam ex alio patet Quia per homi
cidium corporale homo interficit alium hominem sed per invidia
homo perimit se ipsum et, quanto nephandius est homi
cidium se ipsum quam alium tanto detestabilius est ho
micidium spirituale corporali Sed queres quid est invidia
Respondet, Augustinus xi super Genesi Invidia est
dolor felicitatis aliene aut tristicia de alienis bonis Et
addit ii^a, Thoma ii^a ii^e q. xxxvi in articulo primo Quod
de tristicia contingit, quadruplici modo. Primo quando quis dolet
de bono alicuius in quantum in illo timet periculum

timet vocacionem ipsius vel aliorum per eos sicut tu homo
temptatur de exaltacione inimici sui timens ne ipsum ledat
aut suos quos sanguineos aut alios per eos exterminet et
talis tristicia non est invidia et potest esse sine peccato Et
Ideo dicit Gregorius xxii moralium Evenire ut plerumque
solet ut non amissa in nobis caritate et inimici
nostri ruina nos letificat et rursum eius exaltacio sine
gloria sine invidia culpa contristet Cum et ruente eo quos-
dam bene erigi credimus Et illo proficiente plerosque iniuste
opprimi formidamus 2o potest quis tristari de bono alterius
non ideo quod ille habet illud bonum sed eo quod sibi deest
Et hec proprie dicitur zelus secundum philosophum 2o rethoricorum Et tunc quando
iste zelus est circa bona honesta grata tria gradus et vir-
tutes tunc est laudabilis iuxta illud prima ad Corinthios xiiii Emu-
lamini spiritualia Si autem est circa bona temporalia tunc potest esse
aliquando cum peccato et aliquando sine peccato Tercio aliquis tristatur
de bono alterius inquantum ille cui illud bonum accidit est
illo indignus Et talis tristicia non potest oriri de bonis ho-
nestis ex quibus aliquis efficitur iustus sed de bonis tempora-
libus ut de diviciis et huiusmodi que etiam indignis iusta
dei disposicione aliquando affluunt vel ad ipsorum correctionem vel
ad ipsorum dampnacionem que bona ad bona eterna que parata
que iustis et dignis reservata in futuro quasi nichil sunt
Et talis tristicia prohibetur Quarto aliquis tristatur de bono
alterius in quantum alter excedit ipsum in bono illo de quo
bono proximi debet gaudere Et hec tristicia proprie vocatur invi-
dia Et istud est malum Sed utrum invidia sit peccatum

mortale Secundo dicitur quod ira dicit quod invidia quo suo genere
est peccatum mortale tamen eciam quandoque propter imperfeccionem
est veniale Pro quo est advertendum quod dolor quicunque capitur
ab aliquo de prosperitate alterius aut manet in spiritualitate
et subito transit et sic vocatur propassio Et est venia
le peccatum Sicut venit ad voluntatem et propter complacenciam
cum diu manens in eadem et tunc aut dolet simpliciter
de prosperitate temporali sic est peccatum mortale et vicium capitale
Sicut de prosperitate proximi spirituali et sic distinguitur
aut dolet eo quod non est similis in spiritualibus in gratiis me
lioribus quia non sit nec habere potest in suis oracionibus et de
vocionibus tot lacrimas et suspiria ut alter Et ista compunccio
Et sua altius insufficiencia Et talis dolor est
bonus Quia causat in homine displicenciam et contemptum
sui aut dolet simpliciter de excellencia alterius et habundancia
spiritualium bonorum et sic est genere peccatum mortale Et
2m aliquos doctores est peccatum in spiritum sanctum Et reducitur
ad 2d quod vocatur invidencia fraterne gratie Quantum de vermina
quod invidia et multo nocuia invido Est enim invidia
ut vermis in ligno Rubigo in ferro tynea in vesti
mento Quia sicut ea corrodunt quorum subiecta et
allud quod sunt consumit quia antequam res consumantur Sic
invidia intrinsecus et in medullis invidiosi torta
corrodit ipsum invidum et plus et prius nocet sibi in
dia et corpore quam alijs Nascitur enim invidia in intio
ribus medullis et ibi est recondita malicia aut
huius vermis et propterea dampna patet quam pluribus

primo quo Omnia invidia odit et impugnat et contraria
omni bono Alia enim vicia ut communiter opponuntur uni virtuti
tantum ut superbia humilitati luxuria castitati avaricia largitati
Sed invidia omni bono et omni virtuti habitu proximo
Et ideo dicitur fera pessima que omnia occurrentia ei in
titur devorare Et fera dicitur devorasse Joseph filium
Jacob patriarche Qui cum vidisset tunicam eius in sanguine
edi tinctam fratribus ait fera pessima comedit
eum Genesis xxxvij Item secundo quia hoc vicium facit hominem
maxime immisericordem Et patet in caym qui pro invidia
non pepercit abel fratri suo innocenti hoc patet in filiis ia
cob quia contra eum odeant fratrem suum Joseph quia non poterant
sibi pacifice loqui et non pepercerunt innocenti Sed
vendiderunt eum ysmahelitis qui duxerunt eum in egyptum
Genesis xxxvij Hoc etiam patet de christo qui per invidiam
iudeorum traditus fuit pylato ad crucifigendum unde dicitur Mathei
xxvij Sciebat enim pylatus quod per invidiam tradidissent
eum Item hoc vicium facit hominem penitus infelicem et
hoc patet tercio quia invidens de bono alterius affligitur de
melioracione alterius deterioratur de prosperitate proximi deficit
de pinguedine macescit de sanitate infirmatur de vi
ta moritur ipse etiam amittere se putat quod alii
lucrantur Et sicut diligentibus deum omnia cooperantur
in bonum Sic invido infelici qui nec diligit deum nec
proximum omnia cooperantur in malum Tria specialiter homi
cidia spiritualia et alia quae faciunt aborsum quia multis
gratia dei inspiratur quia qua concipiunt semper bonum propositum

bn agendi et restituendi omnia male ac iniuste quesita
et possessa sed mox pereunte tali proposito in mente eorum non
pervenitur ad opera contraria voluntate bona incepta operari
tur et hoc est pessimum adducens tribulacionem et angustiam
unde ysa. xxxvii. Dicebat hec quod venerunt filii usque ad
partum sed vires non habuit parturiens et ysaia [illegible]
sic a facie tua domine concepimus et non peperimus spiritum
salutis. Et talis peius et iniquius est quam fetum concipe-
re quanto ille fetus nobilior et preciosior est quam
[illegible] Multi enim incipiunt opera caritatis bene vivere qui in
malo vitam suam finiunt. Dicit [illegible] multi per graciam
dei in corpore nata perimunt et divini seminis in cordibus
conceptum [illegible] [illegible] [illegible] Et ideo dicitur
luce viii[°] c[°]. Quod aliud semen cecidit super pe-
tram et ortum aruit quia non habuit humorem. Petra
enim est cor durum [illegible] et rebelle per superbiam
de quo [illegible] Incrassatum est cor [illegible]
[illegible] malicia et [illegible] [illegible] [illegible] ut
[illegible] [illegible] domini [illegible] et [illegible] illud quod [illegible]
[illegible] aspirat in [illegible] corde [illegible] non est verus
amor dei nec [illegible] Et adeo [illegible]
audimus verba divina que [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] tollam [illegible] que nos [illegible] [illegible] [illegible]
et [illegible] suscepimus ea que super petram [illegible] Unde sicut
super petram [illegible] cadit semen et [illegible] quia
non est terre profunditate in qua radix fundatur [illegible]

dilatacti concepit, lapidis resistencia et humoris defectum
arescit. Sic in duris cordibus que superbia ad modum
lapidis nascitur semen compunctionis tu superbi et rebellis verbum
commonicionis audiunt, sed statim arescit quia verbum predicacionis
sive sermonis gratie privantur, non prosunt. Quid que desit
humorem saepe postulas adeo gratiam et ipsa gratia semper
intercedat in ipsa natura mortificare non enim qui bona inchoant
sed qui in bonis actibus perseverant salvus erit. Sicut enim ar
bor tempore vernali floribus onerata flores fructificat, signum est
quod suo tempore producet multos fructus. Sic, quicumque in
hoc seculo pluribus virtutibus diversorum tabula omnium fuerunt
flores fidei sed virtutum absque dubio in futuro in bonis operibus
metet fructus vite eterne. Qui autem flores huius re
cacat et tamen temporibus sue vite mortificantur nichil colliget
in futuro etc. De precepto
Sextum preceptum est: Non mechaberis. Dicit Lira
super Exodo xx c. Quod mechia est carnalis
copula cum uxore alterius viri que reputatur una caro
cum ipso. Et per hoc preceptum intelligitur quod prohibitus omnis
illicitus coytus sicut omnis concubitus qui est preter
matrimonium, non tamen adulterium habet autem dicitur quia hic
prohibetur sola mechia sive tamen adulterium. Alii autem
concubitus inordinati aliis preceptis sunt inhibiti
secundum eos. Juxta preceptum primo videndum est de simplici
fornicatione que est hic prohibita. Deinde de adulterio

Circa primum est sciendum quod quidam doctores et augmentatores
huius ... dixerunt. Sed mulier conceptum ex quo ad quod natura
non inclinat est mortale peccatum sed actus carnalis ex quo
ad quem inclinat natura non est peccatum maioris tamen tem
ptatis excepto ut in textu ad ... descendi ubi notat
Jo. an. Sed peccatum mortale dicitur duplex uno modo quod in se
ut furtum adulterium periurium etc. Et isto modo oscula
amplexus mulierum non sunt peccata mortalia quia talia possunt
fieri absque libidine vel concupiscentie incitatione vel [illegible]
pace aut alia necessitate vel racionabilem causam
Unde sepe legitur de osculo in veteri lege et in nova in
Genesi et Thobia vii x et xi. Ubi angelus docuit
iuvenem Thobiam osculari patrem cum intraret domum
sed pater et mater prevenientes filium occurrerunt ei et ambo
osculati sunt eum ut dicitur Thobie xi. Item beatus pau
lus ad Ro. ult. circa medium Et 2 Cor. ult. in fine
et in 1 ad thessa. ult. in fine Salutate invicem in
osculo sancto loquens viris et mulieribus ad Ro. [illegible]
oscula sancta credo fuisse consuetudinem etiam primitiva maxi
me inter fideles xpi et amicos ymo credibile est
matrem xpi xpm multociens fuisse osculatam ut colligitur
ex dictis beati Bernardi de assumpcione. Et xpus reprehendit
phariseum et extulit Magdalenam de osculo pedum
Luce vii. Sed propter maliciam hominum et quia quod nunc ma
li sanavit cautius est abstinere. Alio modo dicitur peccatum mortale
proprie quia inordinata et mala cum bene fiat mortale
dans deum pauperi elemosinam ut ipsum ad [illegible] in
ducat. Cum quis non [illegible] deliberatus consensus in actu

pcti mortalis sed etiam in delectacionem ei annexam secundum Augustinum
et theologos sit peccatum mortale et per consequens complexus de
libatus in actu luxurie et delectacio ei annexe sit peccatum
mortale Oscula autem libidinosa amplexus et tactus
mulieris multociens fiunt propter huiusmodi delectacionem Dicitur enim
peccatum dicitur libidinosa Unde propter hanc tamen libi
dinositatem oscula fore peccata mortalia et amplexus de
quibus loquitur Salomon proverbiorum vij° ubi docuit Salomon
filium suum odire dominum ut custodiat apm amice
extranea que verba sua dulcia facit in apparatu meretricio
Iuvenem apprehendens et osculatur est eum et mulier appo
nens delecto ornato dicit Veni fruamur cupitis am
plexibus donec illucescat dies Ista notat theologus 2°
2e q. rl. iiij articulo iiij° Et non est mirandum quod propter talem
causam oscula amplexus et tactus mulieris dicuntur peccata
mortalia Cum idem etiam desiderium libidinoso dicatur
et scribatur Mathei 5° et xxxij q. vij non solum Qui
viderit mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus est
eam in corde suo i. mechie reus est in corde suo
Unde Ier. ix° per medium Oculus meus depredatus
est animam meam Et ideo dicit Gregorius non licet intueri
quod non licet concupiscere Unde si videris et concupi
sceris necesse plus scias cum adulteris eris et cum adul
porcionem habebis Unde dicit Hugo Si semel bis
vel ter videas forte posses continere Si autem sic continue
videas omnino capieris Non enim est quod humana racio
aut flamma scel accedit etc ab sete mulier visa

format apud se ymagines turpium actionum quibus
multociens perdit ad opus. Noli ergo adulterari oculis quia
non adulterabis mente. Et ideo dico delectabilibus osculis
et amplexibus et multo forcius ista pressa interio-
ribus cavendum. Ergo est compassio et occasio timens ne pas-
sio aut crimen inde sequatur. Unde dicit glossa differencia est inter
passionem et compassionem. Passio enim imputatur pro vicio et tunc
compassio non. Unde qui videt mulierem et anima eius fuerit
titillata hic compassio precursus est. Si vero processerit de
compassione transivit ad passionem quia sit ei voluntas peccati
non defuit sed occasio complendi malam voluntatem
utique verum est quod dicitur. Qui si viderit mulierem ad concu-
piscendum eam si sic aspexerit ut eam cupiscat et facere
disponat et concupiscentiam suam adimplere iste iam
mechatus est in corde suo. Caveant ergo mulieres ne
dent viris quibuscumque suis malis moribus et or-
namentis adulterandi causam. Unde dicit Crisostomus in qua-
dam omelia. Quod si aliqua mulier se ornando ocu-
los virorum ad se traxerit etsi nulli plagam intulerit
penam patietur extremam. Venenum enim obtulit et
diffudit quamvis nullus inventus sit qui biberit. Unde
ad hanc loquitur dominus per ysaiam in tercio capitulo dicit dominus
pro eo quod elevate sunt filie syon et ambulaverunt ex-
tento collo et nutibus oculorum ibant et plaudebant
et composito gradu incedebant decalvabit dominus ver-
ticem filiarum syon et dominus crines earum nudabit. Sed utique
fornicacio simplex est peccatum mortale. Unde ...

q. cliiij^o ar^lo ij^o Quod absque omni dubio tenendum est
quod fornicatio simplex sit peccatum mortale quia contra naturam
hominis est quod vitatur vago concubitu quia ad educationem hominis
non solum requiritur cura matris a qua hic lactatur et nutri-
tur in iuventute sed multo magis cura patris a quo est
docendus et ad bona tam interiora quam exteriora promo-
vendus igitur contra concubitum hominis esse contra naturam ad certam et
determinatam feminam cum qua permaneat non ad breve
tempus sed diu vel etiam per totam vitam Inde est quod naturaliter
inest maribus sollicitudo de certitudine prolis quia ipsis
imminet prolis educatio et laboriosa mentio hec autem
certitudo prolis tolleretur si esset vagus concubitus
Et ideo fornicatio que est preter matrimonium et est
vagus concubitus est peccatum mortale Ex quo est quod
bonum prolis educande et quod eius naturale matrimonium con-
est derivat naturali Et hoc quod dicit Quod fornicatio simplex
sit peccatum mortale patet xxxv dis. c. Ab his Quia for-
nicatio nomine omnibus contineri Criminalia autem peccata sunt
quod semel tantum commissa ad dampnationem sufficiunt Et
ibi novenda plura sacrilegium homicidium periurium
adulterium fornicatio falsum testimonium rapina furtum
superbia invidia avaritia et si longo tempore teneantur
iracundia et ebrietas si assidua fuerit a corde
nostro computatur Quicumque enim aliquod de istis peccatis
in se dominari cognoverit nisi digne emendaverit et
si habuerit spacium longo tempore penitentiam non egerit
et largas elemosinas non erogaverit et a peccatis non

se abstinuerit ullo transitorio igne de quo superius ait
post ad Cor(inthios) m(od)o purgari non poterit sed eternaliter alium placa(bit)
sine ullo remedio trucidabit Cui etiam concordat illud
quod in gentibus deut(eronom)ij Et sententia ubi xxxij q. 2
meretrices duces meretrices esse et ad meretrices accedere
prohibet dicens quare publica est venalis turpitudo
Et infra Et sub nomine furti unde intelligitur omnis
illicita usurpacio rei aliene non enim rapinam permisit
qui furtum prohibuit Sed sub nomine mechie omnis illicitus
concubitus atque illorum membrorum non legitimus usus prohi-
bitus debet intelligi / Hoc etiam probatur per dictum apostoli
ad Galatas v ubi premissa fornicacione et aliis vi-
ciis capitalibus subiungitur quasi totum quoque sunt
criminalia seu capitalia Quoniam qui talia agunt
regnum dei non consequentur Et talibus prohibet communicare
et participare prima ad Cor v apostolus sic dicens
Si is qui frater inter vos nominatur est fornicator
aut avarus aut ydolis serviens aut maledicus aut
ebriosus aut rapax cum huiusmodi nec cibum licet Eorum
aut mortale peccatum quod excludit a regno dei Et solum ibi
prohibet conversacionem et communicacionem digni sunt
qui talibus non cessant Item Thobie iiij Dixit
Thobias senior iuniori Fili mi attende tibi ab
omni fornicacione et preter uxorem tuam non paciaris
crimen scire Vere quo commisit crimine quod importat
peccatum mortale Sed ex quibus causis et motivis
fugienda est fornicacio cuilibet christiano ostendit apostolus dicens

Causa quare fornicatio est fugienda

p[rim]a dignitas cor[poris] humani

nitatem corporum nostrorum unitorum Et ideo dicit apostolus prima
ad Cor. vi° Vestra sine omnibus carnis necessitas quia cor
pora vestra membra sunt christi corpus enim caput unum est
eo quod ipse factus est christi vos tollentes ergo membra christi fa
cia membra meretricis absit ut/ sic dicat apostolus An nescitis
quia qui adheret meretrici unum corpus efficitur cum ea et dicit glossa
fornicatio enim unum corpus facit ambos fugite ergo for
nicationem Omne enim aliud peccatum quodcumque fecerit homo extra
corpus est sine corporis contaminatione Alia enim peccata animam
tantum maculant sed fornicatio non solum animam sed etiam
corpus maculat Qui autem fornicatur in corpus suum pec
cat Ex hiis verbis habetur 2a causa quare fornicatio
est fugienda quia hoc peccatum non solum nocet anime sed corpori
debilitat enim corpus et vires corporis naturales aufert
Vel hoc aliter potest aliter intelligi quod dicit apostolus Qui autem
fornicatur peccat in corpus suum futurum id est in uxorem
suam futuram que erit unum corpus cum ipso Illa enim
desiderat esse mater filiorum et ille prius per assiduas
fornicationes ita quod hausit vires et in tantum quod dum fi
lios non potest procreare Et hanc credo esse causam quare
Juvenes homines nostri temporis et recentes iuncti recentibus
puellis quia in 3os annis aut pluribus simul habitantes
et operam dantes non possunt pueros procreare quia ante ma
trimonium contractum illam meretricem tantum adquierunt
prius fecunditatibus statuerit huius cause figura habetur
de Sampsone et dalida muliere que abstulit forti
tudinem Sampsonis et tunc philistei diminuti sunt

xpm cepit et cruciaverunt alii colaphos et ligaverunt
xpm kathenis et xpm posuerunt crucem prout legitur
Judicii ca° xvi°. Tercia causa quare fornicatio est
fugienda quia privat florem sapie et rone et facit xpm
displicere deo et angelis quibus pro clara cognitione
prius erat similis et assimilat xpm brutis animalibus
Unde eciam sepe usus veneris fatuata est intellectum ipsius
sapientis prout dicit philosophus. Et hoc est quod dicitur com. xxx
xij. q. iiija Salomo ipse immoderato usu atque
assiduitate mulierum adeo usque perductus est ut templum
ydolis fabricaret. Et qui prius deo templa construxerat
assiduitate libidinis et perfidie substitutus ydolis construere
templa non timuit. Ecce quia fidelis prius cum talem
quod apostasie fide sua meruit templum deo preparare construere
postmodum ad cultum perfidia et infidelitate xpm
amor mulierum perduxit. Ecce quem illum quem deus
deus tanta immiscuit sapia quod nullus regum ante
illius similis illi nec ante xpm nec post in rectus fuit
superavit fornicatio et amor inordinatus mu-
lierum quod quasi totius sapie oblitus et datoris
sapie ab ydola multa vertetur. Unde legitur in libro
Regum ca° xi. Quod Salomon adamavit mulieres
alienas gentiles non sue fidei cum iam esset senex
et ut eas sibi alliceret cepit colere deos et ydola
earum Et hiis ydolis fecit templa edificari. Ut ydolo
Sydoniorum ydolo moabitarum et ydolo amonitarum
Unde decretum dist. depe. dist. xxxiiij. Si enim ubi di-

B aufert p[...]
p[...]

Salomon amabilis a deo. Et cui bis deus apparuit reve-
latus quod amator mulierum fuit adeo amore discessit
Sic legitur capitulo 9 Salomonis et certum est quod recedit. Sed pe-
nitencia eius non legitur. Ideo si penituit non est certum
Ideo de dampnacione eius plus est timendum quam sperandum
de salute. Et mirandum est de illo viro sapientissimo.
qui plures multas cautelas et plures doctrinas tradidit
omnibus et aliquibus mulieres ipse sic sensuit solus
incidit et contra alios dampnata. Unde ipse metu certa
dixit Eccl. 7 Inveni amariorem mor-
te mulierem que laqueus venatorum est et sagena cor
eius vincula sunt manus eius qui placet deo effu-
giet illam qui autem peccator est capietur ab illa. Ecce
quomodo dicit mulierem laqueum venatorum et demonum qui
venantur animas. Et nota quod Salomon de mulieribus notat triplex
genus capture. Una est mediante laqueo quo capiuntur
volatilia seu aves ad alta volantes. Secunda captura
fit mediante sagena qua capiuntur natatilia seu pisces
in aquis natantes. Tercia fit mediantibus vinculis et
retibus quibus capiuntur fere et animalia terrestria sive
silvestria. Sic mala mulier capit omnes peccatores ad
peccatum. Capit enim volatilia et superbos ad alta ten-
dentes voluptuosos et deliciosos natantes in aquis
deliciarum et voluptatum qui in gula sunt parati
et dispositi ad luxuriam ut aves vel pisces non

valetes alte volac tpe angusti et fructum cito capiu
Et tam genus fretrum pctorz r auaroz qr habunda
et saturitas panis fecerut occasionalit pctac so
doma z gomorra z sut ipi m cuad Ecca omne
qd e i mudo aut e q cupia carnis quo ad luxuriam
aut q cupia oculoz quo ad auaricia aut supbia vite
Ideo nolite dilige mud z ea q i mdo sut q a go. n
Ex qbus patet qr arma dya ca sut male milico
Ipe em sut baliste dya li alonge vulnerantes Satuq
aut luxuriosus attendens pulchritudine baliste et
sut no curas hoste sua fuge infiat Similiter
vcs milicos gladio pulch et splendenti q pantur
quem attendens luxuriosus et mlier dispositor
z ornatu z nutu oculoz cuius intucs occidit Et
milicos sut castrs dya i quo dya posuit sua vex
illa et diusa armamenta luxuriosus aut vagabud
p campos huius mdi et luxuriae videns pulchritu
dine castri z attendens apparitibus et machinis
dya li infiat Iste luxuriosus mlt s sco potest
p abymelech figurari de quo dr Judicum ix capo
Ubi dr q Abymelech aut inde pfiastens venit
ad opid thebes qd circudans obsidebat Erat
aut turris excelsa i media ciuitate ad qua q fu
gerat vi simul ac milicos et omnes pncipes ciui
tatis clausa firmissime ianua et sup turris
tectu stantes p propugnacula Accedesq abymelech

iuxta turrem pugnavit fortiter et appropinquans hostium
supponere nitebatur et ecce una mulier fragmen mole
desuper iaciens allisit capiti Abymelech et confregit
cerebrum eius Qui vocavit armigerum suum et ait ad eum
Evagina cito gladium tuum et percute me ne forte
dicatur quod a femina interfectus sum qui iussa perficiens
interfecit eum Abymelech appropinquans ad turrim est
homo luxuriosus et lubricus incaute appropinquans ad
mulierem fragmine mole quod mulier de ore suo proicit
et abymelech interficit est temptacio ignea que a
mulieribus procedit et interficit luxuriosum non solum in anima
sed quandoque eciam in corpore interimit Item quinta causa pro
dampnacione venereos quod fornicatores quod curis laborant habi-
tuo et ad consuetudinem ducunt racionem pro cogitacione de
deo et de hiis que ad suam salutem pertinent Osee v°
capitulo principio Non dabunt cogitaciones suas ut reuer-
tantur ad deum suum quia spiritus fornicacionis in medio eorum
est et dominum non cognoverunt Unde inter tres excusatos
se a convivio unus dixit Uxorem duxi ideo non possum
venire Luc xiiii° Superbus enim qui dixit villam emi
Et avarus qui dixit Iuga boum emi quinque ambo
dixerunt rogo te habe me excusatum luxuriosus vero solum
dixit in veritate non possum quia fornicacio in omni casu
est mortale peccatum sed alia in casibus sunt venialia
Item nec intuetur celum nec timet quod etiam iudicium
Et hoc patet de illis duobus senibus fornicatoribus
quorum libido quod exarserat in Susannam de quibus

dicitur Danielis xiij Senes illi exarserunt in concupiscenciam
eius et euerterunt sensum suum et declinauerunt oculos suos
ut non viderent celum neque recordarentur iudiciorum iustorum
erant enim ambo vulnerati amore eius. Iste luxuriosus 6ta ca
difficulter accipit consilium volentium ipsum retrahere
ab hoc peccato. Unde Ecclesiastici xxi circa medium verbum sapiens
quodcumque audierit scitus laudabit et ad se adiciet
audiuit luxuriosus et displicebit ei. Et proiciet illud
post dorsum. Item hoc peccatum detestabilius est aliquo ho-
micidio furto et rapina. Quia illa non sunt semper
mala sed possunt aliquando bene fieri quia iudex potest aliquem morte
occidere zelo iusticie. Et aliquis potest accipere alienum in summa
necessitate sed nullus potest fornicacionem facere et si sunt so-
lutus cum soluta sine peccato mortali. Phinees enim qui
interfecit duos homines fornicatores cum mulieribus sacerdo-
tium meruit et iram dei auertit a populo. Iste cum fornicatio
fuisset publica populi cum filiabus moab. Iratus dominus
dixit ad moysen tolle cunctos principes populi et suspende
eos contra solem in patibulis. Et ut infra sequitur
Occisi sunt de populo xxiiij milia hominum. Numeri xxv circa
principium. Et tamen quamquam abhominabilis et detestabilis sit
fornicacio secundum tamen est quod luxuria grauior est in clericis
cultui diuino deputatis quam in laycis. Et ideo aliter
est ponderanda in penis et in foro penali pondus
enim sanctuarii maius erat. Dixi ponderibus institutoris
et tamen ad designandum quod aliter sunt ponderanda
peccata laycorum aliter clericorum et eorum qui professionem

esse in quibus dicitur glosa luce quidam qui fert vasa domini
rei precias et preciositas Et non compilata (?) fuit constitutos preciositas enim rei que dominis
subtrahitur aut rapitur aggravat maxime peccatum rapine quia
magis dampnificatur proximus in ablacione rei preciose quam
vilis Item sanctitas rei ablate aggravat peccatum Ideo tunc
non committitur rapina et furtum sed eciam sacrilegium committitur
Castitatem aut committit ordinatus sacris ordinibus deo
et episcopo suo et illam amisit per fornicacionem Et ipsa casti
tas amissa est res quasi irrecompensabilis Unde Eccli
xxvi per medium Omnis ponderacio non est digna continentis
anime eciam aufert adeo rem preciosam sanctam cuius contrec
tacio vel violacio invito domino sacrilegium est Item scientia ag
gravat peccatum clerici Unde Gregorius ubi maius est donum est
sic (?) ibi transgressor maiori subiacebit culpe Item aggravat
quia in sacris constituti sunt de speciali familia dei et tunc eius
familiaritas dei et de ipsius compensis vivunt et vestiuntur quasi de precio sangui
nis Salvatoris et de patrimonio ihesu christi et utique contumelia
illa maior est et gravior que ab amico speciali electo
domino graciosissimo impenditur quam ab extraneo vel ab in
imico Et hoc conqueritur dominus de Juda et omnibus qui sibi
adherentibus dicens per prophetam Qui edebat panes meos
magnificavit super me supplantacionem Item quia ipse
apostolum decepit qui dat eis elemosinam ut orent
pro ipsis Et ideo dicit beatus Gregorius et habetur in q. vn
In quibus peccatis quis positus diu sacris permittitur ade
non debuit Cum enim liquet quod cum is qui displicet
ad intercedendum mittitur irati animus sine dubio ad deteri
ora provocatur Proverbiorum enim est capitulo xv circa medium
Victime impiorum abhominabiles sunt domino vota iustorum

placabilia. Quia non offerens a muneribus sed munera ab
offerente placent. Unde Genesis iiii° dicitur respexit Dominus ad Abel
et ad munera eius. Item quia maior dignitas fuit con-
stituta. Dicit enim sacerdos angelus Domini Malachie ii° capitulo
medium et probatur in dicto ubi dicitur labia sacerdotis custodiunt
scientiam et legem requirunt ex ore eius quia angelus Domini ex-
ercituum est. Immo quo ad dignitatem aliqua in istis plus
est sacerdos quam angelus quia nec angelus conficeret verba con-
secrationis super panem et vinum nec faceret transsubstantiationem cor-
poris et sanguinis Christi. De quo lege quod angelus non habet ordi-
nem qui ad hoc requiritur nec angelis legimus data
potestatem remittendi peccata sicut fuit data Christo apostolis et
presbiteris Iohannis xx° ubi dicitur Quorum remiseritis peccata remit-
tuntur eis etc. Et scriptura dicit dicitur. Unde Diis non detrahes
et principi populi tui non maledices et dicit glosa. Unde quanta
dignitas est ex angelo bono facere angelum malum et dyabolum per
superbiam fornicationem et ex deo facere porcinum. Et
tanto maior iniquitas quanto maior est per potestatem sustentatis
dignitas quia dicit Gregorius quanto gradus altior tanto
casus deterior et maxime ecclesiam Dei destruit
sub nomine sanctitatis delinquens. Unde Gregorius in pastora-
li et habetur in decretis xxxii dist. que tamen ibi ascribitur
Augustino. Nemo in ecclesia Dei amplius nocet quam
qui perverse agens nomen vel ordinem sanctitatis vel sacer-
dotis habet delinquentem. Nam quam hunc redarguere nullus
presumit et in exemplum culpa vehementer extenditur quando
pro reverentia ordinis peccator honoratur. Quondam autem
primo presbiteri fornicatores aliquid aliud agere
tenebantur per lxxxi dist. presbiteri et xxxii q. 1. Si quis

sacerdos et sicut non debet. Et xxx q. ii. Secundum peccatum multa
etiam sunt que aggravant luxuriam in religiosis. Et prima
illa que dicta sunt de clericis in quantum statu superiori. Item quia
certus religiosorum est nobilior quam corpus Christi misticum
quod est ecclesia dei. Et ideo quod faciem intelligunt, de qua
in persona Christi dicitur ad sponsam Cant. ii. ca. Ostende mihi faciem
tuam. Unde magna contumelia facit sponso et sponse qui
sponsam in facie maculat. Et ideo luxuriosi religiosi
illis sunt similes qui Christum in facie tempore passionis conspuerunt.
Item secundum peccatum in religioso est apostasia iudicandum.
Ille enim plus videtur apostata iudicandus qui castitate de
serit quam ille qui habitum dimittit castitate servata. Ex quo
castitas plus est essentialis religioni quam cappa vel habi
tus et de hoc aliud capitulum dicitur hic apostata. Unde mulieris
spiritum vero non mediocrem in nobilius enim est. Sic quod corpus factum
in claustro gravis fornicatio non valet similiter quo ad mun
tum vite et ne mutu quod talis est. Item quo ad eius
etiam est inutilis quia si quis orans non orat in nomine
omnium qui alijs facte ut singularis persona. Et quia
est petra offensionis et lapis scandali et oppro
derisio. Item secundum vitium religiosi magis placet
diabolo. Et ideo magis quam vicia religiosorum temptat.
Quia sicut caro venationum videtur dulcior propter rari
tatem ideo magis queritur et copiosius solvitur.
Item diabolus peccatum istud plus querit in religiosis
et in claustralibus. Unde Eccl. xiii. de quo sermonem
venacio leonis onager in heremo. Eccl. xxxvii dicitur

ante mediu[m] loco venderem [sic] s[e] insidiat[ur] loco dyab[o]lus
Onag[is] moechus fornicato[r] aut[em] cu[m] s[an]ctimonialibus
tam grave p[e]c[ca]t[u]m est q[uo]d no[n] s[olu]m fornicac[i]o est sed eciam
adulteri[u]m incestus et stup[ru]m q[uia] ibi est accessus ad
sponsa[m] altissimi Quanto eni[m] sponsus nobilior tanto ma
ior contumelia illi fit in abusu sue sponse unde si tales sa[ncti]
moniales si quem sollicitant attende[re] debet Quod sponsa
d[omi]ni s[u]i est sicut fecit attendit Ioseph venditus in egiptu[m]
Quia cu[m] d[omi]na uxor putifar principis exercitus i[n]iecisset
oculos suos i[n] eu[m] et dixisset ad eu[m] dormi mecu[m] Cui
Ioseph dixit ad eam Ecce d[omi]n[u]s meus omnib[us] m[ihi] traditis
ignorat quid h[abe]at i[n] domo sua nequaq[uam] est q[uod] no[n] sit
i[n] mea potestate Quo[modo] ergo possu[m] hoc malu[m] facere et peccare in
d[eu]m meu[m] Genes[is] xxxix c[apitulo] in medio Item incestus
committitur q[uia] ibi est fornicatio cu[m] uxore p[at]ris n[ost]ri q[ui] est
in celis Stuprum q[uia] est illicita virginis deflorac[i]o Ex
hiis omnibus ideo simplex sacerdos no[n] debe[t] absol
vere p[re]sbiteru[m] fornicatorem Et mi[nus] moechu[m] seu mo
nialem nec illu[m] q[ui] monialem scienter carnal[ite]r cog[no]vit
Et g[e]n[er]al[ite]r illu[m] aut illam qui p[ost] votu[m] simplex commis
sit fornicat[ionem] et ita vota p[ro]missa no[n] tenet sed in
fringunt etc. Sequ[itu]r tercium

Unu[m] de adulterio q[uo]d sup[er]ius et oppositum subiect[ur]
in hoc p[ro]cessu est d[ic]tu[m] Est enim adulteri[u]m quoddam
simplex cu[m] q[ui]s solutus illam sive legitima uxore
cognoscit fornicando cu[m] uxore alterius vel cu[m] q[ui]s soluta
cu[m] uxorato aliud vocat[ur] adulteri[u]m duplicatu[m] seu
duplex cu[m] uxoratus cognoscit cu[m] uxorata q[uia] ibi fit duo gra
matrimonia et ibi committit[ur] violatio duplicis thori

coniugalis et sic adulterantes plus quam ceteri peccant quia
primi quidem aut utique peccant mortaliter Et hoc probat beatus
Augustinus in libro de adulterinis coniugiis et habetur xxxii
q. vii. c. Vult enim ubi dicitur Vult enim in fornicatione
quod sicut ceteris peccat adulter quam fornicator sic ceteris
deliquit qui nec sua dimissa aliam duxit eo quod sua
dimittens aliam cognoscit ceteris plus peccat quam uxorem suam
habens et coniugem proximi sui accedit quia ille qui non habens
uxorem thorum alterius violat vel uxoratus ad solutam ac-
cedens Et nota plura ex quibus peccatum adulterii aggravatur
primo aggravatur ex eo quod adulterium est contrarium sacramento
matrimonii quod ipse deus constituit Et tamen magno sacramento
non fit iniuria absque magna offensa quia matrimonium re-
presentat tres uniones primo unionem Christi divinitatis cum natura
in utero virginali Item unionem Christi capitis nostri et
ecclesie dei et membrorum per fidem Item unionem fi-
delis anime cum deo per caritatem Contra quam sacramenta-
litatem peccat adulterans qui fidem dedit coniugi
in conspectu dei et ecclesie et postea in memoriam fidei da-
te frangit suam seu corpus suum cuius potestatem non
habet alteri ex toto concedit Item adulterium contrarium
est iuri naturali quod ius naturale est Quod tibi non vis fieri
alteri ne feceris sed aut nullus utens recta ratione vel-
let sibi fieri ut alius peccaret cum uxore sua. Nullus
enim vult ut quis potius vellet mortem quam quod sustineret
quod pateretur adulterium alterius cum sua uxore Et hoc
quod intendit Augustinus libro de ... Et habetur

xxxii q. vii c. ultimo Non mechaberis et non ibis ad
aliquam aliam mulierem preter uxorem tuam Tu autem
exigis hoc ab uxore et non vis reddere hoc uxori et tu
debeas in virtute precedere uxorem tuam quoniam castitas
virtus est et tu sub uno impetu libidinis cadis
et vis uxorem tuam victricem esse tu victus iaces
et tu caput sis uxoris et ipsa precedit te ad deum cuius
caput es vis tua domum capite deorsum pendere Ca-
put enim est mulieris vir Ubi autem melius vivit mu-
lier quam vir capite deorsum pendet domus Si caput
vir est melius debet vivere vir quam mulier et
precedere in omnibus bonis factis uxorem suam Item ex
lege divina et ex pena illius legis patet huius
peccati gravitas Quia Levitici xx circa medium sta-
tutum est a domino per moysen dicens Si mechatus quis
fuerit cum uxore alterius et adulterium perpetraverit cum
coniuge proximi sui morte moriatur et mechus et
adultera nec tamen hoc voluit dominus regie parcere dignitati
sed voluit punire hoc peccatum Et ideo dixit ad da-
videm ii Regum xii capitulo circa medium Quam ob rem non
recedet gladius de domo tua usque in sempiternum eo
quod despexisti me et tulisti uxorem urie ethei ut
esset uxor tua Item tamen ex monitis prophete
nathan penitentiam egit Ideo veniam meruit ait Glossa
in q. [illegible] Nos [illegible] in competenti et decem [illegible]
[illegible] david filius tamen natus ex adulterio statim
mortuus fuit ut dicitur in dicto capitulo xii ii Regum
Item ex adulterio multa mala perveniunt ut patet

propter adulterium sicut David fecit interfici Uriam Et tunc co-
ntingunt plurima homicidia propter adulterio et in toxi-
cationes virorum a mulieribus et sic occultas interfectiones
parvulorum. Item sequitur quod adulterio sepe conceditur hereditas alienis
filiis. Unde Eccli xxiii capitulo sine dicitur Omnis mulier
relinquens virum suum peccabit et statuens hereditatem
ex alieno matrimonio. Videtur enim adultera hereditatem
vel partem hereditatis dare filiis quos ante adulterium aut
post genuit quando vir nescit. qui sunt sui omnes here-
ditatem paternam inter se dividunt et quamvis illegi-
timi tamen succedunt aliis mortuis qui ut frequenter
amore minus diliguntur quam quo in adulterio sunt
geniti et plus diligitur viro ipso quam est ut tunc fi-
lii suscepti de adulterio de quibus mulier certior est quia
viri amplius ab ipsa diliguntur. Item magnitudo huius
peccati quod maledictione legis declaratur. Unde dicitur mulieri adul-
tere Numeri v capitulo post medium Si declinasti a viro tuo atque pol-
luta es et concubuisti cum altero viro his maledictionibus
subiacebis. Det te dominus in maledictionem exemplumque
cunctorum in populo suo putrescere faciat femur tuum et tumens
uterus tuus disrumpatur. Postquam maledictio dabatur
mulieri aqua ad bibendum et si rea fuerat adultera que tota
in maledictionibus in ipsa post aque maledictionis po-
tationem replebantur sicut ibi dicit littera. Queritur quis
gravius peccat adulterando vir vel mulier. Videtur
quod in adulterio invenitur de ratione peccati aliud quam in fornica-
tione simplici et ultimus quod magis gravat lesio matri-
monii. Si vero consideretur illud quod est que virtus cuiusque

Viri et mulieris sequntur ut concedencia et concessa. Quia autem
mulier est plus de humido, ideo mulieres sunt magis
ductiles a carnis. Unde Aristoteles dicit: Quod ipsa passio
mulierum est liquida. Et plus viio Ethicorum. Quod mulieres
dicuntur incontinentes ipse loquendo secundum specialem inclinacionem
ad incontinenciam et ad concupiscencias quia bruta autem non possunt
continere quia non sentiunt nisi aliquid quod possit concupisci ob
naturam. Sed in viro est plus de calore qui concupiscenciam excitat.
Verumtamen loquendo ceteris paribus videtur esse in simplici fornica
cione plus peccant mulieribus quia plus sentiunt debere racionis
quod prevalet quibuscumque motibus carnalium passionum.
Et sic videtur tenere textus dis. xxxv. ca. i° in principio.
Sed quo ad scandalum, scilicet quo ad lesionem matrimonii, quia ad
dicit adulterium fornicacionem, tunc quia divorcium mulier
plus peccat quam vir, et causa quia maior sequitur ex tali
peccato infamia tam viro quam mulieri et mulieribus inde
venit proles illegittima que est infamativa amborum.
Ita notat Astensis in summa sua libro viii° tytulo xi
qui est de bono matrimonii articulo iiii°. Credo tamen tam
in simplici fornicacione quam in adulterio virum plus peccare
quam mulierem, tum quia vir vigorosior est et fortioris ra
cionis ad resistendum, tum racione dignitatis. Quia
adeo auctor matrimonii prelatus est mulieri et caput
mulieris constitutus. Et sic videtur velle Augustinus in
canone xxxii q. vi. Indignantur mariti si audiunt
viros adulteros similes adulteris feminis sustinere
penas cum tanto gravius eos puniri oportuerit quanto

magis ad eos pertinet et virtute verbi et exemplo regere
feminas Cui concordat Canon in mce regno nota methabio
quem supra allegaui et prius intelligere quod ibi dixi vel
liceat viro vxorem dimittere causa fornicationis seu adulterii
Et eque ipse dico quod sic Quia scribitur Mathei xix vbi
dixit Christus Non licet viro dimittere vxorem excepta causa
fornicationis Sed quod non quod dimittere vir vxorem vel ab ipso
separari eam potest intelligi dupliciter aut quo ad vinculum
aut cohabitacionem et thorum primo modo non licet 2o sic Casus
excipiuntur tales primus si ipse etiam fuit adulterus 2us si vx
or vi fuit oppressa 3us si virum credebat maritum mortuum
4us si alter supposuit mariti cognouit eam 5us si tradidit
maritus adulterandam 6us si maritus fecerit post adulterium
ipsam cognouit nisi reconciliauit quod tunc censetur eam
sibi reconciliasse Et quod est de dimissione viri per mulierem
Et hec duo mulier incurrit in pena fidem matrimonialem
frangentis et in virorem fidem frangentis Sed nun
quid vir tenetur vxorem dimittere propter adulterium Et dico
respondetur Quod dimissio vxoris propter adulterium ordinatur
ad correctionem adulterii Si autem ergo mulier adultera est
correcta vel parata corrigere se tunc non tenetur eam di
mittere quia non est necessaria pena corrigens vbi correc
tio iam precessit Similiter si ipsa parata est omnino corrigere
delictum adulterii penitendo et satisfaciendo iuxta or
dinacionem ecclesie non tenetur eam dimittere quia non est
necessarium penam grauiorem apponere ad corrigendum delictum
quod modo alio leuiori potest corrigi Si vero aut adultera
probabiliter presumitur incorrigibilis quia forte dicit
viro quod fuendo quod velit viuere iuxta voluntatem suam

et tunc tenetur eam dimittere ne suo crimine videatur consentire
Et etiam tunc si fuerit adultera incorrigibilis quia
promitteret se corrigere et in mala consuetudine relabitur
aut adhuc obstinata se corrigere recusat. Et ideo dicit
magister sententiarum in iiii libro dis. xxxv capitulo 2o Quod vir
debet fornicatricem recipere que penitentiam egit sed non sepe
Et ideo dicit Crisostomus super Matheum et habetur xxxii q. i c.
i. Sicut crudelis et iniquus est vir qui castam dimittit
sic fatuus est et iniquus qui retinet meretricem patronus
enim turpitudinis est qui crimen uxoris celat. Et hoc intel-
ligitur glossa cum ipsa non vult agere penitentiam. Sed utrum propter
presumpcionem fornicacionis liceat uxorem dimittere. Dicitur
quod triplex est presumpcio. Quedam est levis ut cum vir videt
uxorem loquentem cum viro suspecto. Quedam probabilis
ut cum loco et tempore suspecto videt ipsam loquentem cum viro
suspecto. Quedam violenta ut cum invenit nudum
cum nuda solum cum sola in eodem lecto et hec suspicio est
talis quod ipsa probata fornicaria seu adultera et probata
censetur. Et propter hanc suspicionem tantum potest dimittere
uxorem non propter primas duas. Sed utrum vir potest uxorem
adulteram dimittere sine iudicio ecclesie. Respondet
Ricardus super iiii dis. xxxv. Quod vir dimitti-
tere uxorem propter adulterium potest intelligi dupliciter aut
quantum ad thorum tantum vel quantum ad thorum et ad co-
habitacionem. Primo modo vir potest dimittere uxorem propter
occultum peccatum cum sciat ipsam adulterasse non tenetur
tunc debitum reddere exigenti nisi per ecclesiam compulsus
Sed sic reddendo non preiudicat sibi quin possit

postea agere ad diuorcium maxime si protestatione premisit
quod redderet debitum non ut deberet reddere viro suo sed tamen
propter obedienciam ecclesie suadeat tamen videtur aliquibus
quod ex quo compromisit contra vxorem ecclesie propter quod vult
agere ad diuorcium quod talis eciam non debet sibi precipere
ut reddat debitum quousque cognouit de causa et diffi
niuit Insuper eciam aut inter virum et mulierem est clam
despnsatum matrimonium tamen aut contractum in facie ecclesie aut
saltem coram testibus primo potest vir vxorem in adul
terio reprtam proprio arbitrio dimittere Quia licencia non oportet
deducta adiudicium ecclesie nisi in foro penitencie Secundo
non licet eam viro dimittere sine iudicio ecclesie Et si aliter
dimisit debet cogi ad cohabitandum ei prout eciam si vir
incontinenti possit contra vxorem probare adulterium Qui
cum dicas in extravagantes concessit vxorem posse dimitti
propter fornicacionem Illud per inligauit iuxta cuius auctoris
tenorem sentencia ferenda est in iudicio Et quod sentencia est ap
plicatio iuris quibus ad factum particulare Ideo non vi
detur dicendum quod sine iudicio ecclesie possit vxor di
mitti adulterata eo quod dicas eam posse dimitti sentencia
Sed nunquid vir accusans vxorem de adulterio se
debet inscribere ad penam talionis Respondet Rychardus
aut accusat ipsam coram iudice spirituali agendo
ad separacionem tamen aut coram seculari ad criminis puni
cionem primo casu non est necessaria inscripcio Secundo
sic 4 q. viij Qui crimen Et sciendum quod quantum
ad dimissionem coniugis propter adulterium vir et mulier
ad paria iudicantur Quia sicut vir potest dimittere

uxorem propter adulterium. Dicit ergo mulier viro quod in illis que
spectant ad matrimonium tanta equalitatem est. uxor super cor-
pus viri sicut vir super corpus uxoris. Item sciendum quod
facto divortio inter coniuges neuter eorum potest alio vivente
cum alia contrahere de novo matrimonium quia quamvis divor-
cium se extendat ad separationem thori et habitationis tamen non ex-
tendit se ad separationem vinculi matrimonialis. Sed quod coadul-
terio multo minus vel machinatio in morte alterius. Ideo queritur
utrum adulter qui est machinatus in morte mariti adul-
tere possit ipsam ducere in uxorem. Respondetur quod adul-
ter qui machinatus est in morte mariti adultere cum
effectu non potest eam ducere in uxorem. Et si dicunt alia
decreta sunt separandi cuius ratio est propter criminis et
enormitatis. Secunda quod adulter contrahat in matrimonium ante
fictio legitimum vivens uxoris. Tertia ne adulterium propter adul-
teras amorem esset occasio ad interficiendum maritos
uxoris aut earum habentes in uxores. Et ideo tertium aliquibus
si adulter interficit maritum adultere non intencione contractionem
ut habeat ipsam uxorem sed ex alia causa et contraxit
cum ipsa non est tale matrimonium dirimendum. Sequitur de quarto in
fide laudabilem uxorem sua per ... maritum fide-
lem seu ... ... cum infidelem cum quo
adulterata est. Dicitur quod licet per cuius studium ad fidem
conversus non potest cum illo contraxisse et si contraxit se-
parari quod tale ... non licet etiam ...
... ut in decretis C. lauda... Ricardus. Sed
utrum adulter dans fidem adultere de matrimonio

cum ipsa contrahendo vivente marito possit eam post mortem mari-
ti ducere in uxorem secundum Raymundum et Gaufredum Si adulter dat fidem
adultere de contrahendo cum ipsa vel cum ipsa contrahit vivente
marito suo aut ignorat illo tempore illam habere maritum
et postea cum illa contrahit post mortem mariti de eo quod dixit
in matrimonio tenetur Si autem sciuit ipsam habere maritum
tempore quo contraxit cum ea vel dat fidem mulieri quod contrahendo
cum ea post mortem sui mariti aut postea post mortem mariti
eius ipsam ducere in uxorem Et si duxit illam post
mortem mariti sunt separandi xxxi q. i. Relatum Et
generaliter si promissio et machinacio facta de contrahendo fuit
firmata iuramento de his quod habetur in c. cum haberet. C. ad audienciam
Si autem de dat fidem mulieri de contrahendo vivente alio
marito quod nec tamen fidei dacionem nec post vivente marito
eius cognouit Si post mortem alterius viri illam duxit
in uxorem non separantur quibus tamen promissione fa-
tredo vel de facto contrahendo fuerint peccatum aut de eo
quod dixit in matrimonium [illegible] Et pro uno dicitur
eque de [illegible] in casibus precedentibus / Aug. dicitur
est de occasione adulterii Et generaliter de omnibus forni-
cacionibus et remediis contra fornicacionem de primo peccat
per superbia et ocium dat causam fornicandi et habundan-
cia panis et potum Et de his in libro de Ezechiel
lxvi per medium Hec fuit iniquitas sororis
tue Sodome superbia saturitas panis et habun-
dancia et ocium ipsius et filiarum eius / Superbia
enim volens [illegible] tumescendo in [illegible] multum mo-
uet ad [illegible] ad sensualitatem [illegible] cum superbus si

det/ alios cib(os) quesitos quos no(n) estimat sibi p(ro)ficuos
sed in s(uper)fortes cogitat/ sibi plus talia licere q(uam) i(n) m(...)
imputat et sic trahit/ Item ep(isto)la ep(iscop)i di(cit) ca(pitu)lo xx
ix°. D(icit) sub fine Qui in capulcia delectate multum frui
sui senciat/ cu(m) postea co(n)tinentem fuit/ q(uod) corp(us)
suu(m) ex debet frue eo in(...) delectate multu(m)/ p(ro)p(ter)
ea no(n) p(re)parata facilit(er) illud continue(n)s q(ui) cupi(dita)s
refrenare ut ille q(ui) co(n)tinebit (...) multos Item
occasio ultim(us) est/ occasio aliquarum cogitacionu(m) ut patet
q(uod) i(n) nocte cu(m) ho(m)i(n)es no(n) su(n)t/ occupati occupacio
nibus operibus tu(n)c plus i(n)sistu(n)t cogitacionib(us) Sed
q(uia) racio n(ost)ra corrupta plus est i(n)clinata ad luxu
riam q(uam) ad castitate(m) Ideo ip(s)a paululu(m) mo
uere ad carnalia cu(m) illa cogitacio complecti(tur)
et/ cogitat/ quo(usque) illa cogitata deducat ad effect(um)
Et ideo d(icitu)r Eccl(esiastic)i xxxiii° (...) sub fine multa eni(m)
malicia docuit/ ociositas Et ideo ibi d(icitu)r d(e) s(er)uo
p(er) quem corp(us) n(ost)r(u)m designat(ur) S(er)uo maliuolo
tortura (et) compedes mitte illu(m) i(n) operatore(m) ne vacet
Et Ideo q(ui) vult vi(n)cere libidini(s) ardores usq(ue) ad mo(dum)
a(b)stine(re) aliquibus laboribus occupacionib(us) (et) racio va
cet Item occasione complendi fornicacionem mo
ti(...) significare multo(ties) non est(...) vetule benedicte
ad adolescente(m) masculu(m) aut puellam dicendo
Scio q(uod) illa puella magis dilig(i)t te q(uam) d(omi)na
et/ die qua te no(n) vid(e)t no(n) est leta (et) d(ic)o et sic

ipe attendit/ ignem tepide dyaboli attende nos valut
qui incip[it] hic arde[re] et ardet/ usque ad infimi novi
ssima et tamen vendunt/ virgine aut a[n]i[m]am iuvene
pro pecunia et plures mod[o] pro vino pro calceis et ve
stimentis aliis genere aut aliis vilibus rebus illud
potest dici Joelis iii° cap[itul]o super populum meum
miserunt sortem et posuerunt puerum in prostibulo
et/ puellam vendiderunt/ pro vino Et iste pessime
amplius maledictione digne quia ille pro pecunia
pro tempore dyaboli primos parentes decepit et per diabolum
Qui deus pluribus maledictionibus maledixit Ita
ut ait/ dominus deus ad serpentem Quia fecisti hoc
Maledictus eris inter omnia animancia et bestias terre
super pectus tuum gradieris et terram comedes
omnibus diebus vite tue inimicicias ponam
inter/ te et mulierem et semen tuum et semen eius
ipsa conteret caput tuum Genesis iii° vero medium
Si maledixit deus in ronali catule pro qua dyabolus
decepit primum hominem quanta maledictione digna est ronal
vetula. Iste vetule sunt/ tamquam pons per quem dyabolus
ingreditur/ castrum sive civitatem sua civitate diu desidera
tam occupat Sed boni cives et timibus predictos
que videntia minimos esse potem civitatis pa
tes ad ingressum potem abierunt/ aliqui concluderunt/ ad
aquam vel ipsa combuerunt Cogitati iste meretrices adul
terii et fornicacionum dedampnacione cuius sine

omni dubio comparata. Si enim predicator tamen vna anima lu-
craretur in vita sua multum fecisset et vetus patribus equi-
parandus magis dignus quam vna anima cum meritis
omnibus diuitijs totius mundi. Vnde si vetula in
capitulo quarto faceret quod nisi vna anima per detestabilem
vetulam ad dampnacionem. Sed heu nostris temporibus adolescentes
omni postposita verecundia et omni timore dei reiecto
officium vetularum operibus usurpare non verentur non
tamen secularibus sed et regularibus suum ad opera luxu-
rie adducere mulieres et colloqui cum eis designan-
do loca et tempora apta conueniendi non formidant. Cu-
ius criminis tortori posset similari quare volentes deo
placere talibus caueant ne ruinam irrecuperabilem
paciantur. Item alia fornicacionis occasio est superfluus
mulierum ornatus quod a planta pedis usque ad verticem
capitis non est locus in muliere in predicta quin non sit
allectiuum et irritatiuum ad concupiscenciam et amo-
rem inordinatum sicut apparet de Judith que
abiectis vestimentis viduitatis et ornando se mitra
in capite et sandalijs in pedibus etc. Et alibi dicitur Ju-
dith precipue ornata decepit Olofernem. Item Eccle-
siastici nono: Inueni mulierem morte amariorem que laqueus
est venatorum ut supra dictum est, propter hoc prime
dum est aspectus oculorum a talibus. Unde dicit Gre-
gorius super illud Genesis Vidit mulierem quod esset

pulchros ad videndum deprimendi sunt oculi a laqueis
sue voluptatis quasi quidam raptores ad culpam Non
enim eva lignum attigisset nisi prius incaute
inspexisset Item timendi sunt oculi quia aliorum re
morum nocent qua auditus et tactus capti ista
causa multum timetur sagittam Item quia oculi tanquam
nos multis armis vulnerant plures enim dracones inducunt
nobis quam alii sensus corporis Oculi enim ministrant
nobis omnium temptacionum quia ad concupiscenciam
oculorum que est avaricia et quia ad superbiam
vite Item quia oculi sunt quasi duces scelerum anti
latrones autem illi plus timentur qui sunt principes
duces aliorum Et ideo dicit Seneca Intelligendum
est esse magnam partem innocencie cecitatem Quia
oculi adulterium inveniunt incesta domini desidera
torem ad malum inducunt irritamenta enim sunt
viciorum et duces scelerum Et quamvis visus sit
sensus multum utilis et necessarius homini tamen quanto
visus oculus est homini magis necessarius tanto abusus
eius est magis timendus Quia adulte
res donum nobilius et utilius magis est iniustus
et maiorem penam meretur Cum ergo luxuria sit
ignis et ignem appetit sicut est ignis de quo dicitur
Ut femina ignis devorans speciosa de
fecit a multos homines pulchros huius est comburit
ignis luxurie Unde dicitur de luxuria

Ignis est/ usque ad perdicionem deuorans xxxi Job
ante medium tui/ necessarium est/ Et ideo remedium
contra ipsa sicut/ contra ignem incensum quia sicut enim
aqua est/ super fundenda igni aut/ ligna sunt/ sub
trahenda aut/ elongandum est/ ab eo corpus humanum
Sic/ enim secundum ad subici ista tria. Ille primum in bulienti
Sic/ accensus igne luxurie recurrere debet/ ad
aquam lacrimarum seu penitencie vel ad aquam alicuius tri
bulacionis/ in affligendo sibi aliquam penam Unde dicitur
Eccl xl. Ecce sine malicia omnis hoc obliuione
facit/ luxurie magis sicut/ multociens fecerunt/ sancti ut/
legitur in vitis patrum Sed dolendum quod multi non
patentur comburi domum suam vel aduri tunicam quando
extinguere ignem si possent et tamen se ipsos ardere
permittunt Et ideo dicit Seneca Nichil est homini se
ipsos vilius Secundum remedium est/ ut homo sentiens
carnis rebellionem ex igne luxurie ligna subtrahat/
cibum videlicet/ et potum et maxime talia que
incitant luxuriam ut sunt/ piperata et vina for
cia Unde Apostolus ad Ephe v. Nolite inebriari
vino in quo est/ luxuria Tercium est/ ut homo se
elonget ab igne luxurie a cogitacionibus immundis
et/ occasionibus huius vicii Unde dicitur ad Cor
vi Ecce sine fugite fornicacionem Exemplo illius
iusti Joseph qui dimisso pallio fugit Genesis
xxxix Unde dicit Ambrosius Cum aliis viciis ex

peccati conflictus sed hoc dictum Fugite ne approximetis
quia aliter melius vincere non potestis. Quia ex quo luxuria
est ignis et homo fenum vel ut dicitur aresta et stuppa. Eccl. xxi.
Et medio stuppa collecta synagoga peccantium et
consummacio eorum flamma ignis. Nulla autem securitas stup-
pe aut feni circa ignem. Iste hostis ex proximitate
fortificatur. Unde dicitur aliquis rex timet pugnare
cum hostibus suis quia credit quod in comitatu suo multos ha-
beat proditores qui tempore belli suos inimicos iuvabunt. Sic
homo debet timere pugnare cum luxuria quia corpus
nostrum ad modum proditoris plus sit in animam. Ad volunta-
tem dyaboli animam quam secundum dictamen recte rationis ad castitatem
suadeam. Sed multi allegant temptaciones in peccatis dicentes
se non posse continere. Contra quos est scriptura dicens
ad Cayn Genesis iiii. Sub te erit appetitus tuus
et tu dominaberis illius. Unde quasi mendacium deo imponit
qui dicit quod continere non potest. Et dicit Apostolus Fidelis
deus qui non permittit vos temptari super id quod potestis.
Et ideo dicit Jeronimus O blasphema temeritas o insana
vesania deum scientie omnipotentem sapientem duplicis ignorantie
condempnat videlicet quod nesciat quod fecit et quod hoc precepit man-
datum imposuit quod ab homine compleri non possit. Et
magnum nephas deum mihi apparet quod imponit iniquitatem
iusto crudelitatem pio acsi vos quod suspicari facile
qui est ad salutem non fecit sed ad penam. Et ex
hoc patet quod virtus hominis alios in [illegible] esse

blasphemos dei qui dicunt se non posse continere Qua tales
deo imponunt ignorantiam iniusticiam et impietatem
Contra quos dicit Augustinus Nemo peccat in eo quod vitare
non potest Quia peccatum est mala voluntas quod si non est
voluntarium non est peccatum Et sic patet vij

Septimum preceptum est Non furtum facies Exodi
xx° Illos autem anglicus dicit Quod furtum
secundum speciem suam quantum ad impropriationem suam dicitur Contrectatio
rei aliene ignorante domino contra suam voluntatem
Et hoc modo distinguitur contra usuram et rapinam Ubi
fit contrectatio rei aliene sciente domino Communiter
dicitur furtum omnis illicita usurpatio rei aliene Et
Ideo dicit Augustinus Non enim rapinam permisit qui fur-
tum prohibuit et sic nomine furti continetur rapina et
usura Impropriatione dicitur furtum omnis illicita rerum
possessio seu occupatio Et Ideo dicit Augustinus ad Ma-
cedonium Quidquid enim male possidetur alienum est
male possidet qui utitur male rebus possessis et
licite acquisitis primo quia dictum est de rapina et acci-
dentibus rapine Et quero primo utrum rapina possit
fieri sine peccato Videtur quod non Unde dicit dominus per Ysa-
iam lxj capitulo Ego dominus diligens iudicium et odio
habens rapinam Et hoc non diceret Si rapina peccatum non
esset Rapina enim quandam coactionem et violenciam
importat quia contra iusticiam alicui aufertur quod
suum est In societate civili hominum nullus habet coactionem
nisi per publicam potestatem Et Ideo Quicumque

p violenciam aliquid aufert / alti si sit priuata persona
no utens ptate publica illicite agit / et rapina committit
ut patet / in latronibus et piratibus Sed publica ptas
committitur ut sint custodes iusticie Et / Ideo no licet / ipsis
uti violencia et / coaccione nisi secundum tenorem iusticie et
secundum leges concedunt / Si aut / contra iusticiam aliqui rebus
suis p publicam ptatem auferunt illicite ab illis agitur
et rapina committitur et ad restitucionem tenetur / Ita not
Hostien in summa li° primo de prep° sep mo et ti lo primo
q. j. Utrum rapina sit grauius peccatum furto dico q sic / du
rone primo q diuicius oppo volun ti viole a q e in rapina
qua ignorancia que est in furto 2° q p rapina non
tm infertur alicui dampnum in rebus sed eciam ingerit / in
quidam ignominia seu iniuria persone que respondet
fraudi et / dolo que ptinet / ad furtum Et sic di bto
Aug in Canone xiiij q. v. penale ubi dr pena
le est / occulte auferre a fundari multo maior pene
est / hostibiliter et pe a publice rape Nec / obstat p dcs
q homines plus verecundatur de furto qua rapina
Quia homines pensant in hentes plus glantur
de virtute exteriori que ostenditur in rapina qua de
virtute interiori que tollitur p peccatum Et Ideo
min verecundantur de rapina qua de furto Sed
nunquid principes aut ciuitates licite rapiunt / pe
dagia aut nisi cautibus perdibus p pons terras et
Guidagia a peculiam uel alias res p conductu
ut liber et secure quis transeat Et vectigalia de

currribus et dampna ac pecunias que dantur ad hoc
ut quis libere permittatur per al emere aut vendere Respondet
dominus Innocentius decretis Innouamus Quod reges
possunt imponere pedagia noua concedant tamen si hoc faciunt
sine causa Et idem vult Quantum tamen dicti doctores signant
super quibusdam Quod solus princeps potest talia instituere
non ciuitas Et nota quod tres condiciones debent habere ta-
lia pedagia Primo quod sint constituta auctoritate principis
Secundo quod sint instituta propter rationabilem causam puta propter pacem
faciendam et defensione securitatis publice contra predones in terra
aut piratas in aqua vel pro via publica reparanda aut
pontibus tenendis vel pro defensione fidei aut patrie
In quibus casibus si ille qui recipit facit illud propter
quod theolonea sunt instituta licite et sine pericu-
lo conscientie recipit Idem si est non facit quod est pars
contraria Sed si fuerint propter quod hoc facit si in mattas
prominet ca. n. q. ij nobis ad finem Tertio requiritur
quod talia sint moderata et tollerabilia Ex hiis condicioni-
bus patet quod qui theolonea et vectigalia seu
pedagia domino sub tributo fraudulenter omnes tenentur
ad restitutionem nisi sint persone spirituales vel alie
Sed de tallijs seu exactionibus similibus quas sepe
domini exigunt a subditis Queritur utrum sint licite et
an talia de nouo possint subditis imponi Respondet Richardus
quod aut subditi sunt serui aut liberi Si primo casu domini possunt
eis de nouo talias imponere et si non vagatur nisi in
bonum dominorum tamen Et serui ad hoc tenentur domino obedire

Quia servus et res eius sunt possessio domini 2o casu quia
subditi sunt liberi ita quod dominus dominatur eis politice tunc
aut dominus ille est rex vel princeps aut inferior. Primo casu
potest auctoritate sua pro utilitate boni communis denovo imponere
tallias subditis pensata subditorum facultate et ne
gocii quod est pro bono communi qualitate et quantitate ff. de publi.
et vectiga. vel vectigalia. Si autem ille tallie non sunt
pro communi bono nec rex vel princeps temporalis potest illas de
novo imponere et si imponit subditi non tenentur
quia excedit limites sue potestatis. Si autem sit inferior
iste non potest denovo tallias subditis imponere et si
imposuit quia sic excedit limites sue potestatis subditi
non tenentur obedire si hoc fecerit sine consensu regis aut
principis ut dicit Innocencius et de verborum significatione. Cum
quibusdam extra de hoc dicit Hostiensis. Quod milites imponentes
tallias suis subditis in villis aut opidis quociens
illis placet predones sunt et latrones et tenentur ad
restitucionem nec aliqua consuetudo sicut abusus eos potest
excusare. Item sciendum quod principes et alii domini in loca
cionibus civitatum et villarum licite possunt censum moderatum
cum capitibus reservare vel de marca vel floreno certam quotam
reservare et consimiliter quando remittunt potestatem nec vicio sim
moratum ... excusat a restitucione licet enim iuste de
betur principi pro defensione patrie. Quid si civitati con
cedatur privilegium quod non teneatur ad collectas quas civitas
principi debitas ex antiqua consuetudine vel causa racionabili

Rndet hostis Quod tale priuilegium non valet / quia derogatiuum est equitati et hoc tum ideo maxime in tantum in quo equitate erga summa datur principi et / tamen quid recipit a subdito nisi princeps tamen vellet / defalcare equitati et minus recipere quam alle priuilegiatus tenetur dare aliquis impetrans peccat / et / male retinet / aliud quod dare debet Quid de illis qui emunt possessiones per clericos vbi non sunt redditus sed sole per acciones et iniurias et iniuria qui recipiunt / huiusmodi possessiones numquam / talia restitue teneti Rndet Rodon Quod si non possunt huiusmodi officia sine peccato mortali possunt dent / omnia mala tollare et ea sumere et peccant / mortaliter quo non acci perunt amica s... / facienda graciam dari in preiudicium / alterius aut si minimos et tenuibus qui torqueant / indebita aut si quosdam grauet / alii timentes eis seruiat et / teneti ad restitucionem omnium ita male acquisitorum nec / aliter / possunt absolui Sed numquid dominus liceite accipiunt mutuum ab huiusmodi officialibus dum sunt in officiis tamen acci pranti a subditis Rndet Thomas in quadam Epistola Quod si talis hoc pacto datur / mutuum ut acciperat officium tale pactum est / vsurarius Si autem ipsis detur gratis Et ideo tenetur resignare officium taliter adeptum Si autem apud dictum gratis licitum officium et postea sine pacto ab eis recipiatur mutuum hoc potest fieri sine peccato Quid est de militibus et aliis dominis temporalibus qui sub se aliquos consiliarios in iporum hereditatibus ... potest

rape penas speciales adelinquentibus in siluis coros (?) [illegible]
ciendo ligna et maiores quam sint dampna Reddet
Hostien. Quod tam milites quam etiam alie persone sunt
rape penas et emendas secundum iudicium regis vel principis
et secundum consuetudinem legitimam Nec obstat quod pena
sit maior dampno Quia talis pene non solum est ut
esse sed etiam est attendenda iniuria sicut in dente Secundum
tamen pena est illa in qua excedit dampnum quite in
ipsos dominos Quid de dominis qui sunt gwerras sibi et unus
subditos alterius spoliat capit et maccat Reddet
Raymundus titulo de raptoribus et host. in summa titulo de penis et ce.
Quod miles habens iustum bellum contra aliquem militem
licite facit suum quidquid capit ab hoste vel auxiliatoribus
eius sive illi auxiliatores sunt subditi vel extranei
Sed pro dis. Sub gerri Subditos autem illos qui dominum
plus quam homines timentes non impedunt domino suo
in bello iniusto auxilium vel fauorem illates dent
dampnificare penam eius suos auctores tenere debet
nec est aliquis credenda quia culpa debitis que
si magis peccata Quesiuit Et Abel Hodonem Etiam
Hostien. Quod si inter duos milites vel principes
fuit gwerra iniusta ex qua sunt inde dampna multa
sunt illata et postea pax inter ipsos sit facta et dampna
hinc inde sunt facta gratuit remissa Sed remissio non
extendit ad homines cuiuscumque nisi sit facta de eorum
consensu facit de maio et obe et ff. alias non potest remitti
te eius homines sui cum non possit etiam ipsos ab

ipso tamen extorquere sine peccato et rapina Quid de sequen
tibus raptores ad predam capiendam vel inducentibus ali
quos ad rapiendum Respondet Ray. Quod sequentes sine
tes raptores vel alimenta ignorant, peccant tamen sequen
tes ad rapiendum innitantes et ipsos ad hoc a quo non
ductores Si sciunt vel credunt eos propter eorum sequelam
sive tacite auxilium vel conductionem suam fecisse ra
pinam quia aliter non fecisset, quilibet tenetur in solidum teneri
de toto dampno Et etiam hoc intelligitur de illis
qui tenentur in solidum ad dampni emendationem qui ipsos rap
tores defendunt contra ecclesiam et receptant eos in castro
suo qui propter huiusmodi defensionem et receptionem impedi
untur dampnificati recuperare dampna sua Et nota secundum theologos
Quod si principalis in huiusmodi rapinis soluit dam
pnificatis tunc omnes alii qui fuerunt inducti alicuius ad dampnum
illud faciendum sunt liberati Si vero aliquis minus principalis
soluit principalis et illi ad quos res male ablata
pervenit, illi solventi satisfacere tenebuntur Et notat
Iohannes de [illegible] dicit Quod si spoliatus
liberatur raptor dampna dimittat, tunc qui spoliavit et indu
ces rapiendum tenentur liberatus sit non est secus si conspoliavit
absolutus et illi ad quos res pervenerunt, nisi expresse
eos intenderet liberare Quia sublato principali tollitur
accessorium sed non est de restitutione translato etiam si liber
liberaretur raptor principalis propter hoc non liberaretur qui spoliavit
ad restitutionem si quid ad eum pervenit de rapina Et quod dicit
Quod uno satisfaciente alii liberantur hoc verum quo ad satis-

spacionem non aut quo ad penam Quia secundum leges potest ab
quolibet [illegible] omnibus exigi pena quadrupli in iudicio Et in
foro anime omnes tenentur ad primum Quid si plures
fuerint raptores quasi pares quam nullus dominum et duos ad eandem
non venit [illegible] duo alterius Sed quilibet per se [illegible] Respondet
Raymundus aut vadunt simul aut non Si simul tunc quilibet
tenetur in solidum Et sic intelligitur Rodericus de [illegible] in casu
Extra de homicidio Sicut dignum aliis quibus totum tamen
pro illa parte dampni quam intulit Si autem non venerunt
simul sed quilibet fecit separatim per se dampnum non provo
catus alium ad dampnificandum tunc quilibet tenetur pro eo quod
fecit Circa omnia tamen peccata non / Et quamvis proximum
offendere non debet nisi eum prius diffidaverit aut iu
dicas de iure aut item ad hoc faciendum habuit alias
est proditio Unde dicit lex Cum natura inter nos
Iuris cognationem constituit tunc hominem homini insidiari
nephas est ff. de iusti. et iure l. ut vim et
hostes Quod quidam principes aput hoc aliquos diffidaverint
videtur quod illos postea sine calumpnia posse impug
nare Sed certum est quod diffidatio sua non tollit peccatum
Iuris cognationis quod precepto divino est firmatum [illegible]
proximum Diliges proximum tuum sicut te metipsum Et par
te privatorum alii iuri quia remittere non potest nec [illegible]
de iure naturali pertinet [illegible] v. dis. C. 1 [illegible] Nec va
let consuetudo contraria [illegible] C. si
Talis igitur latrunculi sunt et tenentur ad restitucionem
omnium ablatorum nec peccatum dimittitur nisi restituatur

ablatu Nonq° ꝯ ausat illos diffidaco nisi prius ꝑ iudicibus
sumaz declarat cum dicat alibi diffidac Sic notat Io. an
in nouell de sponsa c. j. q. vj. Sup ebo diffidat Quid
de alijs qui nec iuuant nec ꝯsenciunt ad recipiendum tamen
receperunt aliquas res de raptis predictis ꝑ alienis Quod
tenentur restituere secundum duplicem modum Qui enim dono acceperunt
pariter tenentur restituere siue acceperint scienter siue ignoranter
si veritate audiuerint quod sunt res rapte nisi q prescripsisset
antequam de hoc veritatem audiuisset Incipiunt tamen
pro quis de bonis raptis aut subtractis aut presumo
ꝯtortis q̄d Cum quis agit tam raptores aut furtum
aut vsurarios ꝯtrauenendo [illegible] considerat ut fiat restitucio ei
cui fieri debet et si restitucio non sequitur fecerunt nota
de causa ꝯ pte z defen ꝯquirit Cum doctores precipue
dicatores Et hec verum cum probabilis [illegible] spes de correc
cione [illegible] si respons a si alijs alienat et honeste viuat
ut uxor z familia raptoris vel vsurarij Et circa hoc
tamen aduerte Quia aut ibi sunt aliqua iusta certo iustis
distincta aut omnia ibi ꝯiuncta sunt rapta aut sunt
permixta Inprimo casu possunt ꝯpendere illa et alijs iustis
uti familia cum vxore In 2° casu nullo modo debent de illis co
medere sed caueant quantum eis verum nisi in casu ꝯtrarie
necessitatis Et hec verum de re rapta eadem in numero de re
vero empta ꝑ re rapta possunt comedere eam siue casu
ꝯtrarie necessitatis cum proposito restituendi secundum Rodon In
3° casu cum sunt permixta cum iustis iusta ita quod non possunt
discerni ad inuicem possunt uti cum intencione restituendi dum tamen
tamen dico in talibus talibus dolus z fraus non interueniat
Tercius casus principalis est si detenus alijs rebus pro

recompensaciones proponat et se ad seruiendum facultate probabili tradat Quartus si necessitas cogat quod aliter non potest commode habere unde viuat 4us quod tuscanti pauperes mendicantes et filij et filie commorantes in domo parentum Quid de ementibus res raptas respondet Raymundus distinguendo aut sic ementes illas res raptas esse sciebant aut probabiliter credebant aut iuste eas acquisitas putabant aut tempore empcionis nichil de hoc cogitabant primo casu et 2o sub distinguendo aut quando emit illas male fidei cupiditate acquirendi sibi aut bona fidei voluntate scilicet restituendi illas domino primo casu tenetur indistincte restituere quidquid de illa re postea fiat ab eo vel ab alio vero quod talis committit furtum tractando rem alienam invito domino et fur ipse est in mora unde non prodest quod dedit ab eo cuius est res recuperare potest nec compensans si quas fecit tenetur etiam restituere omnem utilitatem quam habuit quod inde nec liberatur coram deo si restituat illam rem domino rem quam ad ipsam peruenit Et si tempore medio res facta fuit melior quam fuerat tempore empcionis vel tempore quo postea vendidit eam aliter estimando quanto melior facta fuit pacienda est et restituenda ff de furtis Iure furtiua Et hoc verum quia res non extat sed translata est in alium Sed si res extiterit sufficit quod restituatur eque bona sicut erat quando fuerat ablata Et quod dictum est de principali et primo emptore etiam debet intelligi de 2o et omnibus sequentibus qui mala fide illam rem emerunt quod ipse tenetur restituere illam rem vel ipsius estimacionem maiorem totius temporis medij quousque non perierit Si tamen raptor

plene restituit totam estimacionem rei cum interesse vel ei
qui emerit vel dominus acceperit liberantur quantum ad re
stitucionem domino rei faciendam. Si autem quis emit rem
sub talem tamen bona fide videlicet ut domino restitueret, tunc
a domino potest repetere pecuniam totam quam pro illa re bona fide
et pro conservacione illius rei nisi tamen illa re tantum lucratus
fuisset, alias illas expensas recompensare posset. 2a
Host. Hostiensis de causa compte et vendicionis [illegible] bona te
Quid si aliquis bona fide rem raptam aut furtive
ablatam emit, et postea sciverit eam fore alterius factam,
inquirat ut restituat et non potest invenire dominum rei perdere
quicquid illa res valet, alioquin precium quod emptor
quod autem illius tunc fuit, in pios usus erogat, aut tenetur emere
In talibus autem casibus si sciebat aut credebat illas
res emptas iuste [illegible] et nichil dubii cogitabat
excusatur durante bona fide etc.
Unde dicendum est de furto quod est fraudu
losa aliene rei contrectatio invito domino quia sit
animo lucrandi seu ipsius rei possessionis eius
vel usus. Dicitur contrectacio quia sine contrectacione non est
furtum [illegible] invito domino voluntas [illegible] unde
si quis concupiscat illicite rem alienam sine contrectacione
peccat contra aliud preceptum scilicet non concupisces etc. Fraudu
losa ideo dicitur quia si quis credebat rem quam
non emit furtivam [illegible] invito domino quia
si quis contrectat rem alienam et credit dominum rei fore
permissurum et iusta causa fuit credendi furtum fit non
furtum [illegible] tamen credit [illegible] illam rem tractare se in

vito dño & tn dns velit/ tunc/ cõmittit furtum ad quam
intencionem et/ mortaliter peccat/ non tenetur tamen ad re
stitucionem Ideo dicitur rei aliene quia non cõmittitur furtum
in re plenissime propria Quia si aliquis dominus habet
vadium re illa ut/ fructus uel creditor aliud esset/ causa
lucrandi dicitur Quia si quis alicuius ancillam uel meretricem
rapuit et tollauit/ non lucri sed libidinis causa
non cõmittit/ furtum licet/ alias grauiter peccet/ Contra rei
possessionis uel usus apponitur Quia non solum ille
cõmittit/ furtum qui querit/ lucrum rei et rem alie
nam sibi usurpat sed etiam ille qui querit/ posses
sionem uel usum rei aliene ut si vicinus alicuius
pluribus annis esset/ absens qui habet seruitutem
aque ductus per curiam tuam & tu obstruxisti filijs suis
non scientibus uel resistentibus in sibi tantum Sed quid
si aliquis rem sibi concessam ad utendum alij commodauit/
ad utendum ea nunquid committit furtum dico quod sic/
quia non est sibi ad hoc concessa Similiter & creditor
furtum cõmittit/ si utatur/ pignore sibi obligato contra
domini voluntatem & maxime ubi per usum res obligata
sit/ notabiliter deterior Sed nunquid/ furtum semper est
peccatum mortale Respondetur quod regulariter sic/ Et ideo dicitur/ in
precepto Exo xx Non furtum facies Scitur/ autem
furtum commune peccatum est/ duo primo racione quia contrariatur/
ad iusticiam que reddit/ unicuique quod suum est/ Op
ponitur/ enim iusticie aliquando est/ accepto rei aliene
Secundo racione doli quia fur cõmittit/ occulte rem

alienam usurpando Ideo regulariter omne furtum est
peccatum Circa quod sciendum quod rapere de mandato auctoritate Judi
cis sicut decernitis non est furtum Quia iam fit illi de
bitum per sententiam quod sibi est sententia adiudicatum Unde multo minus
fuit furtum quod filii israel tulerunt spolia egiptiorum
ad mandatum domini precepto quod egiptii eos pluribus dampnis et la
boribus affligebant sine causa Et notanter dixi regulariter
quia contrectatio rei aliene aliquando in casibus licita fit
scilicet Cum non fit ex cupiditate Sed ex obediencia ut fecerunt
filii israel auferentes vasa aurea et argentea ut vestes
egiptiis ut dicitur Exo. xi. Secundus casus sicut fit ad cautelam
ut si quis furatur gladium furiosi ne sibi vel alijs
noceret Tercius casus sicut fit ex pura necessitate ut tunc quod
ad mortem esuriens furatur panem Quia in necessita
tali omnia sunt communia quia ipso ex iure humano non impeditur
ordinacionem iuris divini Quia ea que sunt iuris humani
non possunt iuri naturali derogare vel divino Sed secundum
ordinem naturalem ex dei providencia institutum res inferio
res ad hoc sunt ordinate ut ex eis hominum necessitatibus
subveniatur Et ideo per rerum divisionem et appropriacionem
ex humano iure procedentem non impeditur quin ex ipsis
sit necessitati hominum subveniendum Et ideo res quas super
habundanter habent aliqui debentur pauperum sustentacioni
Sed dicet aliquis Si iniustum est ex quo adeo nec
rapio ut de propriis cogar egentibus subvenire
huic obviat decretum Ambrosii xlvii dist. Sicut hii
et c. Ubi loquitur tu autem sunt dicite Quis impudens

dic tuam quid gra diuis O^re co^rgbus r^ondit f i quid
nudus detulisti q^ndo ingressus es i ciuitatem/ luce qui de
bent inuis cor^isti Omnibus quesito facultatibus
cibus subsidiis stipatus ingressus es Et i^n Sub d^t
Nemo p^m dicat q^d est que aliud enim q^d ultra
sumptus necessarios violenter ab te tu z Et i^n Esurientium
panis est quem tu detines nudorum in duuinetu
est q^d tu recludis captiuorum redemptio et absoluto
est pecunia quam tu intra fodis tantorum g^o te iniurias
in vade bona quantis possis prestare quod velis Et
Ideo tz ibi Archi^us Quod dare elemosina de super
fluis est preceptum de aliis est consilium Cum tam i^mminet
periculum persone ei aliter subveniri potest tunc licet de re
bus alienis siue manifeste siue occulte ablatis subuenire
neccessitati ut non habet racionem furti aut rapine Cum quod
sunt licit^e ius nat^le z diuinum Cum quod necessitas o^ra quia facit
xii q. i Altissimus tu quod dns rei tunc subuenire
tenetur si primo furtum xxxv dis. paste Si autem
non sit tam urgens necessitas sed est timor peccat
depredo alie^m Sed de quanto maior z indigencio
tanto plus peccatum illius attenuat et hic d^r de furto
Si quis propter necessitatem famis aut nuditatis furatus
fuit cibaria veste aut pecus peniteat ebdomadas
tres si reddiderit non cogatur ieiunare Ubi dicit
Glossa Ex eo quod penitencia in ponit colligitur quod mediocris
fuit necessitas Si enim magna fuisset non in poneret
penitenciam quod in necessitate omnia sunt communia Sed utrum

furtu qot^a casus p(re)dcos fit / p(e)ctm mortale R(espo)ndeo q(uod)
fit q(uod) contrariu(m) est / caritati 2^m / quia est / vite sp(irit)ualis
ad Caritatem enim p(er)tinet / ut p(ro)x(im)o n(ost)ro velim(us) et
faciam(us) bene p(er) furtu(m) aut(em) ei infertur ap(er)te i(n) reb(us)
dampnu(m) / Et ideo d(icitu)r zacharie v^o hic princip(iu)m Omn(is)
fur iudicabit(ur) et q(ui) depnabit(ur) o(mn)ib(us) aut(em) q(ui) depnabi(tur)
ex(ercitu)m dei iudicium nisi p(ro) mortali p(e)cc(a)to Sed nu(m)q(ui)d p(e)c-
cat / q(ui) re(m) sua(m) apud al(iu)m deposita(m) vel i(n)iuste de-
tentam furtiue r(e)cipit R(espo)ndeo s(ecundu)m thom(am) Quod
p(ri)m(us) p(e)ccat q(uod) depositariu(m) g(ra)uat q(uod) ille tene(tu)r rem
deposita(m) r(e)stitue(re) et i(n) noxiu(m) q(uod) onde(re) Vnde fit / acci-
piens totiu(m) ei inde i(m)ponit q(uod) fuaie (?) 2(u)s vero p(e)ccat /
q(ui)a quem(am) iniusticia(m) q(uod) vsurpat / sibi iudiciu(m) sup(er) re
sua Juris ordine p(re)t(er)misso no(n) aut(em) tenet(ur) r(e)stitue(re)
q(uod) no(n) g(ra)uat / detentore(m) Sed quid si vxor sub t(ra)h(i)t
viro pecunias et / de ip(s)is fac(it) elemosinas dico q(uod)
p(e)ccat / t(ame)n q(uod) excipiu(n)t(ur) tres casus / p(ri)m(us) Si vxor
fuit / lucrata et fuit / nutrire et nutrivit viros suis la-
boribus 2(u)s bona paternalia q(uod) de talibus
p(otes)t facere elemo(si)nas sine licencia viri s(u)i Tercio
si fac(it) elemo(si)nas de rebus sue dispen(saci)o(n)i com(m)iss(is) pu-
ta de pane vino et h(uius)mo(d)i esculentis et poculentis
et h(oc) maxime cu(m) maritus nimis durus est i(n) acti-
bus pietat(is) tu(n)c / mulier p(otes)t facere elemo(si)nas mod(er)a-
tas Quid de eo de q(uo) ter(ti)o viro p(ro)digu(m) celat / actis
de rebus quibus cont(ra) p(ro)hibicione(m) viri p(ro)dedit /
R(espo)ndeo Si h(ec) vxor facit / bona intencione et / b(o)na
fide cauit sibi et viro de hijs q(ue) celauit ete opor-

tiuitatis qui videat / no peccat / nec / tenet vero ptipicii
ut / omnia ei tradat / obedire qz tradet quasi gladiu
furioso aut si est / lusor / vl q tiuus potator / Etia adu
tendendu qz contra sic prop[ri]u fa[ci]u[n]t / aliqui seu illi q i ven[iu]nt
res alienas et / no restituunt / Et ideo d[ici]t Augustin[us]
xiiij q. 5. Si quid i venisti no reddidisti furtu fe
cisti qua[ntu]m potuisti fecisti qz plus no invenisti Qui
enim alie[nu]m negat / restitue[re] si posset aliud etc tollet /
per furtu aut rapina Deus enim cor / interrogat / a.
respicit / voluntatem no actum sp[ecia]l[ite]r potiorem Circa res
inventas aut / thezauros inventu sunt / e distinguend[um]
Aut quis i venit / thezauros i loco sacro et sic casu fortuitu
et sic thezaurus est / totus inventoris institu. dere. diui
sio thezauros Si aut i venit / eu studiose querendo et
tunc / totus est / ecclesie seu alius loci religiosi. Si
invenit thezauros in loco no sacro sic dupl[ici]t[er] qui i venit
ipm a lo[co] suo ipso aut / alieno Si in ipso loco aut
i venit ipm arte magica et sic est / thezaurus fisci
aut sine arte magica et sic est / inventoris Si aut /
ipm i venit / a lo[co] alieno et sic sit / casu fortuitu aut /
studiose primo casu thezaurus i vetus e medius i ve
toris et medius homi illius loci Si aut sic fiat stu
diose totus thezaurus e dni illius loci i q[uo] e i vetus
ut in dcto thezaurus insti. dere. Et sic vim nisi dno
loci et quiens aliter convenit / Et ita nota etc glo
ordi. prmaiori pte xiiij q. 5 Si quid i venisti unde
ad sic quis evadet pctm furti et pena debet rem
i ventam publicare Et si quis in venit / dicens

eta signa et/ dices re fuisse et esse sua debet/ illi
restitui et si no venit/ debite quesitus ad fur de
bet/ ad tpus notabile res custodiri iuxta balocem
rei sn nct/ tuc/ a quib appruit/ ex tuc iuxta csiliu
pbor virorm et dcgri qfessors potit mpias causas
paupm ul eccias cuerti Quid de pecunia ul
alia re Judeo ul vsurario furtive ablata aut
q vento ab aliquo nuqit i ventor libat/ illis re
stituedo aliqbus e extorta fendet Rodon ep sic/
maxime qn illi vsurarius omia que ht ht/ de vsura
Quod gnal aut dapnificas aliqueuiuste a ptio
ribus possessionibus seu bonis p furtu seu alio
mo tenetur ad restitucom dico q sic/ Et hc bult
Augusts ad macedoniam xiiii q vi C. i dicens
Si res aliena pp quod pctm est/ reddi possit/
et/ no redditr pnia no agit/ sed simulat/ Si aut
bacit/ agit/ no remittit pctm nisi restituatur
ablatu si ut dixi restitui pt/ Ap quo oltimus sacd
Quod no solu pncialis executor dapni tenet
ad restitucom sed etia pncipes dnis Contigt
aut noue mods pti re primo iussioe ut cu dns
iubet servo ul subdito furari sa xi q iii. Ju
lianus et c. di ib Qui Csilio Quod durt im
pedit fur qo facto scala illi supponedo 2o
Obo qr ondit/ bo rem qua potuit/ sub fide Co
sssu cossso maiore ecopat spalpado a laudado
aliquem de furto ul rapina et sic/ incitat/ eum
ad furand ul rapiend exceptado furem cu re sub

tracta sciens in domo sua vel alias defendendo furē
recrentem ad ipm ne rogatur restitue rem furtā
quod talis equaliter punitur cum fure participando a partem
furti et capiendo Similis qui videns vel sciens aliquē
aliquid furari vel rapere dolose tacet cum tamen solo verbo
illud impedire posset sine suo periculo Et sic
intelligi potest illud quod dicitur xxxiiiº dicta prima in Erue
eos qui ducuntur ad mortem et qui trahuntur ad interitū
liberare ne cesses Sciunt tamen si plus non fecit non tenetur
restituere nisi ex officio teneatur reclamare non ob
stando ipso facto cum sine suo periculo posset re
sistere Quia ille non caret scrupulo consensionis
occulte qui manifesto facinori desinit obviare lxxxv
in dist facientes Et similiter loquendum est de illis quibus ex
officio convenit talia prohibere non manifestans Et
scit ubi est res furtiva et non indicat sed celat
sciens maxime cum interrogatur a iudice vel ab eo
cuius res si sciat furem vel rem acceptā furtive
cum tamen sciat se veritatem sine omni periculo posse
pandere talis est furti reus Et ideo dicit beatus gregorius
super parabolas Qui cum fure partitur odit animam suam
non enim fur solum sed ille reus tenetur qui furti
testimonium querente possessore non indicat et de furtis
qui cum fure nisi fur comparticipando vel participando
sciente revelaret se furtum commisisse Sed nunquid
hii tenentur ad totius ablati restitutionem reddendo
aut sine ipso dampnum secutum fuisset et non si sciunt
non tenetur ad totius restitutionem sed solum ad tantum

quantum inde habuit. Si non fur tenetur ad totum quia dans
occasionem dampni dampnum dedisse videtur de iniuriis
et dampnis dato. Si culpa unus tamen tantum restituerit alii
non tenentur restituere dampnificato. Sed illi qui fuerunt
principales in facto et ad quos res pervenit restituere tenentur
illis qui restituerunt pro rata porcionibus et ipsos indempnes
conservare secundum Goffredum et Raymundum. Quandoque tamen sit tamen quod redditur
delinquentibus dominus enim et auctor super illos qui dant occasionem
dampni principaliter sed post tenentur. Quid si res furtiva
casu fortuito perierit nichilominus fur tenebitur restituere
rei estimacionem respondeo quod sic quia semper fuit in mora re
stituendi. Igitur non liberatur per interitum rei. Secus si vero mis
interierit postquam quia furtum subtractum domino loco et tempore con
gruo restituendam obtulit et ille eam tempore noluit
quia tunc ille moram purgavit. C. de condictione furtiva l.
ult. Restituet autem fur rem furtivam cum fructibus
perceptis et cum hiis que percipi potuerunt a primo posses
sore decretum spolia generis. Et si precium fieri eius estima
cio quo illo tempore in quo plus valuit a tempore furti. Similiter
fiet si res fuit deteriorata que furti sublata fuerit
vel rapta. Quid si fur rem furtivam sumptibus suis
melioravit vel auxit an petet compensas aut retinebit
respondetur secundum Goffredum et hostiensem quod non ymmo nec ille qui
mala fide emit de rebus et non alias ad audienciam
ubi debet. Quid si furtum sit tantum commissum in usu
rei et non in ipsa re quod contra voluntatem domini quis habet
rem depositam aut obligatam sed contra voluntatem
domini utitur illa re respondetur quod fur quo ad rei restitucionem

tenet ad estimacionem illius usus aliter non purgat furtum
penam q. vi. Si res et maxime si res fuit deterior facta
Quid de heredibus furis dico quod si solus fuit heres tenetur
in solidum Si autem plures sunt dividi fuerit iudicione
Si tamen res furtiva tota ad unum corpus puenit ille
unc dd ... c. de furto tenebitur in totum et
intelligitur furtum dicitur omnis illicita rei co
trectatio rei aliene Communiter dicitur omnis illicita
usurpatio rei aliene ut rapina usura Interpretatur dicitur
omnis illicita possessio Quia multi gaudent licite
acquisitis sed eis uti nesciunt aut potius nolunt bene
uti sed tantum possidere quilibet secundum plus Circa
quod queritur utrum divites qui nolunt in necessitate
pauperibus subvenire dicantur interpretari fures et raptores
videtur aliquorum in iii q. sit Quarius enim subtractio
beneficii in quantum operis defit pauper perit Sit
contra illud proverbium Non occides tu iniquum non
curans in necessitate bona pauperi est contra illud Non
furtum facies Unde dicit Et aug. in pri. o fili elemo
synam pauperis ne defraudes Et post pauca sequitur
Redde illi debitum tuum Si ergo non reddunt in necessitate
tu tutum et tempus redde debitum quid aliud sunt nisi
raptores ut possunt rem alienam et pauperum vio
lenter detinentes Quia dicit Ambrosius suis non
est minor crimen habenti auferre et tu possis et habu
dabis in digentibus tempore necessitatis denegare tenent et
quem ponit Iheronimus Quod sub precepto
cadit de hiis que super sunt largiri indigentibus
Et tenet quantum primo probat per dominum plus de

v· cordis vbi sic inquit / Magna excusatio fuat
pro temporalia filijs suis fuat / filij filijs suis et ideo
fuat preceptum dei de dilectione proximi Item xpus dixit
luce xi versus fine Quod superest date elemosinam
et / ecce omnia munda sunt / vobis Ex quo ibi dominus
preceptiue loquitur / patet quod sustentatio pauperum de suis
que supersunt / cadit sub precepto Item hoc patet luce x
capitulo fine vbi dominus videns quendam qui querebat quid
faciendo possidebit vitam eternam regnum dei et dixit Quod
Samaritanus esset / illi proximus qui fecit / sibi misericordiam
dixit Vade et tu fac similiter / Iterum loquens preceptiue
Item xpus quod dampnabit ad ignem eternum omnes qui
esurienti et siti in membris suis pauperibus cibum
et potum non dederunt / Matthei xxv Quod non esset / nisi
sub verme talibus caderet / sub precepto Et tunc transgres
sio esset peccatum mortale Item hoc patet prima Johannis iiio vbi
ipse non tantum affirmat sed probat / quod claudentes
reservatores divitiarum viscera compassionis fratribus indi
gentibus peccant / mortaliter Quia dicit / quod caritas dei
non manet in eis eo quod non diligunt / proximum opere et
veritate sed tantum verbo aut / lingwa Hec sunt rationes ar
micam in quodam sermone de epiphania Et quia dicitur de
domino Tu mandasti mandata tua custodiri nimis
Igitur caveant transgressores et timeant eternam dampna
tionem Quia contra preceptum domini faciunt suam
voluntatem domine apponunt / attendant isti contrarium
iudicantes quod nemo est / Iudex ydoneus in ipsa causa
Et quod nemo in rebus ardenter amatis est lau

odio habitus recte iudicat / ptholomeus et ysidorus dicentibus
amor / et odium peruertunt iudicium Et iuxta dictum Aristotilis
Quilibet artifex circa opera sua quilibet in iudicando decipitur
eo quod opus a se ipso factum aliis melioribus preferre solet /
Quod igitur diuites seculi et alii quicumque peccatores ad res in qui
bus peccant / nimium affecti possunt esse equales et iusti
iudices cum principes sint ad remedium quia in casibus ex
ponendum Sed nunquid expediret rei publice indigentes
gratis habere a diuitibus oportunitatem mutui Respondet
magister henricus de hassia in tractatu quodam de contractibus
parte prima capitulo 4o Quod simpliciter esset melius rei publice
omnes homines indigentes gratis habere oportunitatem mutui quam
permittere mutuum ad usuram Quia bonum impietatis et
illiberalitatis est causa dationis mutui ad usuram Item
mutuum dare gratis est magis virtutis et pyetatis / Ex hoc
infertur Quod in talibus casibus tempore diuites non faciendo
opera pyetatis peccant mortaliter In similibus casibus non enim
gratuiti peccant / semper diuites Quia maior pyetas est
huius exhibenda quam sit ad miseris in corpore et defectuosis
quia huius de quorum ministerio et misera persona Item
maior pyetas est alicui impendenda quam sit / misera ex de
fectu iusticie et in anima quam corpore misero / Unde dicitur
in arte medendi infirmos in casu necessitatis peccat gratuitus
Nota de medico quod ipse tenetur gratis curare infirmum
pauperem quam plus debet ponderare et valere caput eius
vita alterius quam ipsa pecunia lxxxvi dis. non pavisti
Quid si infirmus est diues et nichil vult dare medico
nunquid gratis tenetur eum curare dico quod tenetur cum curam
re publice impensis et si qualibet impetrati ab ipso ex

pensas alibi ab heredibus lxxxiiii dis. ubi dicitur sic in Glo
sa primo quod dico dedimite in scientia auris si non quod suelt pa
ctibus in iniuria quod dico dedimite in scientia theologia
non reducete erratem in quam ... potest ad agnitionem veri
tatis illiorum auditur cuius est ... nimpius dives illa divi
tiam quam audivit ille qui uno talento a domino recepto
nichil lucratus fuit cum pecunia domini sui sed abscondit
illud talentum sub terra Serve male et piger ... tolli
te itaque talentum ab eo et date ei qui habet decem talenta
Omni enim habenti dabitur et habundabit ei autem qui non habet
et quod videtur habere auferetur et servum in utilem mitti
te in tenebras exteriores Mathei xxv° Unde sicut
Fur ergo in scientia dicitur qui abscondit talentum a domino et
non dispensat tempore et loco secundum deum quod dominus precepto dispe
sare Sed iniquitas habundantis in rebus temporalibus tene
tur gratis mutuare indigentibus Unde ... sit ... quia
si dives largiendo tenetur subvenire indigentibus
ut supra dictum est fortius tenetur ipsis per mutuum sub
venire quia donando indigenti rem suam transfert dominium
in illum sine spe recipiendi illam vel valorem et sine spe
remuneracionis Sed in mutuando non transfert sed ...
... obligat illum ad reddendum tantundem ... Et
sicut patet Luce vi° Ubi dominus dixit Si mutuum dede
ritis hiis a quibus speratis aliquid recipere que gratia est
nobis Et ideo subdit mutuum date nichil inde
sperantes Ubi loquitur per preceptum Et quod ibi preceptive
loquatur ... non semper teneatur dare mutuum Et secundum

Sic sit consilium verum tamen quo ad hoc quod homo de mutuo non
quidat lucrum tradit sub precepto unde mutuare proximo
in certis casibus et maxime in hiis in quibus unusquisque tenetur
aliam subvenire per donacionem non tamen est consilium
sed eciam preceptum Si ergo mutuum dare et aliquid inde
sperare est mortale peccatum et gravis culpa tunc utique omnino
mutuum dare et nichil inde sperare caritatis est
magni meriti divitibus et habundantibus Quia
cum sic pauperes multi cum uxoribus et filiis laborantes et
quique deficientes a mendicitate confunduntur et ad estum quam
persuasionibus cortatus et sudoribus vel animalibus variis compe-
nnatis et destituti et quasi gratuite dares illud pauperi
laboranti quem ipse cogitur dare usurario illo subveniens
et in casu melius facis quam si tantundem illi dares gratis
quia iste cogitur dare pro usuris Quia quique ille
cogitur in re obligata et valore rei tanto vel plus pro re
qua sibi usuram contendit quam oris cogitur dimittere
propter defectum solucionis In casibus ergo in quibus graviter
dives habundans tenetur mutuare si non mutuat
mortaliter peccat subsidium alii impediendo et graviter
peccat contra primum preceptum in quo dicitur Non furtum
facies Sed quid de preceptis ecclesie et aliis clericis
quibus bona ecclesie debita pauperibus dant consanguineis
divitibus et potentibus aut meretricibus Nunquid clerici
sunt tenendi fures mortaliter aut latrones Sic
quod sic conferat personis inhonestis Non propter natu-
re sustentacionem sed propter lasciviam carnis Si ergo

q pecant/ boa ecce suiunt q sanguineis xpi/ affini cognac sut
ipos ditent/ ultra statu sue condicionis et s[ecundu]m gradus ita
ut cu sint/ nati de vili et paruo gnre post/ cu magnis
psonis matrimoniu contrahere/ Item si eo serunt/ bona
ecce potentibus et diuitibus no xpi/ et qua tam lici
ta et honesta sed xpi fauore/ seculi et pompa raptores
et p consequens tenetur omnia restitue que talit et talibus
contulerunt/ Et sic peccant epi primo bona ecclesiastica no in
debite diuidendo Si enim laycis suas res quas ultra
sumptus suos pauperibus indigentibus violentiam et rapinam
dicuntur committere et sibi reputari/ Fortius clerici qui diuidunt bona
ecce a sibilis tanbus q sunt/ pauperibus debita Unde
dicit Ambrosius in libro de officio Ex causis hic/ ecclesia no ut
fruct/ sed ut eroget/ et subueniat/ in necessitatibus xvi q.
i Item 2o peccant/ bona ecce male expendendo Unde
dicit Bern in una Epla ad quendam canonicum Concedit
tibi ut si altari seruias viuas no ut sua de auaricia et
alia de rebus ecce emas igitur quidquid pt/ nam ... vic
tu et vestitu de altari retines tuum no est/ rapina est/
sacrilegium est/ Concordat xvi q. i Si illi qui nichil
de rebus suis pauperibus xpi distribuunt/ cum iudice
vere condempnabuntur in iudicio ut dicitur ca xxv. Quan
to magis hii qui auferunt/ pauperibus quod no dederunt/
Tercio personis indignis conferendo Et ideo dicit Aug
lxxxvi di Donare res suas histrionibus vitium est/
in mane et magnum Sed unde tenentur in predictis casibus
facere restitucionem/ Respondet/ Hostiensis Et hostiensis Ex quo omne
illud quod clericus beneficiatus supra est/ debetur/ paupi

bus unde no sufficit q faciat restitucom de bonis ecclie
si habuerint bona patrimonialia ul aliunde quam de ecclia
acquisita nisi quibus sibi subtraxerint de necessariis uel
quibus expendisset contra utilitatem ecclie de bonis patrimo
nialibus aut aliunde acquisitis tunc posset cum sciencia
recompensacio aliās no Contra hoc ptep^m ead faciunt
omnes q intendunt fructus et accillas contra ipsos volu
tatem et iniuste detinent et tanto grauius peccant de quanto ipsos
fructus fidelius et durius fuerunt Qui no solum
ipsos furtis inspectat quod ptin debitum illis subtraxerunt
Sed et duos colores ipsis fructum ꝑmissionibus dilabitur
quas michi bis reparare putet subtraxerunt Et istud
dicit beatus petrus de mo pctorum illorum que clamant ad deum
dicit enim petrus clamare deum iustissimum iudicem ꝑ vocat ad
vindictam ab hac vindicta thobias volens filium suum
custodire dixit O tu qz et aliquid operatus fuerit statim merce
dem ei restitue et merces mercenarii tui apud te omnino no
maneat Thobie quarto contra medium Et ideo dicit dum
tibus Jacobi ultimo contra principium Thesaurisastis vobis
iram in nouissimis diebus Ecce merces operariorum vestrorum
qui messuerunt regiones vestras fraudata fuit a vobis
clamat et clamor eorum in aures dni Sabaoth intro
iuit no enim vobis ꝑ solummodo dum laborem et premis
sionibus sed statim fit ut mutas suum ad ancillam
tuam et nuditatem ipsius operarius iuxta sentencia sui
status Quod relinquitur cuiusque dni aut dne gra
si no fuit ꝑta conuencio de certo precio Si aut de certo
precio soluendo est conuentum soluendum tempore suo nec

sine voluntate heredum differant solucionem Et in casu
quo conventum non est de certo precio solvendo et pluribus
annis vel sunt heredes personatus Si contingeret dominos de
cedere ab hac luce tunc pro quolibet anno tantum quantum ad ipsos pro tem
pus et tantum labore in illo loco solvere est consuetum nisi
fuit solvere a parte promisisset Contra hoc preceptum no
fuerunt pariter facuit omnes qui sunt heredes constituti et
postea dispositum est testamentum commissum et ipsius executo
et non executi voluntate testatoris sed sibi usurpant
alios legata vel differunt legatorum assignacionem heredes
cum fuerit in propria relatione Et ideo nota glo ulti
xij q j Silvest Quod olim antiqua lege heres qui non
adimplevit voluntatem defuncti privabatur omni succes
sione C de fidei co l ulti hodie autem hr tenetur in
herede ex tunc Sed si filius institutus heres non adim
plevit voluntatem defuncti privatur successione in licta
sibi legitima Et decretum nota de voto luct et de testam
Si heredes ubi dicitur Si heredes iussa testatoris non ad
impleverint ab episcopo loci illius anno revoluto omnibus rebus
que eis relicta est canonice interdicatur cum fructibus
et ceteris emolumentis ut vota defuncti impleantur Et hoc
maxime verum in relictis ad pias causas ut ibi no Et
adverte Quod ex quo heredi datur est successio in universum
ius quod habuit defunctus Ideo heres tenetur ad totum illud
ad quod defunctus tenebatur Et ideo heres sive fuerit fi
lius sive extraneus tenetur omnia debita defuncti sol
vere sive sint ex contractu sive ex maleficio sive res
pro qua debitum fuit contractum aut in qua maleficium

fuit/ gramissu ad hec puenit/ siue no siue lib fuit/ q^{t} cu
defuncto siue no xvi. q. vi. Si epm vbi d hec et/ id/ Jo
laure Ray. z host/ Sed quid si no suffi^{t} hereditas ad
debita solueda Rndent/ leges aut fecit inuentar^{m}
aut/ no si sic/ tuc/ no tenet^{r}/ ult^{a} vires hedit^{t}/ Si no te^{r}
C. d iure delibe Stanus facit detestacon. Raynaldus
C. vltra. Et hec vm in foro gtencioso Sed in foro gsc^{ie}
no tenet^{r}/ ult^{a} nisi quan^{m} adeu puc^{t} 2^{m} host/ Et Ray
Cont^{a} hec prep^{m} fa^{ult}/ omes subtractores decimar
ul oblacon^{m} debitar eiusz ul cu diminucone decimas
p soluctes Quia in hoc dn^{o}/ deus affligi et defraudari
put d^{t} Jehs^{s} sup malachia z hunt^{r} vba xvi. q.
i. reuertimini Et/ ibid/ in C. decime stati sequit d^{o}/
h^{c} em est/ dm iustissima gsuetudo ut si tu illi deci
ma no dederis tu ad decima reuoceris dabis impio
militi qd no vis dare sacerdoti Unde facte deus pp^{o} pa
tus est/ sed hoim malicia gsribet^{r} decime enim/
ex debito requi^{ur} Et qui eas dare noluit/ res alie^{do}
in vadunt/ Ecce furtu Ecce rapina Cont^{a} hec p
cep^{m} etia facit/ omes deceptores hoim i gmuta
cionibz rer^{m} a vendicionibus i miscetes rebus
bonis viliores ul pondantes puluere z simu cu
rebus precios^{is} aut aliquo colorem artificiale indu
cetes rebus et/ metallis ut appeat/ bonis siles
et/ maxie cont^{a} hec faciut/ alchimiste facientes
aur vult/ ul face conates aur^{m} a argentu artificiale
sile nali in colore ponde z malcacoe Quod ego
no credo posse effici posse Quia sicio ex arte imitat^{r}

naturam in quantum potest. Ex quo sequitur videtur quod ars raro vel
nunquam venit ad fines nature tales effectus quales
natura facit producendo. Et ideo dicit Ambrosius xiij° in
quadam quadragesima? Que in maxima respondet quas non
exhibent pauperes alchimiste divitias ubi exhibere
ars alchimie etc. puniunt facientes vel fieri procuran-
tes et utentes eis penis. Quarum prima est: Quod
quicunque fecerint fieri aurum vel argentum vel fieri manda-
verint effectu secuto aut qui scienter tali auro vel argento
usi fuerint emendo vendendo vel in solutionem dando
factum auri vel argenti veri imponendo nomine pro
pauperibus rogantibus elargiri. Et si ad dictam penam
pecuniariam non sufficerint eorum facultates convertetur
districtus iudex hanc penam in aliam condecentem potest
commutare ut in penam carceris vel aliam iuxta qualitatem
negotii et dictarum personarum. Alia pena est: Quod
facientes tale aurum vel argentum aut scienter utentes
infames sunt censendi ut ibi dicitur. Et ex hoc patet
quod pena prima restitutionis vel elargitionis est signum fraudis
et in iuste usurpationis rerum aliarum quod talibus me-
tallis sophisticis et substractis. Unde ab hoc
negotio omnes tam clerici quam layci qui precepta divina
desiderant ad implere abstinere debent etc.

De quo usura est contractio rei aliene contracte
domino tota contrario domini voluntate absolu-
tam sed non contra omnimodam eius voluntatem
[illegible] sub isto precepto non furtum facies. De tertio
de usura. Et quia doctores diversimode describunt

vsura tamen vide in descriptio hostiensis parte valida
Cui in sit tit. de usuris Et q vsura sit describit vsura
e quicquid solucionem rei mutuate accedit/ Et prius rei
vsus gra pactione imposita vel facta/ interius facta
in contractu vel ex accione facta post contractum Et dicit
quicquid quia siue sit pecunia siue vsus pecunie siue sit
gracia aut labor/ faciendus a persona vel ipsius in
mento ex quo vlt sortem exigitur vsura est/ Et ideo
dicit Ieronimus super Ezechiele et habetur xiiij q. iij
Putant quidam vsura tantum esse in pecunia Quod pru
dens diuina scriptura cum prohibuisset vsura dicens
deuteronomii xxiij per moysen Non feneabis fratri tuo
ad vsuram sub intendit nec pecuniam nec fruges nec
specialem eandem rem vbi omnis rei aufert super habu
dancia ut plus non recipias quam dedisti Et alii
qui pro pecunia fenerata solent munuscula diversi generis
accipere et non intelligunt scriptura appellare superhabundanciam
et quod quis plus accepit quam dederit
Cui concordat etiam quod habetur C. statui sequenti xiiij q.
iiij dicens plerique refugientes preceptum legis i. dicta
contra legem facere nolentes cum dederint i. mutuauerint
pecuniam non in pecunia vsuras exigunt
sed de mercibus corporis tamen vsurarum emolumenta
accipiunt/ Et ideo audiant quid lex dicat/ neque
inquit lex vsuras escarum accipiens neque omnium
rerum vsura enim vsura est. Et quicquid sorti accedit
vsura est et quod velis nomen ei imponas vsura
est/ ut ibi dicit rei mutuate ideo dicit Et tamen

in contractu mutui locum sit usura secundum Hostiensem et
Raymundum et quasi omnes propter rei usum gratia Ideo additur
quod si non gratia usus rei et consumptionis constant usque
sed loco pene apponitur sine fraude aliud esset
ut decretalibus dicti. Et est differentia inter usuram. Quia usura
constatur ratione spacii temporis sed pena ratione convencionis
inter partes pactio interposita Ideo apponitur. Quia si nullo
pacto interveniente etiam aliqua ex attencione amicitia ex
post facto debitor aliquid gratis offerret aliud mutu-
ans posset recipe sine omni peccato dummodo mala
intentione ab initio caruisset quod nullam maculam
culpe suscepit dominus ingerit quoniam non ex ambiciosa
peticione processit Extra de simonia c. Etsi quaestiones ut hac in-
tentione habita dicitur. Quia sola intentio facit aliquem
usurarium ut de usuris consuluit ubi dicitur. Quia
et dicit Hostiensis mutuum datum nichil inde sperantes
si tamen alias fuissem mutuatum sed ex dicto speciali
quod in futuro beneficio et me remuneret in nullo vel
modico spectat ut dicit Hostiensis in summa c. tamen nec etiam
recipe aliquid ex tali spe sperato malum declarat etiam
nota glossa in dicto capitulo Consuluit. Quid de illo qui
sola spe et sola intentione principaliter commisit usuram
numquid tenetur illa restitucione tamen recepit ultra sorte
Rendet Hostiensis et ideo quasi Raymundus supra eadem. Quod
in casu ad purgacionem delicti non est opus resti-
tucione sed sufficit sola penitencia sicut dicit de symonia
mentali de symo. c. fi. Sed contrarium tenet Raymundus
Godefridus et Hostiensis pro certum consuluit et dicitur Quod

talis usurarius ad restituendum ea que recepit ultra sor-
tem est efficaciter inducendus et ad restitucionem tenetur
in foro penitenciali Sed si intencio eius fuit corrup-
ta ita quod alias non mutuasset nisi credidisset se sibi
illo tunc mutuavit aliquid accepturum ultra sortem
Et hoc est verum secundum eundem Quacumque intencione debitor
ei dedit sive propter dilacionem orta ex mutuo sive
propter complexionem eius vel ex alia causa Quod si in-
tencio creditoris non fuit corrupta et debitor propter
mutuum receptum vel diucius retinendum dat ei aliquid
nunquid creditor tenetur ei restituere Respondet eodem
Quod non tenetur quia dum probabiliter credit hoc sibi
in recompensam mutui restitui debet Sed nunquid
recipere usuram est peccatum Quo adiciendum Quod usu-
ra est secundum se mala est in illo casu patet bene Sic
ratio quia usura est contra racionem et ordinem caritatis
secundum quia homo debet proximo indigenti subvenire
Et quanto magis indiget tanto plus ad hoc tenetur
ergo multum peccat qui mutuatur proximo suo vendere id quod
tenetur ei gratis dare Et ideo dicit Johannes in
sua canonica Si quis viderit fratrem suum necessitatem
habere et clauserit viscera sua ab eo quomodo caritas
dei manet in illo quasi diceret nullo modo Item psalmista
dicit Domine quis habitabit in tabernaculo tuo etc. Et
subiungit quasi audiendo Qui pecuniam suam non
dedit ad usuram quasi diceret qui dedit ad usuram
non habitabit in tabernaculo domini sed exclu-
ditur a tabernaculo domini nisi propter mortali

uritis et cetera. Et nota quod propter plura detestatur dominus usuram
primo quia est contra caritatem ut dixi. Item quia contraria
est omni iuri. Iuri divino ut patet Luce vi° Et deut[er]on[omii]
xxiii°. Item iuri naturali et iuri canonico. Item est
vitium et quasi contra naturam quia usura facit grana(?) crescere
non seminata(?) usurario germinare et producere plures
fructus. Usurarius enim dat alicui indigenti ix modios
tritici vel aliud genus ut postea x recipiat. Et
non quia plura sequuntur ad huius dominus detestationem
primo iniquitas multi(?) que est in usurario. Item cum
res non viventes non pariant. Ipse tamen usurarius
vult nummos suos singulis diebus vel mensibus pa
rere alios. Primo quia tempus vendit, quod inter omnia alia
dominus deus voluit esse que omnibus sunt enim eque
participant dives et pauper quibus in aliis non sunt
pares. Et ideo iusto dei iudicio tales sepe in tempore
indigencie puniuntur vel ex eo quod scriptura dicit Quod
viri sanguinum non dimidiabunt dies suos vel ex eo quod
tales amore lucri quieti desistunt, quiescere(?) usura
usque ad mortem. Et plures quia(?) nec in vita restituunt
nec ordinant quod post mortem male acquisita restitu
erunt, qui sunt Iuda traditore peiores, quia ille pe
nitentia ductus retulit xxx^a argenteos, sed usurarius
plus diligens pecuniam dum penitet vel penitere
debet, restituere non vult. Et usurarius ideo dum vivat
tamen semper sunt tempus indigencie. Unde de eo potest illud
intelligi tempore reddicionis postulabit tempus. Et cum ex
ex quo tempus vendit usurarius lucem diei et
requiem noctis, ipse ut est ea quod tempus dividit lucem(?) perditur(?).
Cum enim vendidit lucem diei et noctis requiem

uncto luxus iacebit in inferno Ex quo enim licet vendidit tunc
dominium temporis quasi abdicavit Unde dicitur Ezech vij ita merx
Qui vendidit ad id quod vendidit non revertetur Unde
si usurarius impenitens decessit statim et pro eo cantare
requiem eternam etc Ex quo ibi petitur reddere usura
rio quod ipse vendidit quod dicere sibi non debetur Item
usurarius cum gaudio et risu comedit lacrimas et su
dores pauperum Et michi fit contra premiam omnibus adeo
invictam in paradiso In sudore vultus tui vesceris pa
ne tuo. Usurarius enim plus ceteris comedit et bibit et ta
men non laborat Unde dicit quidam Gaudendum est nobis maiore
ne ab hiis accipiamus micas quos novimus vivere de
lacrimis pauperum ne dicatur nobis Si videbas furem
currebas cum eo Unde legitur in vita cuiusdam sancti Quod
diabolus apparens eidem mortuo obiciens sibi quod vestem
a quodam usurario recepisset unde cum domino restitu
isset cum sancti ut culpam suam cognosceret diabolus ipsum
percussit quod per totam vitam suam vestigium percussionis
in eo apparebat ut dicitur in summa viciorum Item videtur as
usurarij racio transit ad terram eiusdem Unde Eccl xxi
ante medium Qui edificat domum suam impendiis ali
enis quasi qui colligit lapides suos in hieme Edi
ficium enim ex lapidibus collectis tempore in hieme cito
ruit Sic divicie acquisite per usuram cito transeunt
et ex siccatur Unde Eccl xl circa medium dicitur Substan
tie iniustorum sicut fluvius siccabuntur Circa species
usure sciendum Quod due sunt species immediate
usure Quedam enim usura est manifesta alia est
palliata Manifesta est cum aliquis pecuniam mutuatam
mensuratam vel ponderatam tali pacto accomodat

ut accipiens illam aliquid sibi ultra sortem tribuat / pallia
ta est / multum. Et tamen pluribus modis ipsam fieri
quam aliquis doctus modis specificatis posset enarrare
Quia filii huius seculi prudenciores sunt filiis lucis in
generatione sua luce xvi°. Tamen aliquos modos quos
intendo per vitaliter explicare. Primus est / cum aliquis recipit /
agros villas vineas aut / alias res in obligatione
et / ultra omnes expensas quas fecit / cum familia re
paracionibus antiquorum edificiorum et novorum constructionibus
aliquid recepit / ultra sortem. Et ideo statuitur
decisum C. quo. In est / canonis generalis. In si quis
clericus possessionem data pecunia in pignus acceperit /
si sortem suam deductis expensis de fructibus iam perce
perit absolute possessionem restituat / debitori. Si autem
aliquid minus habet / eo recepto possessio libere ad dominum
revertatur. Et in c. ii. ubi statim sequitur. Decrevit autem
tamen duximus adiungendum ut eos qui de possessionibus
vel arboribus quas retinent in pignore noscuntur
sortem deductis expensis recepisse ad eadem pignora
restituenda districte compellas. Idem decisum est. Co
questus et de empcione et vendicione. adiciam et de pignoribus
pecunia pauperi super domo vel orto si tamen percepit
in temporibus et fructibus quantum se extendit / summa
desolatis expensis restituere tenetur. Pluribus modis
palliate usura est / cum usurarius habet / obsides et
vivunt / de ipsorum expensis. Quia aliquis quibus mutu
at / clerici nobili pecuniam isto pacto Quod si ille non
solvit / illam in termino assignato extunc sex vel octo
personae cum totidem equis iaceant / in domo illius cuius
dispendiant / petulant quamdiu dupla usque ad solucionem

pecunie capitalis et tunc computat omnia in tanori foro quam
quit soluit venalia ad usum hominis in illo loco Item
si talis obprobiibus non tenetur dare dilacionem nisi a quo pacto
dato ex pactando pecuniam capitalem integre usurarius
est censendus Item alius modus palliate usure est in
emptione et vendicione Cum usurarius emit possessionem
aliquam longe minori precio quam valet tali pacto adiec-
to ut venditor omnia recuperare possit et rehabere
precium solutum emens rehabere Item aliquando palliatur
usura mediante societate ut cum quis tradit peculum suum
alicui mercatori tali ut sit socius in lucro sed non in dampno
quod est magna iniquitas ex quo pauper mercator cui sit
traditum pecunia laborem habeat et periculum corporis et
multociens rerum et insuper ista ad hunc imponitur periculum
pecunie videtur enim talis usurarius quod pecunia sit sua
quo ad lucrum et pauperis mercatoris quo ad periculum Unde
nisi tradens alteri pecuniam eciam sustineat dampnum et pe-
riculum contingens usurarius est censendus Ex quo patet
quod ille qui tradit alicui brasiatori vel alteri puta bra-
siatori et convenit secum de certo lucro ultra sortem vel
precedit lucrum nolendo in se suscipere periculum est usura-
rius et ad restitucionem obligatur quod multi soluunt re-
habere sortem et quamquam usuram si frumenta empta per ipsos
pecunia comburatur vel alio casu pereant sive non
Sed quid de societate que fit contractu inter aliquos quod
unus ponit pecuniam et alter totum assumat laborem
in quirit est licita dico quod sic dum tamen conveniunt sentiant
dampnum et lucrum Cum neque eadem societas fit potest contingi
ut unus nichil dampni sentiat in bonis seu pecuniis
et tamen lucrum fit que ut si tantum sunt laborem

est tam periculosum quantum est dampnum Sepe enim est
tanta persone industria ut plus conferat societati quam
magna pecunia subeat personale ff pro socio l. i.
Quid de illis qui oves aut vaccas tradunt rusticis
vel monasteriis sub tali pacto ut de qualibet ove dat
annuatim duos grossos et fructus valeant quinque vel de
vacca vii grossos et si omnes oves moriuntur ex hoc manet
ille obligatus cui tradite sunt rusticus sive mo
nasterium ac si viverent sed post mortem tradentis omnes
pertinent ad monasterium vel ad rusticum Etiam si minus sunt
centuplicatus xx xi pacti fundet hostiensis Quod hoc
est licitum manet per monasterium restitucioni petere ex quo
lesum non sunt in tradicione et quamvis eventus morta
litatis sequatur Et verum nisi oves essent infecte tempore
tradicionis et hoc tradens scivisset Quid de illis
qui emunt ab ecclesiis vel monasteriis possessiones toto
tempore vite sue tenendas Ita ut post mortem eorum ad ecclesias
revertentur Goffredus et Raymundus dicunt talem contractum fore
usurarium ex quo homines sperant vivere et sic se plus
recepturos de fructibus possessionum quam sit pecunia
data Et ex quo sola spe comitatur usura igitur Sed
hostiensis tenet contrarium et dicit quod contractus sit li
citus quod eciam probatur de precario pro toto Quia contractus
usurarius tamen in mutuo licet longum ut dicunt ipsimet
Goffredus et raymundus Quid si homo aliquam monetam
quam timet tamen sub dubio tempore regnum mutandam quam
minus valituram et mutuat eam alicui sub tali
pacto ut sibi reddatur valor sub illo precio in quo
est tempore mutui vel equivalens licet aliqui dicunt quod non
alii quod sic quod quamvis in mutuo non liceat supra

re lucri licet tamen uitare dampnum quod mutuans sit
intendit Certum quod debitor tamen accipit quantum reddere
tenetur et huius sentencie opinionis fuit magister lambar-
dus Quid si quis mutuat peccuniam clerico ut recipiatur
ad ecclesiam tamen aliquis quibus mactat aurum uel argentum
aut dat spem Respondet hostiensis Quod si ideo hoc
facit ut in consummacione lucretur usurarius est Idem
Goffredus Quid si quis mutuat aliquid vetus ut nova
ut recipiat nova Respondet hostiensis Si hoc ideo facit
ut meliorem recipiat usura non tamen de usuris
que pervenit et in tunc tempore Si autem ideo ne sua sibi
pereat aut aut accipienti gratiam faciat non committit
usuram secundum goffredum et hostiensem in summa extra quidem multis
hominibus contingit et soluit cum decipi In aliis autem
casibus Quid si mutuo tibi pecuniam ut tu michi
alia vice remutues nunquid committitur commercio illa sit
usurarius Respondet goffredus quod sic Et quamvis in te
neris ad antidota naturali obligacione tamen illam
naturalem obligacionem uelle deducere in pacto lucri
Et ideo est usura Idem Raymundus Et idem videtur tenere
Glosa prima xiiij q. iii Si feneraveris dicens
non credo quod aliquid possit deduci in pactum ut ibi
remutuet hostiensis tenet contrarium quod sit nichil
accidit sorti vel equa sed habundanciam videtur
Et similiter in benio quod illud quod debetur possit
deduci in pactum ut de plene simplicitatem de elec-
et electi potestate quod tamen alias non licet ymo sy-
moniacum Quid dedimus maladmoz si peccuniam

pistoribus mutuat ut in eorum molendinis molant / Eodem
modo. Quod tales usurarii sunt qui recipiunt eciam aliquid
ultra sortem et auferunt prius debitoribus libertatem mole
di ubi volunt / Si tamen debitores sponte hoc non sunt de
iniquitati non tenentur ipsis ad restitucionem. Quid si quis mu
tuat alicui potenti aut consuli alicuius civitatis pecuniam
sub pacto ut ipsum promoveat ad aliquod beneficium seu
officium pro quo quis principaliter intendit honorem et lucrum num
est licitum. Quidam frater Johannes de Saxonia qui
fecit tabulam iuris dicit quod non quia mutuans taliter usuram
recipit aliquod ultra sortem quod principaliter intendit. Ex
his et aliis supra dictis deduci potest personis quales sunt
illi a quibus committitur usura et in quibus mortaliter
peccat usurarius aliquid recipiens ultra sortem
Sed queritur de accipiente pecuniam ab alio sub usuris
et dedante alteri usurario an peccat / Respondet Raymundus super
iiii° dist. xv. q. v. ar. v° in responsio ad ultimam racionem
quod accipiens ad usuram et alteri usuram dans in
casu necessitatis non est quod tenetur peccati illius qui mutu
at et usuram recipit sicut nec recipiens iuramentum infidelis
iurantis ab ydolatria. Unde non est quod ipse recipiens peccat
sed dans peccat / Nec consideratur ipse peccat sed superior nec
quis imparat quod probabiliter dubitatur utrum sit licitum
vel illicitum quod imparatur ut xxiii. q. i. Quid culpatur
Ubi dicitur quod quandoque fortasse reum facit regem iniquitas
imperandi innocentem autem militem ostendit ordo ser
viendi. Simili modo dico quod ille non peccat qui bona
intencione ad instanciam pauperis rogat usurarium
mutuum dare pauperi quia ipsius peccat quod usurarius
usuram recipit hoc tamen iste non intendit quia carius
vellet quod illi gratis daret aut mutuaret sine
usura et quamvis hoc vellent omnes quiter

ad vsura accipientes no tn licitum est ad vsura mutuu
accipe post tantam necitatis ut hoc prohibet apostolus dampnum
rei proximi et restitucionem malorum Nec intelligo hic p
necitatem illa que extrema est sed tempus quo notifica
bilis vel notabilem penuriam pateretur si no acciperet
mutuu ad vsura hec Rychardus et dicitur huius quomodo no
tatur de iure ciuium debitores de glosa ultima et de vsuris
sup eo priuio scilicet hostiensis Qui satis videntur in hoc tu
ti lex vero articulo ultimo quod nullo licet inducere aliquem
ad mutuandum sub vsuris licet tn ab eo qui hoc paratus
est facere et vsuras exercet accipe mutuu sub vsuris
propter aliquod bonum quod sub beneficio sue necitatis vel
alterius sed eciam licet ei qui incidit in latrones diripi
endo petitam propter hoc ne occidatur exemplum de illis decem
Iheremie 41 qui dixerunt ad ysmael noli occidere nos quia habemus
thezauros in agro ... xli. Ista secundum Thomam tali licet enim
vti ... bonum ... quia deus omnibus peccato
vtitur ad bonum ut dicit Augustinus Nunc de restitucione
vsure dicendum est Circa quod est sciendum Quod si aliqui vsura
rii habent voluntatem restituendi vsuras tn differunt
quidam prius aut ... ista sibi dilacionem dantes absque
modo volunt sibi restitui graciam dei et gloriam qua
peccatum carent spoliati tn pauperi male ablata re
stituere statim nolunt prius volunt restitui a domino sta
tum innocencie quo ad illa culpa commissam quam resti
tuere innocenti rem suam Cum tn prius spoliauerunt
pauperem quam sint spoliati gracia a domino ... Secundo in
hoc reprehensibiles quod no statim restituunt Iste rep

reprehensibiles sunt in eo quod non plene restituunt. Quia
quidam tamen volunt restituere usuras quas ipsi primo
extorserunt sed usuras patris ad quas restituere
tenentur recusant restituere iuxta hereditatis patris
quam adiit estimacionem. Item aliqui usurarii et inique
acquirentes temporalia multa quidam student reddere clamo-
ribus exteriores et pacificare declamaciones autem conscientie
que est interior et sequitur usurarium usque ad extremum sup-
plicium non curant. Quia si aliquis est, de quo minima
remordet usurarium conscientia quia non clamat, nec quiescit
non curat restituere nec clamatores pacificat, plus
timentes quidam homines quam deum. Item deficiunt
in restituendo cum illis qui conqueruntur. diminute re-
stituunt, sicut zacheus qui postquam christus benedixit
ad ipsum dixit: Si quem defraudavi reddo qua-
druplum Luce xix°. Et ideo statim audivit Hodie
salus huic domui a deo facta est. Item quod cum
murmuracione et magno tedio restituunt. Item aliqui
proponunt restituere si ipsos mors contingat. Si autem
non alia vice restituere noluit, sciant parte se
victos cum deo et quidam sunt, corpus et [illegible]
Sed sive tunc vivant sive moriantur non habebit
deus partem cum eis nisi hic peniteant et hic resti-
tuant. Item aliqui deficiunt in restitucione ex eo quod
certam summam ignorant aliquam multam quam
restituere debent. Et hic non sufficit nisi caveat
quod de aliis bonis eorum fiat completa restitucio quia
alia summa non sufficit. Et quidam incautum est committere
restitucionem male acquisitorum filiis vel executoribus quia

Si usurarius in vita sua plus diligit pecuniam quam
Christum/ quam etiam verisimile est quod filius vel alii commissarii
plus eam diligent/ quia etiam aliena patris vel
amici mortui. Et quamvis commissarii non restituentes
eam forte etiam quod dant/ tamen tempore non ponderant
ex quo non sunt/ propter quos male et torte pecunie sunt
perditum. Circa hoc/ queritur/ utrum usurarius tenetur
restituere non tantum pecuniam usurariam sed lucrum etiam
acquisitum ex illa pecunia et fructus perceptos ex
re empta ex illa pecunia. Respondetur/ quod aliquae res sunt
quarum usus est expensa consumptio quae non habent usum
fructum principalem preter illa. Et si tales res sunt usu-
ram extorte ut denarii seu pecunie triticum vinum
vel huiusmodi tunc/ non tenetur restituere nisi illud quod
accepit. Quia illud quod de tali re est acquisitum non
est fructus illius rei sed humane industrie et la-
boris accipientis est dominus nisi forte quod deceptione
et detentionem talis rei debitor sit/ dampnifica-
tus amittendo aliud debitum sibi [illegible] tunc tenetur
ad recompensationem nocumenti ut si quis scilicet alium
opprimebat domum suam vel allodium sibi quod resti-
tueret vendere propter pecunia ut solveret usuras
Alie sunt res quarum usus non est expensa consumptio
seu distractio et hoc habent usum fructum distinctum
ab eis ut sunt domus ager orti et huiusmodi. Unde si quis
domum alicuius ab eo extorsisset per usuras non
tamen tenetur restituere domum vel agrum sed fructus
etiam inde perceptos deductis expensis laboribus
et expensis. Quia tales sunt fructus rerum
quarum et qualiter alii est dominus non usurarius. Contra

patet thoma et sodom. Quid autem de illo
qui sola spe sine pacto expresso quesitus est / dicitur ad
ultimam partem dictum est supra in principio huius materie
Quinto an sint aliqua motiva que debent movere usu-
rarium ad restitutionem dico quod sunt multa quorum primum est
spirituale / omnium peccata et omnibus rebus restitutio
primum est / quod restituit ei deus quod amisit per peccatum
Unde si diabolus usurario vellet restituere dixit / noli restituere
quia eris pauper si restitueris quia omnia tua sunt male que-
sita. non debet homo ille ei credere sed dicere sibi tu pater
mendacii mentiris quia ero pauper si deum omnium bonorum
largitorem habuero Dico quod cum eo solo ditissimus sum
sine illo sum pauperrimus Et ideo dicit Augustinus diviti avaro
et avaro: avarus habens in archa dives es deum
habens in conscientia pauper iunge deum et aurum archam
et conscientiam et compara ad invicem et estima tu ipse
Unde idem Augustinus Vatis dives est / vera religio que
cum omni possessione omnia possidet. Secundum quod usurario
restituitur est regnum dei Quid de paupertate ille cum
ivis in tali regno acquirit cuius bonitas et structura
ab omnibus mortalibus ad plenum non potest estimari
Quia nec oculus vidit nec auris audivit / que preparavit
deus diligentibus se Tertio restituitur usurario omnes
spirituales fructus quos amiserat per peccatum Unde Eccl
xiii prius medium Que communicatio homini sancto ad canem
Canis est usurarius cum est in peccato non habens carita-
tem cum aliquo amico dei sed cum hic penitens est
usuras restituit / omnes amici dei fratres eius erunt
et ipsorum quia et omnium christi fidelium illi restituuntur
ut dixit / Postea per tempus ego sum omnium tinctum te

et iusto dictum mandata tua. Item debet ipm monere
q de usuris elemosina meritoria regni dei fieri non
potest nec oblacio. Unde Aug. xiiij q. v. Immolantis ex
iniquo oblacio est maculata dona iniquorum non probat
altissimus nec respicit in oblaciones iniquorum nec in
multitudine sacrificiorum eorum propiciabitur peccatis. Qui
offert sacrificium ex substancia pauperis quasi qui victimat
filium in conspectu patris. panis egencium vita pauperum qui
defraudat illum homo sanguinis est. Qui effudit san
guinem et qui fraudem facit mercenario fratres sunt. Item debet
ipm monere aliquis per diversis accionibus contra usura
rios edite. Quarum una ponitur in c. Quia in omnibus
q est de usuris extra. ubi dicitur Constituimus ut usurarii
manifesti nec ad communionem admittantur altaris nec
xani si in hoc peccato decesserint accipiant sepultura
Sed nec oblaciones eorum quisquam accipiat. Qui autem
acceperit reddere compellatur et donec ad arbitrium sui
epi satisfaciat ab officii sui maneat execucione suspe
sus. Et illibi ponitur qui locant domos usurariis
et quos si infra tres menses non expulerint si sunt univer
sitates interdictum si singulares vero excommunicantur de usuris
c. j. li. vj. Sed quia statuta edita contra manifestos usu
rarios ne traderentur ecclesiastice sepulture sed ipsi usura
rij ut fraude facerent iuri et penam illam eluderent
quando volebant mori mandabant satisfieri illis a quibus
usuras extorserant et tamen ipsis defunctis heredes vel
testamentarii suorum executores ut probabantur satisfacere
neglexerunt ideo statutum est de usuris. Quamquam li. vj.
Quod usurariis manifestis licet mandaverint usuras
restitui et satis facere tamen denegabitur illi ecclesiastica

sepultura nisi primo satisfaciat/ uel ydonee caueant/
de restituendo per pignora uel fideiussores Neque omnes
religiosi uel alii extra eccles manifestos usurarios ad
sepulturam recipientes excommunicati penis tali. Ca. in con
dub. Item testamenta usurariorum manifestorum nullus
intersit nec ipsos ad confessionem admittat/ uel ab
soluat nisi de usuris satisfaciat/ et de satisfaciendo
iuxta vires suarum facultatum prestent ut supra dictum
est/ ydonea caucione testamenta ipsorum aliter facta
non valent/ Et dicit/ Hostiensis Quod eciam si mani
festus usurarius testamentum fecit/ et postea ydonea
caucionem dedit/ de restituendo adhuc testamentum
non valet/ Quia ab inicio nullum fuit/ per regulam non
firmatur libro vi° Sed Joh. an. videtur dicere contrarium
et quod satis est/ si cauet ante mortem firmatur et hoc
potest sustineri propter fauorem testamentorum et ultime volunta
tis Sed ex quo dictum est/ manifestum usurarium debere
priuari eciam ecclesiastica sepultura Queritur quid de occulto usu
rario nec confesso nec cauente de restituendo qui est se
pultus in cimiterio uel eciam nunquid talis est ex hu
mandus qui postea patet/ eum fuisse usurarium
Respondet/ Jo. an. in summa in nouella de usuris. Quoniam libro
vi° quod sicut ex quibus non constat eciam constitutus non conuincitur
defunctis de sepulto sacris Sed dicit/ 2m Hostiensis
Quod non exhumabitur talis sed heredes compellantur
ad satisfactionem compelluntur arg. lo xxxvi. di. si quis
Et secundum quod heredes usurarii sunt sic/ filius uel
extraneus cogitur restituere usuras ut de usuris tua
et sic/ michael. Et tenetur eciam quo viros
hereditates paciuntur/ 2m Hostiensis Quod si plures

sunt heredes usurarii videlicet duo et unus est ita
depauperatus quod solvere non potest, nichil acquirit, alter tenetur
in solidum prudenter hostis. Quod tenetur in solidum
si tantum ad ipsum devenerit in hereditate quia res here-
ditaria videtur in hoc obligata de usu. xiii. q. iiii. c. fi.
Quid si notorium est aliquem exercuisse usuras et
ipsum habere pecuniam suam usurariam acquisitam et re-
quo extorsit non invenitur nec heres eius dico quod
in hoc casu episcopus vel alius iudex ecclesiasticus faciet ta-
lem pecuniam pauperibus distribui. Item moveo
usurarium ad restitucionem tu cogitas quibus omnia bona
sua est relicturus pecuniam animam et corpus suum.
Certe xpo animam medium. Cum enim morietur heredes hereditabit
serpentes bestias et vermes. Serpentes sunt demones
qui rapiunt animam usurarii et cuiuslibet peccantis mortaliter.
Bestie sunt amici bestiales qui rapiunt et dividunt
animam pecuniam et usurarii vermes corrodunt corpus.
Pecunia enim usuraria filiis et amicis relicta sepe
est ipsis occasio mortis eterne quia ex quo videntur bona
habundanciam non curant, discere artes liberales nec
laborare sed currere de taberna ad tabernam de gau-
dio ad gaudium de luxuria in luxuriam. Cogitet
eciam quia compassionem sui filii habitura sunt super eum
qui nec quinque semel in anno memorantur patris usura-
rii sunt. Admissam eius celebrent de pecunia usura-
ria ipsis derelicta sine orationes pro defuncto vel non quia
dubium est an ille decessit in gracia aut in casu contri-
tus aut non. Et nota quod accipiens mutuum ab aliquo
tenetur in termino assignato restituere pecuniam mutua-
tam sub pena peccati. Nota quod quando accipiens mutuum nullam

ius habet/ ad rem mutuatam n° ex dono vel concessione
mutuantis qui mutuavit/ ad certum tempus prout per peccuniam
in victo mutuate ultra tempus assignatum cum iniuria
detinetur Et nisi rectius mutuum fecerat/ tamen rationabiliter
presumendum quod mutuans voluntatem permittat/ non video
certis temporibus aliquis nisi peccatum nisi detinendo quia
raptor/ vel fur detineat rem quam abstulit mig...
ag^t in tractatu de gratiis parte 2 talors Queritur Ri
chardus utrum quilibet/ in aliquo contractu accipiens aliquid
ultra sortem teneatur ad restitucionem Respondet ipse
Quod in contractu accipere aliquid ultra sortem quadruplum
potest intelligi aut de contractu mutui vel locacionis aut
vendicionis aut/ empcionis Primo loquendo de contractu
mutui tunc/ contingit/ aliquid accipere ultra sortem nomine
aut racione pene convencionalis Et isto modo accipiens
aliquid ultra sortem nec tenetur ad restitucionem si pena
non fuit apposita in fraudem usurarum sed intencione
dantis accipientem mutuum ad observacionem fidelius
promissi Et ut dicitur ff. de regulis iuris quod ab aliquo
nomine est ex actu aliud eidem restituere nemo cogitur
aut racione donacionis liberalis Et ita accipiens aliquid
ultra ad quod mutuavit/ restituere non tenetur/ Si enim aliquis
mutuat/ aliquid alicui non in fraudem alicuius usure
sed pure ad beneficiendum indigenti et ille tamen contractus
dat/ in plus ex sua liberalitate quia fortassis se extendit
non teneor/ aliud restituere quia illud meum est/ iure
liberalis donacionis aut racione interesse Si isto modo est
licitum aliquid recipere ultra sortem Et declaratur sic dupli
citer primum cum fideiussor... et defectum debitoris compul
sus est/ creditori solvere peccuniam capitalem et usuram
tunc/ enim fideiussor potest/ a debitore utrumque recipere

qr fideiussori suam debet, i. dapnis fideiuss. Constituit
2us cas cu mutuas m certi dampni qr stet qd ille
qui recepit mutuu no reddit, i. termo assignato a fi
deiusso cprucmit 3us Cum aliquid i pignorat mari
to p dote tu maritus ult.a capitalem pt retine
fructus perceptos ad onera matrimonii sustetanda
deusu salubter 4us Cu vasallus eccie i pignorat
eccie feodu qr tenet ab eccia et interi no reddit
eccie fructum quod redde tenet p feodo tu eccia
pt retine capitale cu fructibus perceptis Et sic
eciam posset dns tpalis Ratio qr qoquo usura
est p. rius natue 2m phm primo politicor Et
contra aus dimi luce 6 Mutuu dates nichil
inde sperantes tu si aliud esset usura tu no licet
nec eccie nec clericis sed qoquo cis licet plus mett
licet laycis de hoc casu. Habetur deusur Coquestus
7us casus cu mutuat aliquis alli q violent vel
fraudulent possessor sua vel re sua detinet qr
tu mutuas no tenetur restitue illud qd ult.a mu
tuu accepit qr sit no accipit alienum sed suu sicut
nota deusur ca.a 1o q in tractu mutui aliquid qr
actu accipi ult.a sorte Et hoc dupliciter q sine
pacto et i principali intencionis plus habendi q cu in
principali intencio plus habendi q cu pacto primo
no tetur restitue acc.mo q d ult.a sorte quius per
tet si corrupta habuit intencionem plus habendi
Corrupta aut fuit intencio si mutuat principali
spe lucri no aut 2 dio ut deusur gsuluit, in glo.
Qo no licet qr tu est quasi qodam pacto m
ta ue qr qo sic pruit mutuu accipiens q mutuas
mutuat intencione plus habendi et q si no daret

aliquid ultra capitale summa ille alio non mutuaret
sibi Et ideo si aliquid dat mutuanti non est libera
donacio sed quasi sub condicione coacta Tercio videlicet
sub pacto quando aliquis aliquid accipit ultra sortem mutui
quadrupliciter primo quando capitale et lucrum ponitur sub
certitudine 2o quando capitale ponitur sub certitudine et
lucrum in fortuna ut cum aliquis mutuat tecum sub tali
pacto quod habebit aliquam porcionem lucri si fuerit lucrum
capitali suo tamen sibi salvo quicquid accidat ut quando aliquis
transit ad aurifabros sutores vel laborare et dicit
Concedam tibi pecuniam ad emendam materiam tui
artificii aurum vel argentum si lucratus fueris et tu
dede meliorabis da michi partem lucri vel mutuat
mercatori astuto pecuniam sub tali condicione 3o quando
lucrum ponitur sub certitudine et capitale in fortuna
ut cum aliquis eunti ad nundinas vel ad flandriam
mutuat tecum mercatoribus quod certa summa pecunie ex ipsa
recipiet ipse periculum pecunie capitalis nisi pereat
per culpam vel negligenciam illius qui mutuum accepit
4o quando utrumque ponitur sub dubio quod non videtur nobis licitum
magis in fenore datis quam accipientibus Omnibus hiis
modis aliquis accipiens ultra sortem tenetur ad restitucionem
Quia hiis modis contractus sunt usurarii sive fiant
aut directe vel indirecte implicite vel explicite
quod de tercio non est ita clarum ut de primis duobus
Ideo de tercio probatur per textum dicentis ultimum in quo
dicit navigantis vel euntis ad nundinas certam mutuans
pecunie quantitatem pro eo quod suscipit ipse periculum
susceptus aliquid ultra sortem usurarius est respondeo
quod nisi fuerit culpa vel negligencia illius qui mutuum

recepit / tuc raro accidit / quod pecunia qua accepit mutuo
pereat / Sed ille accipiens ad sortem quam utrumque lucrum
et capitale perdidit / sub dubio restituere non tenetur quia
ratione periculi dubii talis contractus excusatur de usura
navigati Item ille quoque Et ratione dubii etiam excu
satur / ille qui merces suas vendidit / ut certo termino assig
nato plus pro eis accipiat quam valebant tempore con
tractus si tamen eas tempore contractus non servat / venditurus
eo tempore pro ult Si autem alias res illas tempore contractus
servat / venditurus pro fama minori certa seu plus re
cipit usurarius est censendus Tertio potest intelligi de
usuris contingentibus de contractu locacionis Sciendum Quod in
isto contractu licitum est aliquid ultra rem locatam aliquid
recipere communiter pro usu rei locate Etiam cum locantur res
que non pereunt ut vasa argentea In contractu etiam
empcionis licitum est aliquid accipere ultra sortem non tamen
ultra illud quod res valet / quam venditur Quia eandem
rem uno tempore et una terra unus emit pro centum quam in alia
terra valet centum et xxx. Ratione etiam empcionis census seu red
ditum vel ad vitam licitum est recipere fructus qui excee
dunt sortem si in empcione servetur equalitas iuris naturalis
sine quo nulla empcio licita esse potest xvi qui di
sacerdotes et omnia sequentia Quid si aliquis pecuniam vo
lebat / ire ad nundinas et / emere merces ut alibi de
ferret vel certo tempore venderet propter lucrum Unus indigens
pecuniis illa petit / ab illo ut sibi mutuet offerens
sibi illam restituere cum lucro sperato in termino et loco vendendi
Item Queritur utrum iste contractus est usurarius Respondet quidam
consilio an tenetur cum omnino quia si sit / licet / mutator aliquid
recipere ultra sortem semper singere se iturum ad nundinas

cu capello ocis & calcaribus ut/ pcauas lucretur et/
ita nost/ in r. navigati et forte permittet/ aliquem me
diatorem ad indigentem officialem dices ille solu/

E negociacio q i vendendo // ad emendum
& emendo consistit/ mur est/ dicendum quod primo adutte
de Aliud negociacio in se bona est/ et hominibus necces
saria quia multa requiruntur ad usum hominum & ad conservacionem
vite & ad honestum statum civitatis seu policie que utique
omnia in uno loco non possunt/ reperiri ideo oportet/ ea
laboribus continuis & magnis sumptibus transferre
de loco ad locum Et non fieret/ translacio talium rerum
propter quam utilitatem ad diversa loca si transferentes non
sperarent/ lucrum pro laboribus aut lucrum licite accipe
possent/ ergo negociacio est/ in se bona propter quia propter primum
hominis conservabitur/ et providet/ in sustentacione sue vite
Unde negociacio prout/ importat sine hoc insuper adem
vel necessarium ne patria careat/ rebus necessariis pro
hominibus et/ ad usum corporis requisitis sed malicia
hominum in statu replicavit/ negociacionem quia multi negocia
tores non sunt/ meliores aut minus mali furibus et latro
nibus usurariis et raptoribus propter quod dominus eicit/
vendentes & ementes de templo Et ideo multi doc
tores etiam sancti dicunt loquitur de mercatoribus maxime
de illis qui res aliquas emunt & rupas in mutuatas
cum eas vendunt/ Et singula Crisostomus super Mathei
et habetur lxxxviii dis Eiciens ubi dicit/
Quicumque rem comparat/ non ut/ eam ita integram et immu
tatam vendat/ sed ut sit/ sibi materia aliquid inde
operandi ille non est/ negociator/ subintellige talis
qui de templo dei eicitur/ Qui vero rem comparat

ut rem suam integram et inmutatam vendendo lucretur alle
estimatori quos de templo dominus eiecit ubi dicitur quod negocia
tori est comparare rem vilius et distrahere seu vendere
carius Quod Christus reprobauit dum sic mercatores de
templo eiecit Et huic concordat Crisostomus super illud
ps. Quoniam non cognovi literaturam etc. Ex quibus auctoritatibus
videtur Quod mercantia qua quis emit ligna
carpentariis vel mensas fabricandas aliter coreum pro pedibus vel
calceis et sic de aliis licite possint res sic inmuta
tas carius vendere aliter autem non Sed sic esset maxime
fraus Quia sic dampnarentur omnes institores pannorum de
penestum et penestice et multi alii Quod non est dicendum
Cum tamen ista sint necessaria ut laboratores Quia non
omnes possunt facere provisiones de omnibus quibus indigent
per totum annum similiter eis fore optimum et maxime labo
ratores qui successive acquirunt necessaria navigantibus
sive hiis qui pro se non valent Et ad huius materie co
tinuationem Queritur utrum liceat aliquem vendere carius
quam valeat Illud sic videtur Thomas 2a 2e q lxxvij Quod
fraudem adhibere ad hoc quod aliquid plus iusto precio vendatur
omnino peccatum est in quantum aliquis decipit proximum suum in dampnum
proprium et adeo dicit tullius in libro de officiis Tollendum
est ex contractibus omne mendacium etc. Si autem non adsit
fraus quantum ad contractus tunc de emptione et vendicione loqui possumus
dupliciter uno modo secundum se Et secundum se emptio et venditio videtur
esse introducta pro communi utilitate utriusque dum scilicet unus indi
get re alterius et econverso sicut patet per philosophum 1o politicorum
Quod autem pro communi utilitate est introductum non debet gravi
in dampnum unius nec debet esse plus in gravamine unius

quam alterius. Et ideo debet secundum equalitatem rei contractum
inter eos institui. Quantitas autem rei requisite ad humanum
usum mensuratur secundum precium datum, ad quod inventum est numi-
sma ut dicitur v° ethicorum. Et ideo si vel precium excedat
quantitate valoris rei vel econverso res excedit precium datum
tollitur equalitas iusticie. Et ideo carius vendere aut
vilius emere rem quam valeat est secundum se iniustum et il-
licitum. Alio modo possumus loqui de empcione et ven-
dicione secundum quod per accidens cedit in utilitatem unius et in alterius
detrimentum, puta cum quis multum indiget habere aliquam rem
et alius leditur pro illius rei carencia. Et in tali casu
iustum precium non erit taxandum iuxta rei valorem
tantum sed etiam iuxta dampnum quod ille venditor incurrit
pro vendicione. Et isto modo poterit licite aliquid vendi plus
quam valeat secundum se quamvis non vendatur plus quam va-
leat habenti. Si vero aliquis multum iuvatur ex re alterius
quam accepit, ille autem qui vendidit aliam rem non
dampnificatur carendo illa re, tunc non debet illam
carius vendere quam valet. Quia utilitas que alteri ac-
crescit non est ex parte vendentis sed ex condicione ementis.
Sed nullus debet vendere quod non est suum licet possit
ei vendere dampnum quod patitur. Ille tamen qui ex re
alterius accepta multum iuvatur potest propria voluntate
aliquid vendenti supererrogare. Et hoc pertinet ad eius
honestatem. Quidam autem vendicionis magister meus in
quodam tractatu quo de quantitatibus aliqua adiciendo de
temporibus dicit. Quod si res debet carius vendi
quam fuit empta ex vario tempore ex hiis duobus quorum
primum est ex parte rei vendende videlicet. Quod res
magis vel communi estimacione sit melior quam tunc erat

quam fuit empta ut videlicet nec cedat nec cedendi vo
cetur rem notabiliter plus valere quam emit vel
minus quam vendit ad illum usum pro quo emitur et ven
ditur. Secundum est ex parte vendentis. Quod vendens aliquid
precio estimabile ad ipsam rem racionabiliter computet
racione cuius plus recipit quam precium dedit ut aliquod
officium vel obsequium quod circa rem habet custodiendo
rem ne pereat et suscipiendo in se periculum rei si pe
reat. Circa primum modum advertendum quod res vendenda
aliquando melioratur naturaliter ut vinum cum aliter potius
usui crudo quam bene novum plus valet clarum et depuratum
a fecibus quam turbidum et cum trium vel quatuor annorum non est tan
ti valoris ad usum hominis cum valoris mutatus ad octo
annos. Item aliquando res melioratur artificialiter quod me
lior est pannus formatus in tinctura ad se tegendum
quam non formatus. Aliquando melioratur res modo
mixto naturaliter et artificialiter ut quis emit ligna ad com
burendum quam dividit et ad ignem aut sole exponit
ut siccetur et aliter carius ipsa vendit. Tertio contingit
rem simpliciter immutata in se et sua naturam
probatur accidere et quod ad minus non est meliorata
sed quandoque peiorata plus estimari et ab hominibus
desiderari quam prius et tunc dicitur estimatione meliorata.
Et sic fit quod diversis temporibus aliquando quod eo tempore nesciebatur
prius quam bona esset et modo scitur aut quod multum est
civibus indigencia et prius non fuit ut deteriorata tempore detracta
pestilencie vel bello in dampna melioratio
quod possit dicunt doctores quod empta ea res carius
possit vendi quam est empta sed non ita quod posse

illud asserunt doctores quibus non intendat dampnare
res que sunt estimacionis esse vendendas Et ideo
verbum Crisostomi de re immutata debet intelligi
quantum etiam res venalis non est ad estimacionem mutuata
vel locuta contra istos qui non considerant mutacionem
estimacionis rei Sed ipsi cautelis suis dolosis
mutacionem estimacionis inducunt Exemplum ut aliquis sit mercator
de pipere vel alia re venali que modicum solum
tempore non emitur ab omnibus qui sunt illa re quia forte
habent libras novitatem quam pluribus non adducuntur et ita
inducit mutacionem estimacionis illius rei et facit ipsam
in brevi tempore absque mutacione rei esse multo cariorem
Quicumque rem immutatam vendit est ille qui de tem-
plo dei eicitur quemadmodum autem negociator Nota quod
verba Crisostomi dicentis Quicumque rem comparat ut ipsam
integram vel immutatam vendendo lucretur ille
est mercator qui de templo dei eicitur Glossa illorum po-
ndeat vendat ista re integra et immutata et maiore
sit tamen lucretur dicens Quod loquitur de illo negoci-
atore qui intendit lucrum tantum sine ulteriori et de-
sideat sine quovis labore pro avaricia divitias con-
gregare unde pro dono tamen non sit locutum de illo qui ne-
gociatur propter necessitatem propriam vel rei publice uti-
litatem vel proximi proprietatem Nec est ille qui vendit
rem immutatam quantum ad substanciam mutatam tamen quantum
ad locum et quantum ad estimacionem Quia tali
racione laboris et periculi licite potest querere mercedem
Nec in eo insinuando rem que potest deteriorari Ideo
glossa anglica Quod dicitur Cassiodorus intelligitur
de illis divitibus avaris qui sibi tamen fovent venalium

usurpant ut postea iuxta placitum suum carius vendant
quam faciunt/ in frumento vino et aliis etc. sicut supra
patuit. Sed nulla penitus ratione. Quidam autem nego-
ciatores alias ad invicem decipiunt. Cum enim aliquis
habet memoriam paucorum estimatorum in certo loco transire ad
habundantiam minus eo offerens sibi illa memoria
ad vendendum illi carius multo quam valet/ ipsorum estima-
cio quibus mutuans occasione vendicionis illi certum
mercatus ad bonum alias illi non mutuaturus
sciens quod ille alias non emeret/ credo talem mutuatorem
omnino fore usurarium. Quia in tempore ultra sortem mutua-
te pecunie quanto minus valent merces sue quam estimatur
tempore vendicionis. Secundo patet/ res carius vendi quam
sit empta propter et habendo respectum ad venditorem
videlicet huiusmodi quod certam ipsam rem fecit/ vel propter
officii quod certam rem habuit/ Et patet hanc rem col-
lectores hospitum campsores institores caupones
penestici stationarii quorum rem in nullo mutatam
nec in se nec in estimatione carius vendere quam emerunt
Et hoc patet propter suos labores curas et expensas pericula
et alias occupationes personales vel gravamina quas
vel que sunt importando res hominibus utilibus
vel necessarias conservando et exponendo ad emere foris
et ibi stando ut quilibet indigens comparare sibi
possit. Et consequenter fortius hii qui res aliunde
adducunt propter maiora gravamina et pericula que
communiter circa tales res occurrunt. Quia non est ratio
qualiter artifex pro suo labore possit aliquid accipe-
re/ et non mercator pro suo consimili tam gravi labore/

vnus sicut alius non obstat / quod artifex mutat / rem
sed mercator non quod artifex non recipit / precium pro mutacione
rei sed laborem Quia quilibet sartor vendit / bonum
panni in minutas particulas et mutat rem a pecijs
quod talis sartura solum est ad vanitatem huius debet
sibi aut nichil et tamen plus recipit pro precio quam
alter et hoc non est nisi per laborem Ergo quilibet negociator
laborat / merito accipit / precium pro labore Ex quo infertur
Quod sicut nullus racionabilis vellet dare aliquid
alicui pro servicio inutili vel nocivo Sic nullus sive
sartor / artifex sive negociator / potest aliquid licite recipere
pro labore vel quovis servicio suo vel rem vendere
[illegible] dam vel persona ementem titulo nisi bona fide
credat quod servicium suum vel labor alteri sit / utile
vel erit / nisi emens faceret vel presumeret sic pro habitu
quia inutile esset alius servicium eius labor et
nichilominus aliam rem acceptaret / Ex hoc autem sequitur
quod emptores blada et maxime civitatis aut alias res
utiles aut necessarias civitati pro quorum emptione et
contra omnem utilitatem civitatis non intendunt sed solum lucrum
suum nichil nisi caristiam [illegible] pertentes gravissime peccant
tantum quod sepe contingit quod tales emptoribus emere mercem
suam volentibus facere precium multum nocent
faciendo res venales cariores Ex opposito dictum est
Dilli quod vindicta vel alias res civitati utiles et
utiles et bonas apportant hoc principaliter civitati non
desinunt / non intendentes karistiam inducere non peccant

propter lucrum sed ut quamcumque necessitatem vel notabile gra-
vamen pauperum videntur, in minore quam tunc vendant,
iuxta communem et racionabilem estimacionem non peccant,
sed in casu merentur. Quibus concordat magister Henricus
de Hassia in tractatu suo de contractibus dicens: Quod tercio
emptio frumentorum tempore messis vel alio tempore quo eadem
venalia fiunt vilia pro vilitate precii, sicut plures
modis primo si fiat propter communem utilitatem exemplum de
Joseph vendito in egipto. Qui emit frumenta tempore
habundancie ut haberet unde provideret populis alius
sive tempore future famis quia ipse prognoverat sicut habetur
de hoc Gen. xli. Et hec est meritoria. Secundo si hec fiat
propter racionalem providenciam ut si quis emat talia timens quod
eadem tempora carius emere oporteat, alia cum indigue-
rit. Tamen si postea videt se non indigere sicut credebat
et carius vendat non peccat. Et in tercio non peccat, quibus
si non emit propter illam necessitatem sed propter pietatem ut
ex lucro rei vendite habeat unde pauperibus subveniat.
Hoc tamen discreta moderacione fiat, ut per iusticia equi-
tas non ledatur attendendo ne contra opere pietatis impie-
tas subsequatur et ne sub specie volens eisdem
pauperibus noceat pluribus. Quarto licitum est
emere victualia propter vendere ut tempore famis vendat
pro illo precio quo tunc valebunt, precipue cum [illegible] perdatur
quod res modo habundantes in uno loco et in alio de-
ficientes transferuntur ad deficientem vel quod propter habun-
danciam alias res [illegible] utilitati et abusive in precio
ab hominibus [illegible] sicut sepe fit. Ex dictis

caa supius sequitur Quod omnes laboratores quitatis
qui faciunt res inutiles et defectuosas defectus qui ipsas
per industria tangentes similes sunt mixta etc. Et tenetur
ad restitucionem illius precii quod occasione talis occultacionis
pro rebus tam defectuosis recepit Sic tamen nisi res illa
illo defectu non obstante tantum valet quantum pro ea datum est
Et similiter est de alijs rebus venales iudicandum Et
ideo quoniam vendicio datiuus rei vendite iniusta et il
licita propter defectum rei vendite Videamus quot modis reperitur
defectus circa vendita Unus est quantum speciem rei quia una
species pro alia venditur vel cum alia permixta Unde ysa. c. p.
Argentum tuum versum est in scoriam vinum tuum mixtum est
aqua. 2us est defectus rei quantum quantitatem Qui per mensu
ram cognoscitur ut cum quis scienter utitur defectuosa
mensura in vendendo rem suam Unde deutro. xxv. c. Non
habebis in sacculo tuo diversa pondera maius et
minus nec erit in domo tua modius maior et minor
Et subdit quia abhominatur eum dominus illum qui facit hec
Tercius defectus est propter qualitatem rei ut si quis
vendat equum vel animal aliquod cum latente infirmi
tate pro sano Et in omnibus hijs casibus non solum
quis peccat in iniusta vendicione Sed etiam ad restitu
cionem tenetur Si autem aliquo ignorante aliquis defectum
predictorum fuerit in re vendita venditor quidem non pec
cat quia facit iustum materialiter non tamen eius operacio
est iniusta Si tamen et quam cito talis defectus ad suam
noticiam pervenit tenetur ad dampnum recompensare
emptori Et quod dictum est de vendicione quod dictum est

V emptore Contingit enim quandoque decipi venditorem ab emptore quia credit rem suam secundum minus preciosam quam ad speciem ut si quis vendet aurum pro auricalco Quia credit illud secundum auricalcum Si emptor cognoscit iniuste emit et ad restitucionem tenetur Eodem modo est dicendum de defectu qualitatis et quantitatis rei Vide Thomas 2a 2e ubi supra loco suo Sed numquid venditor tenetur emptori dicere vicium vel defectum rei vendite Respondet Thomas ubi supra Vel vicium rei est occultum aut manifestum primo casu dicit quod tacere vicium rei dicto emptori esset illicita et dolosa vendicio quia talis dat emptori occasionem dampni vel periculi faciendi Ideo tenetur ad dampni recompensacionem Si vero vicium rei sit manifestum et apparens sicut subtrahit deceptio quando [illegible] tunc non tenetur dicere ut si equus unum haberet oculum Quid si aqua aliqua res vendita que est onerata fructu aliquo aut servitute seu censibus subiecta Numquid tenetur venditor dicere emptori dicto aut sciebat venditor rei condicionem et servitutem aut ignorabat Si sciebat et dolose celavit emptori tenetur illi ad interesse Si ignorabat tunc quamvis non teneatur emptori ad interesse tenetur tamen illi contra in [illegible] ad restitucionem illius pretii quod ille non dedisset si servitutem vel servitutem rei cognovisset Capitulum de actu empcionis Quid si venditor dicit quod res vendenda propter nullam habeat ipse servitutem et si aliqua appareat ad nichil vult obligari post rei tradicionem dico quod si ille scivit illam rem oneratam tale pactum sibi non prodest quin teneatur

emptori ad interesse Si autem ignorabat tunc pro defe-
ctu tale pactum est dicatur empt. l. j C. j. Quid si homo
mercatores multum valentes pro temporibus quam multe partes valuerunt
sunt tenentur quam visi fuerant postea hiis non valituras nunquam
possit suas tamen preciose vendere sicut potuit, an quid sic
recepit et supra precium estimacionem dicit quidam magister
Quod tunc quibus nec scit nec credit qualitatem errare
etiam si probabiliter dubitet an erraret tunc licite potest
rem suam vendere iuxta communem estimacionem Si autem
scit vel credit qualitatem errare in estimacione rei
illius debet eam sequi precium etc. si propter tempus tunc verum et
iustum precium tunc facere contra quam sicut ... ad dominum
propositum debet quod ille et alios audiens plures mercatores ad
dicere Si non credit et non dubitat ita esse et credit quod
iam ille res post hoc tempore illo minus valeat illo tempore
potest ita preciose vendere sicut communiter tunc venduntur et esti-
mantur Si vero probabiliter dubitat an ita sit vel an
alii habuerint impedimentum inveniendo vel dubitat an
si vendat res ille sint minus valiture tunc credo quod pos-
sit vendere res sicut communiter solvuntur Videat tamen ille
ne fingat sibi dubium ubi sit credulitate vel scientia
Quia affectus hominis ad temporalia multum latenter et ...
quam vehementer inclinat intellectum ad sequendum utilitatem
vel delectacionem in corporis Et in illis ubi habet
inquirit probabilem racionem Sed quid si quis vendit
aliquas res carius post dilacionem solucionis quam
pro parata pecunia venderet et carius quam tunc valent

qui estimacione vendebatur magister Henricus de Hassia
in quodam tractatu suo de contractibus dicit Quod contractus
qui manifeste reducuntur ad usuram sunt illi quibus
res vel census venditur eo quod precium ad tempus expec-
tatur vel remissius emittitur eo quod precium solvitur
antequam res appreciatur vel eo quod res remissius emitur
pro prompta pecunia datur et in hiis omnibus expectacio
precii solvendi habet racionem mutui ergo quidquid ultra
iustum precium pro huiusmodi expectacione exigitur est quasi precium
mutui et pertinet ad usuram Et hoc videtur probari
maxime quo ad primum capitulo in civitate de usuris consuluit Quia qui
vendit rem plus quam tempore vendicionis valet eo quod differt
solucionem precii peccat Et tunc ibi doctores et glosa an iam non
vel. Et hec ibi reprehenduntur qui quibus census vendit mercatores
precii tamen quem dat pro huiusmodi emptori ad solvendum pecuniam
vel pro huiusmodi suo emit mercatores pro dat statim venditori
paratam pecuniam et per longum tempus expectat mercium tradicionem
que penitus sunt illicita pro hoc quod tunc venditur tempus quia
pecunia quam excedit iustum precium Sed heu contractus isti sunt
iam usitati et consueti et tam multiplices tam periculose illa
quam [illegible] longa consuetudine tandem temporalium
dilectionem et horrorem restitucionis iniquie acquisitorum honorum
hiis in pluribus [illegible] sunt reduci ad statum salutis
adeo ab [illegible] diligentibus proximorum salutem
et maxime ab hiis quibus hoc ex officio competit est labo-
randum ne iniquitas sub umbra proprietatis et equitatis
absconsa plures reducat ad infernum qui cupiditate
excecati recto tramite se estimant ac ad celum

Cum igitur via ista iniqua contra omnes quascumque
sapientes conantur defendere in capitulo 14 proverbiorum circa me-
dium xiiii circa medium Est via que videtur homini iusta
novissima autem eius deducunt ad mortem hec est
via per quam multi incedunt Mala avaricia contra qui ope-
rarunt theologos quia causa ubi res est clara immo va-
leant distinctione caritate abhominatione tamen etsi concordat
thomas 2a 2e q. lxxvii articulo ultimo ubi querit
utrum liceat negociando aliquid carius vendere quam sit
emptum Respondet quod negociatoris est commutationibus rerum insistere
Est autem duplex commutatio rerum Una est quasi naturalis et
necessaria pertinens ad necessitatem vite que non proprie pertinet
ad negociatores sed magis ad yconomos vel po-
liticos qui habent providere domui vel civitati de necessariis
ad vitam Alia est commutatio rerum propter lucrum non propter
necessaria vite puta et talis est vituperabilis
quia deservit cupiditati que nescit terminum sed tendit in
infinitum quia lucrum in quantum est in se et ratione lucri
non importat de sui ratione aliquid honestum tamen lucrum ut
est finis negociationis potest ordinari ad finem necessarium vel
honestum et sic redderetur negociatio licita ut cum quis
lucrum moderatum quod negociando querit ordinat ad sue
domus sustentationem vel ad pauperum subventionem
vel ad publicam utilitatem ne necessaria vite desint in tali
loco et tunc querit etiam non ut lucrum tamquam finem sed
ut stipendium sui laboris Cupiditas vero et avaricia
pluribus communiter que est illicita Sed quomodo potest quis

qui ex cupiditate hoc faciunt. Unde timeo quod omnes fraternitates
diuites vel ultra utilitatem proponere quam pro sui statu exigi-
tur. Et generaliter omnes qui nullam quam utilitatem cuiquam
aut proprietatem in tali congregatione bonorum intendunt
sed tantum locupletationem ex cupiditate mouentur con-
tendunt est. Quid de monopoliis. Vide quod mono-
polium dicitur ille qui solus vult esse in aliqua ciuitate emp-
tor vel venditor alicuius rei et qui hoc attemptat
a principe dato aliquo tempore vel aliqua pecunia illi est
assignata quod hoc videtur lex unica C. de monopoliis
ubi dicitur Iubemus ne quis cuiuscumque rei pertinentis ad
victum vel alterius vel cuiuscumque materie pro sua aucto-
ritate vel sacro iam elicito vel in posterum eliciendo rescripto
monopolium audeat exercere contra predictos commi-
natur in amissione omnium bonorum et dampnatione exilii
perpetue. Item iubemus ne quis illicitis habitis
conuentionibus coniurare aut pacisci ut species diuersorum cor-
porum negociatorum vel minoris quam inter se statuerint
vendentur. Et timeo quod hoc sepe inter artifices carni-
fices pistores perficientur. Et subiungitur ibi lex Edi-
ficiorum quoque artifices aut alii diuersorum operum professores
penitus arceantur ne valeant pacta inter se componere
ut nullus alterius obmissum opus impleat aut in-
iunctam alteri sollicitudinem intercipiat data licentia uni-
cuique ab altero inchoatum et derelictum opus per alterum
sine aliquo timore dispendii adimplere. Et ibi dicit
Glossa Accursii Quod contra hoc faciunt artifices

i multis locis contra fallaces in quinquagesima libro cum
prohibitis ubi patet in dicta lege Quam legem utilem
et iustam estimo quia inequalitatibus contractuum obviat
illorum videlicet qui tantum questui et commodo querunt et lucro
Ideo talia qui cogitat questum quem utiliter et acquisivit
quamquam illicite multa et iniuste a suis ad personibus
receperant [illegible] furibus et latronibus et ad restitutionem
tenentur si vere voluerint penitere etc. Sed diceret aliquis
quod tunc dicis sequitur aut sequi videtur quod nullus
mercator se nutrire posset quia tamen quod videbant licitam illi
actus conditionem dicto quod ad lucrum posset se nutrire mercatores
quia si nullus deciperet alium et fraude iniusta et
inequalitatibus in contractibus et commutationibus unde
nutriverunt se negotiatores sed quia deceptus ab alio
dolens de dampno suo conqueritur ut dampnum alterius et illud
vel alterius decipere cogitet ideo rarissime evenit quod in
talibus unus iuste et cum deo se nutriat ut debet Et ideo
dicit magister meus Mattheus de Cracovia pro testibus Cum
tam periculosa est negotiatio quod omnibus et presertim caveri
nequeat magis dissuadenda est quia complenda
maxime penitentibus Quia dicit Leo papa difficile
est inter emendi vendendique commercia non intervenire peccatum quia periculis negotiationis
astringitur unde nota quod plures sunt que reddunt negotia
tionem periculosam primum est Ex quo debent vendi et emi
iuxta suum valorem et sua estimatione Sed ignorantia
valoris rerum et estimatio laboris circa rem
venalem periculum generant Quia in tali estimatione

qlz suspectus est sibi et non est bonus iudex quia causa ipsa
propter amorem lucri et dampni vitacionem non tamen estima
cio valoris punctualis est necessaria sed sufficit quod non nimis
bilis deviet Vnde ambrosius capitulo viii ponit quod alii sunt
qui vendunt res emptis amplius venales quia illi qui
sunt singulares in vendendo vel soli operantur aliquod
laboris opera vel medicus vel apotecarius quod in primo
casu facilior est estimacio valoris rei emptae et emere
volentes non artantur ad unum emptorem Sed in secundo
casu artantur emere ab uno ideo caveat talis circa
ipso labore et opera rerum estimacione Item aliud quod
facit negociatorem periculosam est diffidencia dampni primis que
surgunt ex cautelis et fraudibus omni die contingentibus
bus ita quod in nulla quasi arte est tanta diffidencia sicut in merca
toribus quia vix unus alteri credit et ideo vendentes
carius quam habent res quam valent vel labores suos
estimant ultra modum et multa invenerunt mendacia
et periuria laudando res venales ultra decem solidos se
mutatur vel amplius constare res quam emptor ex
hibet Cui concordat crisostomus super matheum dicens
Sicut ambulat inter duos inimicos volens ambobus
placere sine alloquio mali esse non potest necesse est enim
ut et isti male loquatur de illo et illi male de
isto Sic mercator sine mendacio et periurio esse non
potest Quemadmodum enim si triticum aut aliquid tale
cribras in cribro dum huc et illuc iactatur omnia grana
paulatim cadunt deorsum et tandem in cribro nil nisi cutis

126

remanet nisi sitibus sit desiderata negociatorum novissime
nil remanet nisi quod reportat. Item inordinatus timor
dampni et lucri magnum desiderium et astucia rerum acto
vendendi per quibus singulariter oriuntur multe fraudes
Consuetudo vendendi et vituperandi emenda et de
pingendi loca panni pro plano colore ut color appe
at melior et modicum debere concedenda emptoribus
et res leviori consuetudine in locis humidis quod aliqua humiditate
plus ponderent quam alias ponderassent. Cum quidem dampni
et lucri desiderium tempore quo tritus sit metere vendere et
emere occupant ut illo tempore nullus vel modicum respectus
eius ad deum habeatur. Item aliud est quod facit nego
ciatorem periculosam Cetera et avaricia sollicitudo et tem
porale sollicitudo quod collectio prohibita est, adeo tamen talibus
rebus in tristicia et diversis temporibus divulgacionis tractantur tem
poribus et quod tenentur ad diversos tunc. Quibus nego
ciatores maiorem habent diligentiam quam in divinis cultore
plus cogitantes ne fidem hominum perdant quibus specialiter
lucra terrena adipisci quam fidem de deo per quam adi
piscentur bona sempiterna et tamen talibus non habent dare
festivitates timeo quod illi qui tamen lucris gaudent mercando
si valent illud quod sequitur die pasce mercando negocia
cum dispensacione. Et timendum est quod tales fuerint
insistentes talibus sollicitudinibus quod tamen in festo
pasche in diversis civitatibus non curant debite communica
re quod fit et tandem ad gratiam devitabis fecerit mentiri
quod sicut sint temporibus in mercatis fuit tunc dicto et unde inde

culpabiles dicentes se ibi vel ibi fuisse confessos et predicatores
cum tamen ad hoc faciendum nullam habuerint intencionem et sic
tunc secure concludes dampni cumque in quibus quibus non confitetur
Item propter raritatem proprie intencionis quia valde raro
mercator negociando attendit utilitatem proximorum
et raro ita utilitatem sui officii vel servicii merito vicium
Que tamen intencio est tam necessaria quod sine tali inten-
cione actuali vel habituali nullus actus negociatoris est
meritorius apud deum Quia dicit Gregorius Cum intencio non
est pura sed peruersa prauum est omne opus sequens
ex tali intencione Sed quid prodest homini si universum
mundum lucretur anime vero sue detrimentum paciatur aut quam
commutacionem dabit homo pro anima sua non prodest lucrum
tocius mundi. et anime lucrantis amissio nulla res potest
compensari temporaliter sic ergo omnis talis commutacio importat
inequalitatem quia de universo mundo nichil secum ab hinc
reportare potest Qualiscumque cum quis multa acquisiuit perdit mundum
istum et statim mortuus vadit ad penam eternam
Et ideo dicit Crisostomus numquid habes aliam animam
dare pro anima tua non compensabis enim si perdideris possessiones
dare pecunias poteris si perdideris domum habere aut aliam
rem aliam aut perdens animam aliam dare non poteris
Nec filius aut uxor vel quicumque amicus quantumcumque
tibi sit coniunctus fuerit videns te dampnari dabit
animam suam pro te in iudicio finali et si totum mundum
mundum habuisses et super universum mundum regnasses cum
omnibus hiis non posses unam animam liberare de eternis
penis Ideo considera quod animam tuam mercando potius

considerare. Et ad hoc plura requiruntur. Primo quod vendens
aliquam rem non vendat nisi vendendi racionem habeat, sed aliquid
recipere racione vendicionis ultra iustum precium. Et non
dico absolute quod requiritur ut vendat, sed rem dare pro iusto precio,
quia certa difficile est scire et raro quis potest scire verum
valorem rei vendende, tamen posset esse ita incertus
tempore quo tantus circa alia quod numquam debet cogitare. Et quam
etiam ille posset debet, quod negligenter cogitare ubi
tamen multo cogitare debet, et advertere precio huius condicionis
est. Quia in omni negocio et commutacione debet servari
veritas et equalitas vel saltem bona fide veritas inequa-
litas et si equalitas requiritur, fortius est ad minus requiritur
intencio equalitatis vel intencio veritatis in equalitate
aliter non est equalis venditor vel emptor. Secundo requiritur
quod venditor debet emere rem vendat aptam vendibilem
talem pro omnia qualem bona fide aucta contractus de qua
sit et intelligenda qui valorem credit emptorem velle habere
aut velle debere, precio quod si venditor non dat talem
rem tunc non est verax sed fraudulentus in toto. Tercio
requiritur quod in venditus specialiter intendat. Si vendat, cognovit
vitium rei fuisse non talem qualem esse debuit aucta
verba contractus, se velle emendare racionabiliter. Et ita
omnia simul probantur per hoc quod quilibet racionabiliter vult
sibi fieri, sic agere debet. Hoc et sic alteri facere uni-
dem dominus dicit: Omnia que vultis ut faciant vobis
homines et vos facite aliis. Hec est enim lex et
prophete. Quarto quantum ad medium quod ad emptorem non requiritur
quod emens dat precium quod emit, precium de quo non credit

nec rationem habet credendi iuxta contractum ipsum esse in
sufficientius autem in debito Et non dico in debitum Quia
si emerem ab aliquo pro xx florenis et forte cum ipsis
ex oblivione darem pro illa xx libras que tamen valent
xx florenos tunc esset precium sufficiens sed non debitum
precium iuxta formam contractus Ex hiis patet error illorum
qui scienter tradunt hominibus malas pecunias vel alias
res malas et in valore pro bonis eo quod ab aliis sic ad
eos pervenit Quia tales non dant iustum precium pro re em
pta nec sunt bona intencione igitur male agunt Nisi forte
quod tu deceptus es dicam decipe sine peccato quia ille portabit
suam iniquitatem et non alterius maxime actualem
Ex quo eciam patet quod mercator cupiens salvari ante omnia
debet intendere non plus decipere vel scienter sumere dare
et velle supplere ubi propter defectum et fidelitatem sive modo
alio pro defendendo suis agilibus vel venditum accipere et in
terminos licitos recipe secundum quantitatem et utilitatem aut
laboris in durate et supportationes habitas etc. Et
miror quod desistere homines vita ipsorum existit avaricia
tamen potius ex hoc avaricia debet minui quam
augeri Quodam enim homines parva contenti
et tamen quieti diu vivebant sed nunc ex quo vita homi
num brevior est quam erat propter superfluas et necessarias quod
sine fine victum sed eandem est omnibus nobis et
maxime negociatoribus ut terrena tanta querant pro bona
temporalia contempnant eterna non amittamus etc.

[C]onsequenter de ludo prohibito, et maxime taxillorum
est dicendum. In quibus quasi transgressio totius deca-
logi invenitur, et in hoc peccatis diversis agravatur. Primum
enim mandatum est: Non habebis deos alienos. Quod lu-
sor negat, dum taxillum quem dominum sibi constituit, omnem
spem et confidenciam ponendo in taxillo ut ipsum ditet
et felicem faciat, et plus quam in deum. Secundum est:
Non assumes nomen dei tui in vanum. Quod ipse multipliciter trans-
greditur [illegible] false iurando per deum et sanctos eius.
Tercium de transgressione sabbati transgreditur, cum plus festivis
diebus et sacris noctibus ludere consuevit et amplius
quam aliis diebus blasphemando. Quartum de honore
parentum inhonorat, perludendo delicta, ad mortuos
aut vivos vituperando et non orando pro parentibus mortuis non
compensando. Lusor cum ipse amittendo temporalia tunc in taxi-
llis patrum honorem non habet in memoria, sed matrem
et patrem uxorem et filios vituperat et paciter sine
causa sumens vindictam in hiis qui in hoc facto non peccaverunt
sed restituere iuxta posse. Quintum transgreditur, quod ut
frequenter remanent perpetua odia inter lusores, ex quibus se-
quuntur diffidaciones et homicidia. Sextum de adulterio non
committendo et fornicacione transgreditur, cum perdendo tempora-
lia deum negat, renunciando Christum et alii infideli se
exhibendo, contra ipsius misericordiam multum, et quod spectat ad eun-
dem. Infidelitas enim spiritualis fornicacio est. Etiam
ex ludo multociens sequitur carnalis fornicacio et adulterium
carnale, tunc ille qui amisit temporalia sua per ludum non habens

ulta Unde uxorem nutat q' p'ucardia delos' inaponus
euadit / et ad q'q' alti in trib' demior Septi'm defuncto
non stando tunc dict' cu illa spalia q'bus filios nutre
tenet' et uxorem p'ludit et illa quas illis contra
uxors volutate que est cor' aue nali q' educacio
filiorum est q'ue nali lusor ena cu calceus fuit in
ludo ena q' altaribus fuderet Octa'm no ntat q'g'
menti no timet q'no se tot p'dicisse oculos uel tm
fuisse lucratu falsu ferit testio'm et sussu q' tu
presens in eo sepe odio accepto contra uxorem ht ch
q' ludo pstitit uxorem Item decima qua duo ulta
precepta q'te dud ad detestacom huius dicmor sit no c
astud Qm lusor vilissie s'uituti se subiat q' q'
taxillu dnm suu q'stituit astingens se ad q' aut
facit omne illud qd ille iusserit et ponendo se
cuncta et vestes exuendo Unde dt Boec' Videat
mirc dnm alti muri aux risu tenebit q' am
plius ridiculu est ob tam vilem dnar et p'
q' lusor donat ad precep'm dijal' et taxillos q'
n'oo ad precep'm dei largiet' Item largior est
ad precep'm taxillos qua btus Martinus et suplo
o' ad precep'm dei sp'os .n. ad p'cepe precep'm no s'om
dat lusori lucrati medietatem palij ut btus
Martinus s' to'm pallium tunicam et cmisia
suplicat q' a'o' voculi dimiserit nauclo et re
cia vestes tn recimedo sed iste miser culto no
mud' sequitur quid dya'm suu dnm et taxillu
et singu'r culpabilio est lusor in asto q' ipse

Voluntarie illius iniudiciorum se subiciat / qui iuste iudi-
care numquam novit / taxillus enim adiudicat / attribuit alteri
quod suum de iure non est / Et quotiens divertit lusor / ocu-
los sui cordis / contra deum peccat quia ludus est notorius / Si in al-
tum supra se oculos erigit / illi severitas dei sicud ut inuti-
lem condempnatur Matthei xxv° Servum inutilem eicite
in tenebras / Quia talis nec ociosus sit / ociosa ymmo
dampnosa agit / Quia dicit Bernardus pro delectando ocio ociu-
placere est ridiculum / et ita ludendo rem preciosissi-
mam que est tempus amittit / quo nichil est preciosius / Secun-
do si lusor vertit oculos ad ea que sunt infra se vicia
videlicet occurrunt ei tribulia que sibi dissuadent / lud-
Quis enim dicit ubi est ludendi ~~ludus~~ locus tunc est
ubi gladius evaginatus et hostis ut lusorem in-
vadat paratus / Unde Seneca Cum hostis a tergo instat est
movere se iussus est miser vulnes [illegible] quod tulit
quidquid per annos ociosa collegit / fur enim fugatus a suis
iudicibus vel advocatis tunc rem furtivam raptam sub tar-
tam cadere permittit / ut vivus evadere possit / Omnis
enim ludens amore lucri / contra tunc non peccat quia ludus
acquisita sed tenetur ad eorum restitucionem / Tercio si lusor diri-
git oculos suos ad latus utrumque et ad id quod est
iuxta se ad proximum suum occurrunt ei plures miserie
proximorum aliquem pauperum qui [illegible] aliorum
[illegible] indigencium qui ludum sibi dissuadent / in opere
mundi [illegible] tenetur [illegible] detesta et mag-
nitudo [illegible] collige contra movere [illegible] quas

ponit hostiensis in summa de penitentiis. ypla. C. Gualterus et Raymundus
dilectos et propter proximos xxxv dis. c. j. et sunt. Primo est de
siderium lucrandi. Secunda cupiditas. Tertia voluntas spo
liandi proximum in quo rapina. Quarta maxima usura
que desideratur et aliquando rapere non propter dilationem unius anni
vel mensis sed uno die et quandoque una hora. Quinta vero quinta
lucrari vel perdere. Quinta verborum multiplicitas et multa
mendacia que in talibus ludis frequenter eveniunt. Sexta
execrabilis iuratio et blasphemia que in deum et sanctos
eius in ludis huiusmodi committuntur. Septima Sexta
est multiplex corruptio proximorum assistentium et ad
ludos aspicientium de mala que fuerint quandoque frequentius
plus uni parti quam parti alteri et apponentium et in respectum
defendendum propter falsa testimonia unius contra alterum et ex
hiis ira et invidia et quandoque homicidia sequuntur.
Septima est scandalum bonorum et in favore hominum
qui de pravitate circumstantes aspicientes et audientes
concurrunt. Octava est amissio temporis et omnium bonorum
que quibus in tempore facere potuit, ut supra dixi. Nona
est quod tales prohibiti sunt ecclesie. Omnia tamen ludi
sunt prohibiti, non tamen dissuasi et prout hic circum
stantie et postea ultime de prohibitione ludi taxillorum
et alearum. Quod autem de hoc tenetur restituere ista que lu
cratus est per ludos prohibitos vide hec Raymundus et Hostiensis
prima in dis. xv. q. v. c. viii. Quod quidem ludi
ita sunt prohibiti quod non precipit restitui quod de hoc lucro

tum legem illius ludi ut sunt torneamenta. Et ideo
qui lucratur in tali ludo contra formam contractus factum totaliter
ecclesie prohibitum tamen restituere non tenetur. Alii sunt lu-
di ita prohibiti ita quod causa contractus restitui. Id quod lu-
dens tali ludo lucratur cuiusmodi est ludus alearum
et taxillorum. Et quod tales ludi sunt prohibiti xxxv.
dis. Episcopus et ff. de alea per totum. C. de sanctissimis episcopis
Interdicimus ubi dicitur Interdicimus sanctissimis episcopis
presbiteris et dyaconibus et subdyaconibus et lectoribus
et omni cuiuslibet alterius ordinis venerabili collegio et
schemate constitutis ad tabulas ludere vel aliis lude-
ntibus participes esse aut inspectores fieri etc. Et ubi
pena ponitur non tamen contra prohibitum ludere non cupiditate
et pro convivio faciendo. Quia dicitur ff. de alea
l. ult. Quod in convivio vescendi causa ponitur in
eam rem familia ludere permittitur. Eo tamen modo quo
ludus taxillorum est prohibitus licet teneatur ipse non ad re-
stituendum illud quod lucratus est per talem ludum. Quia
non propter illum ludus prohibetur sed causa acquisito lucri
per talem ludum. Quidam tamen dicunt quod ille qui lucratur
per taxillos potest compelli per iudicem ad restitutionem. Si autem
per sententiam iudicis ad hoc non compellitur restituere non tenetur.
Sed prima opinio est verior et securior. Non ante
contra leges plus prohibentur ludi alearum quam tor-
neamenti. Quia in ludo torneamenti et luctationis
et similibus sunt multi labores qui carnem macerant.

& retinunt i tali lascivia in luctando etiam qui exercent
suum ingenium et student totem milicie ut su
um suum totum fortune committat unde si tales ludo exer
cerent in pace & bonum communitate & non contra ab ecclesia
prohibiti non fuerunt torneamenta & hastiludencie
quia essent utiles pro defensione rei publice Et ideo
tales ludi iure civili prohibiti non sunt ut patet ff de
alleato l. tollenti ubi conceduntur ludi in quibus corpore
carnalis virtus aut exercitatio hasti currere vel saltare
Sed iura canonica ludum torneamentorum prohibent propter
abusum ludencium quia infecta aut ludi taxillorum me
rito omnino quod est fomentum carnalis lascivie Nec
ibi adquiritur aliquid quod est utile rei publice Nec ubi
exercetur studium ingenium sed totum committitur fortune et io
ta iure canonico quam civili ludus ille prohibitus
est sicut patet ubi supra Quod autem ille ludus sit prohibitus
duabus patet racionibus quod persuadent scilicet quia ludens tamen
lucri duntaxat est inordinatum deputatus ad temporalia
& non subiectum deo sicut dicit aug[ustinus] quia talis eo ipso
est malus Secunda quia qui tenetur deputatum suum et
sua voluntate deo conformare & indifferens esse quid de se
deus agat quod sit in prosperis in quibus nescit quod sibi expediat
ut sunt temporalia sed cottidie videmus contraria voluntas tua
ad quod quia sunt ludens deputat homo quia ipse eligit et o
et intata quia si non habent testatur & maledicit & blas
phemat quia sunt magna inordinate deputatus quod secunda ratio
sunt ludens abutitur donis dei deus enim dedit

nobis tpalia no ad a^d quteda nisi ad quia laudem
mam utilite aut pximi Inuc/ aut ludos autit se
quntr alaude dei et ipsi medio et nra^o vel patitr
dapnu vel pximu dapnificat/ vel salte sit ulti
pui medit/ g^o qn/ ludo^r e abuti donis dei Et
alie plures rones quit adduci p hac pte s^d
rone bruitatis abusio Unde ac q 2^m leges id
qd pdit in alea solui no debet/ et illud qd solutu
fuit/ pt repeti usq ad l. anos z h^t veru de eo qui
no ludit voluntarie sed coactus vel attitus Si aut
ludit voluntarie no attitus no pt repete p dicta sed
ille q lucratus est/ debet pauperibus erogare ratio
aut quide aut/ illius dtinc pt sic aqs ta ex ludi
alee z taxillor que ptita sunt canonibus et legibus
Ideo in rebus sic acqsitis desicit iustus titulus
et bo^a fides z iusta ca ex qbus oritur ha^a iniposssio re
Octa^m pcep^m est no loqris contra pximu
tuu falsu testiom Et i h^t pcep^o 2^m beatu
Aug^m i lib^o d mendacio Omne genus mendacij phibet
Quia ut d^t glosa sup aug^o tuc h^r testiom hre
sunt et d^r oib hiis qui attestatr de aliis dicentis
Et ideo d^t August li^o d mendacio Quicuq a^b enuc
ciat testiom phibet aio suo et 2^m h^r oe mendaciu
est falsu testiom Et ita p h^t pcep^m phibet^r me
daciu Unde leuit xix^c pimu xix dr Non mentiemi
ni^t decipiat unusquisq pximu suu Et e veru d^r testiom
hiis aput iudice p latus alt/ no cerret/ i iudicando

vel apud eu qui docet v doct[a] fidei et salutis ne
erret in fide vta Sed miquit p h[c] p[re]cep[tum] ꝓhibet
taciturnitas vitatis cu vitas v[er]qui[ri]t p[ro]dest illos
q[ui] sit Que a i[n]ista ne[cessari]a p[ro]loq[ui] 7 h[oc] i[n]cludi[t] aff[irmati]ua
qua p[er]picit ob s[er]ua[n]d[a] vitatis adq[ui]sit[ionem] ne[cessari]a tame[n]
obligat s[ed] aff[irmati]ua aut s[ed] s[ed] no[n] n[ecess]e s[ed] s[ed] p[ro] t[em]p[or]e lo[co]
et causa Ca g[ra]t[ia] fat taciturnitate vitatis culpabilem
Et ideo d[icit] Aug[ustinus] xi q[uestio] iii[a] Quib[us] quis metu tim[or]
s[ed] p[ro]tatis vitate occultat iram dei cont[ra] se ꝓuocat
q[uia] mag[is] timet homi[n]e q[uam] deum vt q[ue] eni[m] reus est
qui vitate occultat et q[ui] medaciu[m] dicit q[uia] ille
ꝓdesse no[n] vult et i[st]e noce[re] desiderat Qui g[ra]tior Cris[ostom]o
dic[it] No[n] tm e[st] p[ro]ditor vitatis qui pala[m] me[n]titur
sed etia[m] ille qui no[n] libe[re] ꝓnu[n]ciat vitate q[ue]m
libe[re] ꝓnu[n]ciare oz a[ut] qui libe[re] vitatem no[n] defe[n]dit
qua[m] libe[re] defende[re] que[nt] Causa eni[m] 7 oportunitas
facit vitatis q[ua]n[do]q[ue] taciturnitate esse licita Et ideo
d[icit] Aug[ustinus] li[br]o d[e] medacio Nuqui[d] licet p[re]dicatori
celare q[ui]cq[uam] p[ro] t[em]p[or]e vide[re]tur meti[us] aut i[n]iq[ui]us [...]
g[ra]t[ia] tca h[oc] p[re]cep[tum] d[e] medacio est dd[ictu]m Est g[ra]t[ia] me
dacium falsa vocis significa[ti]o cu[m] i[n]te[n]c[i]o[n]e falla[n]di
xxii q[uestio] ii c[apitulo] Ille g[ra]t[ia] ꝓ[p]ri[us] i[n]tellexi g[ra]tia d[e] Quod
dem oportuno p[ro] la[t]i[n]u h[oc] dup[li]c[i]te[r] q[uod] posicion[e] vna
ad re[m] significata[m] 7 d[icitu]r s[er]mo ve[rus] cu[m] s[er]mo res
s[er]mo[n]i ad eq[uatur] vl fallax cu[m] no[n] adequat[ur] alia
q[uod] posicion[e] est ad i[n]te[n]c[i]o[n]e[m] dice[n]tis 7 d[icitu]r s[er]mo vcax
cu[m] i[n]te[n]cio adequat[ur] s[er]mo[n]i denotat g[ra]t[ia] medac[iu]m

dicitur per comparationem et adversationem et additatem ideo ad comple-
tam mendacii rationem duplex pluralitas occurrit una per comparationem
adversationem alia per comparationem ad loquentem mentientem et hec du-
plex pluralitas tangitur in dicta diffinicione mendacii. Circa secundum
seu diversas mendacii species. Augustinus libro de mendacio
et habetur xxii q. ii ponit octo genera mendacii. Primum
est capitale mendacium et longe fugiendum quod fit
in doctrina religionis ad quod mendacium quibus nulla ratione
debet astringi. Et fuit sive sit religio secundum illorum sentenciam
secundum quod nos religat ad unum deum non tamen ea que fuit circa
fidem quod eadem sunt ea que sunt circa bonos mores in hiis enim
duobus consistit summa doctrine religionis. Secundum me-
dacium quod committitur ad ledendum aliquem iniuste quod est
tale quod nulli prosit et alicui obsit ut mendacium detractorum
et falsi testis in causa criminali. Tertium quod alicui prodest et
alteri obest ut mendacium testis in causa pecuniaria.
Quartum est quod fit sola mentiendi fallendique libi-
dine ut tamen quod delectat in astucia mendacii quod procedit
sed dicitur libido fallendi non dicitur in proposito libido decipien-
di sed dicitur libido fictum dicendi. Et hoc mendacium dicitur pu-
rum libidine mentiendi. Circa quod quoque libido dicitur aliquando
tamen merum licet hoc mendacium neque iniustum neque in eo quod
aliud in quo libido scilicet sine quod mentientem propter quod complu-
rat hoc genus mendacium merum. Quintum non est de aliis
mendaciis que alia habent causam quam mentiendi scilicet nocendi
iuvandi vel placendi alicui. Et nota quod libido potest dici
dupliciter uno modo stricte et proprie appetitus animi quo aliud

temporale proponitur bono eterno et tamen est radix mortalium peccatorum
et sic non ponitur hic in isto versu. Tercie mendacii consilio dicitur quia
capitur non tamen est radix mortalium peccatorum sed etiam venia
lium capitur cum liberum possit moveri ad mortale vel veniale
peccatum sicut et libido hic potest esse radix utriusque secundum sillogismum
et Bonaventure. Quartum genus est quod fit placendi cupidi
tate de suavi eloquio et hoc est mendacium adulacionis
de quo xxii dis. Ponitur non nulli huius omnibus penitus
evitatis tamquam mortalibus quia de precedentibus vel ponitur mor
talia sequencia aut venialia tamen adulacio simpliciter est peccatum
veniale ut xxxv dis. c. ab. Sequitur genus quod nulli
obest et alicui prodest ut cum quis mentitur pro conservanda
ꝯtiori substancia alicuius ut si quis predonem velle aliquem
spoliare dicat sibi dimitte eum quia non portat pecuniam
cum tamen secus sit contra dicitur. Septimum est quod obest et alicui
prodest ut cum aliquem quasi ex quadam pietate mentitur
pro vita proximi conservanda ut si quis querat aliquem
ad mortem Et interrogatus dicat se ipsum non vidisse
se scivisse eum et sciat ubi latitat Et magister dicit hoc
genus septimum a precepto precepti Quia istud prodest ad
vitandum periculum corporale sed precedens ad vitandum periculum
dampni rerum. Octavum est quod nulli obest sed alicui prodest
ut cum mundicia corporalis alicuius tueatur Et ne casti ab
violetur ut si virgo volenti aperte deflorare mentiatur
se fore coniugata ut evadat virgo sustinens dum mendacium
perniciosum iocosum et officiosum. Mendacium enim est quod
formali completivo intentum fallendi Et ideo secundum

Intencionem dicentis est mendacium in specie distinguitur sicut quod
dicens intendat quod decipere et sic est mendacium officiosum sicut de
lectacione et sic est mendacium iocosum sicut ledere et sic est
perniciosum. Perniciosum autem continet sub se primum secundum membrum
prime divisionis secundum quod aliquis intendit ledere. Et hoc
vel in spiritualibus et est primum membrum prime divisionis sicut
in temporalibus. Et hoc est duplex quia ut alicui obsit et nulli prosit et
est secundum membrum sicut ut alicui obsit et alicui prosit et
est tercium membrum. Iocosum autem continet duo membra prime divisionis
quartum videlicet et quintum. Intendit enim sic mentiens delectare
tunc vel placere ipsum et sic est quartum vel ut alios placere et
est quintum. Officiosum continet tria membra ultima.
Intendit enim sic mentiens alteri prodesse et hoc potest fieri
multipliciter vel in rebus et est sextum vel in corpore sic est septimum
vel in anima sic est octavum. Et sic prima secunda divisio non super
addit prime sed sub prima continetur sicut patet per dictum theo
logorum collige evidenti conclusione. Sed utrum mendacium
sit peccatum mortale seu veniale dicendum quod sic. Et addo nullo
pacto nullo sic nulla dispensacione licitum vel divina potest
bene fieri. Et hoc tenent communiter doctores contra quod quia aliquod
est mendacium quod cum mala intencione tunc sive primo fiat contra dei
sive proximi et sic propter malum et non sic potest bene fieri quia
multa intencio comportat comparacionem debiti finis sed tunc
est mendacium quod non tamen dicitur malum quod hoc quod transit
super materiam indebitam sed tunc quod licet inest intencionis
malicia et cetera. Sed iniquitas est mendacium si quis non
impleat quod promisit. Respondetur quod ille qui aliquid alicui promit
tit si tunc animum aliud faciendi quod promittit non men
titur quia non loquitur contra mentem. Si autem non

facit / quod videtur infideliter agere in hoc quod mutat animum / pro-
pter tamen excusari possunt duo. Primo si promisit illud quod est mani-
feste illicitum tunc promittendo peccavit / et mutando animum bene
facit. Secundo si sint mutate condiciones personarum et negociorum
unde dicit Seneca in libro de officiis. Ad hoc ut quis facere
teneatur quod promisit requiritur quod omnia maneant / immuta-
ta. Alias promittens non fuit mendax in promittendo quia quod
promisit habebat in animo sub condicionibus debitis. Nec etiam
est infidelis in non implendo quia ille condiciones non extant.
Unde et apostolus non fuit mentitus quia Corinthum non ivit
quo tamen se iturum promisit 2 Cor. 1. Et hoc quia impe-
dimentum supervenit. Hic tenens Utrum omne mendacium sit
mortale peccatum. Respondeo quod non. Sed aliquod est mortale aliud ve-
niale. Mendacium enim esse peccatum mortale potest intelligi
aut per se sive ratione sue speciei aut per accidens. Non ratione de qua tunc sic
primo illud mendacium quod secundum suam speciem est contra
caritatem est peccatum mortale. Et sic tria prime dicuntur men-
dacia que continentur sub mendacio pernicioso sunt peccata mor-
talia ratione sue speciei. Et de hiis intelligitur illud Psalmi
perdes omnes qui loquuntur mendacium. Et illud Sapientie 1.
Os quod mentitur occidit animam. Illud autem mendacium
quod secundum suam speciem non est contra caritatem non est
secundum suam speciem mortale peccatum sed veniale. Unde
mendacium in quo non supra sed intra dumtaxat intenditur aliqua
levis delectatio vel utilitas absque proximi nocumento non est secundum suam speciem
mortale sed veniale. Et sic mendacium iocosum continetur et quod
continetur ... et officiosum continetur ... ultimas fuit venia-
lia. Unde Augustinus super illud Psalmi perdes omnes qui loquuntur

mendacium dicitur / Duo sunt genera mendaciorum in quibus non
est magna culpa sed tamen non sunt sine culpa scilicet cum
aut iocantes aut proximo consulendo mentimur. Secundo per actum ut
scilicet et mendacium iocosum et officiosum possunt esse mortalia. Et
hoc potest intelligi quadrupliciter. Primo ratione nocumenti ut cum
mentiens videtur per habitum ex suo mendacio dari i. minime
aliquid mortale nocumentum licet illud mendacium non esset
ad id ordinatum. Secundo ratione libidinis complacentie
sue delectationis quam contingit in mendacio iocoso puta
causa sodomie. Cum aliquis sua vel alterius complacentie
contine delectationem in suo mendacio delectationem dei et manda
torum eius apponit tunc in tali mendacio mortaliter peccat. Et
ideo dicit Augustinus contra Iulianum peccatum adeo est veniale quod non
fiat criminale dum placet. Veniale si delectatio illa esset
sub deo ar. xxv. dis. §. criminis. Tercio ratione contemptus Circa
in mendacio iocoso ut cum quis se indifferenti et per usu tota
die se fert mendacia iocosa tamquam vera dicta ut faciunt
mimi et ioculatores et plures c. dis. et eo c. veniale
in aliis sunt quibus acciditur forte ratio vel ex eventu. Unde
quidam Hostiensis et Raymundus dixerunt, contrarium et quidam ... mendacium
esse mortalia peccata si intellexerunt sic modo scilicet ratione
alicuius circumstantie puta contemptus vel libidinis vel scandali
tunc bene dixerunt. Si autem intellexerunt ratione sue speci
tunc contrarium videtur sentire. Allexander Singlianus Scyth
tho. Bonaventura quibus magis assentiendum puto. Quarto ratione
scandali ut ex pluribus circumstantiis contingit. Prima ratio
patet ut cum mentiens est persona quam advertere scandalum et
ad imputationem ... Si sint contra ... debeat per habitum
ex suo mendacio sequi tunc mendacium est mortale peccatum

Venialis si sit / p'fctis no tn̄ i oppōne hōis licet / eīn in
tali pctm sit / gauius quia i hoie im p'fco no tn̄ est / mor-
le q' no sibi est / scandalum. Et sic / pt / intelligi dcm
Aug^a q^d alleg^d p doct omnes q' loquitur. Si quis inquit /
no wlt hoiem p'de ad morte hoi taceat / sed f'lm
no dicat / ne p corpe alteri' aīam sua occidet / et cetera
lyb' cotor. Bonauentura Rycard' et thō. Sunt enim due se
ntentie doctorum de mendacio hoīs p'fti. Quidam dicūt /
q' illa mendacia q' sunt venialia i imp'fcis etiā sunt venia-
lia i imp'fcis vel / mendacia iocosa et officiosa. Tamē
in p'fcis sunt / magis gravia q' ut p'fco statui n^r ista-
tio actu mittunt / speciem pcti. Sed illud quod veniale
i layco no pt / esse mortale i clerico vel i religioso p se
loquendo nisi forte pp' scandalum. Quod mendacio inter
ancetur / contradictio et actib' no facit / mortale pctm
licet / ad hoc dz potius. Alii dicunt / q' mendacia officiosa
pp' sunt / mortalia i p'fcis iocosa vero sunt / venialia
p eo q' hec mendacia officiosa co dō dicit et proximum fallere
intendit / non aute / iocosa. Hoc aute / iocosa mendacia
esse venialia i p'fcis itelligend' videt^r s'm Ray. et
Host'. Cum ille cui dr iocosa mendacia scit aut
verisimiliter presumit / illa dici cā iocandi et c. Videt^r loc' Aug'
xxii q. ii. ne quis. Et cum mentiendo ea no ē q teneris
vel libido contrallens ut ē pura dixit dr aute hic
p'fcis s'm Ray. et Host'. Sed claustrales sunt religio-
si q' contrario imitanda / modo multo magis s'm Host'
Episcopus cum sit status / p'fect' in dignitate ac p'eminentie dz

malediccio et sanitate prima opinio plus placet racio est
qui tenent eam innitentur ad verba Augustini Quod non est
dimittendum Augustinus quod pro dicta mendacia fiunt viri perfectis peccata
mortalia sed quod fiunt eis quedam et magis indecencia
quam temporibus perfectis talia quod et doctores quidam non mortificent
sed se et alios mendacio ad mortem disponunt. Cui eciam
consonat illud Gregorii super Ad Augustinus dicit quod viri perfectis
mentiri non debent pro conservanda alterius vita ne occidatur
eciam si ista non intendit quod viri perfectis consultus mendacio
mendaciat mortaliter peccaret sed quod ipse mendacium vitare
debet ne pro vita corporali alterius salvanda detrimentum
seu dampnum anime sue paciatur. Quia quanto perfectus de malo co-
missum plus est dispositus ad mortale committendum. Secunda
opinio plus consonat verbis Augustini super illud psalmi
Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Et hec opinio est tucior racione hostis
facit d. di. [illegible] cuius non. Quidam sunt dicunt aliqui
sunt perfecti publice alii perfecti occulti secundum ad subveniendum
fideles tamquam conservatoribus veritatis. Et tunc mendacium de
perfectis id est a quo homo scit quod ille non credit alteri. Unde quando
viri perfecti publice mencientur tunc ipsis non credetur nec ali-
quibus vel saltem multorum et prejudicaretur veritati et
aliis occasio scandali daretur. Et ideo tales debent
habere conscienciam quod nulla re dicatur mendacium perfecti
scandalum scandalizarent et nec veritas conservaretur. Unde quidam theologi
dicunt mendacium mortaliter peccant tunc quod scandalizant
quando consuetudo eius tunc alios imperfectos attunc scandali-
zant non perfecti aut alii scandalizantur de imperfectis

uel de peccatis occultis Ideo tales non sunt obligati
ad omne mendacium euitandum Sed numquid omne mendacium
est prohibitum in hoc precepto s. Non loqueris contra proximum tuum testimonium
Respondendum sunt loquendo de mendacio quod peruenit ex libidine
mortali Quia cetera non in decem preceptis prohibentur culpa
venialis Et quod dicit Augustinus libro de mendacio Quod in
nullo casu est mentiendum hoc intelligitur de bono ex eo quod
mendacium est malum secundum se Et mendacium mortale
separat a caritate veniale non ad separationem disponit
et sic illo modo intelligo Et nota secundum predicta quod libido
mortalis est appetitus animi quo bonis eternis
temporalia proponuntur libido venialis est appetitus sensua
litatis uel cordis quo aliquid temporale minus diligitur
tamen sub deo et illo Circa quintum genus mendacii quod
est mendacium adulacionis dubitatur an
sit veniale uel mortale et secundum Raymundum Quod scribitur
quibus adulacionibus adulatur aliquis primo attribuendo ei bonum
non habet cupiditate placendi despiciatur eloquio Et sic
est mortale peccatum et sunt de tali secundum xxii q. [illegible]
[illegible] aliud Si ex leuitate et in adu
lacia est veniale 2o sunt adulaciones [illegible] ex tollendo
bonum habitum in aliquo ultra modum quod illud habet a bono
Et istud est veniale 3o approbando malum quod
quod [illegible] et istud est mortale Glosa
[illegible] xxv dis. C. [illegible] dicit quod in primis casibus
duobus est veniale In 3o mortale Circa hoc
dicit Thomas 2a 2e q. C xv articulo 4o Quod peccatum
mortale est illud quod caritati contradicit [illegible]

latio autem quandoque contraria caritati quandoque non. Contrariatur
enim caritati tripliciter. Primo ratione ipsius materie quo quis
laudat alicuius peccatum; sic enim contrariatur dilectioni dei
contra cuius iusticiam homo loquitur. Et contra dilectionem
proximi quem in peccato fovet, ideo est peccatum mortale
iuxta illud Ysaie v° Ve qui dicitis malum bonum. Secundo ra-
tione intencionis ut cum aliquis adulatur alicui ad hoc
ut fraudulenter ei noceat vel corporaliter vel spiritualiter. Et
hoc etiam est mortale. Et de hoc dicitur Proverbiorum xxvij Meliora
sunt vulnera diligentis quam fraudulenta odientis oscu-
la. Tercio per occasionem ut cum laus adulatoris fit
alteri occasio peccandi etiam preter intencionem adulatoris
et ideo sic oportet considerare utrum sit occasio data
vel accepta et qualis ruina subsequatur mortalis
vel venialis. Et secundum hoc dicendum est adulacio mortalis
aut venialis. Si autem aliquis ex sola aviditate de-
lectandi alios vel etiam ad evitandum aliquod malum vel
consequendum aliquid in necessitate alicui fuerit adulatus
non est contra caritatem, ideo talis non est mortale peccatum
sed veniale. Thomas. Sed queritur quis gradus mendaciorum
est gravius peccatum. Respondetur dicendum quod plures sunt gradus
mendaciorum secundum ordinem, ita quod primum est maximum
et ultimum minimum. Quia inter omnia mendacia id
est maximum quo quis intendit nocere in spiritualibus
quod [illegible] gravius quod fit in doctrina religionis est summum.
Secundum [illegible] nullus [illegible] maiori nocumento quia [illegible]
[illegible] spiritualis bonum vel [illegible] bono spirituali vel aliquo
[illegible] [illegible] desiderio et [illegible] alios [illegible]

Queritur ponendo casum quod aliquis videat sibi imminere periculum
amittendi corporalem castitatem utrum liceat ei tunc
mentiri precipue ad periculum evitandum respondet secundum Angelum et Bo-
naventuram. Et si in tali periculo constitutus aut est perfectus clare cor-
gnoscens aut imperfectus. Si imperfectus ita quod possit considerare
de qua timet mentibus que suadeant tunc non debet mentiri
pro vitanda corruptione carnis. Unde dixit beata Lucia
Si me invitam violari feceris castitas mihi duplicabitur ad
coronam. In tali enim illa passio potest esse sine culpa
Si autem est imperfectus ita quod timetur ne succumbat si
ad statim illud veniret. Ideo ei conceditur evadere periculum
maioris peccati per minus peccatum. Unde sanctus est quod plus tenetur
facere ad dicendum quod illam passionem sustinere. Et ratio est quod dicit
Augustinus libro de mendacio peccata que aliena committuntur in homine
aut [illegible] unde. Etiam in peccatis nostris videtur demum
et perfectorum peccata nostra dicuntur facilia quod ideo sunt ut immedia-
bilitate. Et intelligi debet. Quod non sunt tam gravia
sicut si fuissent ab ipso facta temporibus utique simpliciter
loquendo sunt peccata. Et sicut dictum de vero imperfecto ita
patet. Sed etiam dicitur et de vero imperfecto altius a perfecti
Bonaventura. Utrum liceat alicui dicere mendacium ut ad fidem
vel religionem alliciat. proximum Respondet Pe. Ro. (?) quod non
Quia non indiget deus mendacio nostro neque dicit Christo
eccl. quod his vel gratia per falsi suggestionem sed potius
per spiritus sancti inspirationem. Quia ut dicit Gregorius in Iohannem
laborat lingua doctoris nisi intus operatur gratia salvatoris
Utrum liceat alicui mentiri pro quo suadenda altius vita
Respondet Petrus quod non et ratio est verum est in perfecto vita
liceret in perfecto veritatem tollere sed non falsitatem

continencie dicere simpliciter falsus est de quesito ad contrarium
concludendo uel omnino tacendo uel contra veritatem seu iu-
dicaturus asserendo sed non dicitur falsum dicere Et si tamen contra
quod interrogatus non mentitur querentes occasionem accusandi
eum a capitulo removit ipse tamen non perdit etc.
Unde queritur de falso testimonio Circa quod queritur
utrum falsum testimonium semper sit peccatum mortale Et videtur
quod non Quia sicut de fornicatione cum contra periurio Quia secretos
non admittitur in ulati Et contra sicut est semper peccatum mortale
contra quos gravis sint et quia contra iustitiam Cum contra falsitatem sit
omne mendacium non tamen contra sicut quod semper sit mortale Unde falsum
testimonium in iudicio prolatum ad iustitiam impediendam
non habet rationem peccati mortalis contra mendacium sed contra periurio
Et nota quod in testimonio falso non debet asserere pro certo quod
credit id de quo non est certus sed dubium debet sub dubio
proferre Et id de quo est certus debet pro certo asserere Si
quibus tamen se licite interrogatus constitutus se certum esse ad [illegible]
quod est falsum illud asserendo non peccat mortaliter Quia
non dixit falsum testimonium pro se contineo sed pro actu non
contra id quod intendebat Sed quis est reus falsi testis Respondeo
Augustinus quod falsus testis tribus est obnoxius primo deo quem per-
iurus contempsit secundo iudici quem mentiendo fallit tertio innocenti
quem ledit de cuius falsum testimonium causa pro inimica scripture
tanquam periurus sibi debet imponi vi q. i. Quicumque causa
secundum quidem usque ad finem ante et in falsus est
a crimine ad testimonium non admittitur xxiv q. iii. Si quis
quaestio causam suam mota modo [illegible] qua crimine intulit
condempnabitur ut iii q. ix. in titulo ubi punitur
pena talionis fundatur cum tacet sed testimonium quod

qui fallit iudicem testificando, proximum defraudat, pauperem
aut causam perimit, et in crimine quem sibi subicit quod per
verum testimonium illi fuisset adiudicatum. Et ideo testis
dicitur esse particeps cuius non favet plus verbum partis quam alteri
et dei iudicantis tactis sacrosanctis evangeliis dicat puram
veritatem quam novit de facto super quo inducitur nulla
adiecta falsitate iii q. ix. Hortamur. Episcopus autem vel clericus
non tangit evangelia licet proponatur coram ipso. Sed
an testes sint cogendi ad ferendum testimonium et quando
et qualiter respondetur quod aut quaeritur testimonium in causa ci-
vili. Et tunc generaliter quilibet pro veritate cogi debet
perhibere testimonium veritati de testibus cogendis per totum. Aut in
criminali et tunc aut agitur de crimine civiliter et sic
etiam sunt cogendi de testibus cogendis praeterea. Aut criminaliter
et tunc aut agitur de crimine falsi et cogitur de testibus cogendis
per totum. De alio crimine tunc generaliter non sunt cogendi ut de
testibus cogendis dilectorum. Contra quem agitur actione adiecta vel
exceptione per quam ad infamiam devenit praedicti testes
non sunt compellendi. Alias in causa civili ubi aliter
veritas haberi non potest mandamus quod compellantur clerici et laici.
Et hoc ideo ne veritas occultetur. Et quia mortaliter peccat
qui occultat veritatem xi q. iii. Quisquis. De testibus non
in eodem c. dilectorum. Sed tunc autem in foro ecclesie testes
cogendi per censuram ecclesiasticam. Et hoc patet quod tenore
litterarum applicantur in quibus dicitur testes vero qui
se etc. Et si non apponatur iudex ex officio suo debet
admonere et interdum cogere. Consuetudo tamen curie est
quod quando aliquis agat de crimine nullum testem cogat nisi

tunc in libris apponitur clausula supra dictam Quod clarius
intelligatur a quorundam [?] dictorum utrum testes peccent
se attestationi subtrahendo respondet glossa Quod illi
qui se subtrahunt suum testimonium alicui rei que non nisi
per eos probari potest mortaliter peccant ideo sunt cogendi
Sicut facientes in foro penitentie se penitentem noluit satis-
facere sancti de aliis mortalibus Multum enim peccat
qui metu alicuius veritatem occultat Et ideo dicit
Augustinus xi q iii Quisquis metu cuiuslibet potestatis veritatem
occultat iram dei contra se provocat quia magis
timet hominem quam deum Utrique enim reus est et qui
veritatem occultat et qui mendacium dicit etc ut supra
positum Circa primum huius precepti Thomas in ea q[?]
sunt distinguit sicut requiritur ab aliquo testimonium auctoritate su-
perioris cui tenetur obedire in hiis que pertinent ad iusticiam
Et sic tenetur ferre testimonium in hiis in quibus iuris ordine
contra testimonium exigitur ut in manifestis Et in hiis
in quibus infamia precessit In aliis non tenetur ad requirendum
testimonium non tamen auctoritate superioris Et tunc ad testimonium
requiritur pro hominis liberatione a morte iniusta sine pena
quacumque vel a falsa infamia sive etiam ab aliquo
dampno tenetur testificari Et si ceteris testimonium eius non
requiratur tenetur facere quod in se est ut denunciet veri-
tatem alicui qui possit in hoc prodesse iuxta illud
Proverbiorum Erue eos qui ducuntur ad mortem ubi dicit glossa
Consentire est tacere cum possis arguere Super hiis vero
que pertinent ad dampnum alicuius quod dampnatur non tenetur aliquis

testificari nisi tantum ad hoc a superiore cogitur secundum ordinem
iuris Quarta si de ea tempore aliquis auctoritas occultetur nulli speciale
dampnum quod hic nascitur Et si periculum immineat accu
satori non est tacendum quod se sponte ingessit, in hoc pri
cum similia vero ratio est, in reo tamen periculum imminet ipso
volente Sed nunquam licet homini testimonium ferre
de quibus in secreto sibi dicto aut novit illa tamen per con
fessionem vel aliter Secundo tamen non licet testimonium ferentes
illa a quo quod de secundo tamen theologi dicunt quod sunt talia
que statim ut ea novit tenetur illa manifestare ut
si pertineat ad corruptionem multitudinis spiritualem vel corporalem
vel ea que vergunt dampnum alicuius persone tunc per secreti commissum
obligari non potest quin de illis testificetur vel ea denun
ciet quia aliter fidem frangeret quia alteri debet
Si vero sunt talia que quibus quis de non tenetur tunc
potest obligari ad celandum Ex hoc quod sibi committitur et tunc
nec tenetur ea prodere etiam ex precepto superioris Quia
celare ea tenetur de iure naturae superior quod non est prelatus
Fidelis tn aq non̄t p thom̄ li° 2° tu lo homi⁹
Omnium preceptum est et decimum simul ponitur
Exodi xx° precepit Non concupisces rem proximi
tui, uxorem, cuius non servum non ancillam
non bovem non asinum neque omnia que illius sunt
Et deuteronomii v° dicitur econtra medium Non concupisces ~~rem~~ uxorem
proximi tui non domum non agrum non servum non an
cillam non bovem non asinum et universa que illius
sunt Et sciendum quod in precepto nono et decimo concluditur

prohibetur cupiditas adulterii et furtum prohibet cupi
ditas et concupiscencia operis est his duobus deo prohibetur
cupiditate cordis Est ergo nonum preceptum istud Non co
cupisces rem proximi tui asportandi per avariciam appe
tendo seu eciam per iniusticiam detinendo Pro quo
nota Quod res aliena potest concupisci iuste quibusdam spi
ritualibus clausulis cum concupiscit aliquis faciendo quod non
potest obtinere rem concupitam Et ideo non prohibetur
concupiscencia in effectu Et isti taliter concupiscendo pec
cant mortaliter Et sic in primo gradu concupiscencie mortalis
deprimitur potest aliud quod non potest intelligi cum aliquis in manu
non est innocens quod licet indiget in manu teneat ut
quibus effectualiter non furetur nec rapiat Si tamen absente
alius timeat non propter deum nec propter iusticiam sed tamen propter
penam quod timet suspendium talis non est innocens
quod mortaliter peccat per avariciam rem alienam appe
tendo contra divinam iusticiam Alii sunt qui alienam
concupiscunt eciam cum conatu quo tiori quod laborant
pro tali illicite obtinenda Cum quibus eam non obti
neant tamen mortaliter peccant Et iste est 2us gradus
concupiscencie Tercius apparet in furto seu in fure et latrone
pro furto et rapina laborant Qui licet in effectu
non furantur aut rapiant mortaliter tamen peccant
et gravius quam primi Et sunt qui non solum conantur
concupiscere denique sed eciam concupita omnibus conatibus
assequuntur et isti omnibus aliis gravius peccant Et
iste tercius gradus concupiscencie mortaliter ut patet in
furibus et latronibus hec concupita illicite obti

detinetur et istis non remittitur peccatum nisi prius restituatur
ablatum ut dicit glossa dum tamen habeant facultatem
restituendi. Et horum omnium radix est avaricia que
est maxime mala ut dicit glossa. Cum avaricia dam-
natur subito vitiis malis omnibus dominatur. Et de
avaricia omnia mala oriuntur et omnium peccatorum fomes pro-
ducitur. Et ideo dicitur Ecclesiastici x° Avaro nichil scelestius.
Cuius causam assignat Innocentius de miseria condicionis humane
dicens. Quia avarus offendit deum offendit proximum et
seipsum. Nam deo detinet debitum proximo denegat
necessaria sibi ipsi subtrahit oportuna. Nam gula avari
ut aut auctoritatem amplectatur corpus extenuat ut lucrum
extendat. Et ideo avarus comparatur sibi crudelissimus
deo ingratus proximo improbus. Non enim proximum diligit
quem media premit egestate consumit. Quarto principaliter
intelligendum huius precepti verbum est quod habeat actum in
tenore concupiscencie a primo motu cavit in delectacione vel in
consensu procedit secundum illos Anglici in medio. Et tres partes
sunt concupiscencie primo est dictus appetitus vegetabilis.
Et talis concupiscencia computatur ordinarie est a fomite
movente sensualitate ac fomite. 2° concupiscencia est ap-
petitus racionalis et sic est liberi arbitrii voluntate
primo concupiscencia est a suggestione 2° in delectacione
3° a consensu secundum est quod prout concupiscencia prout est
a consensu racionalis voluntatis prohibetur concupiscencia. Concu-
piscencia vero que est in delectacione sensualis vel ex
delectacione fomitis a actu vegetabilis non prohibetur
simpliciter sed tamen 2° prout est non casus prohibendi

ne ille q̄cupie ſnit̄ ī nobis Qa h̄ ē nob ī poſſe
ad q̄d nemo p̄t̄ n̄ dz liate obligai ne ſequam
illas q̄ cupias zm illud Ecc̄ poſt q̄ cupias
tuas no eas ire aut̄ id eſt q̄ q̄ tentic q̄ cupias
aut̄ ſuggeſtionis et̄ delcacoīs no ꝓ hibet q̄d
ſed ꝓ hibit q̄ ſſ̄ris ondut̄ male ⁊ ḡtitude
ḡti g⁰ q̄ ſi p̄cepta no ꝓ hibet̄ mot̄ p̄m q̄ cupie
qui ꝯſiſtit m̄ ſra liuites ſpuali ꝯ ſed ꝓ hibet̄
driie q̄ ſſ̄ris volutatis ī opis ul̄ ī delcacoīj
br̄ adid̄ p̄cep̄ ꝓ tinet ꝓ hibito volutatis
et̄ opis ſm̄ ꝗllos ſingli in n⁰ Oz dḡm
q̄ tingt̄ eſſe p̄ctm̄ ī uolutate cad ope no ſe
ne g⁰ q̄ ſe edcet̄ eſſe p̄ctm̄ tui cu opis ingit̄
volutati ꝯdco ſepatim m̄ volutas ꝓ hibetur
Nꝗ aut̄ op̄ m̄ ſeꝗ̄ uolutatem et̄ tuc
ſi uolutas et̄ op̄ ꝓ hib q̄ pdan ī radice ſ
libidine et̄ intēcio ſut̄ id̄ p̄ctm̄ Si uero q̄ ſide
uolutas ī ſe ⁊ op̄ ī ſe tuc alie ſut̄ cauſta
boni debite actui ꝯtioi q̄d uolutati ꝙ diuſ
ſicat̄ mo loci ⁊ tp̄ ⁊ ꝗdam alie cauſtā lūct
cauſtā ſmis ſit̄ cad ſi g⁰ at dicit̄ ſing p̄ctm̄
eſt act̄ inadeno ꝯ deſcu boni ſl̄ aut̄ deſcu
eſt ſimg inde g⁰ zm h̄ d̄ p̄ctm̄ ut g⁰ h̄ dāc
ītelligi ꝓ hibet̄ volutas ⁊ opis hoc igit̄
zm rōn̄ laco ſꝙ ſta donut̄ ut p̄ꝫ In q̄bus
em̄ ꝗꝗt̄ vnitatem radic̄ volutatem ⁊ op̄
vno p̄cepto ꝓ hibuit̄ ut ī ſtotadio ⁊ ſtlo teſtīoio
In aliquib uero duob p̄cep̄ ꝗꝗt̄ diſſen̄

desuper inordinatos in mechia et furto Sed quare magis prohibentur
secundum voluntatem et opus in hiis quam in illis Respondeo quod
delectacio mechie et utilitas divinarum furti magis sunt appe
tibilia in quantum hominem delectant vel utilis Et ideo
debuit in eis prohiberi opus et concupiscencia Sed homicidium
et falsitas contra se sunt horribilia Ideo non est simile de hiis
et de illis Sed quare magis in speciali prohibentur avaricia
et luxuria quam alia vicia capitalia Respondeo quod ista
duo magis prohibentur complete opere quam ... in prohibita
te libidinis actio prohibentur contrahentur in opus ... mechiam
tamen et alia vicia capitalia in hiis preceptis implicite
prohibentur Superbia enim prohibetur in cultu et honore
adoracionis dei et honorificacionis proximi Invidia et ira
prohibentur enim prohibicione homicidii Accidia in sanctifi
cacione sabbati Avaricia in prohibicione furti Luxuria et
gula ea quantum in prohibicione mechie et adulterii
Quid prima pars huius precepti Non concupisces rem
proximi tui etc. in iuste in ad iusticiam appetendo
et in malum finem ordinando Illud est enim appetere
alienam quod iusticia dicitur ad iusticiam puta ad vana
gloriam et luxuriam vel crapulam sicut dives ille fecit
qui cottidie epulabatur splendide Luce 16 Et huius modi
peccandi ... tetigimus ostendentes quod in
uno actu peccati possunt multe deformitates invenire
ut cum aliquis furatur ut fornicetur vel gulosetur adulterium
vel superbia committatur aut tempore furti Et secundum
ex parte quarta huius precepti facitur non solum quia actus quando
perpetratur sed quia sua gratia malicie ... compleditur ut

voluptuosi luxuriosi et/ plures peiores aut/ ceteris plus
peccant/ Ecclesia quorum bona alii omnia sunt/ pauperum et deo
corporibus omnibus debet/ esse communis et hospitalitati pro eorum
pati. Tertia quia communes pro rebus ecclesie non teneantur omnino renunciare
temporalibus quantum ad proprietatem et/ usum tamen tenentur renun
ciare quo ad affectum vel quo ad inordinatum affectum quia non debent
in tantum afficia circa temporalia sicut laycus. Et hoc designat
corona quam ferunt in capite. Tertia capitis rasio quod temporalium
depositio xxi distinctio Clericus. Et quia sollicitudo temporalium
impedit spiritualem Ecclesia autem/ sunt in sorte domini pri
uocati et/ a divino cultui mancipati quod contemplationi
vacare debent et ordini et aspectui temporalium plus aliis
semoti. Unde si contra quibuscumque viris se inmisceant/
criminibus negociis secularibus in tantum quod nobilitatem im
pediunt/ in divinorum vacatione sui mortaliter peccant/ Ubi
layci peccant/ venialiter. Tertia circa oppositum Non communis
propter ipsam habet sed avaricie detinendo vel ipsam
multitudinem proximo non communicando quia licet non est avaritia
quando res pauperum quia violentiam aufert Tertia ut dicit
Augustinus non solum avarus est qui rapit aliena sed qui avare
servat sua. Et hec avaritia quam docet videlicet/ 2a 4 De mu
sup. circa Tertia sunt/ pusillanimitas et liberalitas contemptus
dei et mortis oblivio communia avarorum Sextum sunt
tenacitas et rapacitas. Ubi duobus unus et cupiditate
procedit ardor/ videlicet habendi. Sed quo etiam se dicit hic
ad rebus possessas docet Tertia in pluribus xiiii distinctione
pecunie oportet/ reparare non sumere pecunia si ca
uti nescias ancilla est/ Si nescias domina est. Et ideo
nota hec aut de tempore in tu pecunie a pecunia in tu

tuu vilem reputas Et ideo ondit / Bn9 sup ta cq
ne tua sunt que possides expende ad lucra et p celo
celestia quunta si sic facis no potes tuis sias te
no esse tue pecunie no dnm sed fuum Et ideo eqt q
dt Gg9 debonis possessoribus tpalum i mo b
Das bins ead ipa rer affluc q oncedsa e quia
hc gruuti shi tollcant q festinado ad patam
i tuuc mlta portat Et ideo aut largiendo ipa
distribuunt aut dispendo q teput Et sic fit ex isto
precepto et cet sc9 xm
Ca9 precepi9 et ultim9 est No concupisces uxo
rem proximi tui Jnquo q q p hibetur
concupiscentia subet omnem carnalem concupiam Et sic
primo exponit ht No concupisces et cet mulc sta
bcas uoluntatem uiolandi thorum proximi tui
Et ex quo deus solam uoluntatem huius pcti phibet
quanto go rigore sue iustic uoluntatem fco impletes
punict et pstim illos qui pullicisr et castas et plias
uxores huntes ceias suas dei ymagine in signitas
sordidis concupys maculent a cor mlicrum qi tm xc
concordans huius precepo phibet dns ait Qi
uiderit mlicr ad concupiscendi ea i ut concupia tinscat
i affctm cordis et q sthm romis i tm ut sic facultas
assit facto disponat eqs intedt iam merthalq e ea
i corde suo hi9 expo sit No qui ux proximi tui
i no formas cti ymagine de uxore proximi tui
ex sic faci petm morle incurrit qi phat ia
i cano sua d Concupia i inferior ai delectio no

concepit / quod sequitur communis opinio peccatum sit mortale vel veniale peccatum fuit / tunc quando fuit sine deliberatione quod sequitur communis in peccatum delectationis interiore autem etiam in opus consensum continuat / mortale et peccatum erit dicitur quia secunda temptatio tribus modis pro fiunt suggestionem delectationem et quod sequitur quia si suggestio inducit passionem que subitus motus animi delectant / tunc cogitata sit / est veniale Si autem inducit / passione que est quedam secunda animi et deliberatio aut / non sentit tribus delectatio in cogitatione aut / sit primo casu aut non est peccatum quod est / veniale 2° casu aut deliberatio non consentit / in delectationem aut sit primo est / veniale 2° mortale Sive consentiat in delectationem actus interioris sive in opus exterius Decalogus [illegible] vide supra in septimo precepto [illegible] Et sic est / finis

Explicitunt decem precepta finita dominica die circa horam [illegible] noctis anno domini m° cccc° xviii°

[illegible]

Secunde libri grandis / que vix magistralis dicitur [illegible] per q [illegible] et
[illegible] primo q apparet ex dispositione cum proposito volumine cum secunde prime [illegible]
[illegible] primula dicte et hic cum dicti libri 3a [illegible] ordinatis [illegible]
plenitudine cum secundum gradus [illegible] secunde prime [illegible] sola vitatis prime
libri sola plenitudinis [illegible] prime libri grandis

III

III

pro vero et deum [illegible] lucia vera doctoribus sacre theologie scripta [illegible] que Crac
[illegible] puritatis gaudeat et cum efficacia Nam omnes ipse [illegible] petrarum
que apprendebat a labore tollat [illegible] dispensatione [illegible] ipsa pro magis
[illegible] clerus ~~[illegible]~~ perite cum plenitudine vel mediocri accepi
licentiatum in theologia Et nunc [illegible] prime pro [illegible] cum [illegible]
[illegible] professoribus [illegible] ut vellem [illegible]
[illegible] Petro vel [illegible] imputari [illegible] voluntati Nam
[illegible] putabis [illegible] debet [illegible] Nunc
[illegible] possem [illegible] facti [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ accederem [illegible] potero [illegible]
[illegible] Petrus ut vera puritatis in [illegible]
[illegible] habebam [illegible]
[illegible] aquibus natura [illegible] exempta.

